Colecția

Istorie și diplomație

4

Coperta: Mihai ALBU

Autorul acestei cărți s-a născut la 25 aprilie 1943 în comuna lanca Sat, județul Brăila. Studiile liceale le-a efectuat la Pitești, iar cele superioare la Iași; în 1968 a obținut licența în istoric a Facultății de Istorie-Filozofie din cadrul Universității „Al. Ioan Cuza". Este doctor în științe istorice din mai 1976. Autor al următoarelor volume : *Relații româno-engleze. 1914-1933,* Iași, Ed. Universității, 1986 - Premiul „Nicolac lorga" al Academici Române pentru anul 1986 ; *Românii în scrieri fi documente străine,* Iași, 1987 (în colaborare cu Gh. Buzatu, Stela Cheptea și alții); *România fi organizarea postbelică a lumii. 1945-1947,* București, Editura Academici Române, 1988 ; *România fi Statele Unite ale Americii. 1918- 1947,* Iași, Editura Universității, 1989 ; *Bătălia diplomatică pentru Basarabia. 1918-1940,* Iași, Editura Junimea, 1991, Premiul „Vetre strămoșești" al Revistei dc istoric militară pe anul 1992 ; *Diplomația României. Nicolae Titulescu fi Anglia,* Iași, Editura Moldova, 1991 ; *Ultimele luni de pace (martie - august 1939),* Iași, Editura Institutul European, 1992 (în colaborare cu Ion Pătroiu); *Anglia fi România între 1939-1947,* București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993 (în colaborare cu Ion Pătroiu); *România fi sistemul tratatelor de pace de la Paris 1919-1923,* Iași, Editura Institutul European, 1993.

Membru din 1985 al Comisiei de istorie a relațiilor internaționale cu sediul la Milano (Italia); în perioada 1985-1988 a fost și membru al A.II.A. (S.U.A.). în prezent este cercetător științific principal la Centrul dc istoric și civilizație europeană - Filiala Academiei Române Iași și profesor asociat la Fundația Academică „Petre Andrei" din același oraș.

© 1993 Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului European pentru cooperare Cultural-Științifică Iași

I.S.D.N.: 973-9148- Printed in
V. Fl. DOBRINESCU

EMIGRAȚIA ROMÂNĂ DIN LUMEA ANGLO-SAXONĂ

INSTITUTUL EUROPEAN IAȘI
1993

CUPRINS

INTRODUCERE.....7

CAPITOLUL I - ANGLIA ȘI ROMÂNIA ÎN PREAJMA ȘI LA ÎNCEPUTUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL.....9

1. România și Anglia de la Anschluss la ocuparea Cehoslovaciei (martie 1938 - martie 1939).....9
2. Semninca|ia garanțiilor anglo-franceze din 13 aprilie 1939 15
3. România, Anglia și pactul sovieto-german din 23 august 1939 27
4. Anglia și sensul neutralității României din septembrie 1939 35
5. Raporturi militare româno-engleze (1939-1940).....43
6. Relații economice anglo-române (1938-1940).....51

CAPITOLUL AL ILLEA - BUCUREȘTII ȘI LONDRA DE LA NEUTRALITATEA ROMÂNIEI LA ÎNTRERUPEREA RAPORTURILOR BILATERALE (SEPTEMBRIE 1939 - FEBRUARIE 1941).....57

CAPITOLUL AL III-LEA - ROMÂNII DIN ANGLIA ÎN ANII CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL.....91

CAPITOLUL AL IV-LEA - ROMÂNII DIN STATELE UNITE ALE AMERICII ÎN TIMPUL CELEI DE-A DOUA MARI CONFLAGRAȚII 118

1. S.U.A. și România de la criza renană la încheierea tratatelor de pace de la Paris (1946-1947).....118
2. Românii americani și problemele românești în anii celei de a doua mari conflagrații.....132

ÎNCHEIERE.....148

ABSTRACT.....149

INDICE DE NUME

INTRODUCERE

Activitatea emigrației române din Anglia ți S.U.A., în anii celei de a doua mari conflagrații, nu a făcut, până în momentul de față, obiectul unui excurs special. Este adevărat, dificultățile pentru investigarea unei asemenea teme sunt de înțeles: lipsesc fondurile documentare speciale, iar arhivele protagoniștilor mișcărilor românilor liberi, din Anglia și S.U.A., nu sunt, încă, decât parțial accesibile cercetătorilor. Presa emigrației, cu nuanțele de rigoare, nu poale să lămurească tangențial rolul acesteia în anii celui de al doilea război mondial, marile probleme cu care ea s-a confruntat atunci.

Din aceste motive, lucrarea noastră poate constitui un începui în investigarea unei leme generoase și incilante. Fiind vorba de emigrația din două mari puteri care, după a doua conflagrație a secolului, au «decis» destinele României contemporane pentru o jumătate de secol, nc-am permis să analizăm și principalele coordonate ale raporturilor româno-englczc și româno-americanc din preajma și din timpul celei de a doua mari conflagrații.

Pe lângă puținele contribuții la tema de față, semnate de M.Tejclunan, El.Barker, G.Beza, Gh.Unc, Vladimir Zaharescu, autorul lucrării de față a apelat la fonduri arhivistlcc americane și britanice, în mare parte inedite, motiv pentru care mulțumește călduros respectivelor instituții străine pentru bunăvoință - Public Record Office, British Library - Londra, Arhivele Naționale din Washington D.C., Biblioteca Congresului S.U.A., Hoover Institution, Palo Alto (California). De asemenea, un cuvânt de gratitudine instituțiilor similare românești - Arhiva Istorică Centrală, Biblioteca Academiei Române, Ministerul Afacerilor Externe (Direcția Arhivă), Ministerul Apărării Naționale (Direcția Arhivă) și Biblioteca Centrală de Stat, Fondul Al.St.Georges.

Nu credem că, prin această lucrare, avem ultimul cuvânt în investigarea și înțelegerea temei. Noi nu facem decât un început ce se impune continuat.

Din leclurarea cărții, cititorul va afla care au fost problemele care i-au apropiat pe românii din Anglia și S.U.A., dar și chestiunile care i-au îndepărtat. Unii dintre ei au gândit mai bine acțiunile întreprinse, alții s-au lăsat prinși în mrejele politicii și calculele

diplomaților celor două mari puteri, dar toți, absolut *tofi,* au crezut că își servesc Patria - România. Din aceste motive, nu avem dreptul să-i judecăm prea aspru pe cei care poate au greșit. Păcatele lor sunt mult mai mici decât cele făcute de Marile Puteri la finele celei de a doua mari conflagrații, ale căror repercusiuni, noi, cei care trăim în România, le resimțim și astăzi.

Cîțiva din cei care au activat în cadrul celor două emigrații, în anii celui de al doilea război mondial - Mircea Eliade, Peter Neagoe, Matyla Cosliescu-Ghyka,

V.Fl. Dobrinescu

Marcu Beza și alții - s-au afumat, încă de atunci sau mai târziu, drept mari personalități ale culturii europene și mondiale. Excursul nostru nu a avut în obiectiv și această problematică, ea fiind, de atlfel, în atenția altor exegeți sau cercetători.

Iași, iunie 1993

CAPITOLUL I

ANGLIA SI ROMÂNIA ÎN PREAJMA ȘI LA ÎNCEPUTUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

1. România și Anglia de la Anschluss la ocuparea Cehoslovaciei (martie 1938 - martie 1939).

Anglia nu a acordat, din august 1936, atunci când Nicolae Titulescu a fost înlocuit de la conducerea diplomației București lor, pînă în 1938, o atenție specială României*Decizia* de înlăturare a ministrului de externe, indiferent *de wide* au venit sugestiile și *de către cine* s-au întreprins demersurile, *s-a luat la București*[1] [2]. Nu se pot ignora, de asemenea, condițiile generale în care s-a produs evenimentul, rcoricntarea consumată sau în curs a politicii tuturor Marilor Puteri aliate sau ncaliate României și a tuturor celorlalte state europene în 1936, punct crucial în evoluția raporturilor internaționale din perioada interbelică[3]. Măsura cercurilor conducătoare de la București - rămase ferm atașate alît înainte, cît și după 29 august 1936, *principiilor apărării independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale a României* - a reprezentat, peste calculele mici și intrigile de partid sau suspiciunile existente și indiferent de propunerile din afară, o *dovadă de realism politic* într-un moment de cotitură a politicii europene. Faptul a fost subliniat și cu prilejul dezbaterii politicii externe a României care a avut loc, în februarie 1937, în Senat. Cu acel prilej, Grigore Gafencu declara: «Pacea se sprijină astăzi, în

1 **Intr-un memoriu din 5 martie 1941, *Evolufia relafiunilor anglo-române din 1919 până azi,* Al.Cretzeanu conchidea ci, până în martie 1939, Londra s-a dezinteresat de București (Arliiva Ministerului Afacerilor Externe al României - în continuare se va cita Arli.M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 39, 1920-1937, f.5-22). Nu împărtășim acest punct de vedere, infirmat de altfel ți în lucrări semnale de Ch.Thorne, Ph.Margueral, S.Newman, D.B.Funderburk, M.J.Rooke, M.Pearton, H.Hanak.**

2 **Gh.Buzatu, Valeriu Dobrinescu, *Responsabili fi martori ai demiterii,* în voi. *Titulescu fi strategia păcii,* lăți, „Junimea", 1982, pp.300-304.**

3 **R.Poidevin, J.Bariăty, *Les relations franco-allemandes, 1815-1975,* Paris, A.Colin, 1977, p.301.**

realitate, pe un echilibru de forțe. Față de acest echilibru de forțe, *suntem nevoiți să facem mai puțină politică europeană.* Aceasta, Fiindcă primejdiile s-au apropiat de noi, în măsura în

care s-a îndepărtat sprijinul pe care îl puteam aștepta de la colaborarea internațională fie în sânul Societății Națiunilor, fie potrivit acelor obligații cuprinse în pactele multilaterale și generale. Și, atunci, trebuie ca politica noastră externă să se îndrepte, în primul rind, *asupra intereselor noastre mai apropiate* [...] Dinăuntru în afară trebuie, în fața realităților de astăzi, să verificăm, în mintea noastră, sistemul nostru de alianțe...» [4] [5](subl. ns.).

Victor Antonescu, succesorul lui Titulescu la conducerea diplomației Bucureștilor, a avut la Geneva, la 26 septembrie 1936, o întâlnire cu secretarul de stat al Foreign Office-ului, Sir Anthony Eden. Diplomatul român îl asigura pe interlocutorul său că va continua politica lui Titulescu «nu atât de strălucitor și nici atât de vehement». Antonescu a respins orice insinuare privind o înclinare a României spre Germania și a declarat că politica externă a țării «va continua să se bazeze pe prietenia cu Franța» și «speră și cu Anglia» [3]. în mai multe rânduri, V. Antonescu a mărturisit diplomaților străini acreditați la București, că intenționează să «reechilibreze» [6] raporturile cu unele state europene. Cât privește speranțele Berlinului că debarcarea lui Titulescu va aduce schimbări profunde în orientarea diplomatică a României, acestea s-au dovedit, curând, iluzorii[7].

Și în lunile următoare, V. Antonescu a abordat, în discursurile sale, chestiunea raporturilor cu Anglia. Astfel, la 11 decembrie 1936, el declara, în Comisia pentru afacerile străine a parlamentului român, că relațiile cu Londra «continuă să Fie dintre cele mai bune». Convins de rolul important pe care Marea Britanic îl juca în viața internațională, ministrul de externe român dorea o amplificare a raporturilor politice cu această țară, ceea ce ar Ti dus la o rezolvare, în beneficiul ambelor state, a chestiunilor cconomico-financiare și comerciale[8] [9] și la păstrarea păcii europene.

în *Memoriile* sale, Matyla Cosliescu Ghyka aprecia că înlocuirea lui Titulescu ar fi afectat, mai bine de un an, raporturile politice anglo-române, presa britanică, îndeosebi, fiind ostilă lui Carol al II-

---

4 **Biblioteca Centrali de Stat (în conțin-je se va cita B.C.S), fond Al.St.Georges, Arh. V.An- tonescu, XXXIV/5-3 ; vezi ți „Monitorul Oficial", Partea l-a, nr.28, 12 februarie 1937, Senatul, p. 1.392.**

5 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 20 431, f.264-265 (telegrama nr.63, de la Geneva, 26 septembrie 1936, Eden către *F.O.).* V.Antonescu declara, la 3 septembrie 1936, lui R.Hoare, ministrul Angliei de la București, că Titulescu „a împins România, în viața internațională, într-o poziție pe care ea nu era capabilă să o păstreze" (idem, 20 429, f. 162, telegrama nr.302, de la București, 15 octombrie 1936, R.Hoare către Eden).**

6 **Idem, 20 431, f.273 (telegrama nr.318, de la București, 29 octombrie 1936, R.Hoare către Eden).**

7 **Documente Diplomatiques Franțais (în continuare se va cita D.D.F.), t.IV, p. 117-118 (telegrama nr. 1 760, de la Berlin, 2 decembrie 1936, A.F.Poncet către Delbos).**

8 **Great Britain, P.R.O., *EO.* 371, 20 431, f.299.**

9 **Matyla Costiescu Ghyka, *Couloir du monde,* Paris, La Colomber, 1955, t.II, p. 134.**

lea’. Chiar dacă evenimentul de la sfârșitul lui august 1936 a surprins Londra, România a avut mai curînd în vedere, în perioada următoare, o abatere de la regula franceză a politicii sale externe. în această «reorientare», care nu afecta postulatele de bază ale politicii externe a României, un rol deosebit l-a jucat regele Carol al II-lea, imediat după august 1936, iar după instaurarea regimului de autoritate monarhică, Armând Călinescu și Gr. Gafencu.

Documentele aliate în arhivele străine, îndeosebi britanice, îndreptățesc aserțiunea noastră. Nu este locul și nici timpul pentru a încerca o expunere în detaliu a

acestui punct de vedere. Titulescu, însuși, mărturisea lui Reginald Hoare, la 27 februarie 1936, că impresia principală a regelui Carol al Il-lea, după turneul său vest-european, a fost că «Marea Britanie era peste măsură de puternică», iar Fran|a «slabă»; deși nu împărtășea, în întregime, opinia suveranului român, Titulescu gândea că Parisul «a ieșit din joc» și că legăturile cu Londra «ar trebui întărite» [10] [11].

În 1937, oficialitățile române au afirmat dorința Bucureștilor de a crea un nou cadru raporturilor cu Anglia V. Antonescu, în discuțiile purtate în ianuarie și aprilie 1937, la Geneva, respectiv Londra, cu Eden, a confirmat acest obiectiv ". Carol al Il-lea, la rândul său, a subliniat, în trei rânduri, dorința sa ca relațiile între România și Marea Britanie «să se adâncească» [12].

Oficialitățile britanice nu au lăsat fără replică această dorință a Bucureștilor. Secretarul de stat al Foreign Office-ului l-a informat pe regele României despre dorința guvernului Majestății Sale de a avea relații «politice apropiate» [13] cu Bucureștii. Wickham Steed, într-o scrisoare către Robert Vansittart, a reprodus o discuție pe care o avusese cu monarhul român. Carol al Il-lea nu era de acord că interesele Angliei la București «erau reduse, din cauză că România era privită ca o colonie franceză». El constata că vizita la Londra a fost «folositoare», deoarece «a clarificat faptul că România nu era un satelit al Franței» și «că dorea, în mod special, să aibă raporturi cu Marea Britanie» [14]. Lui R. Hoare, V. Antonescu i-a confesat că guvernul român avea convingerea că primul guvern care trebuia consultat în problemele internaționale era cel britanic[15].

Guvernul Goga-Cuza, instalat la 28 decembrie 1937, nu a schimbat orientarea de bază a politicii internaționale a României, în care raporturile cu Anglia și Franța jucau un rol esențial. în scurta perioadă de guvernare a Partidului Național Creștin (decembrie 1937 - februarie 1938), Carol al Il-lea, având sprijinul lui Armand Călinescu, atașat vechilor alianțe și adversar al expansiunii celui de al Ill-lea Reich, a controlat din umbră principalele acte de politică externă ale guvernului de la București[16]. Ziarul englez «The Chronicle», din 7 ianuarie 1938, comentând discursul rostit cu prilejul noului an de suveranul român, ținea să precizeze că guvernul englez, având în vedere poziția Coroanei în noul curs al evenimentelor, contează pe faptul că regele Carol al Il-lea «va

10 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 20 428, f.281 (telegrama nr.68, de la București, R.Hoare către Eden, 27 februarie 1936).**

11 **Idem, 21 191, f.126.**

12 ***Ibidem,* f.127.**

13 ***Ibidem.***

14 ***Ibidem,* f.128.**

15 ***Ibidem.***

16 **Florea Nedelcu, *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale,* Cluj-Napoca, Ed.„Dacia", 1973, p.2O3-2O4.**

controla personal manifestările diplomatice ale României» [17]. încercările lui Octavian Goga de a apropia politica României de Germania și Italia s-au rezumat numai la niște afirmări de dorinți, de intenții, fără a se realiza vreun act concret care să însemne o nouă conduită în politica externă a Bucureștilor.

Anschluss-ul a provocat mare surprindere în Anglia și Franța. Nota anglo- franceză, adresată Reich-ului în legătură cu această chestiune, a fost calificată de

17 **Arh.St.Bucureţti, fond Casa Regală - Carol II, dosar 31, 1938, f. 14-14.**

Berlin ca «venind cu 20 de ani prea târziu» ,[8]. Presa și opinia publică din Marea Britanie au fost indignate de procedeul german. în schimb, cercurile guvernamentale au păstrat un «calm desăvârșit», mulți oameni politici englezi considerând Anschluss-ul drept «o problemă internă germană» Cercurile financiare britanice s-au pronun|at contra oricărei intervenții în această chestiune. Ministrul României de la Londra, Vasile Grigorcea, scria Externelor că nici «o acțiune fermă»[18] [19] [20] nu s-a produs față de actul de forță al Germaniei; mai mult chiar, discursul lui Neville Chamberlain, din 14 martie, «a lăsat o penibilă impresie»; se socotea că el va da o nouă impulsiune politicii imperialiste germane[21]. Grigorcea constata că declarația lui Chamberlain era «mai puțin hotărâtoare» decât anunțul colegului ceh acreditat la Londra. Diplomatul român avea în vedere faptul că primul ministru britanic a menționat «asigurările» germane oferite Cehoslovaciei, dar «nu a spus că nerespec- tarea lor ar atrage consecințe grave»[22]. Chamberlain s-a mulțumit, doar, «să declare că Marea Britanie este interesată în afacerile Europei Centrale»[23]. Astfel, alipirea Austriei s-a realizat fără ca Anglia să reacționeze altfel decât verbal. La 17 manie 1938, opoziția a cerut lui Chamberlain să declare dacă guvernul său era gata să ofere garanții pentru independența Cehoslovaciei, în cazul unui atac similar celui asupra Austriei. Primul ministru a răspuns laconic că țara sa are, față de Cehoslovacia, «aceleași obligații ca față de orice alt membru al Societății Națiunilor»[24]; toate presiunile opoziției de a obține ceva mai mult au fost zadarnice.

Anschluss-ul și, mai ales, atitudinea Marilor Puteri aliate față de realizarea sa au neliniștit profund România care a văzut în acest act de forță un important pas al Germaniei spre Cehoslovacia, aliata sa din Mica înțelegere, și spre celelalte țări din sud-estul Europei. Armând Călinescu nota, în *însemnările* sale, că evenimentele din Austria «nu sunt întâmplătoare», deoarece reprezintă «o etapă în planul de expansiune germană care cuprinde: stat național integral și cucerirea de debușee și materii prime în răsărit» [25] [26] într-un document militar românesc se sublinia că, «dată fiind gravitatea situației, Marile Puteri încă nu au luat nici o hotărâre importantă.

18 **Arh.M.Ap.N., fond 5 417, dosar 10, 1938, Poziția 813, f.99 (raportul nr.609, de Ia Londra, 14 martie 1938, căpitan Gh.Iliescu către Secția a H-a Informații).**

19 ***Ibidem.***

20 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, Telegrame, dosar 9 bis, 1935-1937, f.46 (telegrama nr.74, de la Londra, 13 martie 1938, semnați V.Grigorcea).**

21 **Arh.M.Ap.N., fond 5 417, dosar 10, 1938, Poziția 813, f. 100.**

22 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, Telegrame, dosar 9 bis, 1935-1937, f.47.**

23 ***Ibidem.***

24 ***Ibidem,* f.51 (telegrama nr.81, 17 martie 1938, de la Londra, semnată Grigorcea).**

25 **Armand Călinescu, *însemnări politice 1916-1939,* Ediție Al.Gh.Savu, București, Humanitas, 1990, p.383-384.**

26 **Arh.M.Ap.N„ fond 5 417, dosar 10, 1938, Poziția 813, f.173-175.**

Dacă evenimentele nu vor avea repercusiuni și asupra celorlalte state din Europa Centrală, probabil că atitudinea Marilor Puteri se va limita numai la o serie de proteste diplomatice» ; se avertizau statele Micii înțelegeri care trebuiau «să reexamineze situația politică» și «să avizeze la noi măsuri ce se impun prin realizarea Anschluss- ului»[2S]-

Cu demnitate, curaj și hotărâre, diplomația României a acționat în timpul crizei internaționale din primăvara și toamna anului 1938. începând de la primele ame-

nințări hitleriste față de Cehoslovacia, România se declară gata să-și îndeplinească angajamentele față de aliatul ei, să-l sprijine fără rezerve, deși împrejurările erau grele și nu fără riscuri. Conducătorii români au insitat ca Marile Puteri, mai ales Anglia, să ia o atitudine *fermă*[21] în problema cehoslovacă, soarta acestei |ări fiind de un interes vital pentru București, ceea ce ar fi fost, evident, și în favoarea menținerii păcii pe continent. Eforturile meritorii, îndeosebi politice și diplomatice, făcute de România pentru a-și salva aliatul nu au reușit. România a respins categoric dezmembrarea în continuare a Cehoslovaciei, prin oferta Beck de a ocupa Ucraina Subcarpatică[27] [28], considerând această acțiune «profund imorală și nepolitică» [29].

După Miinchen, statele mici și mijlocii au devenit extrem de prudente, politica lor externă fiind determinată de evenimente[30]. Era imposibil ca țările mici să participe deschis la «ofensiva păcii», înainte ca un acord precis între Marile Puteri să se fi realizat. Astfel, politica foarte prudentă a Angliei și a Franței față de Reich făcuse posibil Anschluss-ul, la care diplomațiile celor două state reacționaseră verbal și, apoi, în septembrie 1938, anexarea unei părți a Cehoslovaciei la Germania[31], cu consimțământul, până la un anumit punct, al acelorași Mari Puteri.

In desfășurarea evenimentelor dintre 1938 și 1940 marile puteri au manifestat un interes aparte față de Europa est-centrală și de sud, în general, față de România, în special. A reținut atenția, îndeosebi, poziția geografică și strategică a stalului român, situația sa de grânar și de posesor de resurse petrolifere absolut necesare pentru purtarea războiului modem.

Criza din martie 1939, concretizată prin ocuparea Ucrainei Subcarpatice și dispariția Cehoslovaciei, unul din principalii aliați ai României și cel mai important furnizor de armament, a agravat situația internațională a Bucureștilor. încercările României de a evita un tratat economic cu Reich-ul, cu serioase implicații politice, au fost handicapate și de inacțiunea Angliei, de șovăielile Franței, de politica promovată de Beck[32].

Lansate în toamna lui 1938 și continuate în iama aceluiași an, negocierile gcnnano-române, vizând stabilirea unei colaborări economice pe termen lung, se reiau cu vigoare în februarie 1939. Cele două părți erau în egală măsură interesate să le intensifice.

---

27 **D.D.F., 1932-1939, 2 - Sdrie, *21 mars - 9 juin 1938,* t.IX, Paris, 1974, p.509-514, 517-519, 844, 951-954.**

28 **Arh.M.Ap.N., fond 5 417, dosar f.n., Poziția 1 601, 1946, f.26.**

29 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 40, 1938-1939, f.l 17-121.**

30 **Gr.Gafencu, *Derma's...,* p.35, 237.**

31 **John W.Wheeler-Bennett, *Munich Prologue to Tragedy,* London - Melbourne - Toronto, Macmillan, 1966.**

32 **V.F.Dobrinescu, Ion Pălroiu, *Ultimele luni de pace (martie-august 1939),* lăți, Institutul European, 1992, p.47.**

Pentru români, este vorba de a dezamorsa nemulțumirea germană și de a încerca să obțină de la cel de al Ill-lea Reich concesii de ordin politic, îndeosebi o garantare a frontierelor naționale. Scopul Berlinului era dublu: 1) să obțină o mărire a importurilor de petrol, lemn și diverse minereuri; 2) să promoveze o colaborare bilaterală pe termen lung în domeniul economic. Alte puncte se refereau la adaptarea agriculturii românești la nevoile pieții germane, exploatarea în comun a resurselor subsolului românesc și colaborarea băncilor din cele două țări. Reich-ul dorea să se implice financiar și să contrabalanseze influența capitalurilor franco-

britanice. Aceasta era, în ochii oficialităților economice și militare germane, singura modalitate de a asigura, într-o manieră definitivă, monopolul petrolului românesc. Exista un acord asupra necesității de a începe convorbirile, dar și un dezacord asupra conținutului acestora. Negociatorii români căutau, prin cuvinte frumoase, să se ascundă în generalități, germanii, în schimb, voiau să obțină angajamente precise[33].

Reluate la 13 februarie, negocierile trenau. H. Wohlthat și delegația germană refuzau să discute orice chestiune politică, îndeosebi cea legată de garantarea frontierelor românești[34]*. La mijlocul lui martie 1939, impasul se profila.

Carol al II-lea constata, la 19 martie că «pretențiunile Germaniei încep a deveni exorbitante[35]». După ocuparea Memclului de către Germania, în dimineața zilei dc 22 martie, Carol al II-lea, Armând Călinescu, Ion Bujoiu și Gr. Gafencu au discutat ultimele «retușări» la acordul cu Germania. Monarhul a pus drept condiție *sine qua non* pentru semnare ca Reich-ul să «autorizeze imediat» [36] expedierea armamentului contractat de România în Cehoslovacia. Unele clauze ale tratatului nu conveneau, motiv pentru care regele se gândea chiar la întreruperea negocierilor, întrucât Wohlthat proferase «amenințări». Primul ministru l-a convins că negocierile nu trebuiau întrerupte deoarece, «în starea de azi, nu putem să riscăm un conflict». Singurul punct pe care guvernul de la București a refuzat să-l accepte a fost constituirea unui comitet industrial germano-român[37], destinat să organizeze o «colaborare» mai strânsă între cele două economii.

Tratatul economic româno-german, din 23 martie, a fost un succes pentru Reich, nefiind vorba dc un simplu acord comercial, ci de unul economic, care viza crearea a ceea ce teoreticienii și oamenii politici germani numeau Wirlschaftsraum. Cercurile economice germane înțelegeau, de altfel, semnificațiile mai largi ale halatului semnat la București[38] [39]. La 30 martie, Wohlthat propunea lui Goring să încheie acorduri asemănătoare cu Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria, Grecia și Turcia. Era începutul realizării unei Milteleuropa sub direcție germană. Rămâne de văzut dacă tratatul româno-german a marcat, așa cum s-a afirmat, o nouă etapă în relațiile economice ale Reich-ului cu țările din Europa est-centrală și de sud. Deși impresionante pe hârtie, dispozițiile tratatului nu făceau decât

33 ***Ibidem,* p.46.**

34 **A.D.A.P., Seria D, vol.5, p.331 (Document nr.298).**

35 **Carol al II-lea, *op.cit.,* p.219.**

36 ***Ibidem,* p.223.**

37 ***Ibidem.***

38 **A.D.A.P., Seria D, vol.6, p. 133-137 (raport al lui H.Wohlthat către Goring, 27 martie 1939).**

39 **Viorica Moisuc, *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1939 - mai 1940,* București, Ed. Academiei, 1971, p.146 și urm.**

să schițeze un cadru și rămâneau foarte generale. în fapt, totul depindea dc maniera în care acestea vor fi fost executate[3]'.

Cercurile conducătoare de la București, de orientare pro-cngleză și pro-franceză, care au continuat să aibă preponderența în guvem și după martie 1939, au acționat, pc dc o parte, pentru menținerea relațiilor politice cu Anglia, Franța și statele Antantei Balcanice, iar pe de alta, pentru limitarea aplicabilității prevederilor tratatului economic cu Reich-ul și contracararea, în felul acesta, a unora din clauzele

sale. Ilustrative pentru pozițiile acestor cercuri sunt însemnările primului ministru Armand Călinescu, care nota: «Țin să spun că, dacă am făcut acordul economic cu Germania, a fost pentru a câștiga timp și unele avantagii economice, nu pentru a ne apropia politicește de Germania [40]». La rândul său, Gr. Gafencu, într-un memoriu din 15 aprilie, scria: «Acordul nostru economic reprezintă o înțelegere care pune capăt, deocamdată, presiunii germane exercitate asupra noastră. Acordul (...) cere, însă, de pe acum, organizarea unei acțiuni intense de rezistență sistematică, în toate domeniile economiei noastre, împotriva cererilor germane care ar depăși cadrul sau măsura învoielilor noastre. Această rezistență poate fi cu atât mai efectivă, dacă-se poate întinde și dacă poate fi sprijinită pe raporturile noastre cu alte țări[41 42]». Regele Carol al II-lea, înlr-o discuție cu ziaristul francez Julcs Sanncrwcin, insista asupra carențelor Franței și Angliei în problemele raporturilor economice cu România, ceea ce «ne-a lăsat neapărați[n]» în fața Germaniei.

Deși tratatul româno-german a dus vremelnic la ameliorarea raporturilor bilaterale și la depășirea crizei din decembrie 1938 - martie 1939, el nu a atenuat, ci, dimpotrivă, a adâncit contradicțiile politice și economice dintre România și Reich. Punct terminus al unei crize în relațiile româno-germane și începui al unei vremelnice destinderi, tratatul economic anticipa declanșarea iminentă a unei noi încordări[43] în relațiile dintre regimul lui Carol al II-lea și cel de al Ill-lea Reich. La Londra și la Paris au început să se înțeleagă implicațiile catastrofale ale politicii de «appeasement», consecința imediată fiind declanșarea inițiativelor diplomatice britanice îndreptate în direcția ajutorării statelor din Europa csl-ccnlrală și de sud. Tratatul economic româno-german a făcut ca acțiunile naziste în Europa est-centrală și de sud să pară și mai suspecte în ochii «democrațiilor occidentale».

2. Semnificația garanțiilor anglo-franceze din 13 aprilie 1939

Garanțiile anglo-franceze, din 13 aprilie 1939, acordate României au reprezentat o noutate în domeniul raporturilor internaționale. Din cauza caracterului lor unilateral, li s-au adus critici, afirmându-se, pe de o parte, că nu este de demnitatea unei țări să primească o garanție fără contraparte, iar pe de alta, că o garanție unilaterală

40 **Armând Călinescu, *op.cit.,* p.413.**

41 **Aurică Simion, *Agresiunile naziste din Europa în anii 1938-1939,* București, Editura „Emines- cu", 1983, p.234.**

42 **Carol al II-lea, *op.cit.,* p.226.**

43 **V.F.Dobrinescu, Ion Pătroiu, *Ultimele...,* p.29.**

poale fi retrasă în orice moment. Acuzațiile nu sunt întemeiate. Intr-adevăr, chiar dacă București ar fi încheiat un acord bilateral de asistență mutuală cu Anglia și Franța, faptul ar fi corespuns, în fond, cu o garanție unilaterală a celor două mari puteri, deoarece, România, ncavând graniță comună cu nici unul din vecinii celor două state, nu le-ar fi putut da, în nici un fel, ajutor militar în cazul că ele ar fi fost atacate. în ceea ce privește posibilitatea de retragere a garanției, aceasta

nu poate fi negată. Dar, totodată, nu poate fi contestat nici dreptul unui stat de a denunța un acord bilateral pe care l-a încheiat. Atât textul, cât și spiritul garanției nu lasă vreun dubiu asupra garantării integrității teritoriale a României. Aceasta era apărată prin aliniatul 1, care stipula *statu quo-vl,* și protejată prin aliniatul 2, care lăsa la dispoziția Bucureștilor să hotărască dacă rezistența e vitală pentru apărarea independenței țării. Pentru România, orice amenințare împotriva integrității sale teritoriale însemna un atentat la independența națională.

Examinând tratatele încheiate de România, Al. Cretzeanu constata că, pe hârtie, țara sa era apărată de Polonia împotriva Uniunii Sovietice, de Iugoslavia contra Ungariei, de Turcia, Grecia și Iugoslavia împotriva Bulgariei și, în plus, de Anglia și Franța contra oricărui atac sau amenințări, din orice parte ar veni. Diplomatul român, circumspect, nota, la 25 august 1939, că experiența Cehoslovaciei arăta că nici o țară nu se mai poale bizui, în mod absolut, pe pacte, (ratate și garanții - oricât de perfecte - și pe angajamente internaționale, oricât de solemne[44]. Concluzia sa era că acestea nu constituiau «decât o slabă parte a securității unei țări», ea bazându-se, «aproape exclusiv, pe pregătirea ei, din punct de vedere militar, și pe voința ei de a se apăra»[45]. Constatările de față, deosebit de interesante, erau făcute la două zile de la semnarea la Moscova a pactului sovieto-german. Al. Cretzeanu fusese, în aprilie 1939, la Londra, unde comunicase oficialităților britanice punctul de vedere românesc referitor la acordarea garanțiilor.

Desigur, pentru a ajunge la momentul în care s-a pus acut problema clarificării sferei de cuprindere a garanțiilor, este necesar să prezentăm contextul diplomatic în care ele s-au acordat și, mai ales, modul cum au fost interpretate[46] de cabinetele de la Londra și București.

Ideea unor garanții oferite României de puterile occidentale a căpătat formă în toiul crizei din martie - aprilie 1939, după dispariția Cehoslovaciei; cabinetul britanic a analizat, la 20 martie 1939, problema ajutorării României și a autorizat pe șeful Foreign Office-ului, Halifax, să poarte tratative în vederea încheierii unui pact estic de asistență mutuală. Londra a luat, de asemenea, inițiativa să înainteze propuneri la Paris, Moscova și Varșovia pentru pregătirea, la început, a unei declarații comune în vederea menținerii păcii. Ministrul de externe britanic îi mărturisea lui V.V. Tilea că România constituia, pentru Anglia, «un punct vital, care trebuie, numaidecât, apărat[47] [48]».

---

44 **Arh.M.A.E., fond 71, România, dosar 7, 1939, f, 153.**

45 ***Ibidem,* f. 154.**

46 **V.Moisuc, *Diplomafia...,* p. 167-223.**

47 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 40, 1937-1939, f. 187 (telegrama nr.589, 21 martie 1939, de la Londra, semnati Tilea).**

48 **Great Britain, P.R.O., *FX).* 371, 23 060, f.83 (telegramă decodificată nr.56, 20**

La București, R.Hoare a fost primit în audiență de către regele Carol al II-lea și de ministrul de externe Gafencu, cu care a abordat chestiunea negocierilor economice româno-germane și a demersului întreprins de Tilea pe lîngă Foreign Office. în urma discuțiilor, ministrul englez transmitea că România *«va rezista* presiunilor Germaniei, însă aceasta nu va fi posibil, la infinit, fără ajutor **» (subl.ns.). Diplomatul britanic era convins că V.V.Tilea, înainte de a pleca la Londra, primise

martie 1939, de la București, R.Hoare către *F.O.).*

instniqiuni să facă «lot ce-i stă în putință», pentru a convinge Marea Britanie «de necesitățile implicate de situația din sud-eslul Europei [4']».

Guvernul român a lansat sugestia unei declarații unilaterale de sprijinire a independenței și integrității sale teritoriale în momentul în care Marea Britanie începea tratativele cu Polonia pentru acordarea asistenței reciproce. S-a recunoscut, cu acel prilej, dorința României de a nu se integra unui sistem de asistență mutuală, care să o oblige să intre într-un război declarat de Germania[30]. Aceeași concluzie reieșea și din convorbirea lui Al.Cretzeanu cu ministrul Hoare, de la sediul Ministerului Afacerilor Străine. Din nou, s-a confirmat punctul de vedere al Bucureștilor conform căruia puterile occidentale «vor afuma, în termeni preciși, că nu vor permite alte schimbări de frontieră ulterioare și vor sprijini orice stat care își apără independența[31]». Chestiunea a fost, de altfel, discutată și în Consiliul de Coroană, prezidat de regele Carol al Il-lea, care aprobase măsuri diplomatice și militare pentru «a asigura independența și integritatea țării[49 50 51 52]».

Foreign Office-ul era conștient de dificultățile care puteau apărea, mai ales din opoziția Varșoviei, la extinderea clauzelor convenției militare româno-polone, în situația în care România ar fi devenit victima agresiunii germane. Mai mult, Sanația se opunea și unui ajutor al Uniunii Sovietice acordat României în vederea apărării față de Reich[53 54].

Cabinetul Maiestății Sale a adoptat, la 30 martie 1939, formula pactelor de asistență mutuală cu România și Polonia, în calitatea lor de țări amenințate. în caz de agresiune, Anglia urma să ofere asistență militară[34]. A doua zi, miniștrii Marii Britanii și Franței la București, R.Hoare și, respectiv, A.Thieny, prezentau propunerea de garanție în cazul în care România era hotărâtă să reziste agresiunii. Recomandarea viza la început, condițiile extinderii *erga omnes*[55 56 57] ale alianței româno-polone. Dar, guvernul de la Varșovia a refuzat o interpretare extensivă a alianței cu România, în eventualitatea unei

---

49 ***Ibidem.***

50 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 40, 1937-1939, f.181-183 (raport nr.18 255, 20 martie 1939, semnat Gafencu).**

51 ***D.B.F.P.,* Third Series, vol. IV, p.421 (document nr.457, telegrama nr.58, 21 martie 1939, R.Hoare către Halifax).**

52 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 23 060, *f.*77-78.**

53 **Idem, 23 040, f. 13-24 (Ambasada britanică din Varșovia către *F.O., 21* martie 1939).**

54 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 40, 1938-1939, f. 187 (telegrama nr.589, 21 martie 1939, de la Londra, semnată Tilea).**

55 **Idem, România, dosar 503, 1939, f.298.**

56 ***Ibidem.***

57 ***D.B.F.P.,* Third Series, vol. 5, p.46 (document 15, telegrama nr.89, Halifax către R.Hoare, 6 aprilie 1939).**

agresiuni ungare.

România, acceptând propunerea de garanție, ținea să atragă atenția că «printre agresori pot fi, în primul rând, unele state vecine» și își exprima dorința ca sprijinul, din partea celor două mari puteri, «să se facă în termeni care să nu vizeze pe nimeni[36]». Lordul Halifax îl informa pe R.Hoare, la 6 aprilie 1939, că «precizările» din răspunsul român «au fost examinate cu simpatic» la Londra, care va ține cont de ele în timpul discuțiilor între secretarul de slat al Foreign Office-ului și ministrul polon de externe[37].

R.Hoare raporta guvernului său, că, în urma discurilor cu Gafencu, a reieșit că «nu trebuia să se opereze nici o deosebire între independența și integritatea teritorială [3]». Același lucru s-a confirmat și cu prilejul întîlnirii lui Al.Cadogan cu ministrul român de la Londra. Secretarul de stat permanent de la Foreign Office l-a informat pe diplomatul român despre rezultatele vizitei efectuate de colonelul Beck în capitala Angliei. în cursul discuției, Tilea a revenit asupra noțiunii de «independență», considerată a fi distinctă de aceea de «integritate». Cadogan i-a explicat că, dintr-un punct de vedere, prima ar putea să includă și pe a doua, dar a comunicat că ar dori să i se înmâneze un document cu definiția exactă a ceea ce înțeleg Bucureștii prin «independență»[58] [59] [60]. Apoi ministrul român s-a interesat dacă garanția va fi valabilă pentru toate țările, bunăoară Uniunea Sovietică. Cadogan a afumat că niciodată Ministerul de Externe britanic nu avusese în vedere problema garanției față de Moscova, fie a Poloniei, fie a României, și că șeful Sanații nu a înaintat nici o cerere în această direcție ".

înainte de a pleca la Londra și la Paris, pentru precizarea situației României, lui Al.Crelzeanu i s-a atras atenția că, în timpul convorbirilor, va trebui să nu eludeze două chestiuni: 1) ne trebuie atitudine generală, prin urmare, nu pacte bilaterale; 2) asistența acordată Poloniei trebuia să fie independentă de garanția oferită României. Sistemul avea avantajul să suporte, într-un caz fericit, să fie extins, Germania putând să participe în rândul statelor garante. Se vădea, deci, grija diplomației Bucureștilor de a nu fi considerată că participă la un sistem de încercuire a Rcich-ului.

în după amiaza zilei de 10 aprilie 1939, Cretzcanu a fost primit, la Foreign Office, de Halifax. Cretzcanu a exprimat, de la început, «marele interes» și «plăcerea» cu care guvernul român receptase propunerile engleze din 31 martie. Bucureștii au înțeles că poziția României «era importantă» pentru Anglia, care ar sprijini-o dacă se va apăra de una singură împotriva oricărei agresiuni[61]. Diplomatul român, constatând că declarația înmânată Poloniei viza independența, nu și frontierele sale, a declarat că, în ceea ce ne privește, ea trebuie să conțină o indicație clară, în așa fel încât «frontierele să nu fie puse în discuție». O atare asigurare ar avea un «efect de îmbărbătare asupra locuitorilor, care vor ști astfel că, în caz că teritoriul lor este invadat, ei au șanse să-l recapete printr-o conferință de pace[62] [63] [64]». Cât privește ideea tratatului celor patru

58 ***Ibidem,*** **p.64 (document nr.29, telegrama nr. 105, R.IIoare către Halifax, 8 aprilie 1939).**
59 ***Ibidem,*** **p.65-66 (document nr.30, telegrama nr.93, 8 aprilie 1939, Halifax către R.Hoare).**
60 ***Ibidem,*** **p.66.**
61 ***Ibidem,*** **p.74 (document nr.37, telegrama nr. 163, Halifax către R.Hoare, 10 aprilie 1939).**
62 ***Ibidem.***
63 ***Ibidem.***
64 ***Ibidem,*** **p.76.**

puteri, Cretzcanu nu a respins-o, dar a avertizat asupra modului în care Germania ar fi privit-o. în plus, «era necesar să se prezinte aranjamentul ca și cum Franța, Marea Britanie și Polonia își ofereau ajutorul spontan[61]».

Secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine de la București a fost de acord că, în anumite situații», România, «dacă-i invadată», poate conta pe «ajutorul sovietic», dar a menționat că nu-i posibil să încheie o «înțelegere» cu această țară, întrucât «opinia publică era foarte nervoasă **». Din nou, Cretzcanu a evidențiat necesitatea «ajutorării» României în vederea înlăturării pericolului extern și a subliniat

oportunitatea solidarizării între Polonia, Franța, România și Anglia[65] [66]. Aceleași probleme Cretzeanu le-a abordat și în timpul primirii la Cadogan ; el afuma că România va lupta împotriva oricărei puteri pentru apărarea integrității sale teritoriale ".

La 13 aprilie 1939, N.Chamberlain și E.Daladier au dat citire în parlamentele englez, respectiv francez, următoarei declarații: «Am ajuns la concluzia că în cazul unei acțiuni, care ar amenința precis independența Greciei și a României și care ar fi considerată de către guvernele grec și român ca vitale să i se reziste cu toate forțele lor naționale, guvernul Majestății Sale se simte legat de a da imediat guvernelor grec și român, după cum va fi cazul, tot sprijinul pe care îl are în puterile sale[67] [68]». în aceeași zi, Halifax îi telegrafia lui lloare că Londra a hotărât să acorde Bucureștilor o garanție similară celei propuse guvernelor grec și polonez Faptul că garanția a fost acordată cu câteva zile mai devreme decât intenționase Londra, s-a datorat complicării situației internaționale, prin anexarea Albaniei și amenințarea asupra Greciei, și apelurilor Franței în numele României. Daladier, primul ministru francez, a contribuit, de fapt, esențial la presiunile exercitate asupra britanicilor pentru menționarea României în declarația din 13 aprilie a lui Chamberlain[69].

Reacția celorlalte Mari Puteri față de garanții a fost, în general, aprobatoare. Germania nu și-a manifestat o ostilitate deschisă. în răstimpul convorbirii purtate cu Gafcncu, la 19 aprilie 1939, fiihrerul a părul înțelegător; el a precizat numai că ar fi mai bine ca garanțiile să păstreze caracterul lor *spontan* și *unilateral* și să fie ferite de orice înrâurire sovietică [70]°. în timpul discuțiilor cu Goring, ministrul de externe român s-a declarat pregătit să desăvârșească «sistemul nostru de siguranță» printr-o garanție germană. Rcich-ul nu s-a arătat îngrijorat de existența garanțiilor, nici în preajma izbucnirii războiului, nici în prima sa parte, când a manifestat satisfacție pentru neutralitatea României. Este adevărat că el suspecta România de o înțelegere mai adâncă cu «democrațiile» occidentale, dar din moment ce aceasta nu s-a tradus prin nici o acțiune politică, Germania nu atribuia acțiunii însăși a garanției o importanță exagerată[71]. în schimb, s-a pulul întrevedea la italieni tendința de a face României o vină din acceptare: ei au sprijinit, de

---

65 ***Ibidem.***

66 ***Ibidem,*** **p. 113 (document nr.65, telegrama nr.174, Halifax către R.Hoare, 13 aprilie 1939).**

67 **Arh.M.A.E., fond 71, România, 1939, dosar 503, f.299.**

68 ***D.B.F.P.,*** **Third Series, vol. 5, p.109 (document nr.61, telegrama nr. 115, de la Londra, 13 aprilie 1939, semnată Halifax).**

69 ***D.G.F.P.,*** **Series D, vol.V, p.95, 113.**

70 ***D.B.F.P.,*** **Third Series, vol. 5, p.300 ; Gr.Gafencu, *Derniers...,* p.78.**

71 **V.F.Dobrinescu, *Some Considerations on the Romanian-English Relations (1919-1940),* în *AIIAI,* XVIII, 1981, p.81.**

altfel, revendicările ungare. în afară de acest considerent, Italia era mai înclinată să adopte un punct de vedere mai teoretic asupra relațiilor sale cu Axa, pe cînd politica germană ținea cont de aportul concret al României la economia sa de război, în virtutea acordului din martie 1939. în capitala Uniunii Sovietice, Litvinov a avut față de ministrul român, Dianu, «o atitudine amicală și înțelegătoare». Diplomatul sovietic a aprobat garanția anglo- franccză, dar a exprimat rezerve referitoare ia atitudinea Varșoviei. Atunci, britanicii condiționaseră acordarea garanției de extinderea alianței româno-polone[72].

72 **Arh.M.A.E., fond71, U.R.S.S., dosar 86, 1939, f.216 (telegrama nr.994, 14 aprilie 1939, de la Moscova).**

La Varșovia, garanția acordată României a fost considerată de Beck, într-o convorbire neoficială, drept o «greșeală». Șeful Sanației îi mărturisea ambasadorului englez, Kennard, că declarația guvernului britanic, din 13 aprilie, ar «dovedi repetarea sistemului francez al garanțiilor pentru Mica Antantă» și putea duce la rezultate similare celor care au apărut în Cehoslovacia[73]. Cu toate acestea, Beck se arăta dispus să continue negocierile politice cu București. Kennard a prezentat punctul de vedere al Foreign Offic-cului, potrivit căruia România era «punctul vital» în sistemul preconizat de Anglia, iar căderea ei ar li compromis «întreaga situație din Balcani[74]» ; el și-a exprimat speranța că Varșovia va face lot ce este posibil ca să ofere ajutorul ei României, «oricare ar fi agresorul[75]».

Halifax a angajat, la 14 aprilie 1939, discuții cu ambasadorul sovietic de la Londra în legătură cu garanțiile acordate României și Greciei. Ivan Maiski a declarat că guvernul său dorește detalii privitoare la «metodele» prin care ar fi fost acordat un astfel de ajutor și la «rolul» pe care îl puteau avea «diferitele Puteri» în această direcție. Reprezentantul sovietic a negat că ar ști care va fi reacția Moscovei față de propunerea britanică privind o declarație unilaterală[76]. Halifax a replicat că, după opinia sa, «problema ar fi întotdeauna aceeași, ori de unde ar veni atacul», la care Maiski a observat că s-a revenit la ideea securității colective și că, la ultima sa audiență, a avut impresia că garanția oferită României «nu a fost pe punctul de a avea loc[77]». Ministrul de externe englez a precizat că Foreign Office-ul, înainte de a da o garanție României, intenționase să clarifice atitudinea Poloniei și a Turciei, dar că opinia Parisului, potrivit căreia pericolul asupra României era mai presant, grăbise decizia Londrei. Maiski a aprobat hotărârea Angliei și a apreciat că aceasta «va consolida situația[78]».

Vizita conducătorului diplomației Bucureștilor la Londra a ocazionat un lung tur de orizont asupra situației internaționale, în condițiile în care Gafencu vizitase anterior și Berlinul. Problema garanțiilor a fost analizată în contextul raporturilor româno-germane. Diplomatul român îi informă pe interlocutorii englezi că o alianță a țării sale cu Uniunea Sovietică, așa cum îl avertizase I filler, va schimba alitudinea Germaniei[79]. Era clar că Berlinul nu aproba o securitate a României bazată pe Moscova. Lordul Halifax i-a făcut cunoscute lui Gafencu considcrațiunilc Foreign Office-ului

73 ***D.B.F.P.,*** **Third Series, vol. 5, p.201 (document nr.165, telegrama nr.108, II.Kennard către Halifax, de la Varșovia, 14 aprilie 1939).**
74 ***Ibidem.***
75 ***Ibidem.***
76 ***Ibidem,*** **p.201-202 (document nr. 166, telegrama nr.70, Halifax către Seeds, 14 aprilie 1939).**
77 ***Ibidem,*** **p.202.**
78 ***Ibidem.***
79 ***Ibidem,*** **p.309-310 (minuta discuțiilor Chamberlain-Halifax-Gafencu, 24 aprilie).**

asupra Uniunii Sovietice și a conchis că Moscovei «nu trebuie să i se întoarcă spatele», dar că o colaborare «intimă» cu ea ar fi «periculoasă»[80]. «Linia noastră - a argumentat conducătorul diplomației României - impune să nu ne sprijinim pe un vecin puternic împotriva altui vecin, lucrul ccl mai important fiind asigurarea unui echilibru în Europa». După opinia lui Gafencu, aceasta era adevărata semnificație a garanției anglo-franceze[81].

80 ***Ibidem,*** **p.313.**
81 ***Ibidem.***

La începutul verii anului 1939, România se afla într-o situație internațională critică. Diplomația ei nu voise să se alăture, în mod hotărât, pactelor de asistență concepute la Londra și la Paris, dar acceptase garanțiile celor două mari puteri, cu care rămânea legală printr-un contact politic strâns și, indirect, prin alianțele ei cu Turcia și Polonia, care se alăturaseră pe față sistemului franco-britanic. Această orientare nu era în măsură să vină la întâmpinarea dorințelor Londrei și, mai ales, ale Parisului, care găseau atitudinea României prea rezervată. România era acuzată că nu a acceptat transformarea pactului politic într-o alianță și refuzase orice convenție de stat major împotriva Germaniei. Aceleași bănuieli față de politica externă a României le încercau Germania și Italia.

După eșecul tratativelor tripartite de la Moscova și semnarea pactului sovieto- german din 23 august 1939, garanțiile apar din nou în prim plan. O dată cu precizarea intențiilor agresive ale Uniunii Sovietice s-au emis întrebări, din diferite părți, dacă garanția acordată României era valabilă și împotriva acestui agresor. A apărut însă cu limpezime că, în concepția Bucureștilor, garanția se referea, în primul rând, *Ia tofi vecinii* săi, pe când în cea engleză ea viza, îndeosebi, un atac german[82 83 84].

Prin legația de la Londra și reprezentanța politică a Marii Britanii de la București România a căutat să obțină precizări în legătură cu această chestiune. R.IIoare îi scria lui O.Sargcnt, la 20 septembrie 1939, că, după opinia sa, «pe moment, garanția anglo-franceză a scăzut ”» ; el își arăta mâhnirea că nu s-a înțeles «realitatea din această parte a lumii[w]». Fostul ministru britanic la București, M.Palairet, aflat în 1939 în misiune diplomatică la Atena, era de părere că prestigiul Angliei în capitala Greciei, ca putere garantă, «ar primi o lovitură atât de mare dacă România ar fi cotropită de către Germania sau posibil Rusia, încât sper să-mi fie iertată întrebarea dacă va fi posibil să se facă față acestei amenințări prinlr-o acțiune unită anglo-franceză»[85]. Două zile mai târziu, Foreign Office-ul a răspuns neliniștilor ministrului dc la Alena cu precizarea să fie «precaut» în considerațiile sale deoarece o decizie va fi adoptată numai ulterior[86].

Intr-un document elaborat de O.Sargent, subsecretar de stat adjunct la Foreign Office, la 26 septembrie 1939, se sublinia că, în cazul unui atac sovietic asupra României, pentru ocuparea Basarabiei, garanția nu poale acționa, deoarece era concepută «numai în termeni generali». O anexare a Basarabiei până la Dunăre - aprecia Sargent - nu ar amenința independența României -, întrucât aceasta a fost menținută destul de sigur cu mulți ani

82 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 39, 1920-1937, f.21.**
83 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 23 840, f.191.**
84 ***Ibidem,* f. 190.**
85 **Idem, 23 852, f.262 (telegrama nr.424, M.Palairet către *F.O.,* 21 septembrie 1939).**
86 ***Ibidem,* f.263 (telegrama nr.396, F.O. către M.Palairet, 23 septembrie 1939).**

înaintea războiului[87]». Diplomatul britanic opina că va trebui să fie informat și Parisul în legătură cu această chestiune, deoarece «nu intenționăm ca garanția noastră să prindă viață în cazul agresiunii Rusiei» ; o eventuală beligeranță cu această putere s-ar putea declanșa numai dacă «suntem noi înșiși atacați direct[88]».

87 **Idem, 23 846, f.77-78.**
88 ***Ibidem,* f.78.**

în contextul eșecului negocierilor turco-sovietice de la Moscova[89] [90] și al diverselor infoima|ii în legătură cu intențiile Uniunii Sovietice fa|ă de România ", ministrul englez de la București, Hoare, scria, la 17 octombrie, că Turcia era gata să ofere ajutor României, dar că acesta nu poate fi eficace «fără o cooperare anglo-franceză». De aceea, este necesar, preciza diplomatul britanic, ca guvernul de la Londra «să se hotărască mai rapid», căci ar exista «riscul de a fi învinși de factorul timp[91]». Mai mult, conchidea Hoare, refuzul examinării unor ieșiri ipotetice nu poate fi o tactică înțeleaptă[92] [93] [94].

Garanțiile apar din nou în atenție la 19 octombrie 1939, când s-a semnat, la Ankara, pactul anglo-franco-lurc. în articolul al treilea al acestuia se sublinia că, «atât timp cât vor rămâne în vigoare garanțiile acordate României și Greciei, Turcia va coopera, în mod efectiv, cu Franța și Anglia». Un protocol adițional făcea rezerva că angajamentul din acel tratat nu poate obliga Turcia la o «acțiune înarmată contra Rusiei». Astfel, ajutorul pe care l-ar fi putut primi România, prin Strâmlorile turcești, de la Anglia și Franța, se lovea de clauza acestui tratat care dezangaja Ankara de orice angajament în cazul unui conflict armat la care ar fi participat și Uniunea Sovietică. După vizita efectuată de Saracioglu la Moscova, această restricție și-a pierdut din valoare, întrucât diplomația turcă s-a lămurit în ceea ce privește lipsa de sinceritate a diplomației de la Moscova.

Tratatul anglo-franco4urc a stârnit «puțin entuziasm» la București. Gafencu a declarat presei că nu apăruse nimic «care să schimbe politica României». Hoare transmitea Foreign Office-ului că «rezerva» Turciei, cu privire la ostilitățile cu Uniunea Sovietică, priva tratatul «de o mare parte a semnificațiilor sale în ochii românilor». într-o discuție cu Al.Crelzeanu, secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine a remarcat că tratatul anglo-franco-lurc nu schimbă starea de lucruri «existentă», dar că România, deși consideră acordul ca un «succes sigur al Alia- ților», este dezamăgită de nereușita lor în a-i asigura «un ajutor mai mare”».

Sir Al.Cadogan a afirmat, în prezența lui V.V.Tilea, la 25 octombrie 1939, că «garanția pentru România este în termeni generali, fără să se fi stipulat limitarea ei». Precizarea era necesară deoarece diferite zvonuri și declarații neoficiale căutau să restrângă valabilitatea garanțieiîntr-adevăr, unele comentarii ale B.B.C.-ului, în legătură cu proiectele Uniunii Sovietice față de Basarabia, au fost dezaprobate de Gr.Gafencu - în această direcție s-a intervenit oficial

89 ***Ibidem,*** **f. 145 (telegrama nr.612, 12 octombrie 1939, R.Hoare către *F.O.).**

90 ***Ibidem,*** **f. 130 (telegrama nr.254, Rendel către *F.O.,* 11 octombrie 1939).**

91 ***Ibidem,*** **f.145.**

92 ***Ibidem.***

93 **Idem, 23 840, f.225 (telegrama or.644, R.Hoare către *F.O.,* 23 octombrie 1939).**

94 **Arh.M.A.E., fond 71, România, dosar 503, 1939, f.173 (telegrama nr.l 323, 25 octombrie 1939, de la Londra, semnală Tilea).**

pe lângă Foreign Office[95].

Corbin a discutat cu Cadogan, la 20 noiembrie 1939, valoarea garanției acordate României și a prezentat un memorandum recapitulativ al părerilor guvernului Daladicr. Parisul socotea, ca și Londra, că eventualitatea unei agresiuni sovietice contra României nu era acoperită prin garanțiile din aprilie 1939. în al doilea rând, Daladier și Bonnet, în acord cu Foreign Office-ul, opinau că «e preferabil ca

95 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 23 852, f.289-290 (document din 25 octombrie 1939).**

guvernul român să se abțină de a ataca oficial acest subiect[96]». Quai d'Orsay-ul considera că trebuia anunțat guvernul turc în legătură cu poziția Angliei și a Franței, deoarece avem de «evitat a menține o absență loială a acestei țări ’[97]».

Vizita Lordului Lloyd la București și întâlnirea sa cu regele Carol al II-lea au prilejuit lui O.Sargent unele concluzii extrem de interesante asupra poziției României. Nefiind de acord cu aprecierile Lordului Hankey, care vedea atitudinea lui Carol al II-lea ca «foarte nesatisfăcătoare», Sargent o datora unei «iminente agresiuni» sovietice; după datele pe care le avea la îndemână diplomatul englez, rezulta că nici Iugoslavia și nici Turcia nu vor ajuta România. în aceste condiții - scria Sargent - nu c de mirare că regele Carol al II-lea ar fi înclinat să privească Germania nu ca pe un pericol prezent, ci ca pe o eventuală salvare ; la fel de posibil ar fi ca Rcich-ul «să manevreze aceste sentimente»[98] [99] spre beneficiul lui. Sargent se arăta adeptul unei intervenții pe lângă Turcia, «pentru a-1 liniști pe regele Carol”».

Războiul sovieto-finlandez a fost relatat pe larg în presa românească, dar cu multă «precauție [100]°». R.Hoare transmitea, la 2 decembrie 1939, că opinia publică din România pare să se mențină indiferentă asupra consecințelor agresiunii sovietice. Era previzibil ca țara lor să fie următoarea pe listă, așa că românii nu voiau să acorde Moscovei nici o scuză [101]».

Foreign Office-ul a conceput, la 4 decembrie 1939, un document în care se analiza memorandumul prezentat de Corbin la 23 noiembrie. Două chestiuni ne reține atenția după consultarea documentului: faptul că Londra și Parisul nu doresc «ca guvernul turc să considere că explicațiile deja dale au micșorat, prin orice mijloc, forța obligației de a o consulta, sub incidența articolului 5 din tratatul anglo-franco- turc, în eventualitatea situației în discuție[102]» ; înștiințarea secretarului general al Ministerului Afacerilor Străine de la Ankara care urma să sosească la Londra.

Cabinetul de război britanic a luat în discuție, la 5 decembrie 1939, atitudinea probabilă în cazul invadării României de către Uniunea Sovietică. Se invocau știrile transmise de Hugesscn, precum și observațiile lui Halifax, în urma audienței acordate în ziua precedentă lui Tilea. Șeful diplomației engleze și-a exprimat părerea că Turcia «nu va considera că interesele sale vor fi foarte mult afectate de invadarea Basarabiei[103] [104]», dar că atitudinea Ankarei se va schimba dacă ar fi amenințate gurile Dunării sau porturile

96 **Idem, 23 846, f.229.**
97 ***Ibidem,* f.231.**
98 **Idem, 23 840, f.256.**
99 ***Ibidem,* f.257.**
100 **Idem, 23 840, f.249 (telegrama nr.800, R.Hoare către *F.O.,* 3 decembrie 1939).**
101 ***Ibidem.***
102 ***Ibidem,* f.234.**
103 **Idem, 23 846, f.258 (proces verbal nr.7).**
104 ***Ibidem.***

României de la Marea Neagră. în final, s-a hotărât să se obțină informații suplimentare despre punctul de vedere al Turciei[1<M].

La 7 decembrie 1939, la Foreign Office, a fost organizată o conferință de presă din care s-a desprins opinia că garanția oferită României ar fi necondiționată. Cu numai trei zile mai înainte, Ministerul de Externe britanic remisese lui Corbin un memorandum, în care își exprima poziția în ceea ce privește răspunsul așteptat de

România asupra întinderii angajamentelor de asisten|ă din 13 aprilie. Londra era de părere să se răspundă Bucureștilor. Quai d'Orsay-ul, analizând memorandumul, aprecia că argumentele Londrei «nu-i par de natură să modifice maniera de a vedea». Parisul considera că, în răspunsul lor, cele două guverne ar trebui să introducă «un element pozitiv», a cărui absență «riscă să arunce pe români în descurajare și într-o politică de complezență în fața Germaniei». Se aprecia că un asemenea răspuns «nu ar angaja zisele guverne la nimic» și că trebuie evitat lot ce ar putea da guvernului român impresia că, în fața amenințărilor care-1 preocupă, «Franța și Anglia se închid înlr-o rezervă pur negativă [105] [106]». Corbin s-a adresat, din nou, la 10 decembrie 1939, lui Al.Cadogan cu o observație de detaliu a lui Daladicr la proiectul englez - ea urmărea să facă «mai eficace» concursul Turciei. Expresia propusă de președintele Consiliului de Miniștri francez suna astfel: «dacă Turcia s-ar arăta dispusă să colaboreze cu Franța și Anglia în vederea ajutorării României de a rezista la o agresiune rusă [10<]». Proiectul modificat, după opinia lui Daladicr, părea să concilieze schimbarea pc care el era decis să o aducă în interpretarea angajamentelor cu necesitatea de a nu descuraja, la acea oră, guvernul român în eforturile sale de a găsi elementele de sprijin pozitiv contra dublei presiuni pe care o exercitau Germania și U.R.S.S.[107] [108] [109] [110] [111].

La 10 decembrie, V.V.Tilca s-a deplasat la Foreign Office și a cerut să se dea un răspuns la jocul garanției în cazul unei agresiuni sovietice. Diplomatul a afirmat că Bucureștii erau înspăimântați de Uniunea Sovietică mai mult decât de Germania. Halifax a răspuns că o soluție nu-i disponibilă atât timp cât nu se cunoșteau intențiile Turciei și Italici, deocamdată «nedefinite». în cadrul ședinței Cabinetului, primul ministru a afirmat că Turcia va sprijini România - constatarea provenea de la ambasadorul Aras [,0'].

în cele din urmă, la 11 decembrie 1939 a fost expediat răspunsul Angliei la solicitările guvernului român. Foreign Officc-ul preciza că nu trebuie să ne facem iluzii asupra primejdiei și condiționa funcționarea garanției față de Uniunea Sovietică de doi factori: 1) hotărârea Turciei de a deschide Slrâmtorilc ; 2) siguranța că Italia nu se va împotrivi unei acțiuni anglo-franceze în răsărit[10']. Deoarece Londra nu avea încă vreun motiv să creadă că guvernul de la Roma va fi gala să colaboreze cu Anglia și Franța și nu s-a obținui nici o asigurare de la Ankara, răspunsul său la solicitările României a fost negativ. După opinia Londrei, o declarație de «asigurare» ar fi

105 ***Ibidem,* f.284.**
106 ***Ibidem,* f.3O2-3O3.**
107 ***Ibidem.***
108 ***Ibidem,* f.293-296.**
109 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 40, 1938-1939, f.401.**
110 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 23 846, f.271-273 (telegrama nr.769, din 11 decembrie 1939).**
111 **Arh.M.A.E., fond 71, U.R.S.S., dosar 89, 1940, f.291.**

întreținut la București numai «speranțe false [H0]». înlr-un mod asemănător s-a exprimat, la Paris, secretarul general al Quai d'Orsay-ului, Al.LtSgcr, care declara ambasadorului Iugoslaviei, Purici, că garanția nu se referă decât la o eventuală presiune germană, dar că, totuși, anglo-francezii vor acorda României un sprijin care va depinde însă, în marc parte, de «atitudinea Turciei "'».

Tilea s-a prezentat din nou, la 30 decembrie 1939, la Foreign Office pentru a

transmite o notă din partea guvernului de la București. «România - declara Tdca - face apel la Londra pentru ajutor, deoarece Moscova va ridica, în curând, problema Basarabiei»; el menționa că (ara sa era decisă «să reziste, cu toate puterile și resursele de care dispunea, la un atac al Uniunii Sovietice, ca și al unuia ruso-german». Ajutorul solicitat ar fi trebuit să cuprindă armament și materii prime și urma să Tic achitat în rate anuale sub forma unor cote suplimentare de petrol "[112]. O comunicare cu un conținut asemănător a fost expediată la București de Qua! d'Orsay.

Așadar, în decembrie 1939 Bucureștii constatau că cei doi factori invocați în răspunsul guvernului englez urmau să acționeze în favoarea sa. Era îndreptățit să interpreteze astfel, luând ca punct de sprijin atitudinea Italici în timpul războiului sovicto-linlandcz, anumite asigurări oferite României, precum și solidaritatea, încă nedesmințită, a Antantei Balcanice, îndeosebi a Turciei. De aceea, s-a căzut de acord ca Anglia să nu pronunțe o nouă declarație, și să evite, în același timp, orice manifestare care ar Ti slăbit valoarea garanției și ar fi constituit o «încurajare» la adresa Uniunii Sovietice. La cea de a doua consfătuire a conducătorilor misiunilor diplomatice britanice din Europa de sud-est, care a avut loc la Londra, între 8 și 11 aprilie 1940, s-a discutat, printre altele, și problema politicii generale față de România. Principala chestiune privea posibilitatea extinderii garanției față de România în cazul unui atac al Uniunii Sovietice "[113] [114]. în final, s-a hotărât ca, după obținerea avizului Statului Major General, guvernul Majcslății Sale să informeze Bucureștii că, în cazul unui atac al Uniunii Sovietice, va acorda «ajutor, după posibilități», dar că «gradul și caracterul ajutorului lor vor depinde de atitudinea Turciei, Italici și Bulgariei[lu]». Procesele verbale ale consfătuirii și sumarul concluziilor au fost transmise, prin ambasadorul de la Paris, Phipps, Eranți pentru a fi aprobate de Quai d'Orsay. Prăbușirea Franței, în mai 1940, nu a mai pus chestiunea la ordinea zilei, în acest stadiu ea rămânând până la ultimatumurile sovietice din 26 și 27 iunie 1940.

în această perioadă, Anglia, care conducea necontestat acțiunea diplomatică a puterilor occidentale, părea preocupată, în primul rând, ca România să nu Fie ispitită a căuta în Reich un sprijin mai efectiv împotriva unui atac prezumtiv al Uniunii Sovietice.

«Sfaturile» dale Bucureștilor, de a căuta o înțelegere cu vecinii, priveau, în acest timp, îndeosebi, un «compromis» cu Bulgaria, dar nici aici nu s-a insistai prea mult"[115]. Față de revizionismul ungar, Anglia a ținut să afirme că nu -1 încurajează câtuși de puțin.

112**12 Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 24 968, f.l 13 (telegrama nr.846, din 30 decembrie 1939, *F.O.***

113**către Reginald Hoare).**

114**113 *Ibidem,* f.96-97 Ph.Nichols către lt.col. Hollis, 15 aprilie 1940).**

115**114 *Ibidem,* f.98 (telegrama nr.845, 18 aprilie 1939, *F.O.* către Pliipps). 115 Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, vol. 40, 1938-1939, f.369-370).**

Valabiliatca garanțiilor din 13 aprilie 1939 nu depindea de aceste chestiuni.

în ceea ce privește modul concret de realizare a garanțiilor, s-a evaluat rolul armatei Weygand-Wavel din Orientul Apropiat, care ar fi intervenit în acest sector, ca și atitudinea Turciei față de pericolul sovietic. Marca Britanic s-a arătat interesată în special la planul de distrugere a zonei petrolifere române în cazul unei agresiuni germane "[116].

116**116 V.F.Dobrinescu, *Bătăliadiplomatică pentru Basarabia. 1918-1940,* Iași, Junimea, 1991, *Passim***

Notele ultimative sovietice au fost emise în momentul în care corpul forțelor franceze și engleze era anihilat, iar armata din Siria era dizolvată în urma armistițiului din mai 1940. Este cert că, în acel moment, nu se mai putea concepe o intervenție engleză pe continent. Teoretic, din cele trei condiții prelinse de Anglia în 1939, pentru funcționarea garanției, prima, atitudinea Turciei, părea a ft în favoarea Bucureștilor. A doua, nu se mai putea îndeplini întrucât Italia intrase în război, iar a treia, atitudinea Bulgariei - țară revizionistă - nu putea ft luată în calcul.

Marea Britanic nu a venit în ajutorul României fiindcă garanția era condiționată de hotărârea acesteia de a lupta, iar ajutorul nici nu fusese formal cerut. în al doilea rând, Londra spera că înaintarea Uniunii Sovietice spre România o va aduce în conflict cu Germania, înlr-un moment deosebit de critic pentru Anglia.

La 3 iulie 1940, a urmat denunțarea garanțiilor printr-un comunicat al guvernului de la București "[117]. Repudierea și, mai ales, forma cum a fost prezentată, fără o notificare prealabilă, a impresionat neplăcut Londra. îndeosebi ministrul R.Hoare, care contribuise personal la actul din 13 aprilie 1939, s-a simțit afectat personal, întrucât situația diplomatică nu mai avea, în acel moment, nici un conținut real, denunțarea era mai mult un act de adeziune la Axă.

Nu mai insistăm aici asupra importanței economice și strategice pe care România o juca în planurile Londrei. Diplomația Bucureștilor a dorit o garanție, fără ca aceasta să fie condițională de ajutorul polonez sau sovietic. Angajamentul trebuia să se prezinte ca un act inițiat și oferit spontan de Anglia; garanțiile anglo-franceze, din 13 aprilie 1939, marcau o îndepărtare de la practica și politica tradițională a Foreign Officc-ului, prin aceea că stabileau angajamente obligatorii de sprijinire a unor state din Europa.

Inițial, garanțiile au întărit moralmente poziția României față de Bulgaria, Ungaria și Germania. Evenimentele internaționale produse la finele lui august 1939 au determinat diplomația Bucureștilor să caute, mai ales la Londra, o lărgire a sferei garanțiilor. Având în vedere eficacitatea, întinderea, cuprinsul și aplicarea garanțiilor și, mai ales, modul cum ele s-au terminat, se poate trage concluzia că unicul scop urmării de Londra a fost de a lega cît mai strâns România de politica statelor occidentale împotriva Reich-ului. Din punct de vedere britanic, garanția a reprezentat o secvență în încercarea de a reface influența pierdută de Londra în perioada de neglijare din anii *30 și în cea mai mare parte din deceniul următor.

De la început, concepția română asupra garanțiilor nu a coincis cu interesele britanice. Diplomația Bucureștilor era îngrijorată nu numai de Germania, dar și de Ungaria, Bulgaria și, mai ales, Uniunea Sovietică. Anglia voia un aliat în plus în războiul cu Rcich-

117 **Ibidem.**

ul. Analiza contactelor anglo-românc, privind conținutul garanțiilor, demonstrează clar că Marea Britanic garanta României independența politică, nu și integritatea teritorială, mai ales în ceea ce privește frontierele estice. *Funcționarea garanțiilor era considerată, în cercurile oficiale anglo-franceze, ca aproape irealizabilă.* Posibilitatea unor garanții eficace contra unui atac sovietic a lipsit de la început în faza războiului european; atunci când au intervenit ultimatumurile sovietice, ele erau cu lotul fără valoare.

Reduse ca importanță practică, garanțiile anglo-franceze din 13 aprilie 1939 au fost obținute de România cu o condiție: aceea de a lupta pentru propria sa apărare fără nici o altă obligație. Ele au oferit României un răgaz și au redat o parte din siguranța morală pe care o avusese atunci când sistemul securității colective părea încă neafcctat. Oricum, Anglia dorea să-și apere și interesele sale predominant economice din România. împreună cu tratatul comercial, încheiat la 11 mai 1939, garanțiile au avut un efect pozitiv minor asupra poziției internaționale a României. Politica Foreign Office-ului încerca să stimuleze, astfel, efortul României de a rezista puterilor fasciste. Anglia avea în vedere protejarea intereselor ei și nu o încercare sau o provocare a Germaniei; cît privește România, Londra era preocupată de păstrarea independenței sale politice, nu și a integrității sale teritoriale.

3. România, Anglia și pactul sovieto-german din 23 august 1939

în perioada care a precedat izbucnirea celei de a doua conflagrații mondiale, România a rămas fidelă, cu toate riscurile, alianțelor dirijate de Foreign Office și Quai d'Orsay și a inițiat acțiuni multiple menite să preîntâmpine, pe plan general și, îndeosebi, local, extinderea agresiunii. Contactele diplomatice ale României au urmărit, ca și până atunci, apărarea integrității teritoriale a statului și îmbunătățirea raporturilor cu țările vecine în ideca că statuarea unor relații normale cu ele va preîntâmpina revizuirile teritoriale din zonă înlăturând, astfel, spectrul războiului. Marile Puteri, prin jocul diplomatic din vara anului 1939, nu au venit, însă, în întâmpinarea speranțelor legitime ale Bucureștilor. România nu *a fost, nicicum, implicată în evoluția evenimentelor din vara anului 1939 spre deschiderea ostilităților.*

Pentru atingerea unor asemenea obiective, diplomația Bucureștilor a căutat să sondeze, în capitalele marilor puteri aliate, Paris și Londra, îndeosebi, modalitățile păstrării sud-estului european în afara conflictului ce se prefigura. în acest sens, pe lângă aflarea «intențiilor» exacte ale Marilor Puteri, diplomația românească s-a arătat interesată de *realizarea unei înțelegeri anglo-franco-sovietice,* care să bareze ascensiunea celui de al Ill-lea Reich în sud-estul Europei, precum și normalizarea raporturilor cu unele state vecine revizioniste, într-un moment în care principalul obiectiv era menținerea păcii.

Moscova a propus guvernelor englez și francez încheierea unei alianțe tripartite de ajutor reciproc, inclusiv militară. Conform

opiniei guvernului sovietic, înțelegerea politică trebuia să fie semnală concomitent cu o convenție militară, care trebuia să cuprindă obligații reciproce precise. Foreign Office-ul nu dorea o participare activă a Uniunii Sovietice la rezolvarea «crizei europene». Din acest motiv, ca și din altele, Moscova s-a orientat, începând cu mai 1939, spre o poziție care, în perspectivă, să nu-i creeze o situație «dezavantajoasă». în acest scop, a activat dialogurile cu Germania nazistă privind încheierea unor înțelegeri economice și nu a exclus o

reglementare a raporturilor politice Concomitent, Moscova și-a intensificat eforturile pentru încheierea, pe baza unor condiții minime, a unui pact de asistență mutuală cu Franța și Anglia; acordarea de garanții, din partea celor trei Mari Puteri, țărilor care aveau frontiere comune cu Uniunea Sovietică, îndeosebi Letonia, Estonia și Finlanda, precum și a celorlalte state din Europa est-centrală; încheierea unor acorduri concrete în legătură cu natura și volumul ajutorului ce trebuia să se asigure reciproc în eventualitatea unei agresiuni săvârșite împotriva vreuneia din cele trei puteri contractante sau a țărilor cărora li s-ar fi acordat garanții.

Tratativele s-au menținut luni de zile la schimburi de note și de propuneri După nota anglo-franceză, din 27 mai 1939, care prevedea ajutorul pentru Uniunea Sovietică în cazul unui atac direct asupra ei, dar nu și încheierea unei convenții militare, la 2 iulie 1939 Moscova a propus extinderea garanțiilor comune și față dc Belgia, Grecia, Polonia, *România* și Turcia; se prevedea acordarea asistenței mutuale și în cazul când unii dintre semnatari ar fi fost atrași în război prin ajutorarea unei țări neutre, care solicita un asemenea sprijin. Guvernul sovietic a ridicat și chestiunea «agresiunii indirecte» a Germanici asupra U.R.S.S., prin țările baltice, cu consimțământul acestora. Moscova a insistat să se fixeze concret contribuția fiecărui participant la măsurile comune, precum și acordul de trecere a trupelor sovietice prin teritoriul polonez și românesc, în cazul când U.R.S.S. ar fi fost chemată să-și onoreze obligațiile militare în oricare din variantele propuse [12]°.

Guvernul britanic a acceptat, la 21 iulie 1939, trecerea la tratative militare.

Un document militar românesc, din 5 august 1939, sublinia că tratativele tripartite au scos în evidență «intenția Uniunii Sovietice de a-și mări influența în statele baltice». Se aduceau drept argumente, în acest sens, unele declarații sovietice anterioare. Astfel, la 25 iunie, ambasadorul sovietic de la Paris, Suritz, îi declarase lui Bonnet că țara sa «are interese speciale în statele baltice [12]'». La rândul său, Ivan Maiski afirma că nerccunoașterea acestora «va avea consecințe importante» în purtarea discuțiilor tripartite. Potemkin opina că Anglia și Franța «trebuie să recunoască legitimitatea cererilor sovietice, așa cum a recunoscut și Schulenburg [118] [119] [120] [121] [122]». Se cunoșteau, de asemenea, tratativele

118 **Gh.Zaharia, *Situația politică și militară internațională în preajma intrării României în cel de al doilea război mondial, în File din istoria militară a poporului român,* vol. V-VII, București, Ed. militară, 1979, p.20.**

119 **R.Wheatley, *Britain and the Anglo-Franco-Russian negotiations in 1939,* în *Les relations franco-britaniques de 1935 ă 1939,* Paris, Editions C.N.R.S., 1975, p.201-213 ; A.Siniion, *Agresiunile...,* p.261-287.**

120 **Gh.Zaharia, *op.cit,* p.20.**

121 **Arh.M.Ap.N., fond 5 473, dosar 3, 1939-1940, Pozjpa 38, f. 1 232.**

122 ***Ibidem.***

purtate de însărcinatul cu afaceri la Berlin, Astahov, privind delimitarea sferelor de influență între Uniunea Sovietică și Reich [123] [124].

în timpul întrevederii, de la 3 august 1939, cu Halifax, Tilca a aflat că la Moscova apăruseră dificultăți, mai ales în «definirea agresiunii indirecte», și că delegația britanică a avut întotdeauna în vedere «interesele României și ale celorlalte țări implicate ,2'<». Diplomatul român a accentuat că România întâmpina favorabil politica garanțiilor, dar era mai puțin nerăbdătoare dc a primi garanțiile Uniunii

123 ***Ibidem,*** **f.l 234.**
124 **Great Britain, P.R.O.,** ***F.O.*** **371, 23 852, f.213.**

Sovietice[125]. Ambasadorul Franței la Moscova, Naggiar, mărturisea lui Dianu că «nu s-a vorbit nimic despre România în discuțiile tripartite [126]», dar că Uniunea Sovietică, datorită prevederilor alianței româno-polone, «nu poale renunța la pretențiile teritoriale» față de România. Generalul francez Palasse îi reproșa, nejustificat, lui Scrădeanu, secretarul Legației de la Moscova, că România nu face nimic pentru a se apropia de Soviete[127], ceea ce îl determina pe Dianu să concludă că pactul anglo-franco-turc nu garanta frontierele răsăritene ale țării. Ministrul României a mai fost întrebat de Naggiar dacă avea cunoștință despre eventuale schimbări în alianța româno-polonă[128].

Mijloacele de informare românești au dovedit interes față de mersul convorbirilor tripartite. Opinia publică, în consens cu cea diplomatică, considera alianța tripartită drept o *necesitate vitală,* răspunzând nevoii tuturor statelor independente din Europa de a se vedea ferite de război[129]. Armand Călinescu nota, la 8 august 1939, că aceste discuții «pot duce la un rezultat pozitiv [130]°», România punându-și mari speranțe în puterea de înțelegere de care trebuiau să dea dovadă cele trei Mari Puteri; încheierea unui tratat de asistență mutuală între Uniunea Sovietică, Anglia și Franța ar 11 schimbai fundamental raportul de forțe pe plan internațional în defavoarea statelor fasciste, barându-sc astfel, calea unor agresiuni.

în ziua de 12 august 1939 au început la Moscova tratative între misiunile militare ale Angliei, Franței și Uniunii Sovietice. în timp ce sovieticii erau reprezentați de personalități politice de prim rang (conducătorul misiunii era comisarul poporului pentru Apărare, K.Voroșilov), cele două misiuni occidentale erau alcătuite din ofițeri superiori care nu erau membri ai guvernelor respective și nici nu dețineau funcții de răspundere în conducerea armatelor [131]. Misiunea militară engleză era condusă de amiralul Reginald Drax, iar cea franceză de generalul J.Doumenc.

Delegația sovietică era împuternicită «să ducă tratative cu misiunile militare ale Angliei și Franței și să semneze o convenție militară referitoare la problemele organizării apărării militare a Angliei, Franței și Uniunii Sovietice împotriva unei agresiuni ce ar fi comisă în Europa [132]». Reprezentanții Franței aveau mandat «să ajungă la un acord cu comandamentul suprem al Forțelor Armate Sovietice asupra tuturor problemelor referitoare la cooperarea

125 ***Ibidem.***

126 **Arh.M.A.E., fond 71, U.R.S.S., dosar 86, f.502 (telegrama descifrată nr. 2 007, 5 august, de la Moscova, semnală Dianu).**

127 ***Ibidem,* f.501.**

128 **Idem, fond 71, Polonia, dosar 60, f.281 (telegrama descifrată nr. 2 007, 5 august 1939, de la Moscova, semnală Dianu).**

129 **V.F.Dobrinescu, Ion Pătroiu, *Ultimele..., Passim.***

130 **Armand Călinescu, *op.cit.,* p.423.**

131 **A.Simion, *Agresiunile...,* p.315-316.**

132 ***Ibidem,* p.316.**

forțelor armate ale celor două țări». Daladier le-a spus militarilor francezi, înainte de plecarea lor spre Moscova, : «Aduceți-mi un acord cu orice preț[133] !» Francezii păreau mai hotărâți pentru a se ajunge la o înțelegere, în schimb, reprezentanții britanici au primit instrucțiuni «să meargă încet» [134] în negocierile tripartite.

133 **R.Poidevin, J.Bariety, *Les relations franco-allemandes. 1815-1975,* Paris, A.Colin, 1977, p.3O9.**

134 **A.J.P.Taylor, *English History 1914-1945,* Penguin Books Ltd., Harmondsworth, Middlesex, 1979, p.546.**

O cursă de viteză s-a angajat fără ca Parisul și Londra să știe despre tratativele germano-sovietice. La 12 august 1939, Ribbentrop făcea cunoscut sovieticilor că este pregătit să plece la Moscova.

Ca și în cazul negocierilor cu caracter politic, discuțiile între misiunile militare au reliefat dezacordul între punctul de vedere britanic (susținut de francezi) și acela al sovieticilor.

La două zile după începerea discuțiilor de la Moscova, ambasadorul Seeds s-a adresat Foreign Office-ului cu primele observații. încă de la început, anunța el, mareșalul Voroșilov s-a interesat dacă forțele sovietice vor putea să acționeze împotriva trupelor germane pe teritoriile Poloniei și României[135] [136]. Reprezentantul englez, apreciind că Polonia și România sunt «state suverane», a sugerat Misiunii sovietice să obțină răspunsul direct de la aceste guverne. Era «procedura cea mai simplă și mai directă» [1M]. Observatorii compelcnți, transmitea Seeds, «sînt impresionați de aparenta sinceritate a lui Voroșilov, care pare cu adevărat doritor de operații militare în afara teritoriului sovietic [137]». Șeful Foreign Office-ului, într-o telegramă adresată lui Le Rougelel, la 17 august 1939, mărturisea că, în ceea ce privește guvernul român, nu intenționează «să se intre în legătură, în această chestiune, pentru moment[138]».

La 17 august, întrucât Londra și Parisul încă nu răspunseseră la întrebările formulate de Voroșilov în ziua de 14 august, tratativele tripartite au fost întrerupte pentru câteva zile, pentru a da posibilitatea guvernelor Angliei și Franței să obțină clarificările necesare solicitate de partenerii sovietici la convorbiri.

Zilele următoare s-au caracterizat prin numeroase contacte diplomatice între Londra, Paris și Varșovia. în pofida unei activități diplomatice intense, desfășurată la Varșovia de ambasadorii britanic și francez - românii nu au fost abordați deloc - nu s-a asigurat acordul polon pentru trecerea Armatei Roșii pe teritoriul Poloniei[139]. La 19 august 1939, Beck i-a comunicat ambasadorului englez de la Varșovia, Sir Howard Kennard, refuzul guvernului său ; puțin mai înainte, i-a mărturisit că, dacă izbucnește războiul, «evenimentele ar putea duce la o modificare a atitudinii Poloniei [140°]». G.Bonnet îl ruga pe ambasadorul Corbin să-i atragă, din nou, atenția lui Halifax asupra «gravelor consecințe» pe care le-ar prezenta, «pentru menținerea păcii, eșecul convorbirilor de la Moscova, provocat de atitudinea intransigentă a guvernului polonez [141]».

---

135 ***D.B.F.P.,*** **Third Series, vol.VII, p.3 (document nr.2, de la Moscova, Seeds către Halifax).**
136 ***Ibidem.***
137 ***Ibidem.***
138 ***Ibidem,*** **p.42 (document nr.42, telegrama nr.313, 17 august 1939, Halifax către Le Rougelel).**
139 ***Les relations franco-britaniques...,*** **p.210.**
140 ***Ibidem.***
141 ***D.D.F.,*** **t.XVIII, p.191 (telegrama nr. 1 733, de la Paris, Bonnet către Corbin).**

Uniunea Sovietică ducea, paralel, două negocieri, una oficială, prin intermediul lui K.Voroșilov, cu franco-britanicii, și alta secretă, prin intermediul lui Molotov, cu Germania. în timp ce negocierile sovieticilor cu anglo-francezii trenau, Stalin, la 19 august 1939, a optat: acordul cu Germania hitleristă; el a fixat pentru 23 august 1939 vizita în capitala Uniunii Sovietice a conducătorului de la Wilhclmslrasse, Joachim von Ribbentrop. Londra vedea situația în culori sumbre; încheierea unei

colaborări germano-sovietice era taxată drept «epocală» și «plină de cele mai grave consecințe pentru soarta Europei» [42]. Ambasadorul Tătărescu, de la Paris, neliniștit, prevedea «obstacole noi» [142] [143] în calea apărării statului român.

Ministrul de externe Gafencu i-a comunicat, la 22 august 1939, lui R.Hoare că încheierea pactului sovielo-german «nu va schimba politica României», deși «ea va ii urmărită cu și mai mare prudență». Pe marginea telegramei lui Hoare, doi funcționari ai Foreign Office-ului au făcut, la 24 august, adnotări. Primul, Maclean, amintea că suveranul român ar fi declarat că «mai bine ar fi să intre sub dominația germană», decât să fie «sclavul Rusiei». «Mi-e teamă, conchidea Maclean, că prudența nu ar fi de prea mare folos» [144]. Celălalt, S.Nichols nota importanța asigurării, pe care șeful diplomației Bucureștilor a întărit-o, anume că politica României nu se va modifica[145]. La Londra, V.V.Tilea asigura pe conducătorii britanici că evenimentele de la Moscova «nu au produs nici o schimbare în atitudinea României» [146] [147] [148].

Procesul izolării internaționale complete a României a intrat în faza sa finală, decisivă. Primul ministru, Armând Călinescu, sesizând pericolele ce se profilau, consemna, la 22 august 1939, în *Jurnalul* său, că *«situația este foarte gravă»* [47]. Aproape concomitent, în tabăra adversă lucrurile erau apreciate identic. La 25 august 1939, Adolf Hitler împărtășea lui Mussolini convingerea sa cum că *«România nu se mai află în postura de a lua parte la vreun conflict împotriva Axei»* (sublns.)

în noaptea de 23/24 august 1939, miniștrii de externe sovietic și german semnau la Moscova tratatul de frontieră și amiciție[149]. Cu câteva ore mai devreme, consilierul Legației Reich-ului de la București, Slcllzer, era primit de Grigore Gafencu. Diplomatul german i-a mărturisit ministrului român că pactul sovieto-german ar fi fost negociat, împreună cu acordul economic, de mai bine de două luni și jumătate, el corespunzând vechii tradiții bismarkiene și politicii de destindere pe care Germania «o urmărește sistematic»; în acest mod, spunea Slcltzer, guvernul de la Berlin «a reușit să spargă cercul pe care Marea Britanic încerca să-l strângă în jurul său» [150]°. Gafencu, după ce a remarcat că Bucureștii au primit știrea

142 **Arh.M.A.E., fond 71, U.R.S.S., dosar 86, 1939, f.520.**

143 ***Ibidem.***

144 **Great Britain, P.R.O., F.O.371, 23 840, f.86 (telegrama nr.311, de la București, R.Hoare către *F.O.).***

145 ***Ibidem.***

146 **Idem, 23 852, f.245 (telegrama nr.338, 26 august 1939, *F.O.,* către R.Hoare).**

147 **Armand Călinescu, *op.dt.,* p.425-426.**

148 **Vezi *Nan Soviet Relations (1939-1941),* Washington, 1947, Passim.**

149 **Arh.M.Ap.N., fond 5 418, dosar 21, Poziția 3 120, 1939, f. 195.**

150 **Arh.M.A.E., fond 71, U.R.S.S., dosar 87, 1939, f.527 (nota convorbirii Gafencu-Steltzer, 23 august 1939) ; aflată la Paris, prințesa Martha Bibescu caracteriza acordul ca o „alianță detestabilă" (B.C.S., fond Al.St.Georges, XCV/5-158, scrisoare din 23 august 1939).**

«cu cea mai desăvârșită liniște», a subliniat că România «va prețui noul pact în măsura în care va putea - așa cum nădăjduim - întări pacea generală» [151]. în acest context, a comentat Gafencu, România va îndeplini cu strictețe acordul economic cu Germania[152]. Câțiva ani mai târziu, cunoscutul diplomat aprecia, în(r-o lucrare memorialistică faptul că «tratatul public de neagresiune nu a

151 **Arh.M.A.E., fond 71, U.R.S.S., dosar 87, 1939, f.528.**
152 ***Ibidem,* f.529.**

fost decât un văl aruncat asupra pactului real». în felul acesta, «a fost paralizată politica înțelegerii Balcanice, iar Estul european a fost separat de Occident» [153]. Neliniștiți de efectele pactului sovicto-german pentru România s-au arătat regele Carol al II-lea, așa cum reiese dintr-o convorbire pe care a avut-o cu ministrul american de la București și Gh.Tălărescu. Deși nu a părut surprins de încheierea pactului, regele s-a arătat «pesimist» la urmările acestuia pentru viața internațională. Carol credea că, prin acest act. Hitler a reușit «să elimine un inamic potențial» și că șefii de stat apuseni «trebuie să Ti fost foarte creduli dacă au crezul, înlr-adevăr, că ar putea să reușească să aducă Rusia să lupte pentru ei» [154]\

înțelegem, dintr-o notă adresată Foreign Office-ului de ambasadorul Sir Eric Phipps, că România se simțea «tulburată» [155] [156] de pactul de la Moscova. Față de situația creată, Carol al II-lea și-ar fi dat acordul ca el să se reîntoarcă definitiv la București, urmând să-l înlocuiască Franasovici. Diplomatul declara că *«România simțea că dușmanii ei erau aproape și prietenii prea departe»* și, în acest context, va căuta să se apropie de Italia pentru a obține sprijin «împotriva acordurilor nordice» [lî6]. înlr-o telegramă expediată la 26 august, Phipps sublinia că șeful Departamentului European de la Quai d'Orsay i-a declarat că, în pofida declarațiilor ferme ale regelui Carol al II-lea, dintre toate țările afectate de efectele pactului sovicto- german *«România era cea mai amenințată»* [157] (subl.ns.) Suveranul român nota astfel semnificațiile pactului în *Jurnalul* său zilnic : «Pentru noi e cât se poate de periculos, căci una din speranțele ce le aveam, de a avea un spate sau un flanc oarecum asigurat, s-a dus. Eu cred că U.R.S.S. va merge mai departe, adică vor participa la un război alături de Germania, dar, desigur, ne vor putea crea greutăți în Basarabia (...) cea mai proastă situație lot noi o avem, pe trei frontiere dușmani care râvnesc la părți din teritoriul nostru...» [158].

încheierea pactului sovieto-german a determinat guvernele Angliei și Franței să-și reconsidere pozițiile în viața internațională. La Londra, parlamentul a fost convocat într-o ședință extraordinară. Chamberlain declara, în Camera Comunelor, că esențial era ca angajamentele externe, odată încheiate, să fie respectate întocmai și să se renunțe la forță pentru soluționarea diferendelor[159]. Al.Cadogan, în *Jurnalul* său, scrie că la 24 august Cabinetul și Șefii

153 **Gr.Gafencu, *Derniers...*, p.212-213.**

154 ***F.R.U.S,* vol.I, 1939, p.176 (telegrama 760 c., 62/1 039, de la București către Departamentul de Stat).**

155 **Greal Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 23 840, f.94 (telegrama nr.531, 25 august 1939, de la Paris, Phipps către F.O.).**

156 ***Ibidem,* f.94, 109 (telegrama nr.324, 26 august 1939, de la București, R.Hoare către *F.O.).***

157|***51 Ibidem,* (telegrama nr.571, 26 august 1939, de la Paris, Phipps către *F.O.).***

158 **Carol al II-lea, *op.cit.,* p.362, 364.**

159 **LDandara, *op.cit.,* p.298-299.**

de Stat Major au menționat, în deliberările lor, «riscurile înțelegerii germano-sovietice» [160]. La 28 august 1939, N.Chamberlain declara: «deși au circulat zvonuri că se pregătea o schimbare a raporturilor politice germano-sovietice, nu ni s-a dat nici cea mai mică indicație în acest sens, nici nouă, și nici guvernului francez, de către guvernul sovietic (...) s-a aruncat deodată această bombă. *Este pentru noi tulburător faptul că, în timp ce*

160 ***The Diaries of Sir Alexander Cadogan. 1938-1945,*** **Edited by David Dilks, Cassell-London, 1971, p.201.**

convorbirile dintre noi și Rusia se desfășoară pe o bază de încredere, sovieticii negociază un pact secret cu Germania» (subl.ns.)[161] [162] [163] [164].

însărcinatul cu afaceri al Franței la Londra considera, la 24 august 1939, că două fapte noi contribuie la agravarea situației internaționale: prima - opoziția lui Hitler la avertismentul dat de guvernul britanic; a doua - mult mai gravă, este natura pactului sovieto-german, care nu numai că nu conține nici o clauză de salvare, dar interzice chiar semnatarilor săi a se alătura la vreo grupare de forțe osiile uneia din părțile contractante ,[62]. în continuare, el reproducea fragmente din editorialele unor ziare britanice în legătură cu acest subiect. Unele din acestea reproșau guvernului Chamberlain «erorile» sale trecute în care vedeau una din cauzele situației actuale. Dacă toată presa păstra tăcere asupra atitudinii guvernului de la Roma, în schimb se reproduceau avertismentele Londrei față de un atac asupra Poloniei,M. Astfel, redactorul parlamentar al îrmes-ului nota, între altele: «Este în afară de orice îndoială că Germania înțelege să se servească de pactul său de neagresiune cu Rusia pentru a mări presiunea asupra Poloniei, dar hotărârea Marii Britanii, Franței și a Poloniei rămâne mai fermă ca niciodată. Un lucru cel puțin e clar: micile puteri și neutrii vor trebui să respecte națiunile care își apără, în fapt, interesele lor. *Dacă guvernele francez și britanic nu ar fi avut nici un scrupul și nu ar fi ținut cont de dreptul celor mici, un acord cu Moscova ar fi fost realizat»* [16]* (subl.ns.).

Daily Mail și *Daily Express* comentau în editorialele lor «acordul» germano-sovie- tic. «Dacă versiunea germană corespunde adevărului, scria *Daily Mail,* nu există nici o clauză a salvării, nu este nimic care să garanteze pactul dacă una din părți comite un act de agresiune» [165]. *Daily Express* aprecia că pactul «trebuie să neliniștească Poloni- a»[166]; o opinie asemănătoare exprima și *Manchester Guardian* care aprecia: «împărțirea Poloniei pare hotărâtă în mod cert; în plus, germanii recunoșteau, astfel, că statele baltice «constituie o zonă de influență rusească» [167]. *Daily Express* nota, la rândul lui, că pactul ar li însoțit «de un protocol secret important» [168] care viza, între altele, și «a- nexarca Basarabiei» [169]. Concomitent, jurnalul liberal *New Chronicle* critica atitudinea guvernelor de la Londra și Moscova dar, fără a cunoaște termenii pactului, aprecia că nimic nu este pierdut și că rămâne încă

161 **Arh.M.Ap.N., fond 5 418, dosar 21, 1939, Poziția 3 120, f. 133.**
162 **D.D.F. 2 Series tome XVIII, p.418 (telegrama nr.2 695 de la Londra, semnată R.Cambon).**
163 ***Ibidem,* p.419-420.**
164 ***Ibidem,* p.421.**
165 ***Ibidem.***
166 ***Ibidem.***
167 **Arh.M.A.E., fond 71, U.R.S.S., dosar 86, 1939, f.535.**
168 ***Ibidem.***
169 ***Ibidem,* f.537.**

de aflat pe ce carte va juca Uniunea Sovietică [170]°. *Financial Tunes, Financial News* și cotidianul laburist *Daily Herald* afumau u- nitalea națiunii engleze față de pericolul extern[171].

Pactul sovieto-german din 23 august 1939 a avut o consecință importantă asupra politicii Angliei față de România, impunând o reformulare a ariei de acoperire a garanției britanice[172].

170 **D.D.F. 2 Series tome XVIII, p.421.**
171 ***Ibidem,* p.422.**
172 **V.F.Dobrinescu, Ion Pălroiu, *Ultimele...,* p.146.**

însoțit de un protocol secret care delimita sferele de influență între cele două mari puteri, el a zdruncinat poziția României lăsând-o, ca de atâtea ori în cursul istoriei sale, la dispoziția celor două puteri vecine. Prin articolul 3 din Protocolul secret adițional, Berlinul recunoștea interesul Moscovei pentru Basarabia. în Protocol se arăta că, în ceea ce privește sud-estul european, partea sovietică semnalează interesul său pentru Basarabia; partea germană declară dezinteresul său complet pentru această regiune [173]. Astfel, atât Germania, cât și Uniunea Sovietică se pronunțau pentru revizuirea *statu* quo-ului de la Paris. în ceea ce privește România, pactul încheiat la Moscova a anticipat acțiunile destinate să atingă acest scop [174].

Guvernul de la Moscova acuza Anglia, Franța și, mai ales, Polonia de eșecul negocierilor cu caracter militar. Foreign Office-ul acționase fără grabă în timpul negocierilor de la Moscova, cu voința de a reuși. Ezitările, propunerile vagi și formulările complicate creaseră îndoieli în privința hotărârii Londrei de a interveni militar. îndoiala avea să se dovedească, la 3 septembrie 1939, nefondală. Franța oferise, oricum, mai mult, intuind efectele catastrofale ale eșecului. Diplomația sovietică își jucase rolul cu foarte multă dibăcie și părea să nu fi comis nici o greșeală. încă de la început, unica sa grijă fusese de a se preciza natura angajamentelor. Impreciziile «democrațiilor occidentale», de care Moscova se lovise, nu știrbeau cu nimic natura acordului ce le fusese propus. Preferând propunerile, desigur mult mai «precise», ale celui de al Ill-lea Reich, Moscova optase pentru Hitler care voia războiul. Asupra Poloniei păreau să planeze cele mai grave responsabilități. Teama de Germania, neîncrederea în U.R.S.S. situau Varșovia înlr-o alternativă în care se exercita influența forțelor tragice planând asupra destinelor Poloniei. Greșeala Sanații nu poale fi apreciată dccîl în cadrul raporturilor existente atunci între Occident și Orientul sovietic. Situată pe linia de demarcație dintre două lumi esențial deosebite față de cealaltă, Polonia știa, dintr-o tristă experiență istorică, cât de dificilă era reunirea lor.

în ce privește România, ea nu a participat și nu a avut nici o responsabilitate la ultima fază a dramei. Puterile occidentale nu au informat-o asupra ultimelor negocieri de la Moscova; nu s-a comunicat Bucureștilor întrebarea pusă de mareșalul Voroșilov. Diplomației de la București nu i s-a cerut, deci, nimic și România nu trebuia să ia vreo hotărâre, motiv pentru care nu a avut nici o răspundere în eșecul negocierilor tripartite[175].

La București, nimeni nu s-a înșelat asupra semnificațiilor pactului Ribbcntrop- Mololov. Eșuarea tratativelor tripartite de la Moscova și

173 **D.G.F.P., 1918-1945, Series D, vol.VII, London, H.M.S.O., 1956, p.247.**

174 **R.W.Weber, *Die Entstehcngcschichte das Ilitler-Stalin Paktes 1939,* Frankfurt am Main-Bern- Cirencester/U.K., Peler D.Lang, 1980.**

175 **Hoover Archives, Palo Allo, S.U.A, C.Vișoianu Papers, Dox no. 1.**

încheierea pactului sovicto- german au schimbat radical poziția politico-diplomatică și strategică a României și i-au micșorat considerabil posibilitatea de a se manifesta în conformitate cu opțiunile sale. Practic, a fost anulată întreaga bază juridică a raporturilor româno-soviclice, România trebuind, în continuare, să caute noi soluții pentru a-și apăra independența, integritatea teritorială și suveranitatea națională Din acel moment, România s-a găsit singură în fața Germanici hillcriste și a Uniunii Sovietice.

4. Anglia și sensul neutralității României din septembrie 1939

Neutralitatea României, proclamată la începutul celui de al doilea război mondial, a șocat în mică măsură cercurile diplomatice și opinia publică internațională, deși părea o cezură în raport cu perioada anterioară[176]. In fapt, această opțiune diplomatică nu ar putea fi.înțeleasă fără analiza evenimentelor internaționale, mai ales cele petrecute după criza renană. Obiectivul major al diplomației Bucureștilor din perioada interbelică - în special în răstimpul cât la conducerea Ministerului Afacerilor Străine s-a aflat N.Tilulescu - s-a concentrat asupra unui sistem de securitate colectivă în Europa. România s-a oriental spre puterile occidentale adepte ale *status* quo-ului european și s-a opus energic tendințelor de revizuire a Tratatelor de Pace promovate de Ungaria, Bulgaria, Uniunea Sovietică, Germania nazistă și Italia fascistă.

Enumerăm mai jos factorii care au stat la originea neutralității românești: 1) politica dc concesii aplicată dc «democrațiile occidentale» față de puterile revizioniste ; 2) deteriorarea situației politice generale prin eșecul tratativelor tripartite anglo-franco-sovielice și încheierea tratatului sovieto-german din 23 august 1939 ; 3) lipsa dc eficiență a sistemului dc alianțe al României ca urmare a politicii de conciliere și a toleranței la agresivitatea și tendințele expansioniste naziste (această dezangajare a implicat cele două alianțe regionale de apărare a păcii și securității - Mica înțelegere [177] și Antanta Balcanică [178] - al căror rost în protejarea României nu sc mai cere demonstrat). în acest sens, să amintim

176 **Vezi, V.Moisuc, *Diplomația...,* p.227-238, AI.Gh.Savu, *Dictatura* igală.1938-1940,* București, Ed. politică, 1970, p.332-339 ; idem, *Considerații privind neutralitatea României la începutul celui de al doilea război mondial,* în voi. *Studii privind politica externă a României,* București, 1969, p.265-290 ; idem, în voi. *Probleme de politică externă a României,* București, 1971, p.415-539 ; I.Calafeteanu, *Proclamarea oficială a neutralității României la începutul celui de al doilea război mondial (6 septembrie 1939),* în *RRSI,* 4(22), 1973, p. 167-189 ; idem, *Diplomația...,* p. 124-162 ; E.Bantea, M.Ionescu, *La politique de la neutralize dans la premiere phase dc la deuxiăme guerre mondiale - le cas roumain,* în Acta, No.3, Teheran, 6-16, VIII, 1976, p.215-227 ; Gh.Zaharia, *România în preajma și la începutul celui de al doilea război mondial,* în voi. *Probleme de politică externă a României. 1918-1940,* București, 1977, p.388-436 ; V.F.Do- brinescu, *The Strategy of Romania's Neutrality at outbreak of the two World War. A Comparative Study,* învoi. *Culture and Society,* Iași, 1J85, p. 155-163.**

177 **E.Campus, *Mica înțelegere,* București, 1968; idem, *The Little Entente and the Balkan Alliance,* Bucharest, 1978 ; Milan Vanku, *Mala Antanta 1920-1938,* Titovo, Uzice, 1969 ; idem, *Mica înțelegere și politica externă a Iugoslaviei. 1920-1938,* București, 1979 ; N.lordache, *La Petite Entente et TEurope,* Genâve, 1977 ; Ozer Carmi, *La Grande Bretagne et la Petite Entente,* Haifa, 1972.**

178 **Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică,* București, 1968 ; E.Campus, *înțelegerea Balcanică,* București, 1972.**

neclaritatea garanțiilor din 13 aprilie 1939 ; 4) politica externă revizionistă a statelor vecine, cu excepția Iugoslaviei ; 5) eventualitatea, deloc improbabilă, a unui atac combinat gcrmano-bulgaro- ungar; 6) modelul celorlalte state din Europa față de conflictul gcrmano-polon care era, la 1 septembrie 1939, totuși, local.

Analiza documentele»' diplomatice ale vremii confirmă concluzia că la originea neutralității românești s-a aflat politica de conciliere față dc tendințele imperialiste

ale Germaniei hitleriste dusă de guvernele englez și francez. Nu întâmplător, ideea neutralității României într-un eventual conflict apare la cercurile conducătoare românești în perioada Miinchenului. Până atunci, o asemenea alternativă lipsise din ipotezele luate în considerare de guvernul de la București pentru probabile acțiuni de politică externă. Astfel, la 26 septembrie 1938, un consiliu restrâns, întrunit la Sinaia, a ascultat un raport al ministrului de externe, N.Pelrescu-Comnen, care, întors de la Geneva, a afirmat, potrivit unor sursesigure, că Anglia și Franța sunt gata să sacrifice Cehoslovacia. «Să fim prudenți, să vedem ce vor face cei mari, declara N.Petrescu-Comnen. în caz de război generalizat, Iugoslavia și România trebuie să rămână neutre cel puțin la început». în încheierea discuțiilor, primul ministru, patriarhul Miron Elie Crislea, spunea: «Să ne păstrăm neutralitatea cât vom putea mai mult și bune raporturi cu toți.» [179] [180] [181] După Miînchcn, ideea neutralității a cuprins cercuri politice lot mai largi din România; ea s-a pus și la reuniunea din februarie 1939 a înțelegerii Balcanice de la București [18°].

Atitudinea României preocupa, de mai multă vreme, și cercurile diplomatice și militare engleze. La 25 mai, Orme Sargent adresase o scrisoare lui RJIoare. Apoi, la 8 iunie 1939, B.Ingram i-a comunicat reprezentantului Angliei de la București rezoluția Stalului Major și a Subcomitetului Comitetului Imperial al Apărării, potrivit căreia, «în nici un caz, guvernul Majestății Sale nu va dori ca România să fie neutră» [,'1]. Ministrul englez era solicitat să depună eforturi pentru a convinge România să fie «de partea noastră de la început» și să transmită, cât mai curând posibil, observațiile sale întrucât chestiunea urma să fie «din nou» [182] ridicată în fața Comitetului Imperial al Apărării.

Evoluția evenimentelor internaționale și cunoașterea intențiilor guvernului de la București au determinat Foreign Office-ul să-și modifice, la începutul lui august, poziția inițială. «Pare inevitabilă concluzia - se sublinia într-un document al Foreign Office-ului din august 1939 - că în prezent *nu dispunem de nici un fel de mijloace sigure de a constrânge România să abandoneze neutralitatea* în favoarea noastră la izbucnirea unui război, numai dacă, desigur, ea nu va fi victima unei agresiuni din partea Puterilor Axei sau Ungariei ori Bulgariei» [183] [184] (subl.ns.). «Cu cât poziția noastră în Europa de est este mai puternică pe timpul desfășurării ostilităților, se afirma în continuare, cu atât mai arzătoare va fi dorința României de a-și extinde neutralitatea, chiar până la întoarcerea ei în favoarea noastră[,M]». în aceste circumstanțe, Ministerul de Externe de la

179 **I.Calafeteanu, *Diplomata...,* p.131-132.**
180 **Arh.M.A.E., fond 71, înțelegerea Balcanică, dosar 19, 1939, f.300-301.**
181 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 23 840, f.62-63.**
182 ***Ibidem,* f.63.**
183 **Idem, 23 852, f. 141.**
184 ***Ibidem.***

Londra opina că România trebuie manevrată «cu delicatețe» (ca Statele Unite ale Americii în primele faze ale războiului precedent), pentru a se obține, astfel, «toate foloasele de la ea» [185].

La 22 august 1939, RJIoare i-a relatat lui Al.Cadogan conținutul unei discuții cu V.V.Tilea, care participase la o întrunire împreună cu regele Carol al II-lea, Armand Călinescu, Grigore Gafencu și alții. Suveranul s-a arătat interesat de cel

185 ***Ibidem.***

mai important lucru în acel moment: furnizarea de echipament armatei române. Tilea i-a arătat lui Hoare un exemplar al unui memorandum care, «în mod evident», fusese «pregătit și dactilografiat într-un departament al guvernului britanic». Documentul conținea o declarație din care reieșea că «guvernul român dorea, în caz de război, să mențină cât mai mult posibil neutralitatea» [186]. Diplomatul britanic amintea opiniile Comitetului Imperial, transmise lui la 8 iunie, pin scrisoarea Ingram, în care se aprecia că guvernul Majestății Sale «nu ar dori ca România să rămână neutră». în același timp, el a pomenit și de un memorandum, întocmit cu zece zile în urmă, al cărui scop era să convingă Comitetul Imperial «că orice încercare de a forța România să declare război Germaniei ar fi o gravă greșeală politică» [187] [188]. Neutralitatea României, într-un eventual război germano-polon a reieșit și din discuțiile lui Al. Cretzeanu cu ambasadorul polon Raczynski, care a avut loc la 25 august 1939. în aceeași zi, o agenție de știri a telegrafia! că România a acționat «pentru menținerea neutralității» [189] [190] [191], ceea ce nu era departe de adevăr.

R.Hoare a continuat să informeze Foreign Office-ul în legătură cu atitudinea României față de un eventual conflict. Diplomatul englez nu angajase încă discuții cu omologii francezi în această direcție. Ambasadorul Franței, Thierry, i-a declarat că guvernul său «crede că este esențial ca România să intre în război îndată ce el izbucnește», la care Hoare a precizat că apare «o problemă de folosire corectă a timpului» [19°]. Atașatul militar englez la București, Macnab, opina că punctul de vedere francez se baza pe dificultatea germanilor «de a duce război pe trei fronturi» Ministrul britanic a cerul, de aceea, instrucțiuni Londrei pentru a-i permite să obțină relatări identice cu cele ale colegului francez; dacă Italia «ar fi inamic», adăuga cl, «o mică întârziere» a intrării României în război «ar fi avantajoasă» [192]. Hoare mai amintea că opinia lui Thierry fusese susținută de generalul Weygand, în mai 1938, atunci când vizitase Bucureștii[193], se avea în calcul menținerea frontului estic și aprovizionarea cu muniții a polonezilor. Ministrul Angliei considera că o stare activă de război «pe cele trei fronturi», ar cauza simultan «riscuri exagerate în această perioadă» [194] [195].

---

186 **Idem, 23 840, f.79.**

187 ***Ibidem,* f.80.**

188 **Arh.M.A.E., fond 71, Polonia, dosar 60, 1939, f.286.**

189 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 23 840, f.96 (telegrama nr.323, 25 august 1939, de la București, R.Hoare către *F.O}.***

190 ***Ibidem,* f.97.**

191 ***Ibidem.***

192 ***Ibidem.***

193 **Ibidem, f. 145 (telegrama nr.328, 26 august 1939, de la București, R.Hoare către *F.O}.***

194 ***Ibidem,* f.146.**

195 ***Ibidem,* f.246 (telegrama cifrată nr.339, *F.O.* către R.Hoare, 27 august 1939).**

între timp, V.V.Tilea s-a prezentat la Foreign Office și a solicitat echipament militar. Diplomatul a mai cerut ca România să depoziteze în Marea Britanic 150.000 tone grâu ca rezerve «în caz de necesitate»; i s-a promis lui Tilea că dorințele României vor fi examinate cu «înțelegere» din partea forurilor britanice[95].

După evenimentele internaționale din august 1939, prin diverse canale diplomatice, România a lăsat să se înțeleagă că acestea nu au produs «nici o schimbare» în atitudinea sa externă și a căutat să afle în ce măsură se poate conta pe

ajutor turc în eventualitatea unei agresiuni[196]. Ph.Nichols credea o intrare a României în război improbabilă, atâta vreme cât Ungaria și Bulgaria rămâneau neutre. Situația se va schimba însă - continua e[1] - «dacă România va fi victima unei agresiuni externe» [197]. Totodată, el se arăta adept al căii diplomatice și al unui consens cu Quai d'Orsay-ul în ipostaza că «va trebui să determinăm pe români să-și părăsească imediat poziția de neutralitate în favoarea noastră» [198]. Nu s elimina, cel puțin pentru moment, opinia lui Hoare, după care, dacă Italia ar fi beligerantă, o «amânare» a intrării României în război «ar fi mult mai avantajoasă» [199 200 201 202 203 204] pentru Aliați.

La 28 august 1939, prin telegrama cifrată nr. 33.903 adresată Parisului și Londrei, Gr. Gafencu definea cu precizie țelurile diplomației Bucureștilor: 1) menținerea integrității hotarelor și a independenței naționale; 2) respectarea tuturor angajamentelor politice și militare contractate; 3) eforturi în vederea apropierii statelor înțelegerii Balcanice; 4) politica de destindere față de Ungaria și Bulgaria, care, pentru moment, păreau dornice să păstreze neutralitatea [20°]. O altă telegramă a fost adresată Legațiilor României de la Roma și Berlin cărora li s-a recomandat să comunice «voința» și «angajamentul României de a păstra pacea balcanică» [M1].

Delegațiile Stalului Major Anglo-Francez au prezentat, la 31 august 1939, la cea de a 16-a întâlnire, opinii privitoare la acordurile și dezacordurile de participare activă sau de *neutralitate* a României în cazul izbucnirii războiului. Contra-amiralul Chalmers a subliniat că dorește să sondeze situația cu partenerii francezi, înlr-un schimb neoficial de păreri, propunere la care s-a asociat și viceamiralul Oden'Hall. Chalmers a demonstrat «avantajele» unei inițiale beligeranțe a României ca fiind determinate de: a) privarea Germaniei de petrolul românesc până la o lipsă totală; b) aducerea a 12-15 divizii germane în România și a unei părți din forțele aeriene ar lăsa insuficiente forțe pentru securitatea internă; c) participarea activă a României de la început ar încuraja rezistența Poloniei și ar deschide un canal de aprovizionare pe Marea Neagră "[2]. Cu toate acestea, părerea Statului Major englez convergea în direcția că toate «avantajele» decurg din «menținerea României ca stat neutru de la început» "[3], deși reprezentanții militari francezi de la Londra

196 **Idem, 23 852, f.245 (telegrama cifrată nr.338, 26 august 1939, F.O către R.Hoare).**

197 **Idem, 23 840, f. 105.**

198 ***Ibidem,* f. 144 (referat nr.6 811/6, 27 august 1939, Ph.Nichols către maior Cornwall).**

199 ***Ibidem.***

200 **Arh.M.A.E., fond 71, România, 1939, dosar 7, General, f. 157.**

201 ***Ibidem,* f.158.**

202 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 23 840, f.l 19.**

203 ***Ibidem,* f.l34.**

204 ***Ibidem,* f.l35.**

nu erau de acord. S-a sugerat, de aceea, ca problema să fie discutată cu Franța pe cale diplomatică.

Maiorul Cornwall Jones sublinia, la 4 septembrie 1939, în raportul *Poziția României în timp de război,* că atitudinea Uniunii Sovietice determinase decizia Statului Major Englez, pe care o dorea împărtășită și de Cabinetul de Război, într-adevăr, la 5 septembrie, guvernul de la Londra a luat în discuție, în ședința de dimineață, poziția României[2<M], după care o telegramă, prin valiză diplomatică, a fost expediată la Paris. I se indica lui Sir Eric Phipps să prezinte guvernului francez câteva considerații asupra statutului României, rezultate în urma discuțiilor de la

Londra între reprezentanții statelor majore francez și englez. Se amintea că generalul Lelong, care-și exprimase numai părerea personală, considera beligeranța României ca esențială, din următoarele motive: 1) prezența unei armate române ar stânjeni flancul drept al înaintării germane; 2) Polonia ar avea o portiță de retragere; 3) intervenția României va deschide câmpul operațiilor militare și va reține 12-15 divizii germane; 4) România s-ar dovedi o bună susținătoare a Poloniei. Foreign Office-ul socotea că aceste «argumente» nu impresionează guvernul Majeslății Sale, întrucât ele iau «insuficient în considerație realitățile situației». Cabinetul englez vedea în Uniunea Sovietică, Bulgaria și Ungaria state ce atentau la teritoriul românesc și, la o eventuală beligeranță a României, Germania «va îndemna una sau toate aceste țări, să atace România»[205] [206]. Avantajele unei Românii neutre erau, după opinia Ministrului de Externe britanic, următoarele: 1) evitarea unei conflict în zona balcanică, ale cărui limite nu pot fi estimate; 2) înlăturarea unei victorii ușoare pentru Germania cu prețul unei țări căreia i s-au dat garanții - victoria ar Ti avut efecte deplorabile asupra prestigiului Angliei în sud-eslul Europei; 3) aprovizionarea limitată a Germanici și stânjenirea legăturilor ei cu Uniunea Sovietică; 4) lipsa unei frontiere comune româno-gcrmanc ar crea dificultăți beligeranței României ; 5) Ungaria va fi ușor convinsă să permită tranzitul trupelor germane prin teritoriul său, ceea ce ar pune în mișcare și Turcia, conform acordului ei cu Anglia[20£]. în final, se considera că Londra nu dispune de nici o metodă de a forța România *să abandoneze neutralitatea* și că, o tratare «prea aspră», o va îndrepta «să facă cea mai bună afacere pe care o poate face», adică o alianță cu Germania. Se spera că guvernul francez va fi de *aceeași părere* cu cel britanic și că «nici o încercare nu trebuie făcută pentru a convinge România *să abandoneze neutralitatea*»[207] [208] (subl.ns.), fără o consultare amănunțită între cele două mari puteri.

Odată cu izbucnirea celei de a doua conflagrații mondiale, metodele și mijloacele folosite în politica externă a României au suferit modificări în raport cu perioada precedentă. Cercurile conducătoare de la București au căutat să evite antrenarea statului în război și să păstreze independența și integritatea teritorială a României. Complexitatea situației internaționale, schimbarea raportului de forțe dintre marile puteri au determinat România să adopte neutralitatea. Guvernul de la București a dat, la 4 septembrie 1939, un comunicat oficial prin care făcea cunoscut că va promova și pe mai departe «politica pașnică» din perioada

205 ***Ibidem,* f. 148 (telegramă necodificată nr.560, 7 septembrie 1939, *P.O.* către E.PIipps, Paris).**

206 ***Ibidem,* f.149.**

207 ***Ibidem.***

208 **Gr.Gafencu, *Politica externă a României. 1939,* p.44-45.**

anterioară.

Consiliul de Coroană, convocat la 6 septembrie 1939, a dezbătut problema orientării politicii externe a țării în noile împrejurări. Cu acest prilej, Gr. Gafencu a prezentat un raport în care, printre altele, spunea că : «bunele raporturi întărite cu toate puterile nu cuprind angajamente care să ne oblige la participare la conflict și că păstrarea unei atitudini pașnice este pe deplin îndreptățită prin necesitatea de a feri de război bazinul dunărean și Balcanii. *Politica de până acum ne cere să urmăm, de acum înainte, regulile de neintervenție și de neutralitate, întrucât conflictul nu atinge interesele, independența și integritatea noastră rămânând, firește, să respectăm, în același fel, angajamentele și legăturile existente» (subl.ns.)*[20S].

La Consiliul de Coroană de la Cotroceni erau prezenți: A.Văiloianu, Al.Vaida- Voievod, George Mironescu, N.Iorga, C.Angelescu, Gh.Tătărescu, C.Argeloianu, E.Baliff, Armand Călinescu, Gr.Gafencu și E.Urdăreanu. După regele Carol al II-lea a vorbit primul ministru care, în continuare, a dat cuvântul tuturor consilierilor regali. A.Văiloianu s-a pronunțat pentru «neutralitate absolută» și a propus ca «ultimul ban să fie păstrat pentru oștire». Al.Vaida-Voievod a aprobat atitudinea guvernului, iar G.Mironescu, fiind de acord cu cele expuse de șeful diplomatici Bucureștilor, a atras atenția asupra unei «părți misterioase - Rusia» și a mărturisit că neutralitatea «e un lucru foarte larg și foarte vag». Cei doi au cerut, de asemenea, guvernului să acționeze astfel încât să obțină din partea Marilor Puteri, îndeosebi a Germaniei, garanții că aveau să respecte neutralitatea României. în cuvinte paterice, marele istoric N.Iorga a conchis că «facem o altă politică decât aceea pe care o avem în inimă». Istoricul l-a atacat pe ministrul Germaniei, Fabricius, pentru intervențiile sale repetate la București, și a recomandat ca neutralitatea să fie «demnă și o- nestă» [209] [210] [211] [212]. C.Angelescu s-a pronunțat pentru o neutralitate urmată cu «cinste și corectitudine», iar Gh.Tătărescu, adeptul unei «perfecte neutralități», a subliniat că armata «trebuie să fie o rezervă strategică». Ca și G.Mironescu, fostul prim ministru a avertizat asupra primejdiei sovietice și a insistat la conservarea prieteniei cu «democrațiile occidentale».

C.Argeloianu a mărturisii că este sub impresia unui «sentiment tragic» deoarece între «hitlerism și stalinism nu e o mare deosebire». Pronunțându-se pentru o «neutralitate cinstită», Argeloianu a recomandat «raporturi normale» cu Moscova, deoarece, afirma el, «ea este victorioasa zilei de astăzi». De aceea, el a propus ca, în scopul apropierii de Uniunea Sovietică, N.Iorga să fie trimis ca ministru la Moscova [2I°]. Regele Carol al II-lea a anunțat pe cei prezenți că a purtat discuții cu președintele Turciei, Inonii, și a convenit ca ministrul de externe, Saracioglu, în cursul vizitei sale la Moscova, să tatoneze terenul. Ullimilc sale cuvinte s-au referit la «neutralitate și raporturi cu Rusia» [21'].

Concluzionând rezultatul discuțiilor, premierul Armand Călinescu a subliniat că «trebuie să întărim armata și să promovăm relații pașnice cu străinătatea, fără a provoca pe nimeni». Participanții la Consiliu au apreciat în unanimitate acțiunea guvernului ca o politică prudentă și s-au pronunțat în favoarea neutralității, cerând să se dea o declarație în acest sens. Consiliul de Coroană a aprobat activitatea diplomatică urmată precum și măsurile militare adoptate pentru apărarea fruntariilor și a hotărât, în unanimitate,

209 **Arh.M.A.E., fond 71, România, 1939, dosar 7, General, f. 172-175.**
210 ***Ibidem,* f.178.**
211 ***Ibidem,* f. 179.**
212 ***Ibidem,* f.223.**

«observarea strictă a regulilor neutralității stabilite prin convcnțiunile internaționale față de bcligeranții din actualul conflict» [2'2]. Observăm că unii dintre oamenii politici au insistat pentru o neutralitate absolută, între cei mai mulți au optat pentru o abținere de la ostilități cu gândul că, la momentul potrivit, România va fi oricum implicată în conflict în *tabăra aliată* și contra statelor fasciste.

Prin telegrama cifrată cu nr. 57.812, expediată către ambasadorul din Paris și Legațiile din Londra, Berlin și Washington, Gafencu oferea explicații suplimentare în legătură cu politica de neutralitate a României. După ce reamintea că orientarea

externă «se men|ine pe liniile hotărâte în Consiliul de la Cotroceni», șeful diplomației Bucureștilor sublinia că «respectarea strictă a neutralității ne îngăduie să dăm Poloniei lot ajutorul dictat de omenie și de prietenie, fără a comite imprudențe inutile și păstrând raporturi pașnice și corecte cu Germania». în contextul acestei politici, Gr.Gafencu informa despre propunerile făcute de România Budapestei în vederea încheierii unui pact de neagresiune, eveniment ce ar fi dus la consolidarea păcii în bazinul dunărean[2B].

Comunicatele guvernului și Consiliului de Coroană au fost primite favorabil de opinia publică românească. N.Titulescu, care locuia în Franța, a apreciat că neutralitatea era singura soluție realistă în conjunctura primejdioasă din septembrie 1939. în același limp, ex-diplomatul se arăta sceptic în ceea ce privește viitorul țării. «România trebuie menținută în granițele actuale și se poate menține. Aceasta este o chestiune de politică generală. Moartea este mai aproape de noi ca oricând - scria, la 11 septembrie 1939, N.Titulescu lui Carol al Il-lea» [2U].

Starea de neutralitate prilejuia României menținerea intactă a forțelor sale, în așteptarea unor condiții externe mai favorabile. în perspectivă, neutralitatea nu și-a atins decât vremelnic și parțial obiectivele. Dar, în septembrie 1939, desfășurarea evenimentelor internaționale era anevoie de prevăzut, iar neutralitatea constituia, oricum, o șansă de supraviețuire.

Marile puteri au apreciat, în general, favorabil politica de neutralitate a României. Uniunea Sovietică, până în ziua de 7 septembrie 1939, nu a făcut vreo declarație formală de neutralitate, ea mărginindu-se la discursul din 31 august al lui Molotov[213] [214] [215] [216]. Ambasadorul sovietic de la Ankara, Vinogradov, îi mărturisea lui Vasilc Stoica că «a primit neutralitatea României cu multă satisfacție» [2,6] și că el personal era de acord cu întărirea înțelegerii Balcanice.

Noul ambasador al României de la Paris, R.Franasovici, și-a prezentat, la 7 septembrie 1939, scrisorile de acreditare. Diplomatul a fost primit de președintele Republicii și de șeful Quai d'Orsay-ului, care au avut cuvinte pozitive la adresa României și nu au făcut nici o aluzie la *atitudinea Bucureștilor*[217], ceea ce însemna o aprobare tacită a neutralității proclamate în septembrie. Cât privește Germania, prin diverse canale diplomatice, a dat să se înțeleagă că aproba neutralitatea României. Aflat la Berlin, Gigurtu, a fost primit de Goring, căruia i-a făcut cunoscută hotărârea guvernului de la

213 **Idem, dosar 115, f. 193 (telegramă cifrată nr. 57 812, semnală Gafencu).**

214 **Idem, dosar 7, 1939, f.195.**

215 **Idem, dosar 115, f.237 (telegrama nr. 2 248, 7 septembrie 1939, de la Moscova, Davidescu către Externe).**

216 ***Ibidem,* f.215 (telegrama nr. 1 736, 6 septembrie 1939, de la Ankara, V.Sloica către Externe).**

217 ***Ibidem* (telegrama nr.562, 7 septembrie 1939, Ambasada Paris către Externe).**

București[218] [219]. Anterior, Goring îi comunicase lui Crutzes- cu că Reich-ul era convins «că nu poale fi decât în interesul României să-și păstreze neutralitatea»[2]". Față de Germania, neutralitatea, cel puțin în perioada ci declarată (6 seplcmbrie 1939 - 29 mai 1940), nu a fost binevoitoare, cu toate că România urma să execute prevederile tratatului economic din 23 martie 1939. S-a afirmat, cu temei, că aceste concesii economice au avut loc în niște circumstanțe care au scos în

218 **Idem, fond 71, Polonia, dosar 60, 1939, f.296.**

219 **Idem, România, dosar 115, 1939 (telegrama nr. 39 491, 11 septembrie 1939, de la Berlin, Crutzescu către Externe).**

evidență lipsa de eficacitate a alianței cu «democrațiile» occidentale, precum și pericolul subjugării politice. Cu toate acestea, neutralitatea a corespuns planurilor Wilhclmstrasse-ului de a evita antrenarea sud-estului european în război[220].0 situație similară s-a produs la Roma, unde atitudinea față de neutralitatea României a găsit aprobarea cercurilor politice[221]. Imediat după apariția comunicatului privind neutralitatea României, R.Hoare s-a întâlnit cu Armând Călinescu care l-a asigurat că gestul este «o formalitate pur juridică» deoarece «nu schimbă intenția României să acorde tot sprijinul practic cauzei Aliate» [222]. în acest context, ministrul V.V.Tilca a insistat, în discuțiile cu oficialitățile britanice, asupra urgentării livrărilor militare [223]. La București, R.I loare a primit «asigurări» de la guvernul român că va reduce la maximum exportul de petrol și alte produse către Germania [224]. Hoare a prezentat, la 9 septembrie, din partea Lordului Halifax, «considerațiile» Cabinetului britanic în legătură cu statutul României. Procesul verbal consemna concluzia că guvernele de la Londra și cel de la Paris «nu sunt în măsură de a forța România să-și abandoneze neutralitatea [225], așa cum se consemnase la întâlnirile reprezentanților statelor majore generale. Phipps comunica, în aceeași zi, că Republica Franceză a promis să nu facă nici o încercare de a determina România să abandoneze neutralitatea, «fără să se consulte» cu cabinetul britanic [226]. Ambasada Franței din Londra, prin *Aide-Me-* rnoire-ul, din 12 septembrie, făcea cunoscut Foreign Officc-ului că Quai d'Orsay-ul studiase punctul de vedere al guvernului englez asupra «avantajelor» produse de neutralitatea Bucureștilor și «menajamentelor» care trebuiau folosite față de România, în funcție de «situația politică și strategică în care se găsește». Parisul recunoștea oportunitatea situației României», sub rezerva unei evoluții a evenimentelor care ar fi necesitat o nouă examinare, în comun, «de cele două guverne» [227].

Comunicatul privind neutralitatea României a fost întâmpinat favorabil în rândul aliaților balcanici. La Alena, subsecretarul de stat la Externe îi spunea lui Djuvara că el găsește documentul «cum nu se poale mai bine redactau [228]. Informând pe aliații balcanici despre

220 **V.Moisut, *Diplomația...,* p.236.**

221 **Arh.M.A.E., fond 71, Polonia, dosar 60, 1939, f.3O3 (telegrama nr.5 309, 8 septembrie 1939, de la Roma, Al.Duiliu Zamfirescu către Externe).**

222 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 23 840, f.154 (telegrama nr.336, 7 septembrie 1939, R.Hoare către F.O.).**

223 **Arh.M.A.E., fond 71, România, 1939, dosar 115, f.180 (telegrama nr.l 192, 5 septembrie 1939, de la Londra, semnală Tilea).**

224 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 23 840, f.l59 (telegrama nr.71, 8 septembrie 1939, R.Hoare către F.O).**

225 ***Ibidem,* f.l78-179.**

226 ***Ibidem* f.l62 (telegrama nr.646, 9 septembrie 1939, de la Paris,semnală Pliipps).**

227 ***Ibidem,* f.l80.**

228 **Arh.M.A.E., fond 71, România, 1939, dosar 115, f.209 (telegrama nr.l 807, 6 septembrie 1939, de la Atena, semnată Djuvara).**

neutralitate, Gafencu transmitea că București și-au fixat o bază juridică în vederea rezolvării problemelor de tranzit și a altora de aceeași natură, având ca sprijin Convenția internațională de la Haga din 18 octombrie 1907. Diplomatul mai preciza că România va rămâne neutră până când conflictul va atinge «direct independența și integritatea ei, interesele de viață ale prietenilor ei din înțelegerea Balcanică» [229].

Discuțiile purtate la București de Armand Călinescu cu R.Hoare au evidențiat dorința premierului ca, «într-un anumit moment», România să intervină în con-

229 **E.Campus, *înțelegerea Balcanică,* p.318.**

fiagrație, alături de Aliați, ea știind să aleagă «între libertate și despotism» [23°]. Este încă o dovadă a *neutralității diferențiate* pe care a adoptat-o România după 6 septembrie 1939.

5. Raporturi militare româno-engleze (1939-1940)

O componentă importantă a legăturilor între Londra și București au reprezentat-o rcla(iilc militare. Nu ne vom referi, aici, la clauzele militare ale convențiilor politice - acolo unde a fost cazul - ci doar la aspectele cooperării militare bilaterale. încă din martie 1939, oficialitățile de la București au atenționat Londra că ocuparea Cehoslovaciei «a dat o serioasă lovitură reînarmării României» [230 231]. Ministrul Tilea a rugat guvernul britanic să țină cont, în analiza solicitărilor românești, de faptul că unele contracte încheiate cu firme cehoslovace, între care și «Skoda», nu aveau cum să mai fie onorate. în acest sens, România dorea să obțină, neîntârziat, armament, care ar fi putut înlocui pe cel comandat în Cehoslovacia [232]. Diplomatul sugera ca guvernul britanic să ajute România, așa cum procedase în cazul Turciei, prin acordarea unei sume de 10 milioane de dolari, procurarea materialului militar lăcându-sc fie din Anglia, fie din Belgia sau Statele Unite[233]. Sir O.Sargcnt a opinat că doleanțele României vor ridica probleme politice și legislative, dar a evitat un răspuns sigur. Tilea a reînnoit, a doua zi, în timpul faimosului demers, propunerea în fața titularului Foreign Office-ului, vicontele Halifax [234]. Câteva zile mai târziu, la 24 martie, lt.col.Gh.Pelrescu a fost trimis în misiune la Paris și Londra, călătoria sa vizând și o grăbire a dotării armatei române [235]. Ofițerul superior constatase, cu surprindere, în capitala Franței, că Ministerul de Război, cu consimțământul Quai d'Orsay-ului, hotărâse sistarea comenzilor comandate și plătite de România. Se argumenta, nejustificat, că România ar fi intrat sub influența politică a Reich-ului [236]. în perioada 27-30 martie 1939, Gh. Petrescu a avut mai multe întrevederi cu oficialități militare franceze - Gauchâ, Rivet, Petit Bon, Dcnz, Valctle - și a insistat pentru ajutorarea militară a României; «ei urmăresc - nota cu amărăciune ofițerul român - «mai mult să profite decât să ofere» [237]. Totodată, atenționa

230 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 23 840, f. 173 (telegrama nr.395, 13 septembrie 1939,**
231 ***D.B.F.P.,* Third Series, vol.IV, p.284 (convorbirea Sargenl-Tilea, 16 martie 1939).**
232 ***Ibidem.***
233 ***Ibidem,* p.285.**
234 ***Ibidem,* p.366-367 (telegrama nr.99, Halifax către R.Hoare, 17 martie 1939).**
235 **Arh.M.Ap.N., fond5 417, dosar f.n., 1944, Poziția 1 315, f.384-396 (Raport nr.2, către Marele Stal Major, 11 aprilie 1939).**
236 ***Ibidem,* f.384.**
237 ***Ibidem,* f.386-387.**

Petrescu, «una din țările vizate pentru sacrificii importante ar fi chiar România» [238].

în capitala Angliei, Gh. Petrescu a ajuns la 30 martie. War Office-ul a adoptat o atitudine similară Ministerului de Război al Franței. Din răspunsul scris, la cererile Bucureștilor, s-a desprins refuzul categoric de a mai livra orice

238 ***Ibidem,* f.388.**

fel de material[2]". Foreign Office-ul a «reproșat» unor autorități militare că și-au luat angajamente care nu erau de resortul lor. Gheorghe Petrescu a aflat că chestiunile militare și comerciale sau procurarea de material de aviație erau probleme care trebuiau tratate între guverne și, în orice caz, *mai întâi pe teren politic*[239 240]. în discuțiile cu oficialitățile britanice, Petrescu a afirmat că politica prudentă a României nu trebuia catalogată drept una de capitulare[241] față de Rcich-ul nazist. în închcirea *Raportului* său, înaintat Marelui Stat Major, ofițerul român făcea o constatare nu lipsită de interes: «insistența Angliei și Franței de a forma un front în Est în contra Germaniei nu e cauzală de dorința dc a stăvili expansiunea Germaniei înspre Est (...) în aceste condiții, Anglia, în special, socotește absolut necesar pentru pregătirea războiului de lungă durată, care să aducă victoria Axei Londra-Paris, să câștige timp prin atragerea spre Est a unor importante forțe germane, astfel ca să dea posibilitatea, atât Franței, cât și Angliei, să-și desăvârșească instruirea lor dc război, care să le dea victoria sigur scontată și care va duce la altă așezare a Europei» [242].

După acordarea garanțiilor anglo-franceze, problema cooperării militare s-a pus în mai multe rânduri. Astfel, în mai 1939, atașatul militar britanic dc la București informa War Office-ul despre o posibilă misiune militară a Franței pentru România; Macnab l-a anunțat pe R.Hoare despre «metodele prin care relațiile dintre armatele engleză și română să fie îmbunătățite» [243]. Ministrul Angliei dc la București a sugerat Foreign Office-ului să se facă o ofertă guvernului român, prin care un număr dc piloți să fie antrenați la București. Lordul Halifax considera că această sugestie «merită o considerație favorabilă din partea Consiliului Forțelor Aeriene» [244]. Dar, așa cum observa El.Barkcr, lloarc privea cu scepticism politica Londrei «de a garanta România, fără a-i furniza armatele pentru apărarea ei», țarasanegândindu-se la posibilitatea «de a-i da un ajutor militar» [245]. Diplomatul englez a făcut eforturi pentru ca România să fie aprovizionată cu arme antitanc, antiaeriene și avioane.

în mai 1939, generalul Boițeanu și colonelul Siretcanu au plecat în Anglia, pentru a încheia unele comenzi dc material militar [246]. Acolo, organele engleze au prezentat Comisiei române efecte dc

239 ***Ibidem,(.390.***

240 ***Ibidem,*f.391.**

241 ***Ibidem,*f.393.**

242 ***Ibidem,*f.396. Despre misiunea ll.col. Gh.Petrescu, vezi: C.Neagu, D.Marinescu, R.Georgescu, *Fapte din umbră,* II, București, Ed. politici, 1977, p.261-262 ; C.Neagu, D.Marinescu, *Fapte din umbră,* IV, București, Ed. politici, 1983, p. 156-159; Gh.Zaharia, C.Boloran, *op.cit.,* p.172, 208.**

243 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 23 852, f.45.**

244 ***Ibidem.***

245 **El.Barker, *op.cit.,* p.71.**

246 **Arh.M.Ap.N., fond 5 473, dosar 3, Poziția 38, 1939-1940, f.ll.**

calitate inferioară. S-au întâmplat mari greutăți în ceea ce privește termenul scurt dc livrare, deși s-a arătat că guvernul român nu va negocia decât cu «Associated British Manufacturers (New East) Ltd.», (Asociația fabricanților englezi) [247].

Corespondența purtată între Victor Slăvcscu, ministrul înzestrării armatei, și generalul Boițeanu, președintele Comisiei militare dc la Londra, nc oferă imaginea

247 ***Ibidem,* f.14.**

veridică a negocierilor militare româno-engleze. La 1 iunie, V.Slăvescu transmitea ca plata furniturilor să se facă «în cadrul acordului financiar anglo-român» [248], iar patru zile mai târziu sfătuia să fie aleși «furnizorii cei mai serioși» [249].

în urma intervențiilor făcute, War Office-ul a decis ca achizițiile române să fie intercalate în comenzile acestui minister[250°].

Prima perioadă a activității Comisiei (7 mai - 12 iulie) s-a încheiat odată cu semnarea acordului financiar între cele două țări. Cu privire la paragraful 1 (i) al Acordului, guvernul Majestății Sale nu obiecta asupra transportului pe vase românești a unei cote părți din mărfurile la care se referea înțelegerea, care nu putea depăși valoarea de 10% din total[251].

Activitatea Comisiei de materiale din Anglia s-a derulat până la mijlocul lui octombrie 1939, ea cunoscând încă două perioade: 12 iulie -1 septembrie și 1 septembrie -12 octombrie 1939 [252]. Aceasta a trebuit să suporte numeroase impedimente datorate, mai întâi, supraaglomerării cu comenzi a industriei engleze. Apoi, organele oficiale britanice ale War Office-ului nu au dat concursul în ceea ce privește punerea la dispoziție a caietelor de sarcini, liste de furnituri și prețuri. Fabricanții au prezentat materiale de calitate inferioară, iar prețurile au suferit numeroase variațiuni. După ce s-a aprobat, la 9 iunie 1939, ca aceste contracte să fie făcute prin War Office, s-a ridicat problema prețurilor. în urma unor lungi discuții, s-a hotărât ca acestea să fie identificate cu cele comandate de britanici, la fel petrecându-se lucrurile și cu lerme-nii de livrare. Au fost obținute hamașamente din stocurile armatei britanice. La 30 august 1939, vasul «Dromore», aparținând Societății de Navigație «Johnston Warren Lines Ltd.» - Liverpool, a plecat spre Constanța, unde a ajuns la 28 septembrie [253]. Costul inițial al comenzilor s-a ridicat la 2 874 104 lire sterline; ulterior, s-au adăugat încă 1 230 103 lire sterline pentru comenzi suplimentare, transport, asigurare, cheltuieli recepție, împachetat etc. Scăzându-se 19 294 lire sterline, diferență în minus la bocanci, valoarea totală a materialelor s-a ridicat la 4 084 913 lire sterline[254].

Guvernul britanic a luat, la începutul anului 1940, măsura de a nu mai elibera permise de export pentru materiale, îmbrăcăminte, încălțăminte, hamașamente[255] [256]. Tilea și alașații militari români au

248 ***Ibidem,* f.21 (telegrama nr.247).**

249 ***Ibidem, (.25* (telegrama nr.314, 5 iunie 1939).**

250 ***Ibidem, (.26* (telegrama nr.7, 10 iunie 1939, general Boițeanu către V.Slăvescu).**

251 ***Ibidem,* f.53. Vezi textul Acordului („Monitorul oficial", partea l-a, Anul C VII, nr.166, 21 iulie 1939, p.4 544 - 4 553).**

252 ***Ibidem,* f.90 (Dare de seamă nr.37, 23 octombrie 1939, semnală general Boijeanu).**

253 ***Ibidem, (.93.***

254 ***Ibidem,* f.141.**

255 ***Ibidem,* f.130 (telegrama nr.210, de la Londra, 31 ianuarie 1940, semnată comandor Gh. Dumitrescu).**

256 ***Ibidem, (.95.***

intervenit constant pentru satisfacerea cererilor Bucureștilor[25S], dar și pentru a estompa o asemenea măsură.

Contractul de furnituri a fost încheiat în cadrul creditului de 5 612 300 lire sterline, acordat de guvernul britanic în baza tratatului de la 12 iulie 1939 [257]. La 7 iunie 1940, prețul mărfurilor ajunse în România era de 1 316 869-2-2 lire sterline.

257 ***Ibidem,* f.42-49.**

Cantitatea ce ar ft trebuit să se mai livreze, până la onorarea contractului, se ridica la 2 843 703-34 lire sterline, dar englezii mai puteau furniza mărfuri numai în valoare de 483 131-0-0 lire sterline.

Guvernul de la București a adresat, în iulie și august 1939, cereri suplimentare de ajutor militar prin ministrul Tilea. România solicita uniforme și încăl|ăminte, hamașamente și 50 de avioane de luptă «Hurricane», față de cele patru făgăduite anterior[258]; în plus, ministrul român a mai cerut, la 12 și 19 iulie, credite suplimentare pentru armament și credite comerciale pentru echipament industrial și feroviar. Prin Sir Sargent, Tilea a aflat că guvernul de la Londra va examina cererea «dar că el nu ar trebui să mai aștepte din partea noastră să putem face fa|ă acestei noi cereri imediat după ce abia se acordase guvernului român un credit de 5 milioane de lire» [259] [260]'. La 3 august 1939, primit în audien|ă de Halifax, ministrul român a mulțumit pentru ajutorul militar acordat până atunci și 1 -a solicitat în continuare. Conducătorul diplomației britanice i-a răspuns «că-mi este teamă că, pentru moment, trebuie să se mulțumească doar cu ce i s-a dat. Trebuie să-și amintească că avem multe alte pretenții pentru generozitatea noastră» "°. Acestea au fost, de fapt, ultimele cereri substanțiale de ajutor militar și economic făcute de România înainte de încheierea pactului soviclo-german.

Discuțiile purtate de oficialitățile de la București cu diplomații englezi arătau ponderea pe care România o acordă aprovizionării cu armament și alte materiale militare. R.Hoare îl informa pe Cadogan că, pentru suveranul român, furnizarea de echipament pentru armată era cel mai important aspect al raporturilor bilaterale[261]. Câteva zile mai târziu, Tilea solicita echipament pentru 15 divizii. Dacă acesl lucru ar fi fost imposibil, guvernul de la București cerea să i se livreze, foarte urgent, 500 000 perechi cizme, iar Anglia să cumpere 200 000 tone de grâu și 90 000 tone produse petroliere. Guvernul englez a promis că cererea «va fi examinată cu înțelegere» [262] [263]. Tilea a revenit, la începutul lui septembrie, când La văzul din nou pe Cadogan; el a cerut urgentarea livrărilor militare și punerea în aplicare a aprobării, dată în principiu de War Office, pentru colaborarea firmelor «Bristol» și «Blackburn» cu uzinele românești de aviație

Convorbirile cu Anglia, în problema aprovizionării cu armament, se produceau într-un moment în care Franța a sistat livrarea mitralierelor de 25 mm AA, din care 30 fuseseră recepționate, precum și a 40 de care de luptă; atașatul militar român de la Paris anunța, la 9 septembrie 1939, Bucureșliul că, în urma intervențiilor,

258 ***Ibidem.***

259 **D.B.Funderburk, *op.cit.,* p. 149.**

260 ***Ibidem,* p.150.**

261 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 23 852, f.214 (telegrama nr.399, 3 august 1939, Halifax către R. Hoare).**

262 **Idem, 23 840, f.79 (telegrama din 22 august 1939, R.Hoare către Halifax).**

263 ***Ibidem,* f.246 (telegrama nr.399, *F.O.* către R.Hoare, 27 august 1939).**

primul ministru Daladier a promis livrarea unei părți din cele 40 care de luptă [264].

După începerea celui de al doilea război mondial, România a continuat să spere într-un ajutor militar din partea Angliei. Halifax îl informa pe Hoare despre demersul din 13 septembrie al lui Tilea, potrivit căruia regele Carol al Il-lea a solicitat

264 **Arh.M.A.E., fond 71, România, Telegrame, 1939, dosar 115, f. 180 (telegrama nr.l 112, de la Londra, 5 septembrie 1939).**

echipament pentru 15 divizii guvernului francez. Titularul Foreign Office-ului era convins că o dotare adecvată a armatei române «ar fi în interesul nostru», deoarece «s-ar putea să vină un moment decisiv, când intervenția României va fi de o extremă valoare cauzei Aliaților» [265]. Tilea, reînnoia propunerea ca armamentele pe credite să fie compensate în mărfuri românești.

Ambasadorul Franței de la Londra, Corbin, ținut la curent cu doleanțele militare ale României, opina că această țară ar trebui încurajată[266]". în aceeași ipostază se aflau RJIoare și fostul ministru de la București, M.Palairet, acreditat atunci la Atena, care dorea ajutorarea României prin forțele militare și navale britanice din Mcdilerana de Est [267], ceea ce ar fi presupus o modificare a strategici generale britanice. Foreign Office-ul i-a răspuns acestuia din urmă la 23 septembrie 1939. Guvernul de la Londra se arăta «vigilent» față de considerațiile lui Palairet, dar o decizie, «cum trebuie să se facă față situației în modul cel mai bun», nu se putea lua decât după negocierile anglo-turce și rezultatele vizitei lui Saracioglu la Moscova [268 269].

în Camera Comunelor, deputatul Ph.Nocl Baker întreba pe prunul ministru dacă o misiune militară română, care să discute căile de realizare a garanției engleze împotriva agresiunilor neprovocate, va sosi la Londra. I s-a răspuns că nu poale fi vorba de o asemenea chestiune, dar că o misiune formată din câțiva ofițeri a vizitat în lunile august-septembrie Londra, unde au văzul un număr de lunuri antiaeriene Chestiunea trimiterii unei misiuni militare britanice la București, în cazul izbucnirii unui război implicând România sau chiar mai devreme, a fost discutată, pe larg, cu guvernul de la București. La 31 octombrie 1939, W.Strang aprecia că o astfel de problemă este inoportună, deoarece «nu putem să îndeplinim garanția noastră față de România și, de aceea, nu are rost discutarea mijloacelor prin care nu putem face nimic» [270].

După formarea noului guvern Gh.Tătărescu (24 noiembrie 1939), Tilea s-a prezentat, la 4 decembrie, în audiență la Foreign Office, și a pus, din nou, problema aprovizionării militare, deoarece, afirma el, «guvernul român ar avea nevoie de tot sprijinul și încurajarea pe

---

265 **Arli.M.Ap.N., fond 5 473, dosar 2, 1939, Pozipa 37, f.46 (telegrama nr.181, de la Paris, 9 septembrie 1939). în Buletinul Informativ pe luna septembrie - „Stadiul comenzilor noastre de armament în Fran|a în lunile august și septembrie 1939" - se nota: „Nu trebuie să mai contăm pe nici un ajutor efectiv din această parte pentru moment" *(ibidem,* f.71).**

266 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 23 852, f.250 (telegrama nr.453, 14 septembrie 1939, Halifax către R.Hoare).**

267 **Idem, 23 842, f. 186.**

268 **Idem, 23 852, f.262 (telegrama nr.424, Palairet către Londra, 21 septembrie 1939).**

269 ***Ibidem,* f.263 (telegrama nr.396, *F.O.* către Palairet).**

270 ***Ibidem, 1.305.***

care i-ar pulca-o da Anglia» [271]. Subliniind atitudinea pro- alială a lui Tătărescu, Tilea solicita ca Marea Brilanie să dea țării sale cinci dispozitive de comandă antiaeriană - guvernul român comandase la Compania «Vickers Ltd.» 25, din care fuseseră predate 20 - și patru distrugătoare. La 6 noiembrie, Amiralitatea fusese de acord ca fabricarea celor patru distrugătoare să fie inclusă în noul credit oferit de guvernul Majeslății Sale, dar, la 20 noiembrie, prinlr-o scrisoare, era anunțat că nu mai era posibilă construirea lor «decât țărilor aliate Marii Britanii» [272]. Ministrul argumenta că, din moment ce Churchill s-a

271 ***Ibidem.***
272 ***Ibidem,* f.336-337.**

referit la Romania ca «aliat potențial», trebuie să se reconsidere decizia luată. Halifax a promis că va vorbi, cu forurile superioare, în această direcție [273].

A doua zi, Tilea era chemat la București, în interes de serviciu, pentru trei zile [274]. într-adevăr, la 29 decembrie, Tilea, în numele guvernului de la București, a făcut apel urgent la cabinetul Majeslății Sale pentru ajutor, atât timp cât acesta «putea fi de folos» [275] - România solicita armament și materii prime necesare fabricilor de muniții, care trebuiau să ajungă cel târziu în martie. Bucureștii sperau să primească acest material în condițiile unui nou împrumut și să-l plătească în rate anuale sub forma unor cote suplimentare de petrol. O comunicare asemănătoare a fost făcută și către guvernul francez. Tilea a revenit, la 3 ianuarie 1940, și s-a întâlnit cu titularul Foreign Office-ului, cu care a abordat situația internațională a României în contextul lipsei de eficiență a garanțiilor anglo-franceze [276].

Discuțiile lui Tilea cu oficialitățile britanice, convorbirile lui RJIoare și lt.col. Macnab cu demnitari de la București, au cuprins, în majoritatea cazurilor, chestiunea ajutorării militare a României.

Oficialitățile române considerau că, în situația în care Foreign Office-ul și Quai d'Orsay-ul nu aprobă o clauză sovietică la garanțiile din 1939 și datorită poziției Turciei față de un eventual atac dinspre răsărit [277], singura șansă era să-și doteze propria armată. La Londra funcționa o comisie - compusă din căpitanul intendent Câmpeanu Gh„ căpitanul comandor Țenescu N. și sergentul major Barbu V. - pusă sub conducerea directă a atașatului militar și naval, comandorul Dumitrescu Gh., care urmărea executarea comenzilor de material militar. Materialele fuseseră comandate prin guvernul englez, rcete *Ministry of Supply,* care le și recepționa conform Memorandumului semnat la 24 octombrie 1939 ; plata se făcea din creditul de 5 milioane lire sterline acordat la 12 iulie 1939, valoarea totală a materialelor urcându-se la 4.825.094 £ [278] [279] [280].

Solicitările României vizau, însă, arme antiaeriene și antitanc [275], dar forurile engleze se arătau mai degrabă interesate de distrugerea instalațiilor lor petrolifere pentru a opri aprovizionarea Rcich-ului. La 24 ianuarie 1940, Tilea informa Externele că guvernul britanic

273 ***Ibidem,*** **f.337.**

274 ***Ibidem,*** **(telegrama nr.590, 4 decembrie 1939, *F.O.* către R.Hoare).**

275 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 40, 1938-1939, f.39O (telegramă cifrată nr.75 832, Gafencu către Tilea, 5 decembrie 1939).**

276 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 24 968, f. 113 (telegrama nr.846, *F.O.* către R.Hoare, 30 decembrie 1939).**

277 **Idem, 24 845, f. 169 (telegrama nr.6, Halifax către R.Hoare, 3 ianuarie 1940).**

278 **Idem, 24968, f.36-37 (H.Knalchbull-IIugessen către Bowker, de la Ankara, 13 ianuarie 1940).**

279 **Arh.M.Ap.N., fond 950, dosar f.n., 1940, Poziția 710, f.74 (radiograma nr.296, 21 februarie 1940, generalul Boițeanu către M.Ap.N.).**

280 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 24 968, f.31-34 (telegramă,5 ianuarie 1940, R.Hoare către Nichols).**

urmărește ca dezvoltarea comerțului cu petrol să nu ia o înfățișare nefavorabilă intereselor sale[2S0]. Ministrul român a intervenit la Foreign Office și Intelligence Service pentru a respinge unele informații tendențioase apărute în presa engleză[281] în legătură cu comerțul de petrol. De altfel, vama engleză a primit ordin de a opri orice transport și licență de export pentru România [282]. Ca

281 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 41, 1940, f.37 (telegrama nr.78, 24 ianuarie 1940, Tilea către Externe).**

282 ***Ibidem,* f.43-44 (telegrama nr.80, 24 ianuarie 1940, Tilea către Externe).**

urmare a demersurilor lui Tilea, presa engleză a publicat dezmințirile categorice ale Bucureștilor. Astfel, în «Times» se sublinia că s-a vorbit prea mult și s-au afumat lucruri prea exagerate referitor la «așa-zisa divergență dintre Marea Britanie și România pe chestia exportului petrolului românesc» [ai]. în întâlnirea cu Cadogan, Tilea l-a rugat să ridice embargoul și să se urgenteze livrarea materialelor militare. Tilea arăta că măsura a fost luată fără să se dea explicații Bucureștilor, nejustificată de vreo rațiune politică sau economică, ea pricinuind României «prea multe prejudicii în ce privește înarmarea»[2M]. Guvernul britanic protesta, la 31 ianuarie 1940, printr-un *Aide Mânoire,* la decizia României de a livra Germaniei 1.250.000 tone petrol[as] contra armament. Premierul Chamberlain, invitat la dejun de Tilea, la 9 februarie 1940, a găsit «o completă înțelegere a situației noastre dificile și o deplină aprobare a politicii noastre externe și petrolifere» [283] [284] [285] [286] Guvernul român s-a arătat surprins de *Aide Mânoire-ul* britanic. La 12 februarie, lui R.Hoare i-a fost remis un text în care principalele idei se refereau la menținerea independenței și apărarea contra oricărei agresiuni prin «dotarea armatei și a unei politici economice juste». Se reaminteau eforturile făcute de România, încă din mai 1938, pe lângă cabinetele din Londra și Paris, prin măsuri pentru «a împiedica preponderența economică a Germaniei în sud-estul Europei» care n-au produs, totuși, «efecte apreciabile»[287] [288] [289]. în ce privește exportul de petrol către Reich, se arăta că 25% din petrol se schimbă contra armament. Cu toate acestea, exportul către Germania s-a micșorat comparativ cu cel către Anglia și Franța. *«Evenimentele survenite în august-septembrie 1939* - se sublinia în răspunsul Bucureștilor - *au pus noi și grave probleme militare» [M].* Din aceste motive, guvernul român nu accepta punctul de vedere britanic.

Chestiunile respective au fost abordate de Tilea, într-o întrevedere de 70 de minute, cu Halifax la 19 februarie. Ministrul opina că, din angajamente, noi am oferit o mare cantitate de petrol, iar societățile anglo-franceze din România au livrat, după 1 septembrie, fără nici o presiune din partea Bucureștilor, petrol Reich-ului și nu au arătat nici un interes să oprească trecerea unor pachete de acțiuni și terenuri petrolifere în mâini germane [2”]. Zâmbind, secretarul de stat al Foreign Office-ului i-a spus: «Noi, englezii, suntem de blamat pentru lucrurile de care ne plângem azi» [290°]. Diplomatul român a solicitat ridicarea embargoului și livrarea

283 ***Ibidem,* f.42 (telegrama nr.79, 25 ianuarie 1940, semnati colonel Căpilăneanu, Tilea).**
284 ***Ibidem,* f.45 (telegrama nr.230, 25 ianuarie 1940, de la Londra, semnati Tilea).**
285 ***Ibidem,* f.46 (telegram! din 26 ianuarie 1940, semnati Tilea).**
286 ***Ibidem,* f.52-55.**
287 ***Ibidem,* f.57 (telegrama nr.l 16, 9 februarie 1940, semnati Tilea).**
288 ***Ibidem,* f.63.**
289 ***Ibidem,* f.66.**
290 ***Ibidem,* f.87 (telegrama nr.l29, de la Londra, 19 februarie 1940, semnati Tilea).**

materialelor militare. Câteva zile mai târziu, Tilea se întâlnea cu Lordul Hankey care, deși nu era încântat de faptul că s-a mărit cota către Germania, a înțeles situația externă a României. Omul politic englez a promis că va cere lămuriri și a întrebat dacă România intenționa să cedeze petrol numai «paro passu» cu armament militar[291]. Concomitent, Tilea a aflat că existau dificultăți la Trezoreria engleză pentru aprovizionarea militară a României [292].

291 ***Ibidem,*** **f.87.**
292 ***Ibidem,*** **f.92 (telegrama nr.l40, 22 februarie 1940, semnati Tilea).**

Al.Cretzeanu răspundea «obiecțiilor» britanice, la 22 februarie 1940, prin scrisoarea nr. 10.398, astfel: 1) problema exportului de petrol în Germania, în schimbul unui import de material de război, e dominată de necesitatea în care ne găsim de a ne procura, cât mai neîntârziat, mari cantități de armament de care nu se poate lipsi apărarea țării; punctualitatea acestor livrări e condițională de realizarea exportului de petrol; 2) nu există nici un angajament, din partea noastră, ca exportul de petrol să fie realizat prin anticipație sau simultan cu livrările de armament. Dimpotrivă, livrările de armament vor fi executate anticipat, iar plata va fi eșalonată; 3) în ce privește cota lunară, nu putem decât să ne raportăm la explicațiile ce le-am dat în *Memorandum*; 4) insistăm asupra faptului că nici o cantitate lunară nu poate fi livrată anticipat. Cantitățile care n-au fost expediate lunar pot fi reportate, dar cu anumite reslricțiuni; 5) specificarea diverselor produse petrolifere, care se vor exporta, este în curs de discuție "[3]. Sir R.Hoare intuia exact situația grea în care se alia România în primăvara anului 1940. La 23 martie 1940, el scria lordului I lalifax : «contrar părerilor susținute, în anumite cartiere ale Londrei, trebuie să spun, din nou, convingerea mea cum că România este hotărâtă să lupte împotriva Germanici. Sentimentul mulțumirii reprezintă pentru noi 90%. Regele, a cărui influență asupra politicii este hotărâtoare, nu primește niciodată diplomați, dar a fost văzut, în ultimul timp, de câțiva englezi (de exemplu Lordul Lloyd, căpitanul Larking) și este clar că este de partea noastră mai mult decât îndrăznește să spere în continuare, floare considera că, din punct de vedere militar, «o înțelegere cu România este importantă dacă vom putea vreodată să acționăm efectiv în Balcani» și că «nu putem spera că-și va păstra poziția, față de o ofensivă militară sau diplomatică germano- rusă, *dacă nu-i oferim ajutor militar mai serios pentru a rezista, așa cum am făcut și cu ceilalți protejați ai noștri»* (subl.ns.) "[5].

Până la renunțarea la garanțiile anglo-franceze și începutul reorientării externe a României nu se mai înregistrează, în raporturile militare, clemente deosebite. Ar fi, totuși, de reținut discuțiile purtate de Gr.Gafcncu cu R.Hoare din 29 martie, 2 și 4 aprilie 1940, care au avut ca obiect eventuale acțiuni de sabotaj englez în România. Șeful diplomației Bucureștilor a declarat interlocutorului său că «nu vom tolera acte de sabotaj» care ne-ar putea atrage «într-un război pe care nu-1 voim»[29<]. Atitudinea prudentă a României era dictată de poziția Uniunii Sovietice și a Germaniei. Din aceste motive, cererii locotenentului colonel Macnab

I.A.C. [293] [294] [295] [296] [297] [298], din 8 mai 1940, prin care solicita ca patru ofițeri de geniu, de la Alexandria, să vină pentru recunoașterea zonei petrolifere, în vederea distrugerii, nu i s-a dat curs

în urma evenimentelor internaționale din anii 1938-1939, care puneau în primejdie integritatea teritorială și independența statului român, cercurile politice și militare s-au gândit la măsuri pentru mărirea potențialului de apărare a națiunii. S-au încheiat o serie de convenții cu firme străine pentru a importa acele categorii de

293 ***Ibidem,* f.94.**

294 ***Ibidem,* f.96-97.**

295 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 24 483, f.l 17-118 (telegrama nr.36, R.Hoare către *F.O.).***

296 ***Ibidem,* f.l 19.**

297 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 41, 1940, f. 127.**

298 **A fost atacat militar în România în perioada 17 octombrie 1938 - 1 februarie 1941 (Arh. M.Ap.N., fond 5 417, dosar 790, Poziția 1 482, 1945, f.2).**

armament și tehnică militară pe care |ara încă nu le putea produce. Spre sfârșitul deceniului patru, România trăia drama generată de prăbușirea aliaților sale, ca urmare a răsturnării raporturilor de forțe pe plan internațional, ceea ce a influențat politica sa oficială. La aceasta se adăuga un potențial de apărare necorespunzător [299] [300]. Eforturile făcute în anii 1938-1939, n-au putut înlătura deficitul în armament și tehnică militară, mai ales în condițiile când Franța și Anglia nu mai acordau, în pofida demersurilor insistente, creditele necesare dotării și înzestrării armatei române [30°]. Cât privește Anglia, eforturile ei de a dota armata română au fost mai puțin semnificative. în vara anului 1940, România, izolată pe plan internațional și lipsită dc orice sprijin din afară, era dezmembrată teritorial, ceea ce lovea în opera înfăptuită de națiunea română în 1918.

6. Relații economice anglo-române (1938-1940)

Anglia a procedat, după suspendarea convertibilității lirei sterline, la o majorare a prețurilor produselor sale dc export, inferioare însă prețurilor reale din alte țări. Importurile din Anglia n-au crescut decât în măsura în care deprecierea monedei a fost mai mare decât urcarea prețurilor; acest fenomen a favorizat exporturile românești numai atunci când ele depășeau deprecierea monetară. După ce Anglia a abandonat etalonul aur, alte 31 de state au adoptat diferite măsuri impuse dc cerințele comerțului exterior și în scopul realizării unei balanțe de plăți cât mai favorabile pentru apărarea și întărirea monedei. Aplicarea acestei măsuri, exprimate sub diferite forme, a avut consecințe păgubitoare pentru țările rămase credincioase liberului schimb, între care și România.

în vederea înlesnirii plăților între România și Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, în perioada restricțiilor valutare, au intervenit următoarele acorduri de clearing: 1) Acordul de plăți încheiat la 8 februarie 1935; 2) Acordul de plăți din 3 august 1935; 3) Acordul suplimentar de plăți din 2 mai 1936; 4) Acordul de plăți (tehnic) încheiat la 30 mai 1936; Acordul suplimentar al acordului dc plăți modificator din 25 februarie 1938; 6) Acordul de plăți din 3 septembrie 1939; 7) Acordul dc plăți încheiat la 11 mai 1939; 8) Acordul de plăți încheiat la Londra la 6 iunie 1940.

Acordurile cu Anglia, îndeosebi cel din septembrie 1938, reglementau în amănunt lichidarea drepturilor și obligațiilor rezultate din totalitatea schimburilor reciproce dc mărfuri, servicii și capitaluri. Ca organ de executare al acestor acorduri de clearing și plăți a fost desemnat «Oficiul de Clearing Anglo-Român», care

299 **Idem, fond 5 418, dosar 3, 1939, Poziția 1 704, f.160.**
300 **Gh. Zaharia, C.Boloran, *op.cit.,* p.327.**

avea în depozitele «Bank of England»-ului, mai multe conturi, în care se vărsau sumele cuvenite României.

Situația favorabilă a comerțului cu Anglia, din 1933, nu s-a menținut în anul următor deoarece Londra a sporit taxele la cereale, ouă, păsări, bacon. Răspunzând măsurilor britanice, guvernul român a hotărât, în iulie 1934, să reducă importul

britanic în România cu 40%, ceea ce a stârnit nemulțumirea cercurilor economice și financiare engleze; deficitul balanței comerciale nu a putut fi înlăturat cu toate că, în lunile următoare, situația s-a ameliorat. Balanța comercială a României marca pentru primele zece luni ale anului 1934, un deficit de 671 152 000 lei. Exportul românesc în Anglia s-a ridicat la 1 368 353 000 lei, iar importul la 2 146 623 000 lei, existând un deficit de 778 270 000 lei. Cantitativ, exportul a scăzut la 937 847,5 t, în timp ce importul a crescut la 67 805,71 (față de 50 180,91 în 1933). în anul 1934, procentul de participare a Angliei la exportul României scade, față de 1933, la 10,2%. Relațiile cu Anglia au fost încordate și din cauza acumulării arieratelor comerciale, datorită firmelor engleze, care se ridicau la 2-2,5 miliarde lire sterline (circa un miliard de lei), din care cea mai mare parte reveneau firmelor exportatoare de țesături de bumbac. Negocierile purtate în decembrie 1934, la *Board of Trade,* de Manolescu Strunga cu W. Runciman și F. Leith Ross au dus, în final, la încheierea unui acord comercial (8 februarie 1935), care obliga Bucureștii să plătească într-un cont special la «Bank of England», până la 28 februarie 1935, o sumă de 400 000 lire sterline și la data de 15 a fiecărei luni, începând cu 15 aprilie 1935, o sumă de 60 000 lire sterline.

Schimburile comerciale cu Anglia au fost normale numai în 1933, când comerțul dintre cele două țări a cunoscut o creștere valorică față de anii anteriori, balanța comercială fiind excedentară. în 1934, din cauza, pe de o parte, a sporirii laxei vamale aplicate produselor de export românești în Anglia, ca urmare a aplicării Acordurilor de la Ottawa, iar, pe de altă parte, a acumulării arieratelor comerciale românești datorate firmelor engleze și a măsurilor luate de guvernul de la București ca răspuns la dispozițiile Londrei care loveau în exportul românesc, schimburile comerciale au cunoscut o scădere, balanța devenind deficitară. încercarea de a ameliora schimburile și, în special de a rezolva problema arieratelor comerciale, care la sfârșitul anului 1934 devenise acută, prin încheierea acordului comercial anglo-român din 8 februarie 1935, n-a dat rezultate deoarece Bucureștii nu au putut să plătească anuitățile stabilite care erau prea mari. Relațiile economice anglo-române au devenit, de aceea, și mai încordate, iar schimburile comerciale au continuat să scadă. Spre sfârșitul lui 1935, însă, în urma încheierii noului acord de plăți, din 3 august, și a depunerii de către guvernul român la «Bank of England» a sumei de 370 000 lire sterline destinate lichidării arieratelor, relațiile comerciale încep să se normalizeze.

Anii 1935 și 1936 înseamnă pentru România o perioadă de consolidare a raporturilor comerciale cu Anglia. Exportul crește de la 1 615 milioane lei în 1935 la 3 005 milioane lei în 1936, în timp ce importul suferă o diminuare de la 1 064 milioane lei în 1935 la 868 milioane lei în 1936. Raporturile comerciale răspundeau astfel perfect naturii diferențiate a structurii celor două economii

naționale.

Guvernul de la București și cercurile economice românești se pronunțau pentru un larg schimb cu Anglia. Soluția a fost de a face *dumping,* prin scăderea prețurilor la export. Aceasta este rațiunea pentru care, începând cu iunie 1935, toate exporturile către țări cu devize forte (deci și Anglia) sunt gratificate cu o primă a cărei valoare, începând cu noiembrie 1935, este fixată la 38%. Această măsură a dus la o devalorizare de fapt a leului față de lira sterlină și la o scădere a prețului exporturilor românești către Anglia. Dacă în 1932 importurile britanice nu au încetat să se

diminueze, în urma creșterii prețurilor mondiale și a prețurilor românești, în 1936 ele au crescut brusc, prețurile mondiale fiind apropiate de cele românești, apoi, în 1937, prețurile mondiale, coborând din nou, mișcarea s-a inversat din nou[301] [302]. Iată ceea ce explică relativa rezistență a schimburilor româno-engleze la devalorizarea lirei sterline și evoluția prețurilor românești. Această rezistență a constituit, evident, un pericol pentru Reich, și cu el era atât mai mare cu cât partea petrolului în importurile engleze era considerabilă: în 1937 și în 1938 ea reprezenta aproape 50% din valoarea sa totală [M2].

Până în 1938, comerțul Angliei cu România nu a înregistrat o creștere substanțială. Către Anglia se îndreptau înjur de 10% din exporturile României, iar 11% din importurile acesteia mergeau spre București.

Evenimentele internaționale, petrecute începând cu martie 1938, au determinat cercurile oficiale britanice să-și schimbe total poziția față de România, în mai - iunie 1938 Anglia formulând, pe neașteptate, un plan de angajare economică și politică. Elaborată de Sir M. Ingram, Sir F. Leilh-Ross și R. H. Hudson strategia britanică reflecta o abordare mai realistă decât aceea la care *Foreign Office-ul* recursese în Europa csl-centrală și reliefa dorința Angliei de a combate influența politică, dar mai ales economică a Germaniei în sud-estul Europei[303] [304]. Studii mai vechi, semnale de Ph. Marguerat și D. B. Funderburk, ca și cel recent semnat de M. J. Rooke confirmă noua atitudine a Londrei, care urmărea sporirea comerțului și o mai largă cooperare politică cu România. Comitetul pentru Presiunea Economică asupra Germaniei și Departamentul Comerțului Exterior de la Londra erau organismele menite să dea viață contraofensivei economice britanice.

Vizita regelui Carol al Il-lea în Anglia, călătoria Lordului Samphill la București -[104], discuțiile purtate de N. Petrescu-Comnen cu oficialități britanice au avut în vedere, mai întâi, amplificarea relațiilor economice bilaterale. Concomitent, continuă ofensiva economică a Germaniei asupra României; oficialitățile de la Berlin încearcă, pe de o parte, să pregătească un plan de colaborare economică pe termen lung cu România, iar, pe de altă parte, să obțină avantaje imediate cu ocazia reînnoirii anuale a acordului de clearing.

Ph.Margueral, folosind concluziile istoricului vest-german B.J. Wcndl, apreciază că Anglia nu putea să opună o rezistență fermă și eficace la penetrația economică germană în Balcani, inclusiv în

---

301 **„Roumanie ăconomique", IX-Jme annee, 11-12, nov-dec., 1934, p.243.**
302 **Gh.Pațcălău, *Relații economice româno-engleze (1933-1935),* în R.d.I., p. 1 178.**
303 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, Chestiuni economice, voi. 31, 1933-1944, f.216-217 (Raport nr. 3 156, A-2, noiembrie - decembrie 1934).**
304 **Gh.Pașcălău, *op.cit.,* p. 1 184.**

România[305], din trei motive: voința de appeasement, atașamentul la principiile economici liberale și dependența de politica Dominicanelor concretizată în acordurile preferențiale de la Ottawa; cercetarea documentelor de arhivă din România și străinătate, ca și ullimile studii dedicate raporturilor anglo-române din perioada interbelică demonstrează că Anglia, prin politica sa din anii 1938-1940, a contribuit laînfrânarea avansului economic german în România.

în primele nouă luni ale anului 1938, exporturile românești în Anglia au ajuns la jumătatea celor din anul precedent: două miliarde de lei din ianuarie până în

305 ***Ibidem,*** **p.l 197.**

septembrie 1937, 1,11 miliarde din ianuarie până în septembrie 1938. Pentru prima dată de la 1934 încoace, balanța comercială afișa un sold în defavoarea României (107,6 milioane de lei) [306]. Or, departe de a se deteriora, începând cu octombrie 1938 schimburile economice anglo-române se amplifică, depășind chiar pe acelea româno-germane. Noul acord de clearing, din 2 septembrie 1938, a avut în această direcție un rol esențial. Deși noul acord relua, în bună parte, conținutul celui din mai 1936, modificările introduse erau decisive[307], ele stimulând considerabil exporturile românești spre Anglia. Acordul, rod al preocupării celor două state de a da o nouă turnură raporturilor lor economice, a fost grăbit de dorința Angliei de a apăra creanțele britanice și, mai ales, de *rolul României în politica și strategia globală engleză. «Treasury», «Board of Trade»* și *Foreign Office-ul* au avut un rol important în definirea noii politici economice a Angliei față de sud-estul Europei în general și de România, în special. în cadrul acțiunilor organizate de *«Committee on Economic Assistance to Central and South-Eastern Europe»,* creat în mai 1938 și compus din reprezentanți ai diverselor ministere, România a jucat un rol privilegiat [SM]. Comitetul era condus de F. Leilh-Ross, principal consilier economic al guvernului. Așadar, presiunea creanțelor și necesități strategice s-au conjugat pentru a convinge Londra de necesitatea întăririi legăturilor economice cu România.

Acordul de clearing, din 2 septembrie 1938, lovea în două din principiile politicii de aprovizionare a Marii Britanii: prioritatea cerealelor Imperiului și, mai ales, prioritatea resurselor petrolifere a căror acces era asigurat în timp de război. Pentru România acest acord reprezenta, totuși, un greu sacrificiu; devalorizarea leului a dus la o întărire a importurilor de produse engleze sau coloniale în România, care a avut în vedere, atunci când a încheiat acordul, trei factori: necesitatea creșterii importurilor, urgența obținerii unui împrumut și nevoia de investiții străine.

Dacă acordul de clearing constituia primul pilon al contraofensivei britanice, cumpărăturile de grâu constituiau un al doilea. Astfel pentru prima oară de la primul război mondial, rațiuni de politică externă determinau politica comercială a guvernului de la Londra.

în urma acordului din 2 septembrie 1938, schimburile comerciale anglo-române au cunoscut, în perioada octombrie 1938 - martie 1939, o creștere considerabilă, în cursul celor șase luni, exporturile românești în Anglia atingeau un volum de două ori mai mare aceluia

306 **306 V.FI.Dobrinescu, *The Progress of the Romanian-English Relations in the Inter-War Years. Some Contributions,* în A.I.I.A.I., XXII/1, 1985, p. 50.**

307 *Ibidem.*

308 *Ibidem.*

307 **309 V.V.Tilea declara unui corespondent al lui „Financial Times" că ideea fundamentală a regelui Carol al II-lea „este de a da un nou impuls comerțului dintre cele două țări".**

înregistrat în cursul primelor nouă luni ale anului 1938 [3M].

Existau, însă, și obstacole în îndeplinirea unor strategii economice britanice față de România. Venit la Londra, în noiembrie 1938, regele Carol al II-lea, deși a avertizat oficialitățile britanice asupra necesităților financiare românești, nu a reușit să obțină un împrumut public. Nici mărirea importului de petrol nu s-a realizat deoarece negocierile dintre F.Leith-Ross și *«Petroleum Departament»,* pe de o parte, și *«Royal Dutch Shell»* și *«Steaua Britanică»,* pe de alta, nu au dus la un

rezultat favorabil, cele două societăți arătând puțin entuziasm propunerii avansate de a cumpăra petrol de la filialele lor românești [31°].

în schimb, cerealele joacă un *rol esențial în* cadrul schimburilor româno-engleze, Anglia importând, în perioada septembrie 1938 - martie 1939, 500 000 tone. Oricum, se observă că *Foreign Office-ul* făcea eforturi deosebite pentru a sustrage România de ceea ce unii istorici au numit *Reichsmarkimperium.*

Situația internațională a României, începând cu martie 1939, devine tot mai delicată. La 23 martie s-a încheiat tratatul economic româno-german care a fost apreciat ca un marc succes al Reich-ului în ideea că el submina pozițiile capitalului britanic și francez în economia României. Acest tratat, impus României de Germania în condițiile unor puternice presiuni politice și militare cu caracter ultimativ și ale existenței pericolului real de cotropire a întregii țări din partea trupelor hideriste și horthystc, nu a fost aplicat decât după completarea lui cu alte acorduri și convenții economice și comerciale[308] [309].

Prima reacție împotriva Tratatului - încheierea acordului economic cu Franța la sfârșitul lunii martie și a tratatului economic cu Anglia în mai 1939, completate cu «garanțiile» politice franco-engleze din aprilie 1939 - demonstra intențiile cercurilor conducătoare de la București de a menține și dezvolta vechile alianțe și raporturi economice și politice și, în același timp, de a lărgi posibilitățile de sprijin dinafară, a securității frontierelor și a independenței naționale.

După discuțiile angajate de F. Lcith-Ross la București în aprilie - mai 1939, la 11 mai 1939 s-a semnat un protocol, care a fost consacrat la 12 iulie prin încheierea unui acord. între principalele dispoziții ale acordului figurau : 1) acordarea de către guvernul englez a unui credit de cinci milioane lire sterline destinat să permită României cumpărarea materialelor de război din Anglia; 2) promisiunea făcută de Anglia de a importa 200 000 tone de grâu românesc din recolta viitoare; 3) angajamentul guvernului român de a amenda legislația minieră în sensul stimulării producției și a exportului de petrol. Aceste trei dispoziții vizau întărirea prezenței britanicilor pe piața românească și amenințau direct pozițiile Reichului[310].

începând cu septembrie 1939, Anglia a dezlănțuit o ofensivă economică în România, eforturile ei privind și achiziționarea unor mari cantități de petrol.

Anglia a încercat să-și păstreze o poziție dominantă în România,

---

308 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 40, 1939, f.20 (Telegrama nr.470, 3 februarie 1939, Tilea către Externe).**

309 **Ph.Marguerat, *Le Ill-e Reich et le petrole roumaine. 1938-1940,* Geneve, 1977, p.103-104.**

310 ***Ibidem,* p.104.**

care urma să lase țării suficient spațiu de manevră între marile puteri. Ajutorul comercial britanic includea achizițiile de produse petroliere, investițiile și politica de împrumuturi pentru importul de mărfuri. Având cele mai mari investiții în industria petrolieră a României, englezii s-au gândit, firește, și la comerțul cu produse petroliere, dar în 1939 importurile Marii Britanii s-au ridicat la aproape jumătate din cele ale Germaniei. Chiar dacă noua strategie a Angliei față de România nu a dat rezultatele scontate, întrucât Londra pornea în această acțiune cu multe «handicapuri», trebuie să subliniem că importurile totale de mărfuri au fost, în prima jumătate a anului 1939, de peste trei ori mai mari decât cele din perioada corespunzătoare a anului 1938. Legăturile comerciale bilaterale s-au consolidat treptat în anii 1938-1939, mai

ales pe calea creșterii achizițiilor petroliere și a unor produse. Deși impresionant pe hârtie, acordul economic anglo-român din 11 mai 1939 nu a avut nici ponderea și nici efectele tratatului româno-german din martie 1939. Tratatul româno-englez din mai 1939 a făcut parte din strategia britanică de a evita intrarea României sub dominația economică și politică a Germaniei.

Relațiile cu Anglia au cunoscut un nou moment prin acceptarea garanțiilor din 13 aprilie 1939 și a acordurilor economice româno-engleze, care, împreună cu tratate similare româno-franceze, au demonstrat intenția cercurilor conducătoare românești de a menține și dezvolta alianțele tradiționale, de a lărgi posibilitățile de sprijin din afară, precum și modificările survenite în atitudinea celor două state occidentale față de România. Eșecul tratativelor tripartite de la Moscova și încheierea pactului sovieto-german din 23 august 1939 au influențai direct situația internațională a României, reducându-i substanțial posibilitățile de acțiune pe plan extern. Pactul dc neagresiune a obligat guvernul român să urmeze o linie politică externă și mai prudentă decâl înainte. Deși guvernul de la București nu avea nici o dovadă sigură că acesta cuprindea și un protocol secret, se temea că se încheiase un acord privind teritoriile din Europa răsăriteană, înclusiv Basarabia. Englezii au fost și ci la fel de surprinși de încheierea acestui pact.

Imediat după declanșarea celei de a doua conflagrații mondiale, România s-a declarat neutră. Formula neutralității nu a însemnat, în concepția cercurilor conducătoare de atunci, o abandonare a vechilor alianțe și tratate. Cabinetul englez, nefiind dispus să organizeze un front balcanic preconizat de Franța, a rămas, până la finele lui 1939, adeptul menținerii sud-estului european în afara conflictului, întrc- văzând în acest scop soluții politico-diplomatice de menajare a intereselor italiene și constituire a unui «bloc al neutrilor». Anglia a condiționat aplicarea garanțiilor de poziția Turciei, Italiei, iar în primăvara lui 1940 și dc aceea a Bulgariei. încercările diplomației Bucureștilor, îndeosebi ale lui Gr.Gafcncu, de extindere *erga oînncs* a sferei garanțiilor, s-au lovit de rezistența cabinetelor de la Londra și Paris.

Evenimentele din primăvara și vara anului 1940 vor «desăvârși» procesul izolării totale a României, care - în condiții exteme extrem de dificile - va acționa pentru menținerea integrității teritoriale. în final, soarta României va fi determinată nu atât de faptele ei, cât de cele întâmplate în raporturile dintre Marile Puteri.

CAPITOLUL AL II-LEA

BUCUREȘTII ȘI LONDRA DE LA NEUTRALITATEA ROMÂNIEI LA ÎNTRERUPEREA RAPORTURILOR BILATERALE

(SEPTEMBRIE 1939 - FEBRUARIE 1941)

Imediat după atacarea Poloniei de către Germania, raporturile anglo-românc au evoluat, mai întâi, în cadrul politicii de neutralitate, iar între 29 mai 1940 și 22 iunie 1941 în contextul nonbcligeranței Bucureștilor

Prioritare au fost, până în primăvara anului 1940, în calculele diplomatici Bucureștilor, două chestiuni. Prima se referea la dorin|a României de a se obține extinderea garanțiilor unilaterale din 13 aprilie 1939 - se avea în vedere aplicarea ei și în cadrul unei agresiuni sovietice față de România[311] [312] [313] [314]. în acest scop, V. V.Tilea, în mai multe rânduri', a prezentat oficialităților londoneze dorința de a asigura României, printr-o acțiune polilico-mililară concertată cu anglo-francczii, hotarele răsăritene. Dezideratului respectiv i-au fost consacrate desele întâlniri ale ministrului de externe, Gr. Gafencu, cu reprezentantul Angliei în România, Sir R. Iloare \

După eșuarea realizării acestui obiectiv, România a urmărit, practic, o îmbunătățire a capacității ei militare prin importul unui însemnat număr de avioane, tunuri antitanc și antiaeriene, Anglia constituind, în atare direcție, una din principalele surse. România se arăta dispusă să mărească, în schimb, cota de petrol pentru Anglia și Franța, concomitent cu o diminuare a cantităților ce urmau să Tic exportate în Germania[315].

A doua chestiune privea evitarea angajării țării în conflictul mondial și promovarea, în continuare, a unor raporturi de bună

311 **Vezi V.Fl.Dobrinescu, lonPălroiu, *Anglia și România între anii 1939-1947,* București, Editura Didactică și Pedagogică, 1992.**

312 **V.Fl.Dobrinescu, *Bătălia diplomatică... Passim.***

313 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 41, 1940, f. 127-130.**

314 **Great Britain, P.R.O., F.O. 371, 24 968, f. 9-10, idem, 24 845, f. 169-170.**

315 **Maurice Pearton, *Oil and the Romanian State,* Oxford, University Press, 1971, p.221.**

vecinătate cu U.R.S.S., Germania, Ungaria și Bulgaria. Cercurile conducătoare de la București opinau că Uniunea Sovietică, Germania și Anglia puteau avea un rol deosebit în estomparea planurilor revizioniste- -Icrilorialc maghiare și bulgare, în evitarea războiului în Europa est-ccntrală și de sud.

La începutul celui de al doilea război mondial, a luat naștere în Anglia o emigrație provenind din țările Europei est-centrale și de sud; ea s-a format, treptat, pe măsură ce unele state din zona respectivă au fost înrobite de Puterile Axei sau au devenit aliate ale Germaniei și Italiei. Centrul emigrației din Europa răsăriteană a fost, mai întâi, Franța, iar după mai 1940, Anglia, către aceste două țări îndrep- tându-se cea mai mare parte a refugiaților din Cehoslovacia, Albania, Grecia, dar și din Ungaria, Bulgaria și *România.* în toate țările, o dată cu ocupația sau intrarea stalului respectiv în orbita politică a Axei, a luat naștere și s-a dezvoltat o mișcare de rezistență, care a însemnat un examen important pentru toate clasele și păturile sociale, inclusiv toate partidele politice sau grupările care erau chemate acum să-și dezvăluie atitudinea față de problemele fundamentale ale statului respectiv.

Rezistența antifascistă din fiecare țară a avut o componentă în interior și o alta în exterior; ambele componente acționau, în (ară sau peste graniță, în conformitate cu aceleași principii fundamentale, valabile atât pentru partidele politice burgheze, cât și pentru formațiunile de stânga sau cele aflate la remorca acestora[316].

începutul războiului a surprins în Anglia un grup relativ mic de români - circa 2000 de persoane. Puțini dintre aceștia puteau fl considerați emigranți politici, deoarece era vorba, în primul rând, de funcționari ai reprezentanței diplomatice și ai altor instituții aferente care, după 15 februarie 1941, au refuzat să se mai întoarcă în țară și la care, ulterior, s-au mai adăugat și alți oameni politici veniți, pe diverse căi, din România.

Primul care a încercat să-i organizeze pe acești «emigranți» a fost V.V.Tilca (a reprezentat interesele României la Londra, în calitate de ministru plenipotențiar, în perioada 2 februarie 1939 - 23 iulie 1940[317] - care era legat, de mai rnulți ani, de unele cercuri politice și economice britanice.

V.V.Tilca s-a născut la Sibiu, la 6 aprilie 1886. Era nepotul marelui om politic transilvănean Ion Rațiu. Studiile universitare și le-a lăcul la Bratislava, Vicna și Cluj. In capitala Angliei a absolvit celebra «London School of Economics». în 1913, a fondat la Sibiu un club al studenților «Brilania», cinci ani mai târziu devenind secretar al Consiliului Național Român și delegat al acestui for la Berna și Paris. în timpul lucrărilor forumului păcii din capitala Franței, Tilca a fost secretar al delegației Bucureștilor, iar .după această dală până în 1923 va lucra ca atașat și secretar pe lângă Legația României de la Londra.

Revenit în (ară, după alegerea ca președinte regional al tineretului național- țărăncsc din Transilvania (1926), va fonda, în

316 **V.Fl.Dobrinescu, Ion Pătroiu, *Anglia și România...* p.106-122.**

317 ***Anuar diplomatic și consular,* București, 1942 p.183. El și-a prezentai scrisorile de acreditare la 9 februarie 1939 (Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 40, 1938-1939, f. 154).**

anul următor, «Societatea anglo- română», care-și propunea promovarea raporturilor bilaterale. Activitatea editorială și publicistică îl impun curând în via|a politică a (ării - deputat în Parlamentul României în toate legislaturile Partidului NaționaLȚărănesc (1928-1933). V.V.Tilca va ocupa și primele posturi de importanță națională: ministru secretar de stat la Președenția Consiliului de Miniștri[318] în cabinetele conduse de George Mironcscu (10 octombrie 1930-17 aprilie 1931), Al.Vaida-Voievod (6 iunie-19 octombrie 1932 ; 14 ianuarie-13 noiembrie 1933); ministru secretar de stat pentru presă și informații

318 **«Revista Arhivelor», Anul XLVII, voi. XXXII, Nr.2, București, 1970, p.449 și următoarele.**

în guvernele conduse de Al.Vaida-Voievod (6 iunie-19 octombrie 1932) ’. Ca reprezentant al României în capitala Angliei, Tilea a făcut, în anii 1939-1940, eforturi deosebite pentru lărgirea sferei garanțiilor și, mai ales, a ajutorării țării sale cu armament, tunuri și avioane.

In preajma ultimatumurilor sovietice, din iunie 1940, situația internațională a României s-a agravat în sensul unei izolări depline a țării. Sir R.Hoare constata, în urma numeroaselor audiențe la Carol al II-lea, că acesta din urmă îi mărturisise că, foarte curând, Uniunea Sovietică «va ataca România», ea nebeneficiind decât «de un minim suport dat de trupele extenuate ale Aliaților» ‘°. Reprezentantul Angliei, apreciind constatarea «neplăcută», credea că regele Carol al II-lea «a supraestimat temerile Uniunii Sovietice»; el susținea că atitudinea «răuvoitoare» a Bulgariei și a Turciei «ar putea să ajute Uniunea Sovietică în aventurile ei» "

La 25 iunie 1940, Halifax l-a chemat pe Tilea, căruia i-a prezentat două plângeri ale guvernului britanic: 1) guvernul român nu putea admite transferul proprietății unor vase franceze de pe Dunăre sub pavilion englez; 2) autoritățile portuare române au ordin să nu mai admită părăsirea porturilor dunărene de către vasele franceze și nici chiar a celor engleze, așa cum pretindea căpitănia portului Sulina[319] [320] [321] [322] [323] [324]. Halifax a spus că, în cazul unui răspuns «nesatisfăcător», cabinetul de la Londra «s-ar vedea silit sa ia măsuri corespunzătoare, care ar H cu totul dezavantajoase guvernului român» [B]. A doua zi, prin telegrama cifrată nr. 38 733, Ministerul Afacerilor Străine de la București a apreciat demersul britanic «fără temei». Se comunica Londrei că autoritățile portuare românești n-au luat nici o măsură pentru a împiedica părăsirea porturilor lor fluviale sau maritime de către vasele britanice [H]. în aceeași zi, Halifax l-a interpelat pe Tilea în legătură cu două chestiuni: 1) dacă e vreo schimbare în politica externă românească; 2) dacă s-au angajat negocieri politice cu Uniunea Sovietică în problema Basarabiei. V.V.Tilea a răspuns că «evenimentele din apus ne silesc a ține cont de ele». Referitor la a doua problemă, ministrul român a negat existența unor negocieri, el subliniind că *«nu ar fi cineva dispus să discute asupra Basarabiei, care face parte integrantă din România»* (s. ns.)[325]. La rândul său, Halifax l-a

319 ***Ibidem,* p.450-451.**

320 **Great Britain, P.R.O. *F.O.* 371, 24 983, f. 154 (telegrama nr. 558, 24 iunie 1940 de la București semnată R. Hoare).**

321 ***Ibidem.***

322 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 41, 1940, f. 185 (telegrama nr. 702, 25 iunie 1940, de la Londra, semnală Tilea).**

323 ***Ibidem,* f. 186.**

324 ***Ibidem,* f. 187.**

325 ***Ibidem,* f. 188.**

anunțat pe Tilea că Sir Cripps nu avea nici o informație în sensul celor relatate mai sus [326].

Imediat după primirea notelor ultimative sovietice, Tilea a telcgraTiat la București reacția oficialităților britanice față de eveniment. întreaga presă engleză - comunica acesta - «aplaudă succesul diplomației ruse pentru intrarea în România». Publicațiile consemnau că noua acțiune «ar putea să nu Tie îndreptată împotriva Angliei, ci, dimpotrivă, va fi dezastruoasă pentru Germania și Italia dacă influența rusă crește în Balcani» [327]. Pretențiile Uniunii Sovietice față de România erau recunoascute ca

326 ***Ibidem,* f. 189.**

327 ***Ibidem,* f. 192.**

«drepte» în ziare precum «New Chronicle» și «Daily Herald». Cotidianul conservator «Times» sublinia: «chiar de la toartele important avertisment al lui Molotov din martie a.c., asupra chestiunii nerezolvale din Basarabia, s-a așteptat, în general, că Rusia, mai curând sau mai târziu, va revendica aceste provincii pierdute și, probabil, și Delta Dunării. Rusia este, în gradul cel mai înalt, o putere a Mării Negre și aceste dorinți sunt tradiționale. Basarabia e tot atât de mult rusească, ca și Ucraina românească» ”, Tot la 29 iunie 1940, Tilea scria Externelor următoarele: «în aceste zile de restriște, mă silesc să afirm, prin presă și în conversații și fără polemică sau aluzii la alte puteri și nu oficial, dreptul nostru istoric și etnic de totdeauna asupra Bucovinei și Basarabiei» ”, El mai anunța Bucureștii că a primit la legație o mulțime de mesaje și vizite de simpatie pentru «cauza noastră», între care și de la W.Churchill, Lord Halifax, miniștrii prieteni din țările balcanice.

România a renunțai, la 1 iulie 1940, la garanțiile anglo-franceze[328] [329] [330]. Raporturile cu Anglia au intrat înlr-o nouă fază a evoluției lor, acestea fiind influențate și de propaganda italo-gennană[331].

Personalul Legației Române de la Londra și a altor instituții, aflate în contact cu organe similare britanice, a reacționat cu vie emoție la știrea privind notele ultimative sovietice din 26 și 27 iunie 1940. Opiniile în legătură cu poziția României erau împărțite. Dimitrie Dimăncescu și căpitanul Gh.Ilicscu, considerând că România se va bate, s-au oferit să fie lăsați să plece la București. Alții, mai circumspccți, nu au rămas surprinși de veștile transmise din (ară, ci realizând, încă din toamna anului 1939, că primejdia reală rusească crease o mare «panică» la București. Neîndoielnic, și propaganda germană jucase un rol important în demoralizarea trupelor române.

Arborarea steagului negru pe clădirea Legației de la Londra, cuvântul rostit de ministrul V.V.Tilea, care a prognozat, «vremuri și mai grele pentru țară» [332], compasiunea reieșită din discuțiile cu o scrie de prieteni ai României precum Donald Hall - autorul cărții «Roumanian Furrow» - sau Paul Einzig au fost acțiuni în favoarea țării care trăia o mare dramă națională. Românii de la Londra erau convinși că cedarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei, în condițiile lipsei de eficacitate a alianțelor poli- tico-diplomatice și militare și a unei complete izolări a țării, vor avea drept principală urmare

328 ***Ibidem, f.*** **192.**

329 **Idem, dosar 38, 1922-1944, f. 396 (telegrama nr.722, 29 iunie 1940, de la Londra, semnală Tilea).**

330 **Idem, dosar 41, 1940, f. 198.**

331 **Great Britain, P.R.O. *F.O.* 371, 24 968, f. 168, (681, 9 iulie 1940, de la București, semnată R.Hoare)**

332 **Hoover Archives, Palo Alto, S.U.A., D. Danielopol Papers, Box no. 3 («Jurnal londonez», 1940-1944).**

alinierea țării lor la politica Germaniei hideriste. Paul Einzig îi mărturisea lui Dumitru Danielopol: «Să fun realiști, Anglia nu se poate certa cu Rusia, căci Germania nu poate fi învinsă decât cu ajutorul Armatei Roșii»[333], context în care se plasa și acreditarea laburistului Sir Strafford Cripps ca ambasador la Moscova. Aceasta este și explicația atitudinii «echivoce» a unor ziare și publicații londoneze față de agresiunea săvârșită de Uniunea Sovietică asupra României, acțiune înfierată îndeosebi de *The Economist*[334]. Donald Hali credea că «inactivitatea» Angliei se

333 ***Ibidem,* f. 49.**
334 ***Ibidem, f.* 53.**

datora insuficientei ei pregătiri militare. Mulți funcționari români de la Londra dezavuau «lașitatea»[335] regelui Carol al II-lea din zilele de 26 și 27 iunie 1940, alții, însă, considerau că cea mai bună soluție pentru țară era o «înțelegere» cu Moscova, pentru a-și concentra toate forțele contra unui eventual atac din vest.

V.V.Tilea sfătuia pe românii de la Londra la moderație și la «înțelegerea» ordinelor venite de la București, deși unii din ei așteptau demisia sa din post, în semn de protest față de noua orientare politică a României[336]. încă de atunci, s-a văzut în V.V.Tilea un potențial conducător al românilor pro-aliați de la Londra, dar «legătura» anterioară strânsă cu ex-rcgele Carol al II-lea, continuată și după abdicarea acestuia, avea să fie «judecată» sever de mulți din compalrioții săi aflați pe pământ britanic.

Cedările teritoriale din iunie 1940 au avut două urmări esențiale. Prima viza efectele de ordin economic; s-a dezorganizat economia națională, prin provocarea unor mari daune în ceea ce privește resursele naturale, instalațiile, capitalurile investite, forța de muncă, producția industrială și agricolă, productivitatea muncii, asigurarea desfacerii mărfurilor, perturbarea proceselor de producție, satisfacerea necesităților materiale ale organizării apărării naționale. A slăbit astfel considerabil capacitatea de apărare a teritoriului național. în al doilea rând, precedentul sovietic a întărit convingerea oficialităților maghiare și bulgare - sprijinite de Germania, Italia și Uniunea Sovietică - că vor realiza, înlr-un mod asemănător, împlinirea planurilor lor revizioniste, prin ocuparea unor părți importante din teritoriul național românesc. în perspectivă, întreaga evoluție politică a României, de după 26 iunie 1940, este legală de cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, care *a aruncat țara înainte ca ea să fie antrenată în război, printre victime fi nu în rândul vinovaților.*

Următoarele cedări teritoriale nu pot fi înțelese fără o cunoaștere a raporturilor României cu Marile Puteri, îndeosebi cu Gennania și Uniunea Sovietică. Dacă în anii 1934-1938, Oficiul Rosenberg a considerat că, intervenind în politica internă a Bucureștilor, România se va apropia de Reich, planul părea fantezist; în perioada următoare, s-a acceptat ideea lui Hiller că relațiile între cele două țări trebuiau să devină de la sine tot mai strânse și în domeniul politic, ca urmare a legăturilor economice și a creșterii puterii germane în Europa. Această «recomandare» s-a împletit, în prima fază a conflagrației, cu necesitățile economici de război, strategice pentru Reich de a păstra, în orice condiții, liniștea în Europa de sud-esl[337]. Pe de altă parte, guvernul de la București a continuat să-și afirme politica sa externă tradițională, conform căreia sprijinul din punct de vedere politic pe Anglia și Franța

335 ***Ibidem,* f. 49.**
336 ***Ibidem,* f.**
337 **A. Hillgmber, *Hitler...*, p. 353.**

mergea, mână în mână, cu legăturile economice cu Germania și securitatea militară față de Uniunea Sovietică.

Evenimentele care s-au precipitat, din iunie până în septembrie 1940, nu fac decât să confirme această aserțiune. Cedarea forțată a Basarabiei și a Bucovinei de Nord a făcut ca România să se apropie și mai mult de Reich, două fiind motivele acestei opțiuni. Primul s-a datorat faptului că Anglia și Franța au încetat de a mai fi factori ai politicii militare în Europa de sud-est. Al doilea, din punct de vedere românesc, a avut în vedere evitarea unor «noi surprize» [338] ale politicii Moscovei.

338 **Ph. Marguerat,** ***op.cit.,*** **p. 195-196.**

Situația reală era cu mult mai complexă: în perioada noiembrie 1938 - mai 1940 Reich-ul a încurajat politica revizionistă a Ungariei și a Bulgariei, în scopul utilizării acestora ca instrument de presiune. Evenimentele care s-au produs, însă, la finele lui iunie 1940 au scăpat, oarecum, de sub controlul Germaniei. în altă perspectivă, ele au adus avantaje certe Germaniei, dar nu fără a crea situati totalmente noi, atât pe planul politicii românești, cât și a celei internaționale, ipostaze nesconlate și, într-o oarecare măsură, ncdorile atunci de Berlin[2']. La «recomandarea» Germaniei, Bucureștii trebuiscră să accepte cererile teritoriale ale Moscovei[339] [340]. Un conflict româno-sovictic, susceptibil de a se generaliza în tot bazinul dunărean, ar Ti făcut, în fapt, ca Reich-ul să piardă tot ce cucerise până în acel moment, antrenând distrugerea puțurilor dc petrol românești și aducându-i o scădere a «sentimentelor» guvernului și poporului român. Dc aceea, «sfatul» Berlinului a fost să se reglementeze, «cu suplețe», problema Basarabiei.

După 26 iunie 1940, s-a deschis o nouă criză care a angajat puternic România. în momentul în care Bucureștii au făcut pasul decisiv spre Berlin, prin propunerea încheierii unui acord politic și a unui pact militar, politica revizionistă ungară și bulgară, încurajate dc succesul sovietic și dc atitudinea, până la un punct, favorabilă a Germanici, s-a dezlănțuit în toată goliciunea ei. în fața tensiunii și a pericolului unui conflict dc care Uniunea Sovietică nu ar 0 rămas străină, Rcich-ul a hotărât să provoace criza invitând România «să reglementeze» amiabil cu vecinii săi problemele teritoriale pendinte[341].

Conform noii orientări internaționale, România a procedat la expulzarea unor supuși britanici, ceea ce a determinat remiterea mai multor note diplomatice. Expulzarea celor 27 supuși englezi, ingineri și specialiști în industria petrolului, s-a datorat intenției acestora dc a proceda la sabotarea industriei petroliere românești; actul de expulzare a fost îndreptățit. Timpul acordat pentru ieșirea din România și procedura organelor dc poliție pot fi criticabile. în ceea ce privește cea de a doua problemă - reținerea vaselor britanice pe Dunăre și chestiunea transferării dc pavilion a vaselor franceze de pe același fluviu - România a avut în vedere păstrarea statutului internațional al țării dc atunci. Este adevărat că Fabricius a avut discuții cu Gigurtu și Argctoianu, pentru ca să interzică ieșirea acestor vase - cei doi oameni politici nu au fost de acord și au subliniat că România trebuise să țină cont de principiile navigației pe Dunăre. Guvernul dc la Londra a anunțat că cl va

339 ***A.D.A.P.,*** **Series D, vol.9 p. 404 (document nr.364, 1 iunie 1940, Ribbentrop către Fabricius).**
340 **Idem, vot. 10, p. 96-97 (telegramă din 4 iulie 1940, Ribbentrop către Fabricius).**
341 **Great Britain, P.R.O., *F.O.,* 371, 24 968, f. 168 (telegrama nr. 681, 9 iulie 1940, de la**
București, semnată de R. Hoare).

acorda acestei probleme «o importanță excepțională» [342], de rezolvarea ci depinzând soluționarea chestiunilor viitoare. Ulterior, au fost înaintate noi depeșe diplomatice dc către Sir R. Hoare. Noul ministru dc externe, M. Manoilescu, a răspuns prin mai multe note, înlr-una din ele, conducătorul diplomației României arăta că I loare, din nou, s-a adresat «într-o formă care trădează iritație» ; guvernul dc la București, încheia Manoilescu, se menține prin «a refuza revenirea asupra expulzării (...) pentru motive bine întemeiate»[343].

342 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 41, 1940, f. 279.**
343 ***Ibidem,* f. 213 (telegrama nr. 41 470, 8 iulie 1940, semnală Manoilescu).**

La Londra, Tilea a avut mai multe contacte neoficiale; la 8 iulie, el anunța Ministerul Afacerilor Străine că persoanele intervievate «au o mare înțelegere pentru noua noastră orientare de politică externă», deși «nu le convine» [54]. Un subsecretar de stat de la Foreign Office i-a declarat: «Nu e vina noastră, ci a lipsei de pregătire militară britanică», iar W. Churchill i-a mărturisit unui prieten comun : «N-am avut ce face în situația actuală»[344 345 346 347 348]. Tilea anunța că, după opinia generală, *«U.R.S.S. a greșit cu ocuparea Basarabiei, pentru că inevitabilul ne-a împins în brafele Germaniei».* Cât privește știrea, comunicată de radioul german, potrivit căreia «ei, englezii, ar fi pus la cale această ocupare», au răspuns că «ar fi fericiți să fie așa de tari la Moscova». Oficialitățile britanice au apreciat «profund jignitoare» forma în care s-au denunțat garanțiile și s-au simțit ofensate de tonul prea puțin amical al presei românești ".

R. Hoare a revenit și, la 9 iulie, printr-o scrisoare, își exprima speranța că, în pofida incidentelor din ultimile zile, «va fi posibil de a menține cu Excelența Voastră (Mihail Manoilescu - n.ns.) relații prietenești» ", A doua zi, a avut o lungă convorbire cu ministrul român de externe. Diplomatul englez a rugat să elimine notele schimbate între cele două părți și a ridicat, din nou, problema expulzării supușilor britanici, el apreciind-o drept «o gravă ofensă adusă guvernului englez». Manoilescu a contestat faptul, declarând că nu poate fi catalogat ca ofensă faptul că un guvern uzează de dreptul său de a expulza niște simpli particulari. Totodată, el a calificat drept o «ofensă gravă» termenii în care Iloare s-a adresat guvernului de la București. Cât privește șlepurile și remorcherele sechestrate de autoritățile române, acestea, completa Manoilescu, «s-au sustras de la legile interne românești ".

«Ieșirea» mai puțin diplomatică a lui R. Hoare a fost adusă, prin Tilea, la cunoștința lui O. Sargent și R. Butlcr. Tilea telegrafia la București că Iloare se dovedise, în anii din urmă, «un bun și util prieten al României», denunțarea, fără nici un preaviz, a garanției și expulzarea inginerilor, executată «brusc», afcclându-1 personal»; se consideră, că Anglia dorea «menținerea unui contact diplomatic normal cu noi», bazat pe bunele relații care «sunt de specială importanță pentru România» [349].

Și în zilele următoare, discuțiile lui Manoilescu cu I loare și Hankey au avut ca obiectiv aceeași problemă a vaselor de pe Dunăre[350]. Reprezentanții diplomației engleze s-au adresat prin

344 ***Ibidem,*** **f. 214 (telegrama nr. 764, 8 iulie 1940, de la Londra, semnată Tilea).**
345 ***Ibidem.***
346 ***Ibidem,*** **f. 215.**
347 ***Ibidem,*** **f. 216 (scrisoarea nr. 233).**
348 ***Ibidem,*** **f. 217 (convorbire M. Manoilescu - R. Hoare, 11 iulie 1940).**
349 ***Ibidem,*** **f. 218 (telegrama nr.772, 10 iulie 1940, de la Londra, semnată Tilea).**
350 ***Ibidem,,*** **f. 219.**

scrisori la 14 și 19 iunie[351], iar la 19 iulie Hankey, secretarul Legației engleze, s-a întâlnit cu Jurașcu la sediul Ministerului Afacerilor Străine. Blocarea de autoritățile române a flotei engleze de remorchere și șlepuri - constata Hankey - costă 80 milioane Ici[352]. în ideea menținerii unor bune raporturi cu Londra, se propunea rezolvarea acestor probleme.

351 ***Ibidem,* f. 225-226 (convorbire Manoilescu-Hankey, 15 iulie 1940).**
352 ***Ibidem,* f. 233, 234.**

într-un asemenea context, s-a produs rechemarea ministrului Reginald Hoare care, în final, nu s-a realizat. Guvernul de la București a dat «asigurări» Londrei că nu va elabora nici un proiect de lege privitor la confiscarea capitalurilor britanice investite în România. Măsura a fost primită cu satisfacție de Anglia evitându-se, astfel, o criză în raporturile diplomatice bilaterale[353]. în schimb, la 23 iulie, Tilea a fost rechemat în Centrala Ministerului Afacerilor Străine și s-a cerut agrementul pentru Vasile Stoica [354]. Fostul ministru de la Londra a solicitat prelungirea misiunii sale diplomatice[355], dar Manoilescu i-a răspuns că rechemarea este motivată «de interese de stat» și nu are nici un fel de legătură cu stadiul raporturilor anglo- române[356].

Schimbarea de atitudine a României, deși a creat dificultăți comerciale și financiare țării în raporturile cu Anglia[357], a fost «înțeleasă» de unii englezi, care au realizat că Bucureștii erau prinși, ca într-un clește, «între Rusia și Germania»[358].

Foreign Office-ul a urmărit cu atenție reacția Ungariei[359] față de România. La 28 iunie 1940, Ph Nichols scria că atitudinea Budapestei «va fi ghidată, bineînțeles, de sfaturile Berlinului și ale Romei. Deoarece nu pare a fi în interesul germanilor de a extinde războiul în Balcani, este probabil că Ungaria nu va acționa, cu atât mai mult, cu cât germanii le-au explicat, desigur, că ei sunt acum stăpânii Europei și sunt în stare să refacă harta Europei după bunul lor plac»[360]. Ambasadorii, acreditați la Budapesta și Moscova, au primit instrucțiuni precise să relateze permanent știri în legătură cu «intențiile» Ungariei. Sir. S.Cripps, de exemplu, informa Cabinetul de Război, la 29 iunie, că, după opinia lui Schulenburg, Ungaria «nu va acționa, în vreun fel, decât obligată de Germania și Italia», și că între Roma și Berlin «există diferențe de opinii» asupra «recompensei ce trebuie dată Ungariei»[361]. Ambasadorul Reich-ului de la Moscova considera că cererile Budapestei «erau exagerate» și «nu puteau fi satisfăcute» ; el se pronunța pentru «un transfer mare de populație, întrucât nu puteau fi luate teritorii din România, numai din dorința de a forma o zonă cu populație maghiară»[362]. Schulenburg nu credea că va avea loc, în Balcani, o acțiune concertată italo-germană[363] privind România.

Foarte interesante, sub raportul conținutului, sunt rapoartele

353 ***Ibidem, f.*** **236-238.**
354 ***Ibidem,*** **f. 243.**
355 ***Ibidem,*** **f. 244 (telegrama cifrată nr. 45 140, 24 iulie 1940).**
356***Ibidem,*** **f. 246 (telegrama nr. 821, 24 iulie 1940, Tilea către Externe).**
357 ***Ibidem,*** **f 248 (telegrama nr. 3 214, 25 iulie 1940, semnală Manoilescu, Crutzescu).**
358 **Hoover Archives, Palo Allo, D. Danielopol Papers, Box no. 3, f. 54.**
359 ***Ibidem.***
360 **Great Britain P.R.O., *F.O.* 371, 24 968, f. 132.**
361 ***Ibidem,*** **f. 148 (telegrama nr. 391, 29 iunie 1940, de la Moscova, semnală Cripps).**
362 ***Ibidem,*** **f. 148-149.**
363 ***Ibidem, f.*** **149.**

ministrului Angliei de la Budapesta, OMalley. Acesta informa Londra, la 28 iunie 1940, că România ceruse guvernelor german și italian «să folosească influența lor», pentru a «preîntâmpina cererile Ungariei»[364]. Diplomatul britanic a mai aflat că Budapesta «a afumat că nu poate tolera ca România să facă concesii numai Uniunii Sovietice» și a cerut Bucureștilor, prin Belgrad, «să negocieze concesii teritoriale[365]. Guvernul

364 **Idem, 24 484, f. 102 (telegrama nr. 259, de la Budapesta).**
365 ***Ibidem.***

iugoslav a recomandat «cumpătare» din partea Ungariei și «conciliere» din partea României. Chiar dacă Roma insistase ca Ungaria «să nu tulbure liniștea în zonă», O'Malley credea că Budapesta va încerca «să obțină, în schimb, promisiunea unui ajutor diplomatic pentru ca revendicările teritoriale să fie rezolvate acum sau la linele războiului» [366].

Ministrul ungar de la Londra s-a prezentat, câteva zile mai târziu, în audicn|ă la Al.Cadogan și i-a comunicat că Budapesta «își menține cererile legitime, dar va face tot ce-i stă în putință să le realizeze pe căi pașnice»[367]. Diplomatul maghiar a mai afumat «că este dificil pentru ca Ungaria să insiste asupra cererilor sale», la care Cadogan și-a exprimat speranța că ea «nu va face nimic nechibzuit»[368].

Atitudinea guvernului Majeslății Sale, față de situația din sud-cstul Europei, a fost prezentată în telegrama cifrată nr. 126, unde se sublinia că «politica noastră este să profităm de orice situație în Balcani». Lui O'Malley i se «recomanda» să țină cont de acest lucru și să nu uite că «problema Transilvaniei, în cazul în care rămâne susținută de guvernul Ungariei, ar puica să ne ofere motive de a se implica (n.n. - în război) și Rusia și Germania»[369]. Instrucțiunile, transmise lui O'Malley, confirmă cele scrise de Mihail Manoilcscu în *Memoriile* sale care, vorbind de Anglia, aprecia că: «interesul ci evident era ca noi să intrăm în conflict cu Ungaria și să provocăm, astfel, totodată, ajungerea U.R.S.S. pe Carpați». Anglia spera probabil, chiar ca, «prin aceasta, să precipite conflictul germano-sovietic» [370].

Poziția României nu l-a satisfăcut pe Hitler care, la 10 iulie, s-a întâlnit cu Ciano, Teleky și Csăky la Miinchen. Tclcky a prelins întreaga Transilvanie, condiționând posibilitatea unor tratative, numai în caz că România acceptă să facă mari concesii. Hitler a cerut interlocutorilor maghiari să nu se cramponeze de ideea «lotul sau nimic», ci să realizeze pretențiile teritoriale asupra României în etape, la care Teleky și Csăky au ținut să remarce: «Noi credem că tratativele directe cu România se vor încheia cu succes pentru Ungaria, numai cu participarea Germaniei și a Italiei» [371]. Astfel, Budapesta solicita «arbitrajul» Puterilor Axei. Cancelarul german a informat pe partenerii săi că i-a atras, mai demult, atenția regelui Carol al II-lea asupra «necesității de a se obișnui cu ideea că, mai devreme sau mai târziu, va fi pus în situația de a face concesii

366 ***Ibidem.***

367 ***Ibidem,* f. 301 (telegrama nr. 127, 8 iulie 1940, F. O. către O'Malley).**

368 ***Ibidem.***

369 ***Ibidem.***

370 **M.Manoilescu. *Dictatul de la Viena. Memorii iulie-august 1940,* București, Editura Enciclopedică, 1991, (Ediție Valeriu Dinu).**

371 **Vezi stenograma întâlnirii în A. Hillgruber, *Les entretiens secrets de Hitler,* Paris, Fayard, 1969, p. 165-170.**

teritoriale Ungariei» [372] [373]. Ciano a împărtășit și el opiniile fiihrerului și a subliniat că Italia «privește revendicările Ungariei cu o înțelegere prietenească» [w]. *Hitler considera că sosise momentul ca, prin intimidare și șantaj, să oblige guvernul de la București să satisfacă pretențiile teritoriale ale Ungariei horihyste asupra unor teritorii românești.*

întâlnirea, din 10 iulie 1940, de la Miinchen a reținut atenția lui R.Hoare care informa Londra că la București «schimbările teritoriale sunt inevitabile (...) cu atât

372 **Tr. Bunescu, *op.cit.,* p. 71.**
373 **A. Simion, *Dictatul,* p. 145.**

mai mult în ceea ce privește Transilvania» [M]. Legând situația prezentată de ultimatumul sovietic, diplomatul englez nu excludea și o «retrocedare» a Dobrogei de sud. Hoare era informat că o propunere «semioficială» făcută miniștrilor români de la Budapesta și Roma sugera «trecerea regiunilor Satu Mare, Oradea, Salonta, Arad și Timișoara la Ungaria» și crearea unor zone autonome la Brașov, Cluj și Sibiu. Diplomatul britanic sublinia că guvernul român, «aparent, refuză zonele autonome și propune un schimb de populație» [374] [375] [376]. însuși ministrul de externe, Manoilcscu, într-o discuție purtată la 13 iulie cu Thiel, corespondent al publicației «Volkischcr Beobachler», constata că reprezentantul Ungariei de la București, L.Bârdossy, s-a întors recent de la Budapesta «cu un aer victorios» și că se pregătește împotriva României, «un ultimatum» Cert, la Munchcn s-au dat «asigurări» ungurilor că vor obține satisfacții teritoriale chiar în cursul războiului, de unde până atunci germanii amânaseră chestiunea până la încheierea păcii. în acest spirit, era redactată și scrisoarea regentului 1 lorthy adresată lui I lider[377].

Punct crucial din istoria raporturilor româno-gcnnanc, din anii celui dc-al doilea război mondial, scrisoarea din 15 iulie, imperativă și implacabilă, sublinia, prin brutalitatea și tragismul situației României, izolarea sa internațională. I lider acuza, în baza documentelor diplomatice găsite în Franța, că «atitudinea, cel puțin a politicii oficiale românești în trecut și până *în ultimul timp,* a fost puțin amicală față de Reich, ba, dimpotrivă chiar, numai ostilă» [378]. Prima reacție a regelui a fost să nu se răspundă la scrisoare, fără a rupe, însă, angajamentele de a trata cu ungurii și bulgarii. Manoilcscu a considerat că este mai bine să se răspundă și a conceput o scrisoare pe care avea s-o înmâneze personal fiihrcrului, în numele monarhului, cu ocazia vizitei pe care avea să o întreprindă în Germania. în răspuns, regele oferea o lecție de istoric și morală pentru I lider, afirmând că «nimic nu poale fi clădit durabil pe acte care nu și-ar avea deplina adeziune populară» și anume «a tuturor generațiilor care vor veni și care - în nesfârșirea secolelor - au dreptul să-și spună cuvântul și să judece»; de aceea, «nimic nu trebuie întreprins ce n-ar rezista la critica istorici «căci, în caz contrar, am risca să facem, cu toții, o operă trecătoare și zadarnică» [379]. în răspuns, sc arăta că schimbul de populație ar fi cca mai bună soluție a eventualelor negocieri și că ceea ce dorește România este

374 **Great Britain P.R.O., *F.O.* 371, 24 983, f. 175 (telegrama nr. 721 <le la București, 15 iulie 1940, R. Hoare către F.O.).**

375 ***Ibidem.***

376 **Arh.M.A.E., fond 71, U.R.S.S., dosar 91, 1940, f. 337.**

377 ***The Confidential of Admiral Horlhy* (eds. Miklos Szinai and Lazio Sziics), Budapest, Corvina Press, 1965, p. 129-133.**

378 **V.Fl.Dobrinescu, Ion Pătroiu, *Anglia...,* p. 59.**

379 **M. Manoilescu, *op.cit.,* p. 70-85.**

o intervenție în discuții, care să modereze pe vecinii săi și, în nici un caz, un arbitraj care să dea în mâna puterilor Axei, însăși decizia în litigiul dintre București și vecini[380].

OMallcy transmitea, la 24 iulie, că oficialitățile ungare sunt conștiente de pericolul unei apropieri a Bucureștilor față de Reich, în contextul forțării lor «să accepte cererile Germanici», dar că vor trebui «să sc mulțumească cu mult mai puțin decât vor primi de la România» [381]. Diplomatul britanic lega planurile Rcich-ului,

380 ***Ibidem,*** **p. 82.**

381 **Great Britain, P.R.O. *F.O.* 24 968, f. 187 (telegrama nr. 305, 24 iulie 1940, de la Budapesta, semnală O'Malley).**

referitor la România, de politica sud-est europeană a Uniunii Sovietice și de «neputința» Angliei de «a redresa balanța puterii în această parte a Europei»[382]. Din aceste motive, în preajma tratativelor cu Ungaria, România a făcut încercări de normalizare a raporturilor cu Uniunea Sovietică, la București apreciindu-se că «rațiunea de stat cerea o politică cuminte și înțeleaptă față de U.R.S.S.» [383]. Așa trebuie văzută acreditarea lui Gafencu, fost șef al diplomației României, în calitate de ministru la Moscova[384]. Prin aceasta se urmărea menținerea de bune raporturi cu Uniunea Sovietică, cbnlinuându-se una din constantele politicii externe anterioare și o întărire a poziției României la viitoarele negocieri, deoarece Budapesta conta pe U.R.S.S., mare putere, ca pe un factor de presiune. Amintim că, în ianuarie 1939, Litvinov înmânase o telegramă însărcinatului cu afaceri ungar de la Moscova, Mihailovics, potrivit căreia U.R.S.S., «nu au avut niciodată și nicăieri acțiuni contra intereselor Ungariei» [385] [386]. în vara anului 1940, Molotov, în discuțiile cu trimișii Italiei și Ungariei de la Moscova, a considerat «îndreptățite» rcvedicările Ungariei față de România[7S]. în fine, nu trebuie omis nici aspectul unei «îndulciri» a poziției Reich- -ului față de România, prin evidențierea posibilității că, în caz contrar, aceasta se va apropia tot mai mult de Uniunea Sovietică[387].

După vizitele lui Gigurtu și Manoilcscu în Germania și în Italia, care au relevat «dorințele» celor două state ca România să satisfacă poftele teritoriale ale vecinilor săi revizioniști[388], situația României s-a agravat considerabil. Discuțiile purtate de cei doi oameni politici la Fuschl, Bcrghof și Roma au evidențiat, încă o dată, situația critică în care se afla România, aflată la cheremul politicii puterilor revizioniste.

Situația României, la începutul lui august 1940, reținea și atenția diplomaților englezi din București. La 2 august, Hankey informa Foreign Office-ul că reprezentanților Bucureștilor li se refuzase o «garanție germană», față de o eventuală înaintare a Uniunii Sovietice, și că tot ce putuseră ei obține fusese doar o declarație prin care Hitler afuma că socotește granițele României

382 ***Ibidem.***

383 **M. Fătu, M. Mușat. *op.cit.,* p. 6.**

384 **Agrementul pentru Gafencu s-a ob(inut în 24 de ore de la cerere (telegrama nr. 1 833, 23 iulie, de la Moscova, semnată Davidescu, în Arh. M.A.E., fond 71, U.R.S.S., dosar 91, 1940, f. 368).**

385 **M. Adam, *Documents relatifs â la politique etrangere de la Ilongrie dans la periode de la crise tchecoslovaque (1938-1939),* II e pârtie, în *Acta historica,* t.X, 1964, nr. 3-4, p. 385 (telegrama nr. 5 036/2, de la Moscova).**

386 ***D.G.F.P.,* 1918-1945, Scries D, vol.X, London, 1957. Documentele 68 și 119 ; Arh.M.A.E., fond 71, Transilvania, dosar 40, 1939-1940.**

387 **M.Fătu, M. Mușat, *op.cit.,* p. 6.**

388 **A. Simion, *Dictatul,* p. 146-148.**

«mulțumitoare», după ce se vor rezolva d^erendele cu vecinii «în mod satisfăcător» [389].

La 3 august 1940, guvernului de la Londra i-a fost înmânat un document privind poziția Foreign Office-ului față de revendicările Ungariei. Cu acel prilej, au fost analizate telegramele transmise de la București de R.I loarc, procesul-verbal întocmit de Bawker, la 30 iulie, în legătură cu atitudinea presei britanice față de revendicările Bulgariei și Ungariei, precum și înregistrarea convorbirii avute, în aceeași zi, cu V.V.Tilea. Mai întâi, s-a stabilit că linia adoptată față de rcvedicările Bulgariei «a

389 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 24 983, f. 208 (telegrama nr. 826, 2 august 1940 Hankey către *F.O).***

fost deja definită», sugerându-sc lui Rendel, ministrul Angliei de la Sofia, că pretențiile acestei țări «asupra sudului Dobrogei *nu trebuie să se limiteze aici»*[390] (subl.ns.).

în ceea ce privește revendicările Ungariei, cabinetul englez opina că poziția sa era «ceva mai dificilă». Se aprecia, în această judecată, că trebuie câștigată «cursa lungă», ținându-ne «strict de principiile că nu suntem uniți cu acel *statu quo»* și «că suntem în favoarea schimbărilor, când acestea sunt drepte și se pot obține prin negocieri pașnice între părțile interesate» [391]. Autorul documentului nota că este în interesul Londrei «de a încuraja românii să reziste acestor cerințe» (n.s. - ale revizuirii) din două motive: 1) menținerea influenței asupra României, deoarece poporul român nu este pierdut pentru noi, orice guvem ar fi la putere ; 2) rezistența românească ar lovi în aprovizionarea cu petrol și cu alte produse a Germaniei. Se considera că interesele britanice «ar fi sprijinite, ținându-ne de principiile enumerate mai sus, în ce privește revizuirea în general, dar, în același timp, încurajând românii să reziste oricărei cerințe *excesive*[392].0 altă alternativă prezentată era aceea a neutralității, așteptând «să vedem de unde sare iepurele, ca rezultat al recentelor convorbiri de la Salzburg și Miinchen» [393] [394]. Cabinetul de Război britanic părea să dea credit rapoartelor ministrului său de la București, R.l loarc, și lui V. V.Tilca, care se pronunțau pentru «încurajarea rezistenței în Transilvania», deoarece Hiller «nu ar fi pregătit în a lua măsuri drastice», dorința lui cea mai puternică fiind «să prevină orice conflict în Balcani» [M]. în acest scop Legația și, mai ales, Il.Scton-Watson erau rugați să ia legătura cu luliu Maniu, Al.Vaida-Voicvod și Vaier Pop[395].

Guvernul Gigurtu, în pofida opoziției opiniei publice[396], a început tratative cu Ungaria horthystă. Ministrul de la Roma, Raul Vasile Bossy, a fost trimis în misiune la Budapesta pentru a lua contact, «în mod oficios», cu Telcky și Csăky. Bossy, încunoștiințând Budapesta că guvernul de la București era dispus să înceapă convorbiri, a mai urmării să obțină unele informații privind aspectul concret al chestiunilor pe care Ungaria urma să le ridice la tratativele proiectate[397] [398] [399]. Cu o misiune asemănătoare au fost însărcinați, pe lângă guvernul bulgar, Victor Cădere și Eugen Ftlolli ”.

La sugestia lui Hidcr, guvernul de la București a acceptat negocierile directe cu Budapesta care au început, la 16 august

390 **Idem, 24 984, f. 320.**
391 ***Ibidem.***
392 ***Ibidem.***
393 ***Ibidem.***
394 ***Ibidem.***
395 ***Ibidem.***
396 **M. Fălu, M. Mușat, *Teroarea...*, p. 8-9.**
397 **Arh. M.A.E., fond 71, Conferința de Pace,1946, dosar 101, f. 216-217.**
398 **Arh. M.Ap.N., fond 5 417, dosar 3, 1940, Poziția 904, f. 346.**
399 **Arh. M.A.E., fond 71, Conferința de Pace, 1946, dosar 101, f. 255-257; Valeriu Pop, *Bătălia pentru Ardeal,* București. Ed. Enciclopedică, 1992, p. 80 și următoarele.**

1940, la Tumu Severin. Delegația română avea în frunte pe Vaier Pop, ministru plenipotențiar, iar cea maghiară pe Andrâs Hory. în timpul convorbirilor, delegația română a susținut principiul schimbului de populație, iar reprezentanții guvernului horthysl au prelins un teritoriu de 69 000 km.p. ”. Cu o zi mai înainte, Vaier Pop adresase regelui Carol al II-lca o scrisoare

în care, printre altele, sublinia că, în timpul crizei basarabene, acesta «luase angajamente la Berlin, ce nu puteau fi nesocotite fără consecințe primejdioase pentru |ară» [400]. Pop amintea de consfătuirea fruntașilor transilvăneni, care, la 2 august, demonstraseră documentar drepturile României și se pronunțaseră pentru amânarea unei hotărâri cu privire la eventualele concesii teritoriale. La 7 august, înlr-o audiență, Vaier Pop avertizase asupra *factorului timp*[401]*'.* A doua zi, luliu Maniu făcea o declarație conform căreia atitudinea României trebuia să fie aceea a *«păstrării, cu orice preț, a integrității teritoriale a țării».* «Tratatul de la Trianon, continua șeful P.N.Ț, nu a creat, ci a înregistrat numai, pentru lumea internațională, Unirea Ardealului cu Regatul Român» [402].

Cererile formulate de delegația ungară au fost respinse de cea română, care a subliniat că ele nu puteau constitui «o bază acceptabilă de discuție» [403]. în cea de a doua zi a tratativelor, Ilory a cerul ca guvernul de la București să facă o contrapropunere cu caracter teritorial. Delegația română, refuzând să accepte o propunere în acest sens, tratativele au intrat în impas. întrucât nici una din delegații nu a renunțat la punctele de vedere exprimate, Andrăs 1 lory și Vaier Pop au hotărât, de comun acord, să se prezinte guvernelor lor pentru noi instrucțiuni.

La București, în ziua de 23 august, a avut loc un Consiliu de Coroană, care a stabilit instrucțiunile pe baza cărora trebuie să-și desfășoare activitatea delegația română: 1) să se obțină adeziunea prealabilă a guvernului ungar la principiul schimbului de populație; 2) să se fixeze, ulterior, numărul locuitorilor de naționalitate maghiară care urmau-să fie transferați în Ungaria; 3) să se stabilească deîndală consecințele teritoriale ale schimbului de populație[404] [405]. Guvernul de la București menținea, în esență, aceleași instrucțiuni pe care le dăduse delegației române la începerea tratativelor de la Tumu Severin. în schimb, Ilory a primit mandat de la Teleky să dea dovadă de «fermitate» și să nu pornească discuții decât numai după acceptarea principiului cedării teritoriale.

Lucrările Conferinței au fost reluate la 24 august, când Ilory a prezentat un nou memoriu și a somat guvernul român să răspundă, dacă dorea să fixeze teritoriile pe care era dispus să le cedeze Ungariei. în caz de refuz, preciza nota, «întreaga răspundere pentru această atitudine, care nu poale decât să facă și mai gravă situația atât de zdruncinată a Europei sud-oricntale, revenea guvernului de la București».

Vaier Pop a arătat reprezentanților maghiari că, deoarece ultimul

400 **D.A.R., Arh. Palal, LXXXII, varia 16, f. 11.**
401 ***Ibidem.***
402 **Arh. M.Ap.N., fond 950, dosar f.n., 1940-1941, Poziția 824, f.32-35.**
403 **A. Siinion, *Dictatul,* p. 164.**
404 ***Ibidem,* p. 167.**
405 **Eliza Campus, *Din politica...,* p. 546.**

memoriu al Budapestei se baza lot pe principiul cedării de teritorii, fără să ia în considerație realitățile cinice, se vedea obligat să declare, în numele guvernului român, că «nu poate primi ca bază de discuție o astfel de propunere» Comunicatul Conferinței de la Tumu Severin lăsa, însă, o poartă deschisă, subliniind că «tratativele vor fi reluate în cel mai scurt timp».

în cursul tratativelor de la Turau Severin, delegația română nu a recunoscut Ungariei nici un drept asupra Transilvaniei și nu s-a pronunțat pentru împărțirea teritoriului.

M. Manoilescu recunoștea: *«Câtă vreme am tratat relativ liber, nu am cedat nimic fi nu am consimțit la nici o știrbire a fării.* Evident că noțiunea de *liber* nu trebuie înțeleasă, aici, în mod *absolut,* fiindcă dacă am fi avut *întreaga* libertate, nu ne-am fi dus niciodată la Severin să stăm de vorbă cu ungurii (...) Dar, în conjunctura politică în care ne găseam atunci și pe care cred că am descris-o îndeajuns, ne-am mai bucurai la Severin, încă, de o relativă libertate dc mișcare, *pe care am utilizat-o din plin.* Această libertate a fost pierdută complet în ziua de 29 august la Viena» ”.

Față dc o atare situație, guvernul german a hotărât să-și continue presiunile ultimative asupra României. Concomitent, Uniunea Sovietică, care sprijinea revendicările ungare, a deplasat numeroase trupe pe linia de demarcație de pe Prut ”. La 17 august, la frontiera Basarabiei și a Bucovinei se aflau 6-7 corpuri dc armată, un corp cavalerie, două divizii moto-mccanizate, o brigadă munte și care de luptă, avioane. înspre granița cu Ungaria fuseseră amplasate trei corpuri de armată, iar în partea de nord a Bucovinei și a Basarabiei staționau trei corpuri dc armată, o divizie dc cavalerie, 2 200 care de luptă și 650 avioane”. Șeful Marelui Stat Major, generalul Gh.Mihail, se adresa, la 24 august, titularului Departamentului Apărării Naționale în sensul că aceste deplasări masive dc trupe către linia dc demarcație a Prutului, «nu pot avea nici o explicație în cadrul relațiilor noastre cu U.R.S.S.» ”.

După publicarea comunicatului româno-ungar, Gigurtu și Manoilescu, în consens cu regele Carol al II-lea, au cerul lui Vaier Pop să reia convorbirile în ziua dc 28 august 1940, în cadrul cărora să prezinte o hartă cu teritoriile pc care guvernul român înțelegea să le cedeze, menținând însă, ideca schimbului dc populații. Membrii delegației române și-au arătat dezacordul față de această dispoziție, care contrazicea hotărârile adoptate dc Consiliul dc Coroană și au cerul să fie înlocuiți ,0°. La insistențele lui Manoilescu, Vaier Pop s-a lăsat «convins» să ia imediat legătura cu Hory.

Ca urmare a opoziției opiniei publice, a memoriilor a peste 200 dc personalități politice[406] [407] [408] [409] [410] [411] și a demonstrațiilor împotriva pretențiilor teritoriale maghiare, guvernul Gigurtu a sistat discuțiile și a cerut reprezentanților săi, acreditați la Berlin și Roma, Romalo și Bossy, să ceară cabinetelor respective ca nici o hotărâre, referitoare la Transilvania, să nu Tie luată fără avizul oficialilor români. Instrucțiunile subliniau: «Dacă este vorba de un adevărat arbitraj, *el trebuie să fie acceptat de noi,* iar în eventualitatea că va fi acceptat de noi principiul arbitrajului, să se desfășoare o procedură în care noi să ne putem spune larg cuvântul și să ne

406 **M. Manoilescu, *op.cit.,* p. 164.**
407 **Arh. M.Ap.N., fond 5 417, dosar 3, 1940, Poziția 904, f. 405, 572.**
408 **Idem, dosar 4, 1940, Poziția 905, f. 241.**
409 ***Ibidem,* f. 229 (nota nr. 17 142/B).**
410 **V.Fl.Dobrinescu, Ion Pătroiu, *Anglia...* p. 67.**
411 ***Ibidem.***

facem propunerile noastre» [412] (subl.ns.).

După întreruperea tratativelor de la Tumu Severin, guvernul maghiar a luat măsuri pentru pregătirea unui atac militar împotriva României[413] [414]. Paralel, el a continuat să informeze Berlinul[l<M] și Moscova [415] despre «justețea» revendicărilor

412 **Arh. M.A.E., fond 71, Transilvania, dosar 42, 1940, f. 107-108.**
413 **A. Simion, *Dictatul,* p. 175.**
414 ***Ibidem*, p. 176.**
415 ***Ibidem.***

sale teritoriale. S-au înmulțit incidentele la granița comună, provocate de partea ungară [416]. La 27 august 1940, ministrul Ungariei de la Berlin a înmânat lui Wocrmann o notă în care sublinia că guvernul de la Budapesta avea în vedere «soluționarea militară» a pretențiilor sale asupra Transilvaniei[417].

Deoarece diferendul româno-ungar putea periclita planurile Germanici în sud- estul Europei, Hider, deși convins de netemeinicia cererilor horthysle[418] a hotărât «să reglementeze» chestiunea. Astfel, el recompensa Budapesta pentru atașamentul ei la politica Axei și pedepsea România pentru fidelitatea acesteia față de politica de securitate colectivă și a pactelor regionale. La baza «judecății» fiihrerului au stat considerente de ordin «strategic, militar, politic și economic». In scara zilei de 27 august, guvernele român și ungar au primit invitația, din partea Germaniei și Italici, să delege pentru «arbitraj», la Vicna, pe miniștrii de externe investiți cu «depline puteri pentru tratative» [419], pentru ziua de 29 august 1940. Atunci, Ribbentrop și Ciano au comunicat delegaților Bucureștilor că discuțiile erau inutile și, întrucât nu se va ajunge la un acord, decizia va fi luată de ci, în calitate de «arbitri». Cei doi miniștri de externe au comunicat lui Manoilescu și Pop că, dacă nu vor accepta cedarea unei părți a Transilvaniei, România va deveni obiectul unei acțiuni militare, va fi invadată și ștearsă dc pe harta Europei[420] [421]. Manoilescu a contestat faptul că România «ar fi cerul vreodată arbitrajul» Dacă România refuză arbitrajul, au declarat cei doi miniștri dc externe, «ci ne vor considera ca dușmani ai Axei» [422] [423] [424].

Consilul de Coroană a analizat cererea ultimativă dc la Vicna, în noaptea dc 29 spre 30 august. Zccc participant au cerut respingerea arbitrajului și apărarea cu forța armată a teritoriului național "[3].

Acest punct dc vedere a fost susținut și în a doua ședință a Consiliului de Coroană, din noaptea dc 30 spre 31 august. Fără a admite în fond dictatul, cca mai marc parte dintre participant, 21, în frunte cu I.Gigurtu, luând în considerație situata intematonală deosebit de gravă pentru țară, au considerat că România nu arc șanse dc a se apăra în fața unei forțe militare mult superioare - chiar dacă am avea în vedere numai Germania și Ungaria - și a unor atacuri probabile din mai multe părți; în consecință, au considerat necesar să se supună dictatului "L Un studiu întocmit de Secta a IlI-a Operati din Marele Stat Major, la 26 august 1940, consemna: 1) ne considerăm izolat și lipsit de sprijinul material și politic al

416 **Arh. M.Ap.N., fond 5 417, dosar 20, 1940, Poziția 903, f. 461.**
417 **V.Fl.Dobrinescu, Ion Pălroiu, *Anglia...,* p. 68.**
418 ***D.G.F.P.,* Series D, vol. X, document nr. 400.**
419 **I. Scurtu, *Din viafa,* p. 429.**
420 **M. Manoilescu, *op.cit.,* p. 198.**
421 ***Ibidem.***
422 ***Ibidem,* p. 199.**
423 **Arh. St. București, fond Casa Regali - Card II, dosar 29, 1940, f. 8.**
424 **Valeriu Pop, *op.cit.,* p. 163.**

oricărei puteri străine; 2) ne considerăm în situata dc a fi atacați: - cu certitudine, simultan, dc către ruși și unguri, deci la frontierele de Est, Nord și Vest; - cu oarecare probabilitate, de către bulgari și iugoslavi, care vor căuta să speculeze situapa noastră grea; 3) ne considerăm, din punct dc vedere politic, înșelat și de către germani și de către ruși și dc către bulgari, atât în tratativele existente, cât și în

promisiunile vagi care ne-au fost făcute "[5]. în ceea ce privește apărarea Transilvaniei, cu totalitatea forțelor, aceasta ar Ti fost urmată de «o simplă acoperire pe restul frontierelor și deci de pierderea eventuală a Moldovei, Dobrogci și chiar la pierderea Munteniei și Banatului "[6]. Regele Carol al II-lea declarase în timpul primului consiliu : «eu aș Ti fost pentru luptă, dar *trebuie* să mă ralicz la majoritate» [425] [426] [427] [428] [429] [430] [431]. Iar în *Jurnalul* său suveranul nota: «Așa se încheie această tristă, sfâșietoare zi de adâncă mâhnire sufletească»

Votul Consiliului de Coroană a fost determinat de un raționament major pe care un ziar al vremii îl formula astfel: Consiliul de Coroană a fost nevoit să aleagă între salvarea ființei politice a statului nostru și posibilitatea dispariției lui "[9].

România a trebuit să cedeze, prin Dictatul de la Vicna, Ungariei horlhystc o parte a Transilvaniei ce însuma 43 492 km.p., cu o populație de 2 667 000 locuitori, din care mai bine de jumătate (50,2 %) erau români, 37,1 % maghiari și secui, iar restul format din germani, evrei și alte naționalități.

Prin Dictatul de la Viena s-au ignorat argumentele de natură istorică, etnică, geografică și economică, care au stat la baza Unirii Transilvaniei, leagăn al poporului român, cu România și s-a anulat I lotărârca Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918. «Arbitrajul» de la Vicna era contrar cu logica istorică și el a lovit în principiul naționalităților și al autodeterminării naționale [12°]. El rămâne în istoria diplomatică drept un document caracteristic al negării principiilor dreptului și moralei internaționale, rămâne ca o victorie a dreptului forței asupra forței dreptului. Dictatul nu poate fi considerat, în principiu, ca o sentință ce a decurs din acest «arbitraj», deoarece ignora total dreptul internațional, nefiind vorba de un consimțământ liber exprimat și prealabil al părții române ; el apare, din primul moment, ca expresie a unei incontestabile presiuni politice, ca rezultat al politicii de forță. O recunoaște însuși Adolf Hiller, care nu scăpa nici un prilej ca să le amintească ungurilor realitatea: fără bunăvoința puterilor Axei, Ungaria n-ar fi dobândit nimic. La câteva zile după Dictat, cancelarul german îi mărturisea lui Szlojay, ambasadorul Ungariei de la Berlin, că: «Dacă Puterile Axei pierd războiul - situație care desigur nici nu poate fi luată în calcul - atunci toate aceste revizuiri devin nule» '[21].

Situația internă și externă a României, începând cu 1 septembrie 1939, inclusiv cedările teritoriale, nu pol fi dislocate de rivalitatea

425 **V.F1.Dobrinescu, Ion Pălroiu, *Anglia...* p. 69.**
426 ***Ibidem.***
427 **B.A.R., Arh. fam. Brătianu, V, Msse 1, f. 19.**
428 **Carol al II-lea, *op.cit.,* p. 744.**
429 **M. Fătu, M. Mușal, *Teroarea...,* p. 17.**
430 **G. Sofronie, *L'Acte de Vienne (du 30 Aout 1940), «Dictat», non pas «sentence» arbitrate,* în «Revue de Transylvanie», Bucarest, 1945, p. 9.**
431 **A. Hillgruber, *Les entretiens...,* p. 207.**

între Uniunea Sovietică și Germania (până în toamna anului 1940 aliate), năzuinței lor de a-și asigura, pentru viitorul război dintre ele, o poziție strategică cât mai bună. în acest sens, revelatoare sunt unele documente britanice. Astfel, Le Rougctel a informat, în ultimele zile ale lui august 1940, Foreign Office-ul asupra situației internaționale grave a României. La 20 august, el anunța că după întreruperea negocierilor cu Ungaria, au circulat știri privind un «nou ultimatum sovietic» și că, la frontieră au fost incidente soldate cu aproape 100 de victime. Diplomatul britanic, apreciind că sovieticii «colaborau»,

în continuare, cu germanii, nu excludea posibilitatea unor «acțiuni independente» din partea Moscovei[432]. Mai mult, socotea el, situația «încordată» a raporturilor româno-sovielice poale «să-i determine pe români să aibă o atitudine favorabilă» cererilor teritoriale ale Ungariei. Cât privește crearea unei Transilvanii autonome, sub protecția germană - rezultatul unei «medieri» a Rcich-ului - el o excludea. în caz afirmativ, Le Rougctel socotea că guvernul sovietic s-ar simți «obligau ca, în foarte scurt timp, să ocupe Moldova și versantul estic al Carpaților. Cât privește o presiune a Moscovei asupra Bucureștilor, în ceea ce privește raporturile româno-bulgarc, el o excludea. Se cunoștea faptul că Uniunea Sovietică anunțase Sofia că va accepta «o frontieră comună, dacă Bulgaria își va însuși întreaga Dobrogc» ; dar Sofia - constata Le Rougctel - «în mod înțelept, nu a luat în scamă propunerea» [433].

Ambasadorul englez de la Moscova a venit și el cu noi informații privind raporturile româno-sovielice. S. Cripps reproducea comunicatele românești, din 19 și 29 august, care contestau acuzațiile nefondate sovietice. Gafcncu a prezentat, la 26 august, răspunsul Bucureștilor la primul protest sovietic; în el se contestau faptele incriminate și sc transmiteau «noi instrucțiuni trupelor de graniță române să evite orice incident, care ar putea prejudicia bunele relații de vecinătate» [434]. Diplomatul a menționat, în continuare, «cazuri de atac asupra detașamentelor de frontieră române și încălcări de frontieră ale aviației sovietice». Ministrului român i s-a răspuns că «acuzațiile» sale vor fi verificate, dar că guvernul sovietic așteaptă «un răspuns urgent și satisfăcător» [435] [436] [437] la al doilea protest.

Dictatul de la Vicna a provocat reacții diverse din partea Marilor Puteri. Uniunea Sovietică a informat Berlinul despre

---

432 **V.Fl.Dobrinescu, Ion Pătroiu, Anglia... *Passim.***

433 **Great Britain, P.R.O. *P.O.,* 24 983, f. 244 (telegrama nr. 1 016, 29 august 1940, Le Rougelel către F.O).**

434 **Idem, dosar 24 968, f. 210 (telegrama nr. 711, de la Moscova, semnată Cripps).**

435 ***Ibidem,* Consulul englez de la Galați, P.G.Murray, anunța Foreign Office-ul că «avioanele rusești pătrund zilnic în spațiul aerian românesc» (idem, 24 856, f. 199-200).**

436 ***Nazi-Soviet Relations 1939-1941,* Washington D.C. 1948, p. 178.**

437 **A. Hillgrubcr, *Hitler...,* p. 355.**

«nemulțumirea» sa căci, opina Molotov, pactul de neagresiune între Germania și U.R.S.S. stipula o consultare pentru chestiuni interesând cele două țări [26]. Germania și Italia garantau noua frontieră română, ceea ce Molotov considera drept o «acțiune îndreptată împotriva Uniunii Sovietice». în același timp, au fost semnale tratate referitoare la drepturile minorităților germane în cele două țări. Istoricul german A.I lillgrubcr consideră Dictatul de la Vicna hotărârea cea mai funestă a politicii germane în Europa de sud-esl și cea mai grea povară pentru relațiile româno-gcrmanc [27]. Prăpastia, deja existentă între România și Ungaria, a devenit insurmontabilă. Pe cât de secundar era considerat Dictatul de la Vicna de către conducerea germană, pe atât de central era cl pentru politica celor două state.

Presa internațională, ca și opinia publică din diferite țări, a fost șocată la auzul știrii privind Dictatul de la Vicna[438], act impus prin politica dc forță a Axei.

Ziarele, ca și radiourile engleze, au abordat, mai multe zile, chestiunea. La 31 august 1940, în(r-o emisiune în limba română, Postul Londra, prin vocea lui R.Scton-Walson, sublinia: «România suferă azi o gravă și nedreaptă ciuntire».

438 **Vezi, pe larg, lucrarea lui O.Malichescu, *Istoria nu face pași înapoi.***

Consemnând că Transilvania reprezintă «vatra românismului», autorul aprecia că «Germania și Italia vor să plătească, cu bani și teritoriu românesc, o poliță de recunoștință pentru atitudinea politică trecută, prezentă și viitoare a Ungariei» [439]. în aceeași zi, oficialitățile britanice au anunțat că «nu vor recunoaște noile frontiere ale Ungariei» și nu au dat agrementul pentru noul minis'ju român de la Londra [440]°. Cotidianul *Times* aprecia că Italia și Germania «au rezolvat problema Transilvaniei conform intereselor proprii» [441] [442], iar *Daily Telegraph* prezenta Dictatul în articolul *Pacea nedurabilă a Peninsulei Balcanice*[32].

Postul de radio Lisabona, în emisiunea din 1 septembrie 1940, analiza reacția presei britanice. Astfel, se consemna că în «Times» se acreditase opinia potrivit căreia «ciuntirea României este răsplata Germaniei și a Italici pentru faptul că România a renunțai la garanțiile engleze și s-a aruncat cu ochii închiși în brațele Axei» ?!; presa britanică - se spunea mai departe - afirmă că Ungaria era «îndreptățită la pretenții revizioniste», dar «satisfacerea lor a creat noi divergențe în estul Europei». Ziarele consemnau că Uniunea Sovietică «nu e mulțumită de acest arbitraj, căci îi răstoarnă toate planurile de a pătrunde până la Dunăre» [443].

De altfel, atitudinea U.R.S.S. a mai fost prezentată în(r-o emisiune în limba greacă a B.B.C.-ului. La 31 august, orele 20,25, Londra anunța că Germania și Italia «au speculat, în cel mai marc grad, frica României privitoare la poziția dușmănoasă a Rusiei» [444]; se amintea de audiența lui Gafencu la Molotov, românul primind «un energic protest din partea U.R.S.S., pentru incidente cârc au avut loc la noua graniță a Basarabiei» [445]. Ziarele sovietice s-au ocupat, în articole lungi, de Dictatul de la Vicna, ele înveterând *«utilitatea intervenției Axei pentru pacea Europei»* [446] (subl.ns.).

între timp, au început și s-au finalizat și negocierile româno-bulgarc; ele au avut loc în perioada 11 și 13 august, între generalii Popov și Polopcanu. într-o scurtă notă asupra Cadrilalcrului, întocmită de Secția a 11I-a Operații a Marelui Stal Major, din 14 august 1940, se arăta că majoritatea populației c formată din români băștinași și că cea mai veche școală românească se afla în Turtucaia, construită de macedonenii din țară și din Peninsula Balcanică. Cadrilalcrul «a fost ocupat de macedoneni, în virtutea dreptului bazat pe schimbul de populații», iar cele două județe din Dobrogca nouă «se stăpânesc, în virtutea unui schimb, nu a unei cuceriri» [447]. Din aceste motive, se cerca să se stabilească ca

439 **Arh. M.Ap.N., fond 5 417, dosar f.n., 1940, Poziția 973, f. 1 106-1 107.**
440 **Idem, dosar f.n., 1940, Poziția 974, f. 2.**
441 ***Ibidem,* f. 3.**
442 ***Ibidem.***
443 ***Ibidem,* f. 49.**
444 **Idem, dosar 973, f. 1 088.**
445 ***Ibidem.***
446 **Idem, dosar f.n., Poziția 974, f. 14.**
447 **Idem, fond 5 418, dosar f.n., 1940-1941, Poziția 1 895, f. 34.**

principiu respectarea dreptului de proprietate individuală și posesiune, în limitele stăpânirii actuale, indiferent de legiuirile existente în termenii contractați» [448]. în tratativele cârc urmau să înceapă, Ministerul Apărării Naționale cerca să se țină cont de 1) ctnicitatca; 2) posibilitatea schimbului de populație; 3) regiunea Turtu- caia-Silistra să fie menținută, deoarece la Turtucaia 75 % din populație e românească;

448 ***Ibidem,*** **f. 37. In Cadrilater locuiau 27 000 de familii** ***(ibidem,*** **f. 77).**

4) evacuarea să nu înceapă înainte de 15 septembrie. Generalul Polopcanu a cerut ca transferarea de teritorii și schimbul de populație să se facă în zece săptămâni, cu începere de la ratificarea convenției, împărțindu-se în acest scop Cadrilalerul în cinci fîșii egale paralele cu frontiera. Armata română urma să rămână o lună pe actuala frontieră și, apoi, să evacueze succesiv fiecare fâșie în opt zile[449]. El cerea ca schimbul de populație să se facă concomitent și în «număr» egal. Popov propunea ca populația, care urma să fie schimbată, și autoritățile civile să rămână pe loc atât în Cadrilatcr, cât și în celelalte regiuni din România (Bulgaria) locuite de bulgari (români), timp de șase luni de la ratificarea convenției; armata română urma să abandoneze Cadrilalerul în zece zile [450]°. Generalul Potopeanu a mai considerat că «soluția» s-ar putea lua în consideratie numai prin transformarea Cadrilaterului într-o zonă demilitarizată (un fel de «no man's land») în care, timp de șase luni, să nu rămână decât posturi mixte româno- -bulgarc de jandarmerie și de poliție. Armata română urma să se retragă în decurs de o lună. Ofițerul superior bulgar aprecia termenul de o lună ca discutabil. Transportarea bulgarilor din nordul Dobrogci în Cadrilatcr urma să înceapă în a 45-a zi de la semnarea convenției [451 452 453].

Discuțiile româno-bulgare de la Craiova au fost urmărite cu atenție de oficialitățile sovietice. Imediat după 26 iunie 1940, trimișii bulgari de la Moscova și Berlin au primit instrucțiuni să facă investigații în legătură cu dezvoltarea crizei basarabene și perspectiva câștigării revendicărilor Sofiei [,42]. Istoricul bulgar D.Sirkov scria că numai Uniunea Sovietică *«a avut o pozifie consecventă și dezinteresată, sprijinind cu totul cererile bulgare»* [,43]. în acest context, el reproduce declarația șefului diplomației bulgare, Ivan Popov, din 30 septembrie 1940, conform căreia *«abia după intrarea Annatci Roșii în Basarabia, celelalte mari puteri și aliafii balcanici au recunoscut juste/ea cererilor bulgare»* (subl.ns.). De altfel, guvernul de la Sofia apreciase că fără Salzburg n-ar fi existat Craiova, iar un document comunist din epocă constata că, «înainte de Salzburg, a fost retrocedarea Basarabiei către U.R.S.S. și tocmai acest fapt a dus la Salzburg» [454]. La rândul său, G.Șlcfanov aprecia că, «în vara lui 1940, Uniunea Sovietică a jucat un *rol decisiv* în timpul „reglementării" problemei Dobrogci» [455] (subl.ns.).

Un grup de ziariști sovietici a sosit, la 14 august 1940, la Vama cu misiunea de a se informa asupra mersului tratativelor româno-

449 ***Ibidem,* f. 38^10.**
450 ***Ibidem,* f. 102-103.**
451 ***Ibidem,* f. 106.**
452 ***Ibidem,* f. 108.**
453 ***D.G.F.P.,* Series D, 1918-1945, vol. X, London, 1957, documentele nr. 37 și 130.**
454 **V.FI.Dobrinescu, Ion Pătroiu, *Anglia...,* p. 66.**
455 ***Sur la Bulgarie en guerre. La politique exterieure,* în «Rcvue de la deuxieme guerre mondiale», nr. 72, octombrie 1968, p. 8.**

bulgare[456]. La 27 august, «Pravda», falsificând situația, arătase că în Dobrogca de sud, bulgarii reprezintă majoritatea, românii fiind abia 2 % din populație, iar cedarea Cadrilaterului «va fi un act de dreptate», deoarece «U.R.S.S. a sprijinit și sprijină aceste cerințe ale Bulgariei» [457].

456 **Arh. M.Ap.N., fond 5 417, dosar 4, 1940, Poziția 905, f. 56.**

457 ***Ibidem,* f. 437. La 11 septembrie, ambasadorul bulgar de la Moscova, Stamenov, a prezentat lui Molotov «mulțumirile» Sofiei pentru «sprijinul moral acordat de guvernul sovietic Bulgariei în rezolvarea problemei Dobrogei de sud». Șeful diplomației sovietice și-a arătat, cu acel prilej, «satisfacția față de declarațiile lui Stamenov» («Izvestia» din 11 septembrie 1940).**

Până la Hnele lui iunie 1940, raporturile cu Marea Britanie s-au menținut în cadrul stabilit de neutralitatea proclamată de România în septembrie 1939 și de declarația de garanție anglo-franceză din 13 aprilie 1939 [M]*. înlocuirea lui Gr. Gafencu de la conducerea diplomației Bucureștilor a reprezentat, totuși, o schimbare de nuanță a neutralității României. Ultimatumurile sovietice din 26-27 iunie 1940 și cedările teritoriale din august și septembrie, același an, au provocat o criză în raporturile României cu Marile Puteri. Din punct de vedere strici tehnic, o agresiune sovietică ar fi trebuit să pună în funcțiune garanția anglo-franceză [M]'. Uniunea Sovietică așteptase, în fapt, înfrângerea militară a Franței pentru a-și prezenta cererile, iar la o intervenție engleză, în vreun punct al continentului, nu se mai putea gândi nimeni. Așa se face că nici nu s-a cerut oficial aplicarea garanției. Cel mai dezamăgit de această situație s-a arătat Sir Reginald I loare, care făcuse eforturi pentru ca România să Tic aprovizionată cu arme antitanc, antiaeriene și cu avioane. După 27 iunie 1940, el scria: «E imposibil de evaluat ce efect a avut criza Basarabiei asupra situației României» [l5]°. Reacția Angliei la anexarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord a fost, așa cum am mai subliniat, de resemnare și pasivitate. Ph.Broad scria, într-un document al Foreign Office-ului, că «era aproape inevitabil ca aceasta să sc întâmple mai devreme sau mai târziu. Din punctul nostru de vedere, aceasta nu prea schimbă situația. România a înaintat mult spre puterile Axei pentru a sc pune vreo întrebare în legătură cu dorința ci dc a apela la vreo garanție» [,SI]. Iar R.A.Buller, subsecretar dc stat parlamentar la Foreign Office, în(ălnindu-l pc Tilea, tot ce i-a pulul oferi, a fost următoarea declarație : «Nici o ocupare a teritoriului unui guvern prieten n-ar putea fi o chestiune dc indiferență pentru Guvernul Majcslății Sale». în continuare, a afirmat că el n-ar putea decât exprima simpatia cabinetului englez pentru soarta severă dc care au avut parte provinciile atât dc dragi României» [458] [459] [460] [461] [462]. Anglia nu a recunoscut, atunci, anexarea Basarabiei și a Bucovinei dc Nord ; declarația vagă a lui Butler nu a folosit câtuși dc puțin eforturilor diplomatice ale României în acțiunea dc conservare a hotarelor istorice.

Raporturile bilaterale au trecut, după denunțarea garanțiilor, printr-o perioadă dc încordare. Două chestiuni - expulzarea unor supuși britanici și reținerea flotei comerciale pc Dunăre din vara anului 1940 [463] - și-au pus amprenta asupra raporturilor româno-cnglczc ulterioare, dar ele nu au influențat esențial punctul dc

458 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 42, 1941-1944, f. 85.**

459 **Am arătat încercările nereușite ale diplomației Bucureștilor de a obține o clauză sovietică la garanția anglo-franceză din 1939.**

460 **E. Barker, *British...,* p. 72.**

461 ***Ibidem.***

462 **Greal Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 24 968, f. 153 (telegrama nr. 308, l iulie 1940, de la Londra, Halifax către R. Iloare).**

463 **Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 42, 1941-1944, f. 88.**

vedere britanic în marile probleme care priveau București.

Pretențiile Bulgariei asupra Dobrogci au fost privite cu bunăvoință la Londra. Unele cercuri diplomatice apreciau că o «satisfacție» oferită Bulgariei ar face din ea un clement pozitiv dc «cooperare balcanică». Anglia nu a ascuns, din aceste motive, că privește cu plăcere negocierile româno-bulgarc și deznodământul lor. Foreign

Office-ul a considerat, în orice împrejurare, actul de la Craiova drept «rcs judiciara» [464] [465]. Premierul Churchill spunea, la începutul lui septembrie 1940, în Camera Comunelor: *«Personal, am socotit, totdeauna că partea de sud a Dobrogei trebuie restituită Bulgariei»* (subl.ns.)[Ii5]. Declarația sa venea în consens și cu atitudinea Uniunii Sovietice care susținuse revendicările Bulgariei în fața României[466]. Un Memoriu întocmit de Marele Stat Major de la București, după ce făcea o trecere în revistă a negocierilor care duseseră la cedarea Cadrilalcrului, consemna că nu s-a ajuns la o soluție echivalentă în ceea ce privește schimbul dc populație. Se aprecia, pe de pe o parte, că 80 - 120 000 de români, pe care avem dreptul să-i aducem în patrie, vor continua să se alic în teritoriul Bulgariei iar, pe dc altă parte, documentul sublinia că România nu va dispune decât de circa 60 km dc țărm, pe când Bulgaria va beneficia mai bine dc 200 km litoral; în felul acesta, căile noastre de comunicație cu Bosforul redevencau precare[467 468 469].

Anglia a considerat că «arbitrajul» de la Viena era rezultatul unui dictat impus României de către Puterile Axei» [l5]". Secretarul de stat al Foreign Officc-ului mai observa că, după notele ultimative sovietice și renunțarea la garanțiile anglo- francczc, România a început să-și arate dependența față dc Germania printr-o seric dc măsuri îndreptate contra cetățenilor Marii Britanii. Guvernul român a procedat, în chip direct, păgubitor față dc navigatorii englezi și de interesele britanice în petrolul românesc Față dc o atare situație, diplomatul anunța că, «atâta timp cât interesele noastre vor fi tratate în felul acesta, este imposibil să prospere comerțul cu România și ne socotim îndreptățiți să luăm măsuri dc represalii» [470]°. Nu atât dc categoric se arăta primul ministru Churchill care declara: *«Niciodată nu am fost satisfăcut de felul cum a fost tratată Ungaria după războiul trecut.* Nu avem de gând să recunoaștem vreuna din schimbările teritoriale ce se fac în timpul războiului, afară dc acelea ce s-ar produce cu liberul consimțământ și cu bunăvoința părților interesate» (subl.ns.)[471].

La 7 septembrie, odată cu semnarea tratatului de la Craiova, sc consuma ultimul act al dramei României din vara anului 1940. Cedarea a fost negociată, începând cu 19 august, sub presiunea exercitată de Axă asupra teritoriului român în timpul «arbitrajului» dc la Viena.

în lunile iunie - septembrie 1940, din trupul României Mari au fost smulși 57 683 km.p., ceea cc reprezenta 19,6 % din teritoriul național, pe care trăiau 4 285 000 locuitori.

---

464 **Arh. M.Ap.N., fond 5 418, dosar f.n., 1940-1941, Poziția 1 895, f. 115.**
465 **Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 41, 1940, f. 289.**
466 **Great Britain, P.R.O., *F.O.,* 371, 24 845, f. 33.**
467 **Arh. M.Ap.N., fond 5 418, dosar f.n., 1940-1941, Poziția 1 895, f. 114-115.**
468 **V.Fl.Dobrinescu, Ion Pătroiu, *Anglia...,* p. 76.**
469 ***Ibidem.***
470 ***Ibidem.***
471 ***Ibidem.***

Cedările teritoriale au lovit nu numai în opera înfăptuită dc națiunea română în anul 1918, atunci când adunările plebiscitare dc la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia s-au pronunțat, conform principiului autodeterminării naționale, pentru Unirea cu Vechiul Regat al României, ci și în actele istorice săvârșite anterior.

După notele ultimative sovietice din 26-27 iunie 1940, prin care Basarabia și Bucovina de Nord au trecut sub suveranitate sovietică, România se găsea lipsită dc orice forță militară, izolată, fără aliați și fără prieteni, strânsă între două mari puteri -Uniunea Sovietică și Germania - care, până în septembrie același an, vor fi aliate. Precedentul sovietic a incitat cercurile politice maghiare și bulgare care, prin insistențe la Moscova, Berlin și Roma, au impus începerea negocierilor în urma cărora România a trebuit să cedeze alte două părți din patrimoniul național: nordul Transilvaniei și Ca- drilatcrul. Au fost acte ultimative care au impus dreptul forței față de forța dreptului.

Cercurile conducătoare românești au acceptat soluția cedării într-un moment în care Germania și Uniunea Sovietică dominau viața politică europeană. Opțiunea conducătorilor dc la București a ținut cont dc realitățile epocii, dc evitarea distrugerii stalului și a armatei române, dc crearea, în perspectivă, a unor condiții care să permită refacerea României Mari.

în momentele grele pentru România din perioada iunie - septembrie 1940, Anglia, semnalară a unora din tratatele din anii 1919-1920, care consfințeau recunoașterea *dc jure* a Marii Uniri, a tăcut, poziția ci fiind determinată dc crearea unui conflict în zona sud-est europeană, ceea ce i-ar fi folosit. în acele momente dramatice pentru poporul român, Anglia a găsit «justificate» pretențiile sovietice și bulgare asupra unor părți importante din teritoriul românesc și a dorit un conflict româno- ungar care ar fi dus, în fapt, la ajungerea U.R.S.S.-ului pe Carpați și la precipitarea conflictului gcrmano-sovictic.

După dictatul dc la Vicna și cedarea, prin tratatul de la Craiova a Dobrogci de Sud Bulgariei, mai mulți funcționari ai Legației române dc la Londra - Muntcanu, Cornea, Mircea Eliade, Murgu, căpitanul Câmpcanu - au avut cuvinte dc reproș la adresa regimului lui Carol al II-lca, a corupției care caracterizase unele sectoare ale acestuia și care făcuseră imposibilă dotarea unei armate capabilă să apere opera înfăptuită dc poporul român la 1918 Este adevărat că, dc departe, nccunoscând toate dedesubturile politicii internaționale și, mai ales, consecințele anexei secrete a pactului sovicto-gcrman din 23 august 1939 asupra destinelor României, era simplu dc găsit vinovați. Rechemarea în Centrala Externelor a lui Tilea a fost dezavuată dc marca majoritate a românilor dc la Legație, dar ca semnifica și o «rcoricntarc», datorată desfășurării evenimentelor internaționale, în politica externă a României. Până la numirea unui nou titular, însărcinat cu afaceri a devenit Radu Elorcscu fost, până atunci, consilier. Imediat după rechemarea lui Tilea, Florcscu a mers la profesorul David Milrany, însărcinat, la «Chatham 1 louse», cu problemele românești, o organizație particulară pusă la dispoziția Eorcign Officc-ului. Deși Florcscu a dorit să demisioneze,

în semn dc solidarizare cu șeful său, profesorul Milrany l-a sfătuit să nu o facă, «atâta timp cât Anglia își menținea Legația dc la București» [472] [473] [474]. Milrany i-a confesat să-și păstreze atitudinea de funcționar, lără a lua «cea mai mică inițiativă și a se amesteca în treburile politice» [lw]. Totodată, Milrany l-a «sfătuit» să păstreze contactul cu fostul ministru care avea marc trecere în anumite cercuri engleze și care-i «va putea fi de folos» [475]. Din păcate, animozitățile mai vechi dintre

472 **Hoover Archives, Palo Alto, S.U.A., D. Danielopol, Papers Box no. 3, f. 58.**
473 ***Ibidem.***
474 ***Ibidem.***
475 ***Ibidem,* f. 60.**

Tilea și Florcscu și-au pus amprenta asupra atitudinii celui de al doilea. Lipsit de fonduri - Tilea golise complet contul Legației - Florescu s-a văzut nevoit, din rațiuni financiare, să reducă lefurile personalului. Marcu Beza, Matyla Costicscu Ghyka, Victor Budcanu, V.Styrcea și Mircea Eliade, rechemați în țară, l-au învinuit, pe drept sau pc nedrept, pe Florescu de acest act. în final, Florcscu a obținut reducerea la jumătate a salariilor acestora, până la momentul reîntoarcerii lor în țară. Dar ci, considerându-se «victime», s-au apropiat de Tilea și i-au mărit acestuia numărul de partizaniCel mai amuzat de această desfășurare a evenimentelor s-a dovedit a fi Dimitrie Dimăncescu, care vâna și el postul de însărcinat cu afaceri al Legației României de la Londra.

Nici în problemele curente raporturile cu Anglia nu au cunoscut progrese, Marca Britanic nu și-a dat agrementul pentru Vasile Stoica, un funcționar superior al Foreign Officc-ului, văzând, cu regret, că «relațiile noastre obișnuite cu Anglia n-au fost încă restabilite și că nu putem vorbi de o ameliorare». Tonul presei a rămas, în continuare, nefavorabil[476] [477] [478] [479] [480] [481]. Florcscu, însărcinatul cu afaceri la Londra, a avut mai multe discuții cu oficialitățile britanice. O. Sargent i-a spus că relațiile «s-au înăsprii atâta», la care Florescu a replicat că «vina nu ne aparține». El a subliniat că politica românească «nu a variat în timpul din urmă», și că această constantă a orientării internaționale a Bucureștilor «este condiționată de situația geografică». «Garanția dală în aprilie, constata Florcscu, a creat, cu voia sau lără voia noastră, o situație falsă, deoarece guvernul britanic, lără să ceară nici o conlraparlc pentru această garanție, lăsa lotuși să se presupună că noi ne aflăm în lagărul opus Germanici, ceea ce nu am fost niciodată. Noi am primii garanția numai ca o chezășie de recunoaștere a drepturilor noastre teritoriale. Guvernul Angliei s-a dovedit, ulterior, că nu a ținut scama de acest punct de vedere al nostru» [16]*.

Până la evenimentele petrecute la începutul lui septembrie 1940, ne mai reține atenția o nouă notă diplomatică, din 30 august, prin care Londra cerca să se pună capăt, de către România, «politicii definitiv prejudiciabilc intereselor britanice» [16]'.

Schimbarea de regim din România a fost, desigur, înregistrată la Londra ca o încadrare definitivă și, de astă dată, lără rezerve la politica Axei. în accsl sens se adresa, la 6 septembrie 1940, diplomatul Florescu care cerca instrucțiuni Externelor dacă

476 ***Ibidem,* f. 61.**

477 **V.Fl.Dobrinescu, Ion Pălroiu *Anglia...,* p. 91.**

478 **Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 41 1940 f. 273 (telegrama nr. 900, 15 august 1940, de la Londra (semnată Florescu).**

479 ***Ibidem,* f. 287 (Nota nr. 171).**

480 ***Ibidem,* f. 299 (telegrama nr. 968, de la Londra, 6 septembrie 1940).**

481 ***Ibidem,* f. 313 (telegrama nr. 1 000, 21 septembrie 1940, de la Londra, semnală Florescu).**

neutralitatea României este sau nu compatibilă cu aceea a asocierii la politica și economia Axei [17]°. Totuși, noua orientare a rămas pe planul virtualilăților până în momentul când, din partea României, s-a trecut la noi acte, considerate de britanici ca «vexatorii». La Intelligence Service și birourile marilor cotidiene, opiniile asupra conducătorului stalului român, Ion Antonescu, erau favorabile. S-au dat instrucțiuni ziarelor să nu ia o atitudine oslilă față de România, atâta timp, cât, prin noua orientare, interesele britancic nu erau lezate. Tendința era de a pune România pe același plan cu Spania [7]'. Postul de radio Coventry anunța pe ascultătorii săi că, «după cedarea Basarabiei, în iunie, generalul Antonescu a spus Majcslății Sale

regelui Carol al II-lea că această cedare va aduce, după sine, și alte cedări și a oferit serviciul său na|iunii declarând că el nu se va răzbuna, ci va încerca de a salva ce a mai rămas în puterea Coroanei, adică ordinea publică și frontierele țării» [482]. într-un document intern se arăta că Ion Antonescu era «singurul care putea stăpâni, îndruma și scoate armata din trista stare în care sc află. Un om cu inimă și caracter, cinstit, muncitor». între defecte, erau semnalate «autoritatea dusă la exces, încrezător, pătimaș, lipsit de rafinament social, solitar. Exagerat și chiar pomii». în mai 1940, generalul Antonescu declarase: «Mi-e teamă că nu voi muri în granițele României Mari» [483].

Foreign Officc-ul a fost interesat, în septembrie 1940, de mai multe chestiuni. Una dintre acestea se referea la atitudinea viitoare a Uniunii Sovietice față de România. Politica Moscovei fa|ă de sud-eslul Europei, în general, și de România, în special, a preocupat cercurile politice londoneze și în perspectiva raporturilor anglo-sovictice. La un moment dat, War Cabinet s-a gândit dacă «nemulțumirile» Uniunii Sovietice fa|ă de România nu erau rezultatul unui complot soviclo-gcr- man [484] [485]. A fost numai o prezumție, deoarece, la 5 septembrie 1940, Le Rougctel era anunțat, ca urmare a telegramelor sale nr. 1 002 (din 27 august) și nr. 1 016 (din 28 august) - *Atitudinea U.R.S.S. față de România* - că «o înaintare a Rusiei spre România pare ncrcalizabilă în condițiile actuale» [,7S]. Sc aprecia că Axa a garantat frontierele României și o înaintare a Uniunii Sovietice ar fi însemnat un conflict cu Rcich-ul și o dovadă a inutilității garanției germane. «Ultima - sc spunea în finalul documentului - ar fi mult în avantajul nostru, dar este improbabil, după cum arată și alte date, ca Rusiei să-i fie teamă de Germania și să dorească împăcarea cu ca» [486].

Duller, într-o discuție cu Maiski, din 4 septembrie 1940, nu a fost de acord cu opinia ambasadorului sovietic potrivit căreia Guvernul Majcstății Sale a fost «ncre- zonabil» față de achizițiile teritoriale din estul Europei și nici că acest fapt trebuie să fie o «piatră de încercare» în raporturile bilaterale [487]. Vicontele Halifax îl informa, la 23 septembrie, pc Sir S. Cripps despre conținutul acestei convorbiri astfel: «Guvernul sovietic s-a descurcat destul de bine în ce privește cucerirea celor trei state baltice, o parte a Poloniei și a marii provincii a Basarabiei și dacă, după cum crede, ar dori ca treptat să-și îmbunătățească relațiile cu Guvernul Majcstății Sale, trebuie să înțeleagă că noi avem atât interese sentimentale cât și

482 **Arh.M.Ap.N., fond 5 417, dosar f.n., 1940, Poziția 974, f. 149.**

483 **V.F.Dobrinescu, Ion Pătroiu, *Anglia...*, p. 92.**

484 **El. Barker, *British...*, p. 75.**

485 **Great Britain, P.R.O., F.O., 371, 24 968, f. 217 (telegrama cifrată nr. 858, War Cabinet către Legația din București).**

486 ***Ibidem.***

487 **Idem, 24 845, f. 24.**

practice în acea parte a lumii pe care ci au alipil-o acum Uniunii Sovietice. Noi nu am adoptat o atitudine nerezonabilă și înlăcrimată față de trecerea acestor state; dar, o ținută decentă la funeralii a fost, bineînțeles, ceea ce s-a așteptat de la această țară» [488].

Schimbul de note între Uniunea Sovietică și România a reținut atenția lui Cripps. Acesta informa Foreign Office-ul că, la 13 septembrie, Grigore Gafencu, ministrul de la Moscova, a prezentat lui Dckanozov răspunsul României la notificarea sovietică din 29 august. Autoritățile de la București negau violarea frontierei comune

488 ***Ibidem..***

și arătau că România nu poale fi autoarea incidentelor [489]. Mai mult, guvernul român «este hotărât dc a nu precupeți nici un efort pentru a rămâne în relații bune cu U.R.S.S.» [490°]. într-o notă, înaintată de Direcția Politică a Ministerului Afacerilor Străine ministrului de război, se informa că, potrivit lui Gafencu, «remiterea notei sovietice a fost însoțită de sublinierea seriozității pe care guvernul U.R.S.S. o atribuie acestor incidente, care zădărnicesc bunele intenții dc normalizare a raporturilor între cele două state» [491].

în noaptea de 12 septembrie 1940, lui Gafencu i-a fost înmânată o nouă notă sovietică. Aceasta sc referea la discuțiile Vâșinski - Schulenburg, prin care Moscova cerca explicații Berlinului referitoare la transformarea Comisiei Internaționale a Dunării, fără avizul Uniunii Sovietice [492]. A doua zi, I. Antonescu și M Manoilescu s-au întâlnit cu Fabricius și Ghigi, cu care au abordat și această problemă[493] [494]. Ministrul Angliei de la București anunța Londra, la 20 septembrie, că, după conferința dc la Vicna, în problema Dunării «atitudinea Germanici față de România s-a asprit» [IW]. Această schimbare «dezastruoasă», el o datora «mașinațiilor domnului Gafencu la Moscova» sau «unei misterioase scrisori olografe adresate regelui Angliei de regele Carol, prin care explica faptul că simpatia miniștrilor față de Axă este doar o perdea» [495].

Au continuat, în cursul lunii septembrie, discuțiile privind vasele britanice blocate pc Dunăre. La 9 septembrie 1940, înlr-o convorbire cu Le Rougclcl, Jurașcu l-a rugat pe diplomatul englez să transmită propunerea Bucureștilor privind cumpărarea întregului parc de șlepuri și remorchere, «procedând, în acest chip, la transferarea de pavilion în mod corect și onorabil pentru Union Jack»[496]. Le Rougelcl a cerut punerea în libertate a vaselor, acest lucru, opina el, va fi hotărâtor în rezolvarea celorlalte probleme: expulzarea supușilor englezi, controlul societăților petrolifere. După două zile, diplomatul britanic i-a comunicat lui Jurașcu că refuză să transmită la Londra propunerea guvernului român, și că, peste o săptămână, ministrul R.Hoare va prezenta lui Ion Antonescu o notă cuprinzând litigiile dintre cele două țări [497].

La 15 septembrie, lt.col. Macnab a solicitat, printr-o scrisoare, Ministerului Apărării Naționale dc la București înapoierea aulovchicolelor și a unei părți din materialele transportate pentru distrugeri în zona petrolieră [498]; în toamna anului 1939 și în

489 **Idem, 24 968, f. 225 (telegramă de la S. Cripps, 16 septembrie 1940).**
490 ***Ibidem.***
491 **Arh. M.Ap.N., fond 950, dosar f.n. poziția 241, f. 284 (nota nr. 53 985, 31 august 1940).**
492 **Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 41, 1940, f. 305.**
493 ***Ibidem,* f. 305.**
494 **Great Britain, P.R.O. *F.O.,* 371, 24 968, f. 222.**
495 ***Ibidem.***
496 **Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 41, 1940, f. 302.**
497 ***Ibidem,* f. 305.**
498 **Arh. M.Ap.N., fond 5 419, dosar f.n., 1940, poziția 193, f. 12.**

primăvara anului următor au fost aduse în (ară de englezi materiale explozibile și mijloace dc transport și lucru în scopul de a fi puse la dispoziția unui detașament special britanic, care ar fi urmat să coopereze cu armata română la distrugerea instalațiilor din zona petroliferă: 89 600 kg dinamită, 5 000 m fitil detonam, 4 000 m fitil «Bickford» (ordinar), 1000 bucăți capse electrice, 51 500 bucăți capse pirotehnice, 2 000 bucăți aprinzătoare, 2 000 bucăți grenade incen-

diare. Mijloacele de transport cuprindeau unelte, scule, diferite materiale plus 23 autocamionete «Morris Commercial» din care două autocomprcsoarc, șase motociclete «Norton», cinci puști mitraliere «Bren», patru puști anticar, lăzi cu unelte și scule de geniu și cu costume de protecție contra ipcritciAtașatul militar britanic solicitase, la 8 mai, ca patru ofițeri de geniu de la Alexandria (Egipt) să vină, în două serii, să recunoască zona petroliferă [499] [500].

De la Londra soseau vești neliniștitoare, Florescu, însărcinatul cu afaceri, anunța Externele despre «serviciul complet dezorganizat la Legația Română din capitala Angliei» [501]. Acesta revenea, la 26 septembrie, cu noi amănunte. Astfel, Tilea se comporta, în fața unor cercuri politice, «ca un șef de misiune rival». Asociat cu Dimănccscu și cu sprijinul unor jurnaliști prieteni, ci acreditau versiunea că nu se vor reîntoarce în România, deoarece «nu erau de acord cu politica externă a guvernului». Acțiunea lor - era de părere Florescu - «pune Legația într-o lumină antipatică și ostilă față de Marea Britanic» [502].

Un nou grup de supuși britanici din industria petrolieră au fost arestați și deferiți justiției militare la 25 septembrie 1940. Arestarea, care reprezenta un act de apărare a siguranței stalului, a fost însoțită de vexațiuni inutile efectuate de legionari[503]. Ministrul Angliei de la București a protestat energic, iar la 29 septembrie, I lalifax i-a înmânat lui Florescu o notă diplomatică. Cabinetul de la Londra își exprima uimirea că guvernul de la București a pcnnis ca supușii britanici să fie arestați, în astfel de împrejurări și tratați «cu o asemenea brutalitate» [504], șeful stalului făcând «obslructiunc la cererile ministrului Angliei». Londra cerca să fie eliberați imediat prizonierii, în caz contrar, Anglia considera că România «nu mai atribuie importanță păstrării dc relațiuni, astfel cum există, în mod normal, între națiuni civilizate». O lipsă de curtcnic în rezolvarea acestei chestiuni - atenționa I lalifax - «va atrage, după sine, o rupere a relațiilor diplomatice» [l9î]. Florescu, apreciind că puterea Angliei «nu poate fi nesocotită și este departe dc a fi zdrobită», sfătuia la «spirit dc conciliațiunc și dc înțelegere a relațiilor ce mână acest război» [505] [bi']. El a revenit a doua zi, anunțând că această chestiune ocupa spații largi în presa engleză. Independent dc vina

499 ***Ibidem,*** **f. 12-13 (vezi referatul nr. 12 100 din 15 septembrie 1940).**

500 **Idem, fond 5 418, dosar 3, 1939-1940, Poziția 1 704, f. 160.**

501 **Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, dosar41, 1940, f. 311 (telegrama nr. 996, 18 septembrie 1940, de la Londra, semnală Florescu).**

502 ***Ibidem, f.*** **314 (telegrama nr. 1 011, 26 septembrie 1940, de la Londra, semnată Florescu).**

503 **Idem, dosar 42, f. 92.**

504 **Idem, dosar 41, f. 316 (telegrama nr. 1 017, 29 septembrie 1940, de la Londra, semnală Florescu).**

505 ***Ibidem,*** **f. 317-318.**

195 bis. ***Ibidem,*** **f. 319.**

dc care nu trebuiau absolviți supușii englezi, diplomatul român credea că ruperea legăturilor diplomatice, «pentru argumentul dc a se îndepărta dc la procedura juridică obișnuită, după toate aparențele și fără a intra în fondul procesului, ar fi cu lotul în defavoarea noastră» [506]. Ion Antonescu a comunicat lui R. Hoare că «ordinele cele mai stricte» au fost date ca supușii britanici arestați să primească «tratamentul cel mai corect» în timpul detenției lor și că se va urma cursul normal al justiției[507]. M. Sturdza, ministrul dc externe, după ce anunța pe Florescu

506 ***Ibidem,*** **f. 328 (telegrama nr. 1 019, 30 septembrie 1940, de la Londra, semnală Florescu).**
507 ***Ibidem,*** **f. 330.**

că «tratăm chestiunea aici», era și el convins «de necesitatea păstrării bunelor legături cu Marea Britanie»

După aceste evenimente, Foreign Office-ul s-a gândit, la începutul lui octombrie, la întreruperea legăturilor diplomatice, dar nu a luat o decizie definitivă. Legația de la București și S.O.E. au preconizat măsuri pentru pregătirea sabotajelor și a rezistentei politice, după ce relațiile bilaterale urmau să fie întrerupte. 400 de englezi au părăsit, la începutul lui octombrie, România; la Legație au rămas numai 20 de funcționari.

în capitala Angliei, s-au dat instrucțiuni ziarelor ca România «să nu fie menajată». Personal, generalul Antonescu nu era atacat, publicațiile engleze constatând că el «a fost forțat dc împrejurări să facă o politică contrară cu dorința sa»

S-au ivit greutăți în activitatea însărcinatului cu afaceri, Florescu, care anunța, la 8 octombrie, că nu mai avea «nici o trecere» pe lângă Foreign Office, motiv pentru care se vedea «paralizat» în îndeplinirea misiunii sale» [20°]. El nu putea colabora nici cu presa, deoarece Dimănccscu rămăsese o persoană oficială[508] [509] [510] [511]. Cu surprindere, același oficial român constata că, la Londra, Ungaria și Bulgaria, care sc găseau într-o situație similară, «beneficiază dc circumstanțe atenuante» și că, singură, România este considerată «ca având o poziție dușmănoasă față de Anglia» [512].

Marca Britanic se arăta lot mai preocupată de sosirea unor trupe germane în România. R.IIoare telegrafia, la 9 octombrie, că generalul I. Antonescu i-a afirmat categoric că nu sunt trupe germane în România și că maximul dc specialiști din Rcich nu depășește 3 000 dc oameni. Diplomatul englez credea că «trupele germane sunt așteptate într-un viilor apropiat» și că, după el, «relațiile între cele două țări au ajuns la un punct critic»[513].

Florescu insista să sc dea o «satisfacție minimă» cererilor Londrei, pentru a se evita, ceea ce numea el «o situație care ar însemna, în conștiința lumii anglo-saxone și americane, o eclipsă gravă a autorității internaționale a națiunii române» [514].

Oficialitățile române nu au lăsat fără răspuns solicitările Londrei.

---

508 ***Ibidem,*** **f. 329 (telegrama cifrați nr. 61 316, 2 octombrie 1940).**

509 ***BAR,*** **Arh. Dr. Angelescu, XXIII, varia 46 (buleUn informativ din 5 octombrie 1940).**

510 **Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, dosar, 41, 1940, f. 362 (telegrama nr. 1 047, 8 octombrie 1940, de la Londra, semnată Florescu).**

511 ***Ibidem,***
f. 366 (telegrama nr. 1 046, de la Londra, 8 octombrie 1940, semnată Florescu).

512 ***Ibidem,***
f. 368 (telegrama nr. I 050, 9 octombrie 1940, de la Londra, semnată Florescu).

513 ***Ibidem,***
f. 372 (telegrama nr. 1 057, 10 octombrie 1940).

514 ***Ibidem,***
f. 363.

R. Hoare a putut consulta «dosarul relativ la afacerea sabotajelor», iar Ion Antonescu, personal, s-a deplasat pentru a vedea condițiile de internare și de trai ale supușilor britanici anchetați[515]. Guvernul român a anunțat, la 12 octombrie, că c dispus să permită ieșirea la marc a vaselor fluviale engleze aflate pc Dunăre, în schimbul eliberării navei *Bucegi* și a tancurilor petrolifere *Oltenia* și *Steaua României*[516]. Acordul intervenea după o discuție care avusese loc în ziua anterioară între Le Rougctcl și Ion Antonescu. Cu acel prilej, se solicitaseră, de către reprezentantul diplomatic cngclz, «asigurări» în ceea ce privește securitatea supușilor britanici. Prin telegrama cifrată nr. 64 337, Mihail Sturdza anunțase Legația României dc la

515 ***Ibidem,*** **f. 374 (telegrama nr. 1 053, 10 octombrie 1940, de la Londra, semnată Florescu).**

516 ***Ibidem,*** **f. 381 (telegrama cifrată nr. 64 318, II octombrie 1940, semnată M. Sturdza).**

Londra că este în interesul nostru «să trecem peste graniță supușii britanici» [517]. Florcscu a intervenit, prin mai multe telegrame, pentru a se grăbi eliberarea supușilor englezi. Constatând că, în chestiunea de față, «interesele superioare de stat» cereau recurgerea la un asemenea procedeu în loc de proces, diplomatul român făcea următoarele considerații, nu lipsite de interes: 1) încă avem completa noastră libertate și autoritate politică; 2) România nu e ocupată de trupe germane, decât acolo unde sunt de apărat puncte strategice ; 3) pretinsa ocupație germană nu ne poate împiedica să arătăm, față de străinii care au stat și au lucrat la noi, tradițiile noastre de omenie; 4) o rezolvare binevoitoare ar fi în folosul situației statelor din Balcani, în general, și în aceleia a României, în special. însărcinatul cu afaceri român opinase, că un gest favorabil, din partea Bucureștilor, ar face o «excelentă impresie» la Londra și la Washington, colaborarea amcricano-cnglczâ fiind evidentă pe toate planurile [518].

Foreign Office-ul aprecia, la începutul lunii octombrie 1940, că ar trebui întrerupte raporturile diplomatice româno-cnglczc, dar nu a luat nici o hotărâre definitivă în legătură cu această problemă. La București, Legația guvernului Majcslății Sale și S.O.E., au stabilit măsuri pentru pregătirea sabotajelor și a rezistenței politice, după ce relațiile dintre Anglia și România aveau să fie întrerupte. La 14 octombrie 1940, 35 dc funcționari ai Legației și 62 de supuși britanici au părăsit (ara cu destinația Istanbul. S.S.I.-ul constata, pe baza afirmațiilor unora dintre ci, că, din actuala conjunctură politică «numai U.R.S.S., va realiza maximum de beneficii» [519]. Aceștia mai afirmaseră că «poporul român este condus dc o minoritate».

Primit în audiență de I lalifax, Florcscu a constatat că acesta nu părea mulțumit de faptul că eliberarea supușilor englezi arestați era condiționată. Florcscu a avut impresia că nu poate fi vorba decât de o amânare a ruperii raporturilor între cele două țări[520]. între timp, Dimănccscu, atașatul cultural român dc la Londra, și-a prezentat demisia; el afirmase că motivele gestului său sunt legate dc faptul că România «ar fi fost ocupată dc trupele germane». Printr-o telegramă, Florcscu anunța oficialitățile române că un prieten de la Foreign Office i-a făcut sugestia dc a se trimite din România personalități de vază pentru propaganda în străinătate[521].

Florcscu a continuat să informeze Externele despre dificultățile pe care le avea la Londra[522]. Dimănccscu fusese înlocuit cu Muntcanu, care a dus la tipar o broșură despre Basarabia;

517 ***Ibidem,*** **f. 390 (notă verbală nr. 64 824, 12 octombrie 1940).**
518 ***Ibidem,*** **f. 389.**
519 ***Ibidem,*** **f. 391-392 (telegrama nr. 1 062 de la Londra, 12 octombrie 1940, semnală Florescu).**
520 ***Ibidem,*** **f. 414.**
521 ***Ibidem,*** **f. 394(telegrama nr. 1072, de la Londra, 14 octombrie 1940,semnală Florescu).**
522 ***Ibidem, f.*** **379(telegrama nr. 1060, de la Londra, 11 octombrie 1940,semnală Florescu).**

considerată un «compendiu foarte util», lucrarea urma să fie distribuită prin poștă[523] [524]. în aceeași zi, Florcscu anunța București ca, în spatele manevrelor menite a rupe raporturile între România și Marca Britanic, s-ar afla fostul șef al misiunii diplomatice române de la Londra, V.V.Tilca. El nu știa, însă, dacă Foreign Office-ul se va lăsa influențat de «manevrele» lui Tilea[2N].

523 ***Ibidem*, f. 407(telegrama nr. 1083, 17 octombrie 1940, de la Londra,semnată Florescu).**
524 ***Ibidem*, f. 408(telegrama nr. 1086, 17 octombrie 1940, de la Londra,semnală Florescu).**

La 24 octombrie 1940, la o întrunire a Foreign Office-ului, șeful S.O.E.-ului a informat că Maniu era de acord să părăsească România la momentul oportun, întrunirea preciza că era mult mai bine, pentru conducătorul P.N.Ț., de a se stabili la Istanbul sau Cairo, decât la Londra. Totodată, s-a hotărât să nu se accepte formarea unui comitet român în capitala Angliei, condus de fostul diplomat V.V. Tilea[525] [526].

în contextul venirii în România a unei misiuni militare germane[2IS], decizia de a-1 scoate pe Maniu reliefa că britanicii hotărâseră să-și pună speranțele în el, ca un conducător, sau măcar șeful unei organizații de rezistență față de germani în lunile și anii următori.

Propunerea guvernului de la București privind trimiterea unei misiuni militare germane, sugerată de ministrul Fabricius, s-a făcut cu prilejul vizitei generalului von Tippelskirch, din 15 septembrie 1940; scopul acestei misiuni era să «colaboreze» cu Marele Stat Major de la București la «reorganizarea, dotarea și instrucția armatei române, pe baza experienței făcute de armata germană în Polonia și Franța» [527]. Ministrul de externe al Rcich-ului, Ribbentrop, l-a informat, la 9 octombrie 1940, pe ambasadorul sovietic de la Berlin, Skvarțev, și i-a cerut reprezentantului său la Moscova să-i comunice știrea «numai ocazional», iui Molotov. Conducătorul Wilhclmstrassc-ului aprecia că știrile apărute în presa engleză, despre trimiterea unor unități germane mai mari în România, sunt «complet tendențioase» și că, în realitate, este vorba de următoarele: «Guvernul român, în baza garanției acordate de Puterile Axei, nc-a adresat acum câtva timp rugămintea să-i punem la dispoziție, pentru instruirea armatei române, o misiune militară germană cu anumite formații de instrucție, din cadrul Wehrmacht-ului german». Se arăta că interesul Reich-ului este «de a se menține liniștea și ordinea în Balcani și de a proteja interesele noastre pentru petrol și cereale contra oricăror încercări de tulburare din partea Angliei» [528]. A doua zi, ambasadorul Karl Ritter ruga pe Fabricius să recomande guvernului de la București câteva instrucțiuni în chestiunea misiunii militare: 1) ce/ *mai important este ca acțiunea să capete o notă antiengleză și, în nici un caz, una antirusă;* 2) trebuie respectate următoarele cuvinte cheie: în cadrul garanției, *la cererea guvernului român,* misiunea militară, plus formațiuni de instrucție[529] [530]. într-un mod asemănător, se va exprima, din nou, Ribbentrop care, la 10 octombrie 1940, va adresa o circulară reprezentanțelor diplomatice germane din străinătate privind interpretarea oficială a trimiterii unei misiuni militare și a

525 **E. Barker, *British...*, p. 76.**
526 **Arh. M.Ap.N., fond 5 418, dosar f.n., Pozi|ia 1 847, f. 1-27.**
527 **Idem, 5 423, dosar 1, Poziția 23, 1940-1941, f. 1-22.**
528 **V.Fl.Dobrinescu, Ion Pălroiu, *Anglia...*, p. 100.**
529 ***Ibidem.***
530 ***Ibidem.***

unor trupe de instrucție în România. Ministrul de externe al Reichului sublinia că «marele interes germano- ilalian față de o producție petrolieră română neslinghcrită, precum și pericolul de încercări engleze de sabotaj au fost determinante pentru trimiterea de unități mai puternice de instrucție [22°].

Conform instrucțiunilor lui Ribbentrop, consilierul ambasadei germane de la Moscova, W. von Tippelskirch, l-a văzut pe V. Molotov și i-a comunicat cele transmise de Berlin. Ministrul de externe sovietic a afumat că, fiind vorba numai de

formațiuni de instrucție, efectivul numeric al unităților germane, care se găseau în România, nu putea fi prea mare. Molotov nu a vrut să recunoască existența unui pericol englez și a declarat că «Anglia are acum alte griji și trebuie să Tic bucuroasă să-și păzească propria-i viață» [22]

Ministrul englez de la București s-a prezentat, la 9 octombrie, la sediul Externelor cu o notă, prin care solicita să i se răspundă câte trupe germane sunt așteptate în România. R. I loarc a subliniat că «ar fi dificil pentru Legație ca să rămână aici, dacă numărul trupelor germane din București va fi exagerat de mare» [531 532 533].

Reich-ul a anunțat despre prezența trupelor sale în România și guvernul italian, arătând «marele interes», al celor două puteri, de «a se menține neslinghcrită producția de petrol» [221]. Referitor la misiunea militară germană, rezoluția lui Ion Antonescu, din 19 octombrie 1940, sublinia: «Se va redacta un proiect de convenție pentru toate capitolele. în proiect, se va fixa limita ofițerilor, subofițerilor și soldaților germani, care vor fi aduși. Durata șederii lor» [534]. La 24 octombrie 1940, conducătorul stalului român cerea să se stabilească precis : 1) cât va dura misiunea germană, fiindcă nu doresc să mergem la derivă, nici sub raportul financiar, nici din alte puncte de vedere. Principiul fiind *«a nu ne transforma o bună intenție politică și militară într-o ruină financiară și economică pentru România. Suntem destul de sccătuifi ca să mai continuăm procedeul»* (subl.ns.) [535]. Ulterior, a fost semnat un protocol privind aranjamentele chestiunilor decurgând din prezența trupelor germane în România [536]. La 11 octombrie 1940, sosea primul eșalon al armatei germane, comandat de generalul Hansen, care cuprindea 27 de ofițeri, 16 funcționari militari și transmisioniști, 120 subofițeri și trupă și 20 de autovehicule [537]. Problema preocupa, de altfel, cercurile politice și diplomatice britanice. R. A. Butler, subsecretar de stal parlamentar al Foreign Office-ului, declara, la 20 noiembrie 1940, în Camera Comunelor, că guvernul de la București «invitase trupele germane să intre în țară și ele sosiseră într-un număr mereu crescând». Aceste fapte, continua el, «au obligat Cabinetul Majcslății Sale să privească guvernul român ca ncmaifiind în controlul deplin asupra propriei lui țări și a politicii sale externe» [538]. Butler nu a pomenit nimic despre ruperea legăturilor între cele două țări. Nici după ce, la 23 noiembrie, România a aderat la Pactul Tripartit, la trei zile după Ungaria, nu s-a produs vreo reacție din partea Marii Britanii. Legația engleză din București a continuat să

531 ***Ibidem.***
532 ***Ibidem.***
533 ***Ibidem.***
534 **Arh. M.Ap.N., fond 5 423, dosar 8, Poziția 26, 1940-1941, f. 8.**
535 ***Ibidem*, f. 22.**
536 **Idem, dosar 16, Poziția 21, 1940, f. 38.**
537 **Idem, dosar 2 572, Poziția 14, 1940, f. 21.**
538 **El. Barker, *British...*, p. 76.**

funcționeze [539] [540].

în acest timp, ambasadorul englez la Moscova, Sir S. Cripps, a informat guvernul său despre dorința autorităților sovietice de a se apropia[2,0] de Anglia. Cripps a «sugerat» cabinetului de la Londra să recunoască anexiunile săvârșite de Uniunea Sovietică în răsăritul Europei, din perioada septembrie 1939 - iulie 1940. War Cabinet a

539 ***Ibidem.***
540 **Great Britain, P.R.O. *F.O.,* 371, 24 845, f. 73.**

analizat aceste propuneri. Secretarul de stat al Foreign Office-ului a gândit că, mai întâi, ar trebui informat guvernul american despre politica propusă de Londra. în acest scop, urma să Fie expediată Lordului Lothian, ambasadorul britanic de la Washington D.C., o copie a telegramei către Moscova, cu o scurtă explicare a inițiativei engleze, în al doilea rând. Cabinetul de Război englez aprecia că «ne-am compromite, atât poziția noastră actuală, cât și cea de după război dacă am declara *recunoașterea de drept* a agresiunii sovietice în Europa de Est». Dar, va trebui «să admitem *situația de facto,* pe care nu vom fi capabili s-o schimbăm, în orice caz, nu înainte de sfârșitul războiului» [541]. în fine, o a treia justificare sublinia că «ar fi imprudent să sperăm o nouă apropiere de Rusia, care a fost influențată de teama de Germania», dar, este normal «să se încerce o nouă apropiere față de aceasta» [542]. Londra credea că, în asemenea împrejurări, «va fi imposibil să convingem guvernul sovietic dacă nu le vom face, cel puțin, o ofertă interesantă privind poziția de după război». Se exprima temerea că Reich-ul putea oferi «evident mai mult» și că sovieticii pot fi atrași «numai ofcrindu-lc ceva mai durabil» [543]. Instrucțiunile transmise lui Cripps, reprezentând concluziile Cabinetului din 15 octombrie, prevedeau : a) o rezolvare, în cadrul aliat, a problemelor Europei postbelice, opiniile Uniunii Sovietice fiind luate în considerație în totalitate, pe baza a- socierii prietenești cu celelalte puteri implicate; b) după război, Anglia și Uniunea Sovietică să se abțină de la acțiuni osiile reciproce ; c) să se recunoască, până au loc noi consultări, suveranitatea *de facto* a U.R.S.S. în Estonia, Letonia, Basarabia, nordul Bucovinei și părțile orientale ale fostului stat polonez (aflate, în acel moment, sub control sovietic); d) să se asigure U.R.S.S. de un eventual atac din partea vecinilor săi; e) să sc garanteze că aici un atac asupra teritoriului sovietic nu va avea loc din partea Turciei sau Iranului, și, indirect, din pariea aliaților acestor țări[544]. Așa cum rezulta dintr-un document înaintat de Halifax primului ministru, Cripps, în schița acordurilor pe care a dat-o sovieticilor, a modificat formularea referitoare la controlul real asupra statelor baltice și a unor părți din Polonia și România înlr-o ofertă temporară de a recunoaște «suveranitatea *de facto»* a Uniunii Sovietice asupra teritoriilor ocupate, inclusiv acelea din «fostul stal polonez». Cripps a atenuat aceasta - sublinia secretarul de stat al Foreign Office-ului - afirmând că «recunoașterea durează numai până vor avea loc consultări cu guvernul sovietic după război». Halifax urma să-i telegrafieze lui Cripps, pentru a-1 atenționa asupra «discrepanței între instrucțiunile noastre și forma în care ele au fost reproduse». Modificarea formulei nu era deloc ușoară, deoarece, credea Halifax,

541 ***Ibidem.***
542 ***Ibidem.***
543 ***Ibidem.***
544 ***Ibidem,* f. 85-86.**

«dacă răspunsul sovietic nu este satisfăcător și revenim atunci la cele afirmate de Cripps, ei ne vor acuza că schimbăm oferta originală și că nu suntem serioși în negocieri» [545]. Departamentul Nord al Foreign Office-ului aprecia, și el, că admiterea «suveranității *de facto*» este «puțin cam mult» și va provoca, probabil, «neplăceri cu guvernele american și polonez». Mai mult, exista teama încheierii unui pact sovieto- -nipon, ceea ce ar fi reprezentat «o lovitură morală dureroasă pentru Anglia» : un asemenea pact «ar fi deblocat forțele japoneze de la frontiera Manciurici și eventuala lor folosire împotriva britanicilor».

545 ***Ibidem,* f. 73.**

Contactele între reprezentanții Legației Angliei de la București și oficialitățile române au devenit lot mai rare; la 10 ianuarie 1941, R.I loare se interesa la Al. Cretzeanu despre prezența trupelor germane în România Patru zile mai târziu, S.S.I.-ul constata că, în cercurile diplomatice, se afirmă că Legația britanică sc va lichida oficial la 20 ianuarie, iar România va fi declarată «ca protectorat militar și economic german». Ministrul Iranului de la București, Mokscn Rcis, urma să conducă oficial biroul de informații englez și să apere interesele britanice în România [546] [547].

A urmat rebeliunea legionară din ianuarie 1941. Unii miniștri englezi, acreditați în statele balcanice, au privit cu satisfacție restaurarea ordinci[548]. Generalul Ion Antonescu și-a refăcut guvernul pc o bază dc non partid și și-a consolidat poziția. La Foreign Office, Dixon menționa, cu regret, la 11 februarie: «Partidul Național Țărănesc și conducătorii liberali, conlinuându-și atitudinea lor lipsită dc caracter, par a fi acceptat inevitabilul și a fi determinați să susțină noul guvern așa cum c el» [549]. luliu Maniu își folosea energia pentru a cîșliga sprijinul membrilor deziluzionați ai Gărzii dc Fier. Maniu i-a transmis lui R. Iloare, cu puțin timp înainte ca acesta să părăsească România, că Zclea Codrcanu lăsase un fel dc testament desemnându-1 pc cl conducător; impresia lui R. Iloare era că, «deși intențiile lui Maniu sunt dintre cele mai bune, lui îi lipsește inspirația» [550]°.

Ministrul Angliei a remis, la 10 februarie 1941, lui Al. Cretzeanu o notă prin care-1 informa că guvernul său a hotărât să-1 recheme și să retragă misiunea diplomatică și funcționarii consulatelor. Plecarea Legației era fixată pentru 15 februarie. Ministrul american dc la București prelua apărarea intereselor engleze în România. Ni se recomanda să intervenim pc lângă guvernul suedez pentru ca acesta să preia apărarea intereselor României[551]. D. Jurașcu, din Direcția Politică a Ministerului Afacerilor Străine, a avut, trei zile mai târziu, o discuție cu secretarul Legației engleze, Hankey ; acesta din urmă îi declara că, pentru români, «nu există decât un lucru de făcut: să păstrăm armata intactă și să așteptăm momentul propice pentru a ne debarasa dc trupele germane» [552].

Raporturile diplomatice româno-englczc au încetat pc dala de 15 februarie 1941 [553]. Decizia Londrei n-a cauzal nici o surprindere la București [554]. întreruperea legăturilor diplomatice nu a însemnat

546 **Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 42, 1941-1944, f. 71.**
547 ***Ibidem,* f. 84.**
548 ***Ibidem,* f. 100 (telegrama nr. 180, 27 ianuarie 1941).**
549 **El. Barker, *British...,* p. 76.**
550 ***Ibidem.***
551 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 42, 1941-1944, f. 104 (nota engleză nr. 21, 10 februarie 1941).**
552 ***Ibidem,* f. 110.**
553 ***Ibidem,* f. 111.**
554 **Arh. Sl. București, fond Casa Regală, Mihai I, dosar 19, 1941, f. 4.**

însă și o lipsă a contactelor; îndeosebi Gr. Gafencu, ministrul României dc la Moscova, a avut dese contacte, cunoscute cancelariilor occidentale, cu Sir S. Cripps. Foslul titular al diplomației Bucureștilor, din anii 1939-1940, aprecia că întreruperea relațiilor diplomatice nu cerca neapărat și ruperea legăturilor personale care sunt «uneori chiar o necesitate diplomatică» [555].

555 **Gr. Gafencu, *Jurnal,* Perioada 1941-1944, vol. I, p. 1**

După întreruperea legăturilor diplomatice între România ți Anglia, oficialitățile britanice, îndeosebi cele de la S.O.E., au considerat că luliu Maniu era singura persoană care ar fi pulul conduce o mișcare dc rezistență. La o întrunire a Foreign Office-ului, reprezentanții S.O.E. au relatat că «programul» lor în România depindea dc «cooperarea cu Maniu și cu partizanii acestuia», mai ales că, la finele lui februarie 1941, R. Hoare și personalul Legației părăsiseră România. în martie, același an, luliu Maniu era așteptat să vină în Anglia; britanicii îi lăsaseră un transmițălor. Dar în pofida promisiunilor făcute lui R.Hoare și reprezentantului S.O.E.-ului în România, Dc Chaslclain, luliu Maniu a continuat să rămână în țară. Britanicii au fost anunțați, la 29 aprilie, că opinia publică din România «era antigermană» și că românii nu erau demoralizați dc înaintarea Rcich-ului în Balcani [556]. Un al doilea mesaj anunța că germanii intenționau să atace Uniunea Sovietică la 15 iunie 1941. Unul din motivele pentru care luliu Maniu nu a părăsit România a fost acela că un viitor conflict germano-soviclic ar fi creat posibilitatea ca România să recapete Basarabia și nordul Bucovinei. Omul politic român credea că avea dc jucat un rol important, cu greu acceptat dc britanici, dar - constată cu justețe ELBarker - «principalul motiv era neputința sa temperamentală de a se hotărî asupra unei acțiuni pozitive» [557]. După intrarea României în războiul anlisovictic, luliu Maniu a protestat, într-un memoriu către Ion Antonescu, împotriva trecerii Nistrului. El a cerul ca armata să fie păstrată și folosită pentru redobândirea Transilvaniei dc Nord; copii ale memoriului lui Maniu au ajuns la Londra și au fost folosite în transmisiunile B.B.C-ului pentru România. Conducătorul stalului român nu a părut a fi ofensat dc acest protest, el susținând că, luptând cu Uniunea Sovietică, România lupta pentru Europa [558].

în vara anului 1941, S.S.I.-ul a depistat mai multe secțiuni dc spionaj englez în România, în cadrul lor fiind implicați inginerul Ioan Popovici, directorul Societății petroliere «Unirea», care primise de la dc Chaslclain, înainte ca acesta să părăsească România, 44 milioane lei pentru organizarea acțiunilor respective ; Vișa Augustin, Bălan luliu, Beza Ion, inginerul Rică Georgescu, Gheorghe Dinu, ziarist la «Timpul», Ștefan Cosmovici, Mihai laroslavici. Organele S.S.I.-ului au constatat, cu prilejul anchetei, că aceștia transmisescră 53 dc mesaje cu caracter militar, politic și economic; totodată, se descoperise legătura lor cu organele Intelligence Scrvicc-ului de la Istanbul [559] [560].

Ministrul Statelor Unite dc la București a transmis lui Mihai Antonescu, la 30 noiembrie 1941, o comunicare prin care guvernul britanic avertiza România ca, până la 5 decembrie, să înceteze

556 **Great Britain, P.R.O., *F.O.,* 371, 29 991, f. 50.**
557 **El. Barker, *British...,* p. 77.**
558 ***Ibidem,* p. 224.**
559 **Arh. St. București, fond Președ. Cons, de Min., dosar 17, 1941-1943, f. 64-65.**
560 **Arh. M.A.E., fond 71, S.U.A., dosar 41, 1941-1944, f. 161 (nota nr. 819).**

războiul cu Uniunea Sovietică; în caz contrar. Anglia se considera în stare dc beligeranță cu România “°. La 5 decembrie, Winston Churchill a aprobat declarația dc război făcută României[561]. Oficialitățile de la București au răspuns ultimatumului englez afumând «că nu noi suntem agresorii, și că nc-am luptat spre a recuceri provinciile pierdute anul trecut și spre a păstra ființa

561 ***The Diaries of Sir Alexander Cadogan, 1938-1945,*** **London, 1971, p. 416.**

noastră națională» [M2]. România a aflat, din sursă americană, că Anglia a hotărât împotriva voinței ei, să facă acest pas, spre a da o satisfacție Uniunii Sovietice [562] [563]. începând cu 7 decembrie 1941, orele 15,30, România și Anglia s-au aflat în stare dc război[564].

CAPITOLUL AL III-LEA

ROMÂNII DIN ANGLIA ÎN ANII CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Ullimilc cedări teritoriale din anul 1940 - partea dc nord-vest a Transilvaniei și Dobrogea dc Sud - au fost înfierate dc toți românii afiați pe pământ englez. Cei mai mulți dintre membrii Legației dc la Londra au reproșat regimului carlist cedarea, fără luptă, a acestor părți din provinciile istorice și l-au socotit drept principal vinovat pentru prăbușirea granițelor României Mari, pe cx-rcgclc Carol al II-lea La B.B.C., Eddy Boxshall, fost director al unei societăți petroliere din România și ginere al prințului Barbu Știrbei, vorbind în românește, a chemat poporul la arme[565] [566]. Câțiva dintre funcționarii Legației, mergând la casa din Wheatley a lui Viorel Virgil Tilea, i-au cerul acestuia să părăsească expectativa și să ia «inițiativa» organizării activității românilor dc la Londra. Dar cx-ministrul a ieșit din echivoc vorbind numai la B.B.C. Deși pentru cei mai mulți, ca fost atașat militar la Londra, în perioada 1923-1926, generalul Ion Antonescu prețuia și stima Anglia, toți au fost, curând, dezamăgiți dc proclamarea statului național-lcgionar și dc noua orientare polilico-diplomatică și militară care se pregătea la București.

Unii dintre membrii Legației erau neliniștiți dc eventuala lor rechemare din post, alții se gândeau deja ce statut politic îi așteaptă în viilor - în perspectiva rămânerii în Anglia - în contextul întreruperii legăturilor diplomatice româno-englcze.

Refuzul Angliei dc a accepta numirea unui nou ministru al României la Londra în persoana diplomatului Vasile Stoica, «problemele» create dc însărcinatul cu afaceri Radu Florescu în relațiile cu unii din membrii Legației, dar și a depășirii câtorva din atribuțiile sale, lipsa de decizie a lui Tilea, prezența în personalul legației a unor membri ai Gărzii de Fier, între care și Mircea Eliade, au fost principalele elemente care au caracterizat viața românilor dc

562 **G. I. Duca, *Cronica unui român din veacul XX,* vol. II, Miindien, 1984, p. 320.**
563 ***Ibidem.***
564 **Arh. M.Ap.N., fond 5 418, dosar f.n., Poziția 2 905, 1945, f. 330.**
565 **Hoover Archives, Palo Allo, S.U.A., D. Danielopol Papers, Box no. 3, f. 73 și următoarele.**
566 ***Ibidem,* f. 74.**

la Londra. Au început să devină tot mai «îngrijorați» de situație Dimitrie Dimănccscu și căpitanul Iliescu, cunoscuți pentru simpatiilor lor anterioare pro-carlistc.

La 9 septembrie 1940, la Legația română dc la Londra, Radu Florcscu a ținut o scurtă cuvântare, care i-a șocat pe toți cei prczenți. Considerând o «aventură» cei zece ani dc domnie ai ex-regclui Carol al Il-lea, Florcscu a criticat tot ce se

produsese în fostul regim. Dumitru Danielopol, expert al Băncii Naționale a României, aflat în acel moment la Londra, descria astfel acest episod: «... Partea șocantă era că, în loc să ne vorbească de tragedia care a lovit țara, acum dezmembrată și ușoară pradă pentru Germania, el nc-a vorbit numai de fostul regim, în termeni extrem de defavorabili, regim al cărui reprezentant acreditat fusese până în ultimele două zile. Că regimul avusese cusurul său era evident și o știam cu toții, dar regimul ce venea putea fi și mai dezastruos. în orice caz, schimbarea bruscă de cămașă, a însărcinatului cu afaceri din Londra, a avut darul să ne dezguste pe toți» [567]. După Florcscu, a vorbit Mircea Eliade, care le-a făcut «un expozeu» extrem de documentat al (ororilor) comise de poliția fostului regim contra Gărzii de Fier, spunându-le pe șleau, că el era una din luminile conducătoare ale acestei mișcări și că a avut de suferit din această cauză rigorile lagărului de concentrare»[568]. D.Danielopol surprinde, însă, și marile calități intelectuale ale lui Mircea Eliade : «Foarte inteligent, cult și voiajat, este un excelent povestitor, așa că este o plăcere să stai de vorbă cu el (...) el este un mistic și crede, cu toată inima, în Garda de Fier, pentru care a suferit multe neajunsuri. în materie de politică, se poale spune că i se aplică termenul american *sucker,* sugaciu, naiv, credul, căci arc ferma convingere că numai un regim gardist poale regenera țara și rcinoraliza. Trăiește complet cu capul în nori și a suferit mult de lot când, în unna revoltei gardiste din ianuarie, generalul Antonescu a dezvăluit escrocheriile făcute de legionari» [569]. Marele filosof, de altfel, a dezaprobat atrocitățile Gărzii de Fier din noiembrie 1940. «Prin aceste asasinate, nota Mircea Eliade, echipele de legionari, care le-au înfăptuit, credeau că răzbună pe Codrcanu. în fapt, ele au anulat sensul religios, de *jertfă* al legionarilor executați sub Carol și au compromis iremediabil Garda de Fier, considerată de atunci o mișcare teroristă și pro-nazislă...» [570]

Mircea Eliade sosise la Londra la 15 aprilie 1940, pentru a ocupa funcția de atașat cultural, la recomandarea profesorului Alexandru Roselli și cu sprijinul istoricului C.C.Giurcscu [571] [572] [573]; ultimul era titular la departamentul Frontului Renașterii Naționale în cabinetul Gh.Tătărescu. Filosoful era convins că o bună propagandă culturală putea servi foarte bine cauzele politice ’. Dar evoluția evenimentelor politice și militare europene, din primăvara și vara anului 1940, au

567 ***Ibidem.***

568 ***Ibidem,*** **f. 78. Mircea Eliade acordă în «Memoriile» sale un spa(iu redus prezenței la Londra (Mircea Eliade, *Memorii. Recoltele solstițiului,* vol. II (1937-1960), București, «Humanitas», 1991, ediție Mircea Ilandoka, p. 47 și următoarele.**

569 **Hoover Archives,PaloAllo, S.U.A. D. Danielopol, Papers, Box no.3, p. 106.**

570 **Mircea Eliade *op.cit.* p. 48.**

571 ***Ibidem,*** **p. 11.**

572 ***Ibidem,*** **p. 8.**

573 **Hoover Archives, Palo Alto, S.U.A., D. Danielopol Papers, Box no. 3, f. 107.**

Impietat asupra unei bune propagande a României la Londra, cu toate eforturile făcute de Mircea Eliade. Din mărturiile prietenului său, D.Danielopol, rezultă că, imediat după sosirea la Londra, l-ar fi văzul - la întâlnire participa și ministrul V.V.Tilea - pe R.Brucc Lockhart, din Serviciile speciale britanice, care i-ar fi propus să ia conducerea unui post clandestin de radio în Anglia'. Tilea a evitat subiectul iar, mai târziu, postul a început să emită prin vocea lui Dimitrie Diinănccscu, emisiunile sale rcmarcându-sc prinlr-un «carlism» total.

încă din vara anului 1940 cercurile politice și militare engleze au început să se «intereseze» dc activitatea românilor de la Londra, în perspectiva unor acțiuni viitoare. Pe lângă Boxshall și colonelul Masterson, un rol important l-a jucat profesorul dc origine română David Milrany, care funcționase până atunci la celebra universitate americană din Princeton. Milrany se ocupa de chestiunile românești la «Chatham IIousc», din Oxford, instituție particulară patronală de Foreign Office, menită să studieze problemele europene și să pregătească materialele documentare pentru viitoarea conferință de pace. La activitățile sale fuseseră mobilizați numeroși specialiști care lucrau îndeosebi la «Balliol College» [574] [575] din Oxford.

Practic, până în toamna anului 1940, sc conturaseră în cadrul Legației române două curente. Unul, având în frunte pe ex-minislrul Tilca, anlianloncscian și oarecum «rezervat» față dc cx regele Carol al II-lea, aduna laolaltă pe cei mai mulți dintre foștii funcționari din cadrul misiunii diplomatice: Bclitorcanu, Șmilovici, Malyla Coslicscu Ghyka, Victor Budcanu, D.Dimănccscu (care, însă, prin postul său dc radio, făcea vădit propagandă carlistă). Nu își fixaseră definitiv poziția, dar erau apropiați dc Tilca, amiralul Gh.Dumilrescu, căpitanul Gh.Ilicscu, Marcu Bcza, Decebal Malcescu, Murgu, domnișoara Mczinccscu și doamna Tomcscu.

Cât privește pc Mircea Eliade, acesta sc simțea legat dc Tilca, filosoful păstrând bune legături cu fostul însărcinat cu afaceri Radu Florescu și cu profesorul Mitrany. Eliade avea temeri ca nu cumva, prin «intrigile lui Tilca» pc lângă cabinetul englez, Carol al II-lea să sc reîntoarcă la București. încă dc atunci, Eliade avea convingerea că Anglia va «câștiga» războiul și dorea - în ipostaza reîntoarcerii în România - să convingă cercurile conducătoare dc la București să nu sc aventureze într-o politică pro-germană ". Gândind astfel, Eliade era partizanul organizării unei mișcări libere române la Londra care, însă, să nu aibă, în nici un fel, caracter carlist.

Celălalt grup, anlicarlist și anlianloncscian declarat, avea în frunte pe Victor Cornea, rezident în Anglia și conferențiar în capitala imperiului. Reprezentant al lui luliu Maniu la Londra, Victor Comea, care efectuase studii temeinice în Anglia și era un bun specialist în probleme economice, păstra strânse legături cu liderul opoziției britanice Clement Attlee, șef al Partidului Laburist. Semnatar al lucrărilor *Mișcarea revizionistă din Anglia și chestia Transilvaniei, What next in Central Europe ? (Ce viitor are Europa centrală),* cu o prefață dc Atdcc, *Societatea Națiunilor și Securitatea colectivă* și a numeroase broșuri, autor al unor studii asupra reformei stalului, bazate pe principiile democrației sociale modeme, a proprietății și producției agricole, Victor Comea a considerat, de la început, că un organism al românilor din Anglia, condus de Tilca,

574 ***Ibidem.***
575 ***Ibidem.***

nu putea să fie decât viciat de amprenta trecutului de obedienţă faţă de regimul carlist[576].

începând cu octombrie 1940, Tilca s-a manifestat activ în vederea creării unei mişcări libere române, dar din cauza atmosferei dc suspiciune dintre membrii fostei Legaţii, acţiunea a părut temerară. De abia după masacrele legionare dc la finele lui noiembrie 1940, Tilca a ieşit din tăcere şi a încercat să forţeze mâna Foreign Office-ului pentru a întrerupe legăturile diplomatice cu România. La 30 noiembrie

576 **George Beza,** ***Misiune de război în serviciul cauzei abate (România în vâltoarea celui de al doilea război mondial),*** **Bucureşti, Editura «Albatros», 1991, p. 94.**

1940, în *Times,* apărea o declarație a ex-ministrului potrivit căreia «lumea civilizată să nu judece națiunea română după aceste orori rușinoase (este vorba de asasinatele produse de legionari - n.V.Fl.D.) Asasinatul politic a fost introdus din afară și inspirat de Himmler etc....» [B]. în același cotidian a apărut și știrea potrivit căreia întreg personalul Legației României de la Londra demisionase în semn de protest față de atrocitățile săvârșite de legionari la București. Știrea s-a dovedit a fi un «bluff», Tilea nefiind la prima greșeală de acest fel. Este adevărat că oficialitățile britanice îl autorizaseră să «organizeze» o mișcare a românilor de la Londra, dar *numai* după întreruperea legăturilor diplomatice între România și Anglia; ex-di- ploinatului i se explicase că guvernul Churchill nu putea, în același timp, recunoaște cabinetul Antonescu și un organism de opoziție față de general [577] [578], aflat la Londra.

V.V.Tilca făcuse presiuni asupra acestui personal, în scopul de a precipita ruptura raporturilor diplomatice între cele două țări. Faptul a creat o atmosferă nefavorabilă, care nu a făcut altceva decât să accentueze procesul de sciziune. Mai mult, atitudinea favorabilă a majorității membrilor mișcării lui Tilea, exprimată atât în presă cât și la radio (postul secret Dimănccscu), față de cx-rcgclc Carol al II-lea, a creat o marc neîncredere printre românii din Anglia, mișcarea fiind cotată, în realitate, drept una «carlislă» deghizată. Unele transmisiuni ale B.B.C.-ului, inspirate sau emanând de la aceeași sursă, au afirmat chiar că abdicarea regelui Carol al II-lea a fost rezultatul «intrigilor germane», ceea ce a nemulțumit profund opinia publică românească [579]. Totodată, în unele articole de presă se făceau aprecieri nefondate, hilare chiar, potrivit cărora generalul Antonescu «cedase» [580] [581] Basarabia, Nordul Bucovinei, nord-vcslul Transilvaniei și Dobrogca de sud, când se cunoaște că toate «negocierile» avuseseră loc sub regimul lui Carol al II-lea. Numai tralalul de la Craiova s-a semnal la începutul guvernării generalului Antonescu, dar discuțiile româno-bulgare, în această chestiune, avuseseră loc în august 1940.

Despre intențiile sale, așa cum rezultă și din arhivele cehoslovace, Tilea îl informase, la începutul lui noiembrie 1940, pe omul politic II. Ripka, aflat la Londra. Proiectul, îi mărturisea Tilea lui Ripka, viza crearea unui «Consiliu Național Român» [>7], dar întrucât existau încă raporturi diplomatice între Londra și București, ex-minislnil nu intenționa să treacă, deocamdată, la acțiuni concrete.

---

577 **Hoover Archives, Palo Alto, S.U.A., D. Danielopol Papers, Box no. 3, f. 109.**

578 ***Ibidem,* p. 111.**

579 **Great Britain, P.R.O. *F.O.* 371 29 980, f. 64.**

580 **Hoover Archives, Palo Alto, S.U.A., D. Danielopol Papers, Box no. 3, f. 124 (Este vorba de un articol tipărit în «Daily Telegraph», la care a ripostai Murgu).**

581 **M. Tejchman, *Rumunska burzoazni emigrace v letech druhe svetove valku,* în «Slovansky prehled», 6, 1980, p. 489^94.**

Momentul care a grăbit pe Tilea să înceapă acțiunea a fost ocazionat de aderarea României la Pactul Tripartit, eveniment care a avut loc la 23 noiembrie 1940, precum și asasinarea unor personalități, între care marele istoric Nicolae lorga și cunoscutul economist Virgil Madgcaru.

Bazele mișcării au fost puse la 9 noiembrie 1940 când, în cadrul unei acțiuni, V.V.Tilca și-a prezentat, prinlr-un discurs, «intențiile». Autoritățile engleze care în mod tacit aprobaseră acțiunea l-au rugat «să meargă încet, lără multă activitate» [582].

582 **Arh. M.A.E., fond 71, Anglia dosar 42, 1941-1944, f. 48.**

Dar, la finele aceluiași an, Foreign Office-ul i-a «atras atenția» lui Tilea că nici un fel de organizație, formată de el sau de alți români, nu avea șanse de a fi recunoscută [583] de guvernul britanic.

Comitetul Național Român constituit la 29 noiembrie 1940 avea următoarea componență: președinte - V.V.Tilea; George Dumitrescu - secretar general și vicepreședinte; Matyla Coslicscu Ghyka - vicepreședinte; C. Laptew - vicepreședinte ; Traian Beliloreanu, Marcu Bcza, Annemarie Calimachi, D. Dimănccscu, Barbu Niculescu, Ion Rațiu, Olto Șmilovici, Sanda Stălescu, C. Vârgolici - membri.

Mișcarea condusă de fostul diplomat se numea «Free Romania» și avea două obiective esențiale : 1) să-și apropie poporul român în ansamblul său ; 2) să servească ca punct de raliere a românilor din S.U.A. și Canada, adversari ai dictaturii anloncs- cicnc. Membrii reprezentanței diplomatice erau, în majoritate, devotați cauzei pentru care lupta Marea Britanic și aceleia a mișcării «Free Romania». Din acest motiv, ci au considerat ca o datorie să nu părăsească Legația, atât timp cât guvernul britanic considera încă necesară menținerea unei reprezentanțe diplomatice la București[584].

Organizația lui Tilca a considerat intervențiile lui Churchill și I lalifax - din 5 septembrie 1940 - făcute în Camera Comunelor, drept o «bază dc drept internațional a revendicărilor și drepturilor românești»[585]. Declarațiile adoptate la 29 noiembrie 1940 și în ianuarie 1941 exprimau reprobarea față dc actele samavolnice întreprinse de legionari și dc regimul antoncscian legionar. Prin conferințe ținute la Londra și Manchester s-a analizat și problema evreiască. între realizările mișcării amintim crearea unui comitet româno-cnglcz ortodox la Londra, în scopul continuării relațiilor între cele două biserici; 22 dc marinari români, refuzând să sc întoarcă în decembrie 1940 în țară, au participat, alături dc anglo-amcricani, la Bătălia Atlanticului [586] [587]. Activitatea sa culturală și dc propagandă avea un caracter pur politic. între primele sale acțiuni amintim : editarea a 7 broșuri, ținerea a 34 dc conferințe și a 14 discursuri la radio, publicarea a 56 de articole în ziarele britanice și trimiterea în S.U.A. a altor 200 Comitetul coordonator a mai urmărit asigurarea posibilităților dc existență pentru studenții dc origine română și a celorlalți români afiați în Marca Britanic. Tilca a închiriat, pentru organizație, încăperile din «Grosvenor Square» nr. 20 și s-a străduit să obțină și mijloacele financiare aferente. Totodată, el a încercat să atragă dc partea sa câțiva oameni politici români dintre cci mai reprezentativi și s-a adresat în câteva rânduri

583 **M. Tejchman, *op.cit.,* p. 489-490.**

584 **G.Beza, *Mission de guerre au service de la cause alliee : la Roumanie dans la tourmente de Ia Scconde Guerre Mondiale,* Paris, Ed. Lammond, 1977, p. 118.**

585 **Great Britain, P.R.O. *F.O.,* 371, 29 980, f. 64.**

586 **Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 42, 1941-1944, f. 52.**

587 ***Ibidem.***

lui Gr.Gafcncu, pe atunci ministru la Moscova, pentru a veni la Londra și a prelua conducerea întregii acțiuni. Deoarece Gafencu a refuzat[588], a menținut personal conducerea.

Tot în ultima parte a anului 1940, în Orientul Apropiat s-a constituit un Comitet al românilor liberi, între inițiatorii căruia se aflau : G.Beza, Pavel Pavcl, C.Bianu, S.Nenițcscu (fost secretar particular al lui Titulescu). Sediul organismului se alia în Casa română din Ierusalim; autoritățile britanice au aprobat apariția unei publicații

588 ***Ibidem,* f. 51.**

și activitatea acesteia; colectivul de redacție cuprindea pe G.Beza, M.Solomon, Henri Marcus, George Horia, Li viu Artenie. Membrii Comitetului au intenționat să-i ofere prcședința lui N.Tilulcscu și au stabilit contacte cu Tilus Crislurcanu și Aurel Decei aflați, în acel moment, în Turcia[589]. Ulterior, C.Bianu, Pavel Pavel și S.Ncnițcscu - cu aprobarea lui luliu Maniu - au plecat în Anglia pentru a contribui la constituirea unui Comitet Național Român reprezentativ.

Cât privește pe Titulescu, ex-diplomatul, cu toate că era grav bolnav, dragostea dc țară La determinat să ia legătura cu vechi prieteni din Anglia pentru a obține, în vreun fel, sprijin pentru România. într-o scrisoare expediată de la Cannes lui Winston Churchill, la 10 decembrie 1940, aprecia eforturile Angliei în război și cerca să i se faciliteze o vizită la Londra. Titulescu considera că «erorile» recente ale Bucureștilor, dialogând cu Axa, trebuiau înțelese[590]. Aprecierile Foreign Office-ului pc marginea scrisorii relevă pregnant poziția Angliei față dc România, sensul politicii sale față dc București. în esență, sc considera că Nicolae Titulescu «nu nc-ar fi, în momentul dc față, dc nici un folos, deși e posibil ca el să ne poată fi util în viitor» ; sc sugera, deci, trimiterea unui răspuns «ncangajant» [591]. «Replica» premierului Churchill s-a situat, într-adevăr, pc această linie, prezența lui Titulescu la Londra și, mai ales, o eventuală alegere a acestuia la prcședința organizației «România Liberă» ncfăcând parte din calculele politice ale Foreign Office-ului.

în ianuarie 1941, a fost publicat un manifest conținând șapte puncte, în care sc arăta că viitorul României trebuie să fie acela al democrației (art.5); la articolele 1 și 2 erau expuse principiile federalizării Europei[592], al căror partizan devenise Tilea.

în timpul întreruperii raporturilor diplomatice între Marca Britanic și România, cca mai mare parte din membrii Legației României, prin demisii spontane, au manifestat simpatic pentru Imperiul britanic. Ei s-au așteptat ca «mișcarea» inițială a lui Tilea să fie reformată și lărgită pc baze democratice, în scopul înglobării tuturor românilor rămași voluntari în Anglia. Aceștia sc bazau și pc faptul că, în mai multe rânduri, Tilea afirmase că neînțelegerile personale cu Maniu vor fi favorabil rezolvate[593] (ani dc zile, Tilea a fost considerat dc Maniu și dc P.N.Ț. drept un renegat politic). Din motivele arătate, Tilea, prea legat de fostul rege și dc Al.Vaida-Voicvod, nu a fost acceptat dc acea parte a emigrației care avea aspirații democratice și era orientată politic spre liderii P.N.Ț. din România. Cei care l-au abandonat pc Tilea opinau că mișcarea trebuie să fie «nu politică, ci una națională», iar personalitatea lui luliu Maniu să fie înfățișată nu ca aceea a unui șef dc partid politic,

589 **V.Fl.Dobrinescu, Ion Pălroiu *Anglia...* p. 108.**
590 **Great Britain, P.R.O. *F.O.* 371, 24 996, f. 353.**
591 ***Ibidem,* f. 351.**
592 **V.Fl.Dobrinescu, Ion Pălroiu *Anglia..., Passim.***
593 **Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 42, 1941-1944, f. 50.**

ci doar ca un «simbol al cauzei naționale și democratice, în cea mai largă expresie» [594].

Refuzul tuturor membrilor Legației de a se reîntoarce în România punea Foreign Office-ul în încurcătură. Guvernul dc la Londra a favorizat dorința lui V.V.Tilca, Marcu Bcza, V. Styrcca, Matyla Costiescu Ghyka, V.Budcanu, Victor Cornea, Vârgolici, Ion Rațiu, doamna Mczincescu, amiralul Gh.Dumitrescu și căpitanul Gh.Ilicscu de a rămâne în Anglia.

594 **Great Britain, P.R.O. *F.O.* 371, 29 980, f. 75.**

Un militar englez, maiorul J.L.P. Back, însărcinat de Foreign Office să se ocupe dc chestiunile românești, a fost numit ofițer de legătură al guvernului Majcstății Sale Britanice pe lângă românii din Anglia[595]. Din discuțiile purtate de Back cu Dumitru Danielopol reieșea că guvernul englez se împotrivea unei activități politice a românilor în Anglia - ca grupări sau persoane - dar era dispus să-i ajute pentru a se încadra în efortul de război aliat. Cu această «soluție» nu erau de acord Pavel Pavel, Victor Cornea, Decebal Mateescu și Victor Budeanu. Back declarase că guvernul său roagă «a (se) înceta activitatea politică și publicitatea în presă și că ar privi cu ochi răi dacă nu am lua aceasta în considerare»[596].

Suedezul Wachenfeld, în contextul întreruperii raporturilor bilaterale, a fost însărcinat să se ocupe de treburile fostei Legații române.

în lunile martie și aprilie 1941 au avut loc tratative și negocieri între români pentru punerea la punct a proiectatei mișcări ; ele s-au desfășurat la «Barklay Hotel», «Piccadilly Hotel», la reședința lui Tilea de la Wheatley sau la cea a lui Dimăncescu de la Cheniston. La aceste întruniri au participat așa-numiții membrii fondatori: Tilea, Dimăncescu, amiralul Dumitrescu, căpitanul Iliescu, Mateescu, Belitoreanu, Barbu Niculescu, Slyrcea, Ghyka, Beza, domnișoara Mezincescu, Șmilovici, Budeanu, Vârgolici și trei crainici dc la B.B.C. Cristea, Podea și Gheorghiu. Mai fusese invitat și Alccu Bianu. Se conturau deja două tendințe: prima, din jurul lui Tilea, care voia să se sprijine mai mult pe elementul tânăr, iar a doua, condusă de Dimăncescu, cuprindea pe Ghyka, Beza și cei doi ofițeri, care voiau să păstreze controlul mișcării în mâinile prietenilor ex-regelui Carol al Il-lea.

La mijlocul lui martie 1941 s-a produs o ruptură și Dimăncescu a început o campanie dc opoziție față de Tilea, pe care l-a acuzat dc «satrapie» [597]. Grupul Dimăncccscu nu dorea ca Tilea să aibă controlul fondurilor din care se acopereau cheltuielile mișcării și ajutoarele materiale care se acordau membrilor acesteia.

Moartea la Cannes a diplomatului N.Titulescu a prilejuit românilor din Anglia ocazia unor manifestări care puneau în evidență rolul jucat dc ilustrul dispărut în promovarea raporturilor bilaterale și, mai ales, în crearea, în anii ’40, a unei rețele de pacte bi și multilaterale care să ferească Europa de război. «La Londra - scria ziarul *America* - românii dcmocrați au primit una din cele mai nemeritatc lovituri prin moartea, la Cannes, a marelui Titulescu»[598]. Colonia română din capitala Marii Britanii a organizat o comemorare la care au vorbit V.V.Tilea și Helen Rachlone, membră

595 ***Ibidem,* f. 65-66.**
596 **Hoover Archives Palo Alto, S.U.A., D. Danielopol Papers, Box no. 3 f. 134.**
597 ***Ibidem.***
598 ***Ibidem,* f. 140.**

a Camerei Comunelor[599] [600], printre participant numărându-sc Jan Masaryk și W.Steed. La 15 martie 1941, Dimăncescu a pregătit un proiect dc statul[M], iar la 3 aprilie 1941, la Oxford, a fost adoptat regulamentul «Frec Roumanian Movement», având ca motto: «Pro Libertate Patriae» [601], și ales un Comitet Național compus din 17 membri. Câteva zile mai târziu, la 9 aprilie, la hotelul «Picadilly» din Londra, s-a discutat proiectul de statut și regulamentul viitoarei organizații «Mișcarea româ-

599 **V.FI. Dobrinescu, Ion Pilroiu, *Anglia...* p. 109.**
600 **Great Britain, P.R.O. *F.O.* 371, 29 982, f. 109.**
601 **Hoover Archives, Palo Alto S.U.A., D. Danielopol Papers, Box no. 3, f 140.**

nilor liberi» [602] [603]. Lui Tilea i s-a alăturat un număr redus dc emigranti politici, deși, vreme dc câteva săpălămâni, dusese tratative cu ceilalți în vederea formării unui organ unitar al emigrației politice românești din Marea Britanic. îi rămâneau fideli fostul atașat militar maritim, amiralul Gh.Dumitrescu, D.Dimănccscu, căpitanul Gh.E.Iliescu și câțiva membri ai serviciului de presă Analizând statutele organizației, constatăm că nimeni nu puica să se bucure dc unanimitatea voturilor membrilor fondatori.

Admiterea ca membru nu era acceptată decât cu «vot unanim» al membrilor fondatori. Era evident că, în asemenea condiții, mișcarea nu se putea dezvolta căci un vot contra elimina imediat orice candidat. Danielopol a atras atenția lui Ghyka și Budcanu asupra acestui punct din Statut. După opinia sa, trebuiau deschise larg ușile pentru toți românii, urmând ca, apoi, organismul conducător să fie ales pe calc democratică din rândul membrilor[604]. Nici Dimănccscu nu era prea bucuros dc raporturile cu Tilea, pe care «îl acuza» că a vândut mișcarea evreilor și că ar fi cheltuit, ncjuslificat, banii acesteia[605]. Dc o parte a mișcării stăteau Danielopol și Alecu Bianu, neliniștiți dc certurile și discordiile dintre români, ceea ce ar fi favorizat o anumită conduită a guvernului de la Londra față dc aspirațiile țării lor.

întreruperea raporturilor româno-engleze, la 15 februarie 1941, care ar fi trebuit să ducă la o consolidare a mișcării, nu numai că nu a făcul-o, dar a avut un cfcct contrar; în fapt, în sânul grupăr ii «Free Roumania», membri fondatori (tinerii) l-au părăsit pe Tilea, pentru a fonda o grupare separată sub conducerea avocatului V.Comca, partizan devotat al lui luliu Maniu, fost conducător al mișcării țărăniste de tineret. Acesta, împreună cu suporterii săi, a întemeiat, la 1 mai 1941, «Romanian Democratic Comillcc» *(R.D.C.).* Cinci membri ai Comitetului Național Român, condus dc Tilea, V.Stârcea, C.M.Laplcw, M.Beza, Dccebal Matccscu și Victor Budcanu - s-au declarat favorabili colaborării cu *R.D.C.* și, în consecință, au părăsit organizația. în prealabil, V.Comca, care aprecia *F.R.M.* ca«vicial dc colaborarea cu vechiul regim», a solicitat lui Clement Anlec acceptul[606] [607] pentru înființarea unui nou comitet democratic român. Considerând că libertatea «este temelia politicii naționale», iar legea «chezășia ordinci internaționale», R.D.C. își propunea: 1) să doboare dictatura generalului Antonescu și să stabilească o formă de guvernământ cu adevărat reprezentativă; 2) să încurajeze pe românii de peste hotare, și mai ales pe cei din America, să se înroleze în armatele aliate ; 3) să ajute România să-și redobânească neatârnarea și unitatea sa națională în

602 **Great Britain, P.R.O. *F.O.* 371 29 981, f. 263.**
603 **Hoover Archives, Palo Alto, S.U.A., D. Danielopol Papers, Box no. 3, f. 140.**
604 ***Ibidem.***
605 ***Ibidem,* p. 143.**
606 ***Ibidem.***
607 ***Ibidem,* f. 163.**

limita justelor sale hotare - această îndoită restaurare era una din primele condițiuni pentru o pace durabilă în Europa ; 4) să sprijine o politică de strânsă colaborare între România și celelalte țări ccnlral-curo- pene și balcanice și să asigure formele de organizare politică, economică și militară, impuse dc condițiunilc locale și generale, dc la finele războiului[4J].

Declarația de principii era semnată dc membrii comitetului executiv : V.Comca, Liviu V.Crislea, N.V.Ghcorghiu (crainici la B.B.C.), D.G.Malccscu (fost atașat

comercial), V.F.Budeanu, I.Podea (lector la Universitatea din Cluj)[44]. Ulterior, în Comitetul executiv vor mai intra D.G.Danielopol, A.Bianu, și V.Stârcea. *R.D.C.* publica, la 1 august 1941, un *Memorandum* în care, printre altele, se spunea: «România trebuie să Tie mereu considerată dref • aliată potențială»[45].

La finele aceleiași luni. Victor Comca s-a adresat liderului opoziției române, luliu Maniu, cu rugămintea de a acorda binecuvântarea sa și de a transmite lui Pavel Pavel noi instrucțiuni - acesta încerca un compromis cu grupul Tilea-Dimăncescu - «pentru asigurarea succesului cauzei naționale și democratice»[46].

încă de la început, comitetul lui V.Comea s-a bucurat de mai multă publicitate decât organizația lui Tilea. Explicația o găsim în faptul că în spatele lui Comea se aflau referentul pentru problemele balcanice din Intelligence Service, Godfrey Lias[47] și unii membri marcanți ai Partidului Laburist în frunte cu liderul Attlee.

La două zile după înființarea R.D.C., V.V.Tilea a constituit «Free Romanian Movement» (F.R.M.), finanțată de el și de fostul rege Carol al II-lea (600, respectiv, 300 lire sterline lunar), precum și din donațiile unor britanici (profesorul Sittwell - 200 lire lunar[48]). F.R.M. avea o agenție de presă și edita un buletin informativ zilnic. Proiectul de statut - ce conținea 14 articole - era datat 9 aprilie 1941. Erau considerați membri fondatori toți cei care aderaseră la mișcare până la 1 aprilie 1941 și adoptaseră statutul[49]. Zece secțiuni - politică, militară, diplomatică, informativă, propagandă, presă, economică și financiară, de studii, adminislrațic-contabililalc și personal - asigurau funcționarea F.R.M.

La ședința de constituire, partizanii lui Tilea au adoptat programul definitiv al mișcării, proclamându-și fidelitatea față de regele Mihai I și de lozincile generale ale autodeterminării naționale. Ei își propuneau să lupte pentru redobândirea «granițelor naționale» așa cum arătau ele după 1918 și să realizeze viitoarea colaborare postbelică în spațiul european bazată pe «independența națională, echitatea socială și colaborarea cu toate popoarele»[50]. Tilea opina că, după conflagrație, România va trebui să cadă la o «înțelegere» cu Uniunea Sovietică, chiar cu prețul pierderii Basarabiei - ideea ciuntirii unei părți din teritoriul național nu era acceptată de R.D.C.[51] și a fost unul din motivele de separare dintre cele două organizații.

V.V.Tilea a cerut guvernului britanic recunoașterea organizației sale. La 25 mai, el expunea, printr-o scrisoare, divergențele existente între *R.D.C. și F.R.M.* I s-a răspuns, la 29 mai 1941, de H.Dalton, care opina că «sunt zile triste pentru România, dar vor trece»[52]. La 14 iunie, s-a adresat lui W .Churchill, căruia i se mulțumea pentru desele sale referiri la România. Fostul diplomat anunța că *F.R.M.* cuprinde 59 de membri și că «am fi bucuroși să ni se pretindă și să ni se dea posibilitatea de a demonstra că putem fi

de un ajutor real și efectiv cauzei comune» [53].

44 **G. Beza, *Mission...* p. 104.**
45 **Hoover Archives, Palo Alto, S.U.A., D. Danielopol Papers, Box no. 3, f. 148-150.**
46 ***Ibidem,* f. 150.**
47 **G. Beza *Mission...,* p. 105.**
48 **Hoover Archives, Palo Alto, S.U.A., D. Danielopol Papers, Box no. 3, f. 269.**
49 ***Ibidem,* f. 332.**
50 **M. Tejchnian, *op.cit.,* p. 493.**
51 **Hoover Archives, Palo Alto, S.U.A., D. Danielopol Papers, Box no. 3, f. 141-143.**
52 **M. Tejchman, *op.cit.* p. 493.**
53 ***Ibidem.***

Foreign Office-ul a analizat situația *F.R.M.,* mai ales după cunoașterea corespondenței [608] [609] între colonelul Mavrodi, trimisul lui Maniu, și unele oficialități britanice. R.Bullerîi expunea lui Brendan, la 24 iunie 1941, «motivele» pentru care Londra nu recunoștea mișcarea românilor liberi: 1) Tilea și partizanii săi nu aveau o reputație strălucită, încât să poată influența satisfăcător opinia publică din România ; 2) fostul diplomat era privit cu suspiciune de Maniu. O eventuală recunoaștere a mișcării ar fi putut duce la o schimbare a atitudinii conducătorului P.N.Ț. față de Anglia, ceea ce nu era de dorit; 3) incompatibilitatea lui Tilea cu postul de conducere al mișcării și lipsa de material necesar pentru ducerea la bun sfârșit a misiunii acestuia". Diplomatul Buller declara că Londra acceptase crearea unei societăți anglo-române, «culturală și socială, nicidecum politică», dar formarea *F.R.M.* și *R.D.C.* împiedicaseră ființarea acesteia. Din aceste motive, el sugera ca primul ministru să-i trimită lui Tilea un răspuns, în care să sc arate imposibilitatea recunoașterii F.R.M., iar fostului diplomat să i se recomande să lupte «pentru un front unit al românilor» din Marea Britanie.

F.R.M. făcea, la intrarea României în a doua marc conflagrație, următoarea declarație: «Noi ne dăm seama că recâșligarea provinciei românești Basarabia, asupra căreia, neîndoios, avem drepturi istorice și etnice, va rămâne una din țintele națiunii române. Dar știm, de asemenea, *că națiunea română a fost târâtă în acest război, alături de Germania, fără să fie consultată. Credem că majoritatea națiunii române e convinsă că numai o victorie a Aliaților va consolida, pentru a doua oară, unitatea națională și va stabili libertățile și independența României»* (subl.ns.)[610].

Ex-diplomatul a purtat tratative pentru recunoașterea *F.R.M.* și cu reprezentanții altor guverne aflate în emigrație. Dacă la polonezi nu a găsit înțelegere, a avut oarecare succes la emisarii guvernului cehoslovac aflat la Londra. Printr-un schimb denote, de la începutul lui septembrie 1941, P.Hcrman, consilier de Legație, a fost numit reprezentat al guvernului cehoslovac pe lângă *F.R.M.,* în timp ce Gh.Iliescu a fost atașat ca *lisaison officierpe* lângă cabinetul Bcneș[611] [612] [613]. Tilca a mai purtat discuții cu Mișcarea Francezilor Liberi și l-a vizitat pe generalul Charles de Gaulle, care i-a comunicat «că nu arc succes la nici unul din guvernele aliate». Diplomatul francez Dejean îl informa pe Sargent că apreciază misiunea lui Back - observator al guvernului englez pe lângă *F.R.M.*

608 **Greal Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 24 984, f. 23.**

609 **Idem, 29 980, f. 75.**

610 **Idem, 29 982, f. 53-54, 114-115.**

611 **Idem, 29 980, f. 48^t9.**

612 ***Ibidem,* f. 49.**

613 **Idem, 29 982, f. 136-137. Declarația a apărut în «America» din 28 iunie 1941 ; vezi și Gh. Unc, Vladimir Zaharescu, *Propaganda românească din emigrație în timpul celui de al doilea război mondial,* tn AdI, 2, 1980, p. 118.**

- ca «temporară» și că ar fi bucuros «dacă aceasta nu s-ar realiza»

V.V.Tilca și-a continuat «intervențiile» pe lângă autoritățile britanice, în legătură cu acceptarea organizației sale. El a insistat, «din motive dc ordin național și personal», să fie declanșată o mișcare a românilor din afara țării. Totodată, s-a arătat dispus, dacă englezii nu aveau încredere în cl, să fie pus la conducerea organizației un alt român ”.

Unul din primii aderenți la «mișcarea» pornită la Londra de Tilea a fost preotul Glicherie Moraru din Montreal (Canada). împreună cu părintele Ștefan A.Oprcanu, din Detroit, au pus la cale apariția unei publicații intitulată «Free Romania» ". A fost creat un centru interaliat în S.U.A., condus de scriitorul englez James D.Hall, cu misiunea de a se ocupa de românii din America. G.Moraru a câștigat sprijinul ziarului «Solia» și a publicat «Free Romania» nr.2. Totodată, el l-a vizitat, la New Mexico, pe Carol al II-lea; Brutus Coste, însărcinatul cu afaceri român de la Washington D.C. a fost întrebat, la State Departament, dacă România cunoaște activitatea politică a ex-regelui, deoarece guvernul american dorea ca Majcstatea Sa să-și respecte angajamentul luat de a nu desfășura vreo acțiune politică[614] [615]. Această problemă o găsim expusă și în instrucțiunile transmise de Mihai Antonescu ministrului român de la Lisabona, prin care Victor Cădere era rugat să «contracareze» orice activitate a fostului monarh[616].

înființarea celor două organizații române, în pofida unei atitudini inițiale negative a Foreign Office-ului, a surprins oarecum oficialitățile britanice. Englezii aveau în vedere o organizație unitară a tuturor românilor aflați pe pământul lor. Din aceste motive, la început, ei au insistat ca ambele organizații să se unifice, abia după aceea Guvernul Majcslății Sale urmând să analizeze posibilitatea unei recunoașteri. Așa se explică faptul că, la un moment dat, Foreign Office-ul a exprimat posibilitatea de a pune în fruntea celor două organizații unificate pe colonelul Mavrodi, care avea strânse legături[617] [618] [619] cu Intelligence Service. Mavrodi se afla în afara celor două mișcări dar, conform «instrucțiunilor» primite de la luliu Maniu, ar fi trebuit să evite orice contact cu Tilea [M]. Colonelul a ajuns la Londra la 15 mai 1941, după ce, cu câteva luni mai înainte, sosise Pavel Pavel

Sosirea lui Mavrodi a dat o nouă lovitură grupului condus de Tilea. luliu Maniu și I.Lugoșianu, cu care se întâlnise înainte de a pleca din țară, l-au autorizat să contacteze o scrie de persoane, printre care și Victor Cornea. De asemenea, Mavrodi fusese încredințat cu un plan politic al opoziției din țară[620] - John Le Rougclel, funcționar al Legației de la București, asistase la unele din întrevederile avute de colonel cu șefii opoziției din România. Mavrodi s-a văzut cu președintele cehoslovac Bcneș, cu Wickham Steed și cu Robert Seton-Watson, ultimul însărcinat cu afacerile românești la «Political Intelligence Department» și susținător al lui Tilea. Scton- Walson, dorind să-1 «salveze» pe Tilea de

614 **M. Tejchman, *op.cit., p.* 492-493.**
615 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 33 252, nepag.**
616 **Idem, 29 980, f. 142, 143.**
617 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 42, 1941-1944, f. 4.**
618 ***Ibidem,* f. 5.**
619 **B.C.S., fond Al.Sl.Georges, Arhiva M. Antonescu, nepag. (6 octombrie 1941).**
620 **Great Britain, P.R.O. *F.O.* 371, 29 982, f. 53-54.**

«consecințele» trecutului său politic, credea că-1 va pune pe Maniu în fața unui fapt împlinit. Profesorul conta pc faptul că Maniu va veni în Anglia, și, sub auspicii britanice, liderul P.N.Ț. se va «împăca» cu Tilea. Din aceste motive, venirea lui Mavrodi a răsturnat toate planurile lui Watson, care «recomandase»[621] Foreign Office-ului să recunoască F.R.M.-ul, condus de Tilea, drept unica mișcare reprezentativă a românilor din Anglia. Tilea și Watson

621 ***Ibidem.***

procedaseră cu multă abilitate, guvernul cehoslovac în exil de la Londra delegând un reprezentant pe lângă F.R.M.

Robert Seton-Walson nu a crezut nici un moment că Tilea ar avea inlcnția să sprijine vreodată revenirea pe tronul României a ex-regclui Carol al Il-lea și că atitudinea sa pro-britanică nu ar Ti autentică. într-o discuție cu Victor Comca, cunoscutul profesor a opinai că, după război, «va urma, *peste tot,* o altă ordine și condiții care vor face, prin ele însele, imposibile experiențele dc gen Carol». Comca a replicat: «avem de ales între două atitudini, două mentalități și chiar două sisteme - acela pe carc-1 vrem noi să-l vedem întronat în România și acela pc carc-1 reprezintă acești domni. Ne despart două lumi...»[622]

R.D.C. și-a intensificat și el contactele externe. V.Comca și Alccu Bianu l-au văzut la 25 august 1941 pc diplomatul iugoslav Nintchich, care s-a arătat favorabil «cooperării» cu românii, în virtutea alianțelor anterioare din care făcuseră parte România și Iugoslavia - Mica Antantă și Antanta Balcanică -, precum și a celor dinastice. Nintchich a subliniat că și sârbii se confruntau cu probleme asemănătoare românilor în ce privește existența unei organizații unice la Londra[623]'. La 2 septembrie 1941, Podea l-a văzul pc Milan Hodza, care se pregătea pentru o vizită în S.U.A. și era dispus să ducă mesaje pentru cei peste 100 000 dc români care locuiau acolo. Hodza a subliniat «necesitatea», pentru popoarele mici, «dc a lucra concertat», aceasta fiind singura platformă dc propagandă care «mai poate impresiona pc englezi, dar mai ales pc americani». Adept al unității statelor mici și mijlocii, Hodza sugera «un spirit nou dc solidaritate», care să bareze pericolul «propagandei hab- sburgice» puternică în S.U.A. Formula lui Otto dc Habsburg - o Europă centrală în forma unui Commonwealth - a fost considerată dc cci doi ca «perimată», ca simbolizând «asupririle trecutului». Cu transilvănenii, îi mărturisea diplomatul slovac, «îmi place să stau de vorbă căci, venind din același mediu politic și cultural ca slovacii, mentalitatea lor este aceeași» [624]. Omul politic slovac, partizanul unei «Federații central europene», bazată pc un regim dc «democrație cooperatistă», cu accentul pc interesele țărănimii, muncitorimii și intelectualității, nu era dc acord, în materie dc politică, cu Eduard Bcncș. «Agrarianismul catolic» al lui I lodza, bazat pe democrația liberală, se opunea tuturor extremelor[625]. Tot la 2 septembrie 1941, contele Lonway, președintele «Mișcării Ungurilor Liberi», a făcut o vizită la sediul R.D.C., unde s-a întâlnit cu Victor Comca. Lonway a observat «afinități dc idei și obiective» între «Frec Hungarians» și *R.D.C.*

622 ***Ibidem,* f. 241-242 ; Arii. M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 42, 1941-1944, f. 43-44.**
623 **Hoover Archives Palo Alto, S.U.A., D. Danielopol Papers, Box no. 3, f. 166.**
624 ***Ibidem,* f. 261 (Discuție Milan Hodza - Victor Cornea din 13 august 1941, Oxford).**
625 ***Ibidem,* f. 318-321.**

După ce a mărturisii că Dictatul de la Vicna a creat o «graniță absurdă inlcnabilă», contele a considerat că «reclamarea» dc către Budapesta a părții dc nord-vest a Transilvaniei sc explica prin faptul că cele mai multe domenii ale magnaților maghiari se găseau în acea parte a României. Partizan al unei Federații a statelor din zonă, Lonway avea rezerve față dc admiterea austriecilor, pe carc-i considera «mai naziști decât naziștii». Contele ungur găsea nepractică ideea unei Transilvanii «independente» [626]. Comca a respins o asemenea aberație politică din următoarele motive : 1) primatul unității naționale ; 2) conlinu-

626 ***Ibidem,*** **f. 322.**

itatea și identitatea elementului transilvănean și regățean; 3) nevoia ancestrală de a fi încadrați într-un spațiu spritual și cultural mai mare[7J].

Baronul V.Slyrcea s-a întâlnit cu ministrul cehoslovac de externe, Jan Masaryk, la 4 septembrie 1941. Masaryk l-a informat că avusese la Foreign Office, în mai multe rânduri, discuții cu Eden și Sargent, referitoare la cele două organizații ale românilor de la Londra; cât privește delegarea lui Herman, pe lângă *F.R.M.,* el o justifica drept o prețuire adusă lui C.Laplew, membru al grupului Tilea, pe care îl cunoștea de aproape două decenii. Șeful diplomației cehoslovace a promis o «reconsiderare» [627] [628] de atitudine în funcție de «recomandările» Foreign Office-ului. Styrcea l-a văzut, la 9 septembrie 1941 [629], și pe Milanovich, secretar dc stal la Ministerul de Externe Iugoslav, iar la 11, respectiv 24, aceeași lună, pc Sir Godfrey Lias[630].

Eșecul suferit prin crearea *R.D.C.* și sosirea lui Mavrodi nu a fost acceptat ca definitiv de grupul Tilea. Din România au mai plecat pentru a ajunge la Londra, încă trei români: Ștefan Ncnițescu, colaborator al lui Titulescu, Comei Bianu și Pavel Pavel, ultimul fost deputat național-țărănisl[631] [632].

încă dc la început, colonelul Mavrodi s-a raliat mișcării lui V .Cornea, deși, formal, Foreign Officc-ul l-a «sfătuit» să se țină la distanță pentru moment. Grupul Tilea l-a «asaltat», oferindu-i chiar prcședința. Nereușind acest lucru, *F.R.M.* l-a «acuzat» dc a fi impostor și agent al generalului Antonescu, dar englezii erau conșticnți că, în trecut, Mavrodi, ca fost ofițer, nu se angajase în politică, ceea ce îl făcea, totuși, credibil

Nici Mavrodi și nici Pavel Pavel nu au reușit să concilieze cele două organizații ale românilor din Marea Britanie. Tot la stadiul dc propunere a rămas și candidatura lui Gr.Gafcncu la conducerea unei organizații unice a românilor din Anglia[633]. La un moment dat, chiar numele lui Pavel Pavel a circulat, într-o formulă cu el președinte și Tilea vicepreședinte; fostul diplomat nu a fost dc acord cu această «soluție» [634]°.

Prin venirea la Londra a lui Pavel Pavel și C.Bianu, *R.D.C.* s-a consolidat. Primul se străduise, în lunile octombrie și noiembrie 1940, atunci când a «tratat» cu Tilea, să unifice emigrația română din Londra. Neînțelegerea asupra persoanei desemnată a fi președinte și atitudinea negativă a unor membri ai *R.D.C.*, care nu-1

627 ***Ibidem,*f. 323.**
628 ***Ibidem,*f. 325.**
629 ***Ibidem.***
630 ***Ibidem,*f. 326.**
631 ***Ibidem,*f. 327**
632 ***Ibidem,*f. 332-333.**
633 ***Ibidem,*f. 167.**
634 **Arh. M.A.E. fond 71 Anglia, dosar 42, 1941-1944, f. 44.; Great Britain, P.R.O. F.O. 371, 29 981, f. 171.**

agreau pc Tilea, nu au dus, în final, la rezultatul scontat. Mai exista și pericolul ca Anglia să declare război României, ceea ce ar fi dus la internarea în lagăre a unora dintre români, care ar fi fost protejați doar în cazul în care ar fi făcut parte dintr-un comitet recunoscut oficial dc guvernul britanic[635].

în vara anului 1941, Tilea a avansat la Foreign Office, unde sc afla și Ivan Maiski, planul formării unor unități militare din prizonierii dc război proveniți din U.R.S.S., care urmau să lupte alături dc armatele coaliției antihitleriste; în acest

635 **M. Tejchman, *op.cit.,* p.491.**

scop, ex-diplomalul a solicitat sprijinul oamenilor politici cehoslovaci. Tilea dorea să cunoască poziția de principiu a sovieticilor în această privin|ă[636]. într-adevăr, H.Ripka a abordat în discuțiile cu Maiski și Novikov, din ianuarie 1942, această chestiune. Dar Uniunea Sovietică a refuzat orice contact cu Tilca, considerat prea strâns legat de fostul rege Carol al Il-lea, motivând că încă nu reușiseră să se înțeleagă în problema Basarabiei[637]. Și reprezentantii *R.D.C.* , prin Maleescu, au discutat, fără a ajunge la vreun rezultat, cu funcționari ai ambasadei sovietice, în vreme ce Pavel Pavel s-a adresat Ministrului de Externe cehoslovac dc la Londra[638 639].

F.R.M. a publicat, în anii 1940-1942, mai multe articole și lucrări. Marcu Bcza tipărea, în august 1940, *Bessarabia and Transylvania. An explanation* [w], iar Malyla Coslicscu-Ghyka o cronologic de istoric românească[640 641 642]. Bogată s-a dovedit a fi activitatea publicistică a lui V.V.Tilca. Amintim printre articolele tipărite dc fostul ministru dc la Londra: *The future of Romanian; Romania will Survive[97]; Romania: The forming of a nation[ss]; Romania and the future of Central Europe[643]; Romania and the Russo-German War[644]; Romania's foreign policy[645 646].* Ultimul articol reprezenta o analiză pertinentă a politicii externe a României din perioada 1914 și 1940, cu privire specială asupra alianțelor politico-diplomaticc și a fidelității Bucureștilor la principiile Pactului Societății Națiunilor. Tilea demonstra în ce măsură politica Marilor Puteri a fost *hotărâtoare* pentru destinele României din anii '40[91].

Alte articole semnale dc ex-ministrul român și tipărite, în anii 1941 și 1942, în «Sunday Times» - *1 lider as Europe; Germany and the Caucasus a threat to India and the Empire; Ilider and the Balkans; Ilider as Napoleon; Russia's Part; No Reason for Pesimism* - ni-1 dezvăluie pc Tilca preocupat intens dc viitorul țării sale. In anul 1944, atunci când sc profila «defecțiunea» României din Axă, Tilca analiza cu luciditate problemele țării sale, conștient că, dc rezolvarea lor corectă va depinde menținerea unei păci durabile în

636 ***Ibidem.***
637 ***Ibidem.***
638 ***Ibidem.***
639 **Vezi și *Frontiers of Roumania with two maps,* 1941.**
640 ***A Documented Chronology of Roumanian history from pre-historic times to the present day,* Oxford, B.H. Blackwell Lid. ; 1941 Matyla Costiescu Ghyka a niai tipării, cu numele său sau sub pseudonim - Jacques de Carency - și alte articole : *Inside Rumania (in «Free Europe»,* 1942 ; *A. Danubian Understanding (in «Free Europe»,* 22 mai 1942.); *Germany's Fatting Bastions, Armistice with the Satellites («Free Europe», 22* noiembrie 1944).**
641 **Great Britain, P.R.O. *F.O.* 371, 29 983, f. 49 și urm.**
642 **«The Scottish Geographical Magazine», vol. 57, no. 1, February, 1941, f. 1-11.**
643 **«The Contemporary Review», no. 904, April 1941, p. 371-379.**
644 **Idem, nr. 908, August 1941, p. 97-99.**
645 **«Nineteenth Century and after», February, 1943, p. 86-92.**
646 **Arh. M.Ap.N., fond 5 417, dosar f.n., 1944 Poziția 1315, f. 213.**

Europa de sud-est[647].

Tidurile unor conferințe ținute dc *F.R.M* în 1941 reflectă din plin interesul manifestat dc organizația lui Tilca pentru relațiile politico-diplomaticc tradiționale ale României interbelice: *Poezia populară și Balcanii* (Marcu Beza); *Relații între România și Cehoslovacia* (D.Dimănccscu); *Relații între România și Iugoslavia*

647 ***Romania's Problems*** **(in «The Nineteenth Century and After, no. DCCVI, April 1944, p.168- 175) ; The *Rumanian Armistice* (The Contemporary Review), vol. CLXVI, October 1947, p. 205-209), *Rumania : The Inner Story* («Sunday Times», 27 august 1944).**

(V. V.Tilea); *Relații între România și Polonia* (contra-amiralul Dumitrescu)[IM]. Un al membru al grupării lui Tilea, maiorul George Emil Iliescu, a publicat la Oxford, în anul 1942, două lucrări : *Why is the Romanian Army Fighting* și *The Paradox of Romania.*

în vara anului 1940, atunci când asupra României plana spectrul revizuirilor teritoriale, românii de la Londra au abordat în articole de presă aceste probleme". Disensiunile dintre membrii organizației lui Tilea au făcut ca să nu poată apărea, încă din anul 1940, manuscrisul unei lucrări intitulate *Fapte și comentarii privind Basarabia 1812-1940*[648] [649] [650] - ea s-a tipărit abia în 1943. Nu trebuiesc omise lucrările lui Pavel Pavel[651] care, având ca obiectiv problema Transilvaniei, au fost prefațate de doi ziariști și oameni dc cultură britanici - R.W.Sclon-Watson, W.Stced - și de diplomați iugoslavi sau cehoslovaci (Slobodan lovanovitch sau II.Ripka).

Neînțelegerile dintre cele două organizații ale românilor dc la Londra au continuat. Ședința Comitetului Executiv al *R.D.C.* din 28 august 1941 - erau prezenți: Comca, Crislca, Danielopol, Gheorghiu, Podea și Slyrcca - consemna că orice discuție privind eventuala unire a celor două organizații va trebui să Tic precedată de acceptarea următoarelor condiții preliminare: 1) abandonarea persoanelor compromise care activau în Comitetul Tilea ; 2) regruparea să se facă în cadrul programului *R.D.C.* Ca normă dc conduită pentru contracarare, Comca a recomandat: 1) încetarea oricărui atac personal împotriva oricărui membru din grupul Tilea și Pavel Pavel; 2) continuarea luptei dc lămurire prin memorii, contacte personale, publicații și scrisori[97]. Totodată, Victor Cornea comunica celor prezenți că, în cercurile guvernamentale engleze, încă nu exista o *unitate de vederi*[652] [653] [654] privind cele două organizații ale românilor de la Londra. Postul ministru englez dc la București, Reginald Hoare, preocupat și el dc aceste chestiuni, și-a mărturisit simpatia față dc *R.D.C.* și scepticismul față de *F.R.M.* «Recomandarea» cx-diplomalului viza ca românii să-și concentreze eforturile pentru pregătirea materialului documentar care urma să fie folosit la viitoarea Conferință de Pace ".

R.D.C. nu a fost nici el lipsit de probleme. Mai întâi, Matccscu s-a

---

648 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 29 982, f. 91.**

649 **Victor Cornea, *The Question of Bessarabia,* în «The Contemporary Review», aprilie 1940, p. 452-458.**

650 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 37 381, f. 45^16.**

651 ***Transilvania and Danubian Peace,* London, 1943 ; Why *Rumania failed,* London, Alliance Press, 1944 ; *Transilvania at the peace conference of Paris,* London, 1945, Lowe and Malcomson Ltd. Redlii 11. Vezi, sub semnătura lui Pavel : *The Political Land Scape of Rumania* (în «Free Europe», January, 1943, p. 13) ; *Discrepancies in Rumania Foreign Policy* (idem, January 29, 1943, p. 43).**

652 **Hoover Archives, Palo Allo, S.U.A., D. Danielopol Papers, Box no. 3, f. 292.**

653 ***Ibidem.***

654 ***Ibidem,* f. 345 (Discuție cu V. Styrcea).**

ridicat împotriva președinției lui Comca ,0°. Propunerea acestuia din urmă, dc scoatere din *R.D.C.* a lui Matccscu, nu a fost agreată de Tom Masterson și Boxshall, căci ca ar fi oferii englezilor imaginea că românii sc ceartă permanent între ci[655].

După opinia lui Danielopol, românul care a făcut cel mai mare rău țării sale la Londra în perioada războiului ar fi fost Pavel Pavcl, care venise din patrie cu «girul»

655 ***Ibidem, f.* 216.**

șefului P.N.Ț. - luliu Maniu [656]. Englezii erau și ci convinși că Pavel Pavel va fi o marc «decepție» [657] și sfătuiau pe cei din *R.D.C.* să-l evite. în discuțiile cu membrii conducerii *R.D.C.,* Pavel Pavel a cerut ralierea la «marele om de stat și patriot Tilea» [658]. De la început, membrii R.D.C., cu excepția lui Maleescu, au refuzat să urmeze «sfaturile» lui Pavel Pavel. După 28 august 1941, contactul cu Pavel s-a întrerupt, Comea anunțând și intenția de a-1 vizita pc Anlee, pentru a-i solicita sprijin. Grupul Tilea s-a arătat grăbit să obțină recunoașterea, cu sprijinul lui Pavel. Dar, *R.D.C.* nu a cerut, în nici un moment, să fie recunoscut drept organizație oficială a românilor din Anglia și nici nu a dorit să se unească cu *F.R.M.-ul* lui Tilea - toate insistențele de unire s-au făcut de *F.R.M.* Dcccbal Matccscu se complăcea și el în «jocul» lui Pavcl.

La 25 septembrie 1941, lui Pavel Pavel i s-a «oferit» președenția *R.D.C. '[659].* Atât Oliver Harvey, cât și un înalt funcționar al Foreign Officc-ului au constatat sprijinul acordat de Robert Seton-Watson lui Tilea. Ex-ministrul încerca, în acțiunea sa de recunoaștere, soluții pe lângă reprezentanții guvernelor în exil de la Londra. în atare condiții, Alecu Bianu s-a prezentat la Foreign Office și a făcut următoarea declarație : «Vreau să rămână în scris că am protestat, căci consider că recunoașterea grupului Tilea, compus din reprezentanții unui regim care a adus România în starea de plâns în care se găsește astăzi, nu poate fi decât o mare greșeală politică și nu poate decât să umple de aprehensiuni cercurile democratice de opoziție din țară» [660].

Nici guvernul englez nu avea de gând să recunoască o mișcare a românilor liberi. Astfel, conform instrucțiunilor lui Dixon, nu a fost recunoscută nici o mișcare a românilor liberi din Trinidad [661 662 663].

Tuturor încercărilor de unificare a organizațiilor emigrației române le-au pus capăt englezii înșiși. La 6 decembrie 1941, toți cei 37 de români cuprinși în cele două comitete au primit o comunicare oficială de la Foreign Office, prin care erau anunțați că Anglia nu recunoaște nici una din cele două organizații, deoarece rivalizau între ele și, în consecință, îi invită să se alăture «efortului comun al Aliaților» [1M]. Maiorul J.L.Back, om de finanțe englez care lucrase înainte de război în România, a fost însărcinat cu această afiliere individuală. Decizia Cabinetului Churchill a fost adusă la cunoștința guvernelor polonez și cehoslovac în exil, cărora li s-a cerut să nu recunoască, îndeosebi, *FRM.* Zece zile după această hotărâre, în

656 ***Ibidem,* f. 266.**
657 ***Ibidem.***
658 ***Ibidem,* f. 267.**
659 ***Ibidem,* f. 310.**
660 ***Ibidem,* f. 311.**
661 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371 29 981, f. 9.**
662 **Idem, 29 981, f. 89.**
663 **Sir L. Woodward, *British Foreign Policy in the Second World War,* II, London, 1971, p. 223, 232.**

timpul vizitei la Moscova, secretarul de stat al Foreign Officc-ului, Sir Anthony Eden, afla de la I.V.Stalin că Uniunea Sovietică este interesată de poziția în Finlanda, statele baltice și România - se avea în vedere o eventuală recunoaștere *de jure* a apartenenței la stalul sovietic a Basarabiei și Nordului Bucovinei '°[9]. Șeful diplomației engleze a promis că va informa pe W.Churchill în legătură cu această problemă, ceea ce s-a întâmplat la 16 ianuarie 1942. în minuta întocmită la 25

ianuarie, erau trecute în revistă principalele momente ale istorici Basarabiei în secolele XIX și XX. Se arăta că această provincie fusese, până la 1918, provincie rusească, dar ea sc pronunțase, conform principiului autodeterminării popoarelor, pentru unirea cu România. Anglia semnase Protocolul dc la Paris la 28 octombrie 1920. în 1940, Uniunea Sovietică a reocupat Basarabia și a dobândit Nordul Bucovinei «care nu fusese niciodată o parte a Rusiei». Minuta consemna că Uniunea Sovietică nu dorește «să facă altceva mai mult decât să restabilească frontierele, așa cum au fost după iunie 1940» și garantează «independența României». Sir Anthony Eden credea «că vom Ti dc acord cu toate cererile rușești» și «nu era profitabil ca cineva să-și facă necazuri cu frontierele românești, în special având în vedere că Basarabia a fost teritoriu rusesc înainte dc 1918 [664] [665] [666] [667] [668] [669]». Acest mod de a vedea lucrurile, desigur, nu putea constitui pentru emigrația română dc la Londra un motiv dc încurajare, mai ales că mulți doreau refacerea țării în granițele României Mari.

Și în S.U.A. au luat naștere două organizații, care s-au străduit să unească emigrația română. Acolo, însă, emigrația s-a organizat pe alte baze decât în Anglia, deoarece sc puica baza pc o colonie românească numeroasă, români proveniți, în majoritate, din Transilvania, pc instituțiile acesteia, pc organe dc presă și, mai ales, pc sprijinul ci financiar. Linia carlislă era reprezentată în S.U.A. dc organizația «Frec Romanian Committee for the Triumph of Democracy» *(F.R.C.*), întemeiată la Detroit (Michigan) dc doi preoți, G.Moraru și A.Oprcanu - despre care am amintit deja. *F.R.C.* avea o gazetă lunară «Glasul românesc», iar principalii susținători financiari erau industriașii Fischer și Catharcanu, dc la filiala din New York [11]'. Nucleul organizației era formal din preoți, oameni dc afaceri, finanțe și industriași evrei. Cu această organizație colaborau Radu Irimcscu, fostul ministru al României de la Washington D.C., E.Urdărcanu, I.Pangal și V.Căderc "[2]. V.V.Tilca colabora la presa *F.R.C.* al cărei scop era unirea tuturor românilor din S.U.A. și atragerea lor dc partea Aliaților, îndreptarea americanilor dc origine română la efortul dc război al Națiunilor Unite *F.R.C.* s-a declarat, încă de la început, în mod deschis, de partea fostului rege Carol al II-lea care, la finele lui 1941, a anunțat la Mexico City, unde sc afla în exil, că intenționează să creeze un guvern în emigrație. O telegramă a Agenției United Press, din capitala Mexicului, reproducea declarația fostului monarh român :

---

664 **Idem, vol. III, p. 112-115.**

665 **V.FI. Dobrinescu, lonF'Toiu, *Anglia...,* p. 117.**

666 **Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 42, 1941-1944, f. 228.**

667 **M. Tejchman, *op.cit.,* p. 492.**

668 **Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 42, 1941-1944, f. 5, (telegrama nr. 70, 8 ianuarie 1942, de la Legația din Stockholm, semnată Brabetzianu).**

669 **M. Tejchman, *op.cit.,* p. 492-493.**

«Intenționez a lua conducerea unui guvern românesc în exil, care va lupta pentru dezrobirea României. Fiul meu cslc prizonierul naziștilor și nu poate executa prerogativele regale». în încheiere, Carol al II-lea arăta că va lua contact cu *F.R.C:,* creată la New York, la 7 ianuarie 1942, care și-a însușit cele opt puncte ale declarației Roosevelt-Churchill - principiile Cărții Atlanticului[1M]. Carol al II-lea a mai afirmat că va veni în Statele Unite pentru a lua conducerea *F.R.C.,* intenția sa fiind ca România să devină, din nou, «o monarhic bazată pc principii democratice "[5]. El spera să intre și în posesia celor 50 dc milioane dc dolari, blocați din ordinul

șefului executivului american, aflați în băncile din S.U.A., cu care și-ar fi putut finanța mișcarea pe întreaga perioadă a războiului.

Informațiile privind activitatea și «intențiile» lui Carol al II-lea au provocat o reacție imediată în cercurile anticarlisle. Reprezentanții acestora au afirmat că nu este admisibil ca omul, «răspunzător pentru faptul că România s-a predat fără luptă naziștilor» [670] să se întoarcă pentru a treia oară pe tronul României.

De planurile lui Carol al II-lea nu au fost încântate nici guvernul englez și nici cel american. Prin I.Pangal, fostul rege a căutat să cunoască poziția oficialităților britanice, primul solicitând să facă o călătorie la Londra.

Foreign Office-ul a apreciat «foarte mult oferta serviciilor sale», dar nu i-a acceptat «condițiile» și nici călătoria în Anglia; britanicii s-au oferit, lotuși, să-l ajute «în drumul său spre Mexico» "[671]. Pangal, care era atunci ministrul României la Lisabona, a informai pe diplomații englezi din capitala Portugaliei - dalele îi fuseseră furnizate de un emisar al lui Maniu - că șeful P.N.Ț. «trăiește izolat» și «așteaptă ziua când guvernul Antonescu va fi înlăturat, ca rezultat al înfrângerii Axei», în scopul revenirii «pe scena politică» "[672] [673]. El anunța că Bianu este singurul mesager «care merită toată încrederea lui Maniu». O altă știre consemna că Antonescu nu mai crede în victoria germană, relațiile acestuia cu regele Mihai fiind încordate deoarece «suveranul român este un spectator fără voie al politicii sale». La finele lui ianuarie, Pangal a fost invitat de Carol al II-lea în Cuba

Cercuri autorizate din capitala Angliei au anunțat că «mișcarea» regelui Carol al II-lea «nu c agreată» de guvernul Majcslății Sale și nu se va bucura «de sprijinul său» [674] [675]; de altfel, după alte surse, ncconfirmatc însă, cabinetul englez «ar fi reexaminau poziția României, «în raport cu situația din centrul și orientul Europei» [,2]'. V.Cădere, noul ministru român de la Lisabona, care oferea aceste informații, mai anunța Externele și despre faptul că guvernul englez «n-a încurajat și nici nu și-a dat asentimentul pentru organizarea unui comitet de acțiune recunoscut al emigrației românești» [676] [677].

De planurile lui Carol al II-lea nu a fost încântat nici guvernul american, în numele căruia a luat cuvântul, la 13 februarie,

670 ***Ibidem,*** **p. 493.**

671 **Great Britain, P.R.O. *F.O.* 371 29 983, nepag., (telegrama nr. 2 291, Foreign Office către Ambasada Lisabona, 1 ianuarie 1942).**

672 **Idem, 33 252, nepag., (telegrama nr. 5, 5 ianuarie 1942, de la Lisabona, semnală Balfour).**

673 **Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 42, 1941-1944, f. 15.**

674 ***Ibidem,*** **f. 10 (telegrama 7/63, 15 ianuarie 1942, de la Lisabona, semnălă Totescu).**

675 ***Ibidem,*** **f. 14.**

676 **M. Tejchman, *op.cit.*, p. 492 ; Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 42, 1941, 1944, f. 30.**

677 **Arh. M.A.E., fond 71, S.U.A., dosar 41, 1941-1944, f. 144.**

S.Welles. Diplomatul american a anunțat că fostul rege este o persoană indezirabilă în S.U.A., al căror guvern «nu agrează ideea ca el să conducă organizația românilor liberi, după cum nu agrează nici ideea organizației ca atare» [12J]. Oficialitățile americane au atras atenția membrilor asociației că vor încerca în zadar obținerea vizei de intrare în țară pentru fostul rege.

Cu toate acestea, nici *F.R.C.* nu a încetat propaganda procarlistă și nici Carol nu și-a întrerupt eforturile de a se stabili pe pământul Amcricii de Nord [678]. Fostul rege

678 **M. Tejchman, *op.cit.,* p. 492.**

a continuat să-l subvenționeze cu bani pe Tilea, conducătorul *F.R.M.*[679]. «Nereușita» acțiunii lui Carol al Il-lea s-a datorat mai multor factori: 1) atitudinea unor cmigranți români (V.Comea, Pavel Pavel, C.Bianu), care au convins Londra că Anglia nu se poale sprijini pe un rege care a trădat-o, rege care reprezenta ideea dezastrului național; 2) demersurile insistente pe lângă oficialitățile americane ale doctorului Leucuția, îndeosebi, important membru al coloniei române de la New York; 3) demersurile lui Maniu făcute prin Legația americană din București[680]; 4) atitudinea identică a S.U.A. și Angliei în problema Carol al Il-lea care nu a fost străină și de poziția Moscovei[681].

Adversarii lui Carol al Il-lea din S.U.A. s-au grupat în jurul lui Carol Davila (în perioada 15 iulie 1929 - 21 aprilie 1938 a fost trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Washington D.C. Din inițiativa lui s-a înființat, la 26 octombrie 1941, la Cleveland, *Romanian National Committee (R.N.C),* care a editat și un săptămânal «Românul american» [682]'. *The Alliance of Romanian Americans for Democracy* își propunea: «lupta contra despotismului nazisl-fascist până la victoria finală a ideilor dc democrație și libertate ale întregii omeniri» [683]. Davila a reușit să obțină sprijinul Departamentului dc Stat, care vedea în el un eventual instrument împotriva lui Carol și a susținătorilor acestuia; Davila avea și anumite legături cu Ambasada sovietică. Ex-diplomalul sublinia necesitatea stabilirii unor bune relații româno-soviclice în viilor și se pronunța împotriva oricărei propagande anliso- vielice [684]°.

Fostul ministru de la Washington își propunea să-i unească nu numai pc emi- granții români din S.U.A, ci pc toți românii din străinătate [685]. în acest scop, el s-a adresat mai întâi lui Pavcl Pavcl, în Marea Britanic, prin intermediul ambasadei cehoslovace. Printr-o scrisoare, Davila informa despre situația coloniei române din S.U.A. și în legătură cu inlcnția sa de a înființa un Comitet român unitar, cu sediul în America de Nord [686]. Lui Pavel Pavel și celorlalți membri ai *R.D.C.* li s-a comunicat că guvernul britanic nu era de acoid ca sediul mișcării românilor liberi să se mute în S.U.A. Pe de altă parte, Davila nu lua în considerare ca Pavcl Pavcl sau altcineva să vină în America de Nord, pentru a prelua conducerea acțiunii pe care o începuse el. în cele din urmă, a devenit reprezentantul organizației

679 **Arh. M.A.E., fond 71, S.U.A., dosar 41, 1941-1944, f. 147.**
680 **Idem, Anglia, dosar 42, 1941-1944, f. 37.**
681 ***Ibidem,* f. 42.**
682 **Idem, S.U.A., dosar 41, 1941-1944, f. 11.**
683 ***Ibidem.***
684 **Vezi articolele : *No Anticommunist* Central Europe («Free World», New York, ianuarie 1943) ; *Democracy in Central Europe* («Observer», 14 mai 1943).**
685 **Gh. Buzatu, *Evoluția României în epoca celui de al doilea Război mondial în viziune americană,* în *AIIAI,* XXIII/1, 1986, p. 105.**
686 **M. Tejcliman, *op.dt.,* p. 493.**

lui Davila în Anglia; cu el colabora și colonelul Mavrodi[687]. La mijlocul lui decembrie 1941, Mateescu a informat, atât autoritățile britanice, cât și guvernele polonez și cehoslovac dc la Londra, că el este singurul reprezentant al mișcării lui Davila în Anglia. Mai departe însă, nu au mers nici el și nici Mavrodi, activitatea lor icrminându-se, practic, aici. De altfel, Foreign Office-ul și Departamentul de Stat s-au consultat

687 **Great Britain, P.R.O. *F.O.* 371, 29 982, f. 241-242.**

mereu în ceea ce privește mișcarea lui Tilea[688]. Halifax, ambasadorul englez de la Washington, comunica Londrei, la 4 iunie 1942, că acesta «a ieșit din grațiile Departamentului de Stal» ; totuși, el propunea guvernului său să nu piardă contactul cu Tilea, deoarece «s-ar putea dovedi folositor pe viilor» [689] [690]. Intre motive, fostul secretar de stat al Foreign Office-ului invoca faptul că Davila era «singurul român (...) care ar putea conduce o mișcare a românilor liberi, revilalizată, în special dacă ar exista o revenire a agitației pro-carlisle» [13<].

O săpătămână mai târziu. Londra a acceptat ca Halifax să mențină legătura cu Davila, cu două condiții: 1) menținerea legăturii prezente și viitoare cu cx-ministrul Davila; 2) posibilitatea ca guvernul Majcstății Sale să sc intereseze de el sau de ideile sale [691] [692].

în octombrie, Halifax anunța Londra despre intenția lui Davila de a veni în Anglia pentru două sau trei săptămâni, el dcclarându-sc favorabil unei asemenea vizite [1M]. Foreign Office-ul nu a aprobat călătoria din următoarele motive: 1) consimțământul britanic ar fi fost interpretat de Departamentul de Stat ca o slăbiciune a Angliei față de mișcarea românilor în general; sc dorea o frână în calea tendinței S.U.A. dc a-i încuraja; 2) vizita l-ar determina, atât pc Davila cât și pc Bianu, să creadă că au vreun fel dc mandat din partea guvernului Majcstății Sale dc a juca un rol proeminent în afacerile românești; 3) opoziția la orice acțiuni individuale românești; 4) continuarea de a refuza înlesniri pentru așa-zișii conducători ai mișcărilor libere dc a face încercări dc recrutare în America ar fi fost un precedent penibil și dificil[693] [694] [695].

Ajuns la Washington, răspunsul Londrei nu a provocat nemulțumire, Departamentul dc Stat declarând că «nu dorește să forțeze problema». Donald Hali l-a anunțat pc Davila, care s-a arătat interesat de planurile Uniunii Sovietice în legătură cu România [l4°].

Problema federalizării statelor mici și mijlocii din Europa a preocupat, încă dc la începutul celui de al doilea război mondial, îndeosebi Anglia. Proiectele britanice au evoluat dc la crearea a trei confederații în nordul, centrul Europei și în Balcani, coordonate de un Consiliu European, până la Statele Unite ale Europei. Proiectul

688 **Idem, 33 262, f. 4-6 ; 29 980, f. 3, 7.**

689 **Idem, 29 980, f. 27 (telegrama nr. 221, 4 iunie 1942, de la Washington, semnată Halifax).**

690 ***Ibidem.***

691 **Idem, 23 262, f. 29 (telegrama nr. 177, 12 iunie 1942, *F.O.* către Ambasada Angliei din Washington).**

692 ***Ibidem,* f. 63-64 (telegrama nr. 5 268, 26 octombrie 1942).**

693 ***Ibidem, f.* 73 (telegrama nr. 6 838, 6 noiembrie 1942, *F.O.* către Ambasada Angliei din Washington).**

694 ***Ibidem,* f. 89-90.**

695 **Graham Ross (ed.), *The Foreign Office and the Kremlin, British Documents on Anglo-Soviet Relations 1941-1945,* Cambridge, 1984, p. 113.**

britanic al unei confederații sud-est europene, transmis de Londra la Moscova în aprilie 1942, nu a întrunit sufragiile sovieticilor, care l-au considerat «inutil și indezirabil» [M1]. Sir Archibald Clark Kerr, într-un raport către Eden, din 21 noiembrie 1942, observa că atitudinea Uniunii Sovietice, în problema reorganizării politice și economice postbelice a Europei, «era, mai degrabă, negativă». Mai mult, continua el, «pentru Moscova considerentele economice vor fi subordonate celor

politice»; între motivațiile politice, Kerr cita revendicările teritoriale, Uniunea Sovietică fiind interesată să-și asigure «granițe strategice spre vest». «Cât se vor putea extinde, în continuare, spre sud și spre vest - prognoza diplomatul britanic - fie ca granițe, fie ca sfere dc influențe, depinde de condițiile existente la finele războiului, de ce vor face ceilalți Aliați și, într-o oarecare măsură, de ce vor face popoarele țărilor ocupate de Axă» [MI].

Proiectele unor confederații dc state au preocupat și guvernele polonez și cehoslovac de la Londra, precum și pe unii membri ai emigrației române din Marea Britanic (V.V.Tilea, M.Costiescu Ghyka, amiralul Dumitrescu) [M5]. Opoziția sovietică și «indiferența», nu totală, a americanilor la astfel dc proiecte, au redus la tăcere ideea confederațiilor.

în anii 1942-1943, românii din cele două organizații constatau că la Londra situația țării lor era «îngrijorătoare» Sovieticii solicitau pentru viitor «frontiere strategice», ceea ce însemna pierderea Basarabiei și a Nordului Bucovinei. în problema Transilvaniei, guvernul englez rămânea «neutru», ungurii desfășurând o propagandă mult mai intensă decât cca română. «Carlismul», dc care erau dominate unele din organizațiile românilor din S.U.A., Canada și Anglia, împiedicase regruparea tuturor clementelor înlr-o singură mișcare națională. încercarea lui Tilea dc a-i aduna pc toți românii sub conducerea sa și a lui Pavcl nu a dus la un rezultat favorabil, dală fiind atitudinea acestuia în problema Carol. Comei Bianu a încercat și el o «regrupare» pc plan anlicarlist, dar acțiunea sa n-a putut fi valorificată datorită intervenirii stării dc război între România și Anglia și a interzicerii, dc către guvernul dc la Londra, a oricărei activități politice a românilor.

înainte dc Crăciunul anului 1942, luliu Maniu s-a adresat, printr-un mesaj, lui Tilea pentru «a fi comunicat tuturor românilor», care erau «insistent rugați să înceteze imediat orice divergență, să se unească și să muncească împreună pentru cauza comună» "L Ex-ministrul considera că «unirea, lăsând la o parte ambiții sau interese personale, este un imperativ național, mai ales în aceste (impuri atât de tragice - catastrofale chiar - pentru țara și neamul nostru» [H6]. La 28 ianuarie 1943, la Hotelul «Waldorf» din Londra a avut loc o consfătuire, președintele acesteia fiind Constantin Laptcw, fost colaborator al lui Titulcscu: erau prezenți Alexandru și Comei Bianu, Victor Budcanu, V.Comca, Liviu N. Cristca, D.Daniclopol, Alexandra Drăghici, Radu Florescu, Nicolae Gheorghiu, George Mavrodi, Ștefan Ncnițescu, O.I.Podca, Ion Pușcariu, O.M.Șmilovici, Victor Styrcca, I.Murgu și Grigore Nandriș. Consfătuirea [N7] urma să dea un răspuns colectiv la o scrisoare circulară. Luând cuvântul, C.Bianu constata că chestiunile dc principiu dcspărțiscră pc românii de la Londra în două tabere. «Nici o mișcare, spunea el, nu poale fi concepută în afara preceptelor

democratice (...) rădăcina răului este, și dc dala aceasta, acasă - în țară». Celelalte motive ale sciziunii erau, după opinia lui Bianu : chestiunea constituțională din România și patrimoniul național. Teritoriul național, [696] [697] [698] [699] [700] [701]

696**142** ***Ibidem,*** **p. 116.**
697**143 Arh. M. Ap.N., fond 5 417, dosar 8/1, 1942-1943, Poziția 1 075, f. 247-250.**
698**144 Hoover Archives, Palo Alto, S.U.A., D. Danielopol Papers, Box no. 3, f. 472.**
699**145** ***Ibidem,*** **f. 457, (Scrisoare a lui Tilea către Danielopol, 16 ianuarie 1943).**
700**146** ***Ibidem.***
701**147** ***Ibidem,*** **f. 497-504.**

afirma el, «aparține Națiunii, care singură, prin reprezentanții ei, poale lua hotărâri asupra acestei chestiuni» [702]. Bun psiholog, Bianu concluziona: «atitudinea guvernului britanic ne-a împiedicat să dăm evenimentelor coloratura și interpretarea românească». C.Bianu a propus să se accepte mâna oferită de guvernul dc la Londra. A urmat la cuvânt Laplew care credea că «viitorul depinde de cei din (ară, nu de noi» [703] [704]. Cei de față au decis să adreseze o scrisoare colectivă lui Tilea, în care considerau activitatea și atitudinea publică a cx-diplomalului, precum și a unora din prietenii săi, în problemele patrimoniului național și ale intereselor permanente ale României, drept «inadmisibile» ,so. Totodată, cei de față propuneau să examineze împreună posibilitatea creării unei organizații unice a românilor din Anglia.

Situația, de fapt, se prezenta în felul următor: Pavel Pavel «negocia» cu maiorul Back formarea Consiliului Național Român, deși era clar pentru toată lumea că Londra nu avea intenția să tolereze activități politice; Malecscu și Mavrodi «flirtau» cu ideea unei ralieri la Consiliul lui Davila, fără a convinge însă; Bianu, Styrcca, Danielopol și cei trei reporteri de la B.B.C. erau hotărâți să înceteze orice activitate spre a nu «supăra» guvernul englez. Scrisorile de aderare la pactul celor 26 dc națiuni aliate - adresate de *F.R.M.* și *R.D.C.* - nu au fost luate în considerație de cabinetele englez și american. Interdicția guvernului britanic la activitățile politice ale românilor i-a nemulțumit profund pe aceștia. Grupul Tilca continua să sc manifeste ncluând în scamă poziția cabinetului englez, iar din fostul *R.D.C.,* Alccu Bianu și D.Daniclopol «activau» în «Economic Research Group», iar Comei Bianu în organismele politice. Pavel Pavel, considerându-se emisarul lui Maniu, încerca să deschidă toate ușile ; el se dovedea «activ» în grupul oficios al reprezentanților statelor din Europa esl-centrală și de sud, care elabora un «program țărănesc».

în ce privește raporturile maiorului Back cu emigrația de la Londra, situația sc prezenta astfel: Comei și Alecu Bianu, Victor Styrcca, L.Crislea, O.Podea, I.Ghcorghiu și D.Daniclopol păstrau o «rezervă», ci fiind nemulțumiți de statutul creat României de Foreign Office. Masterson și Boxshall erau convinși că nu se putea «colabora» cu maiorul în «condițiile» puse de Londra. Pavel Pavel negocia cu Back «schimbarea formulei», iar Tilea activa fără să-i pese dc prezența reprezentantului guvernului englez. în practică, se voia un «birou românesc», condus de un ofițer britanic. Budcanu, Comca, Murgu, Nandriș, Șmilovici, Laptcw, Drăghici, Pușcariu și Florescu acceptaseră să lucreze «fără condițiuni». Prin Back s-au obținut, totuși, fonduri ca să funcționeze catedra de limbă română dc la Universitatea din Londra la care s-a remarcat profesoral

702 ***Ibidem,* f. 498.**
703 ***Ibidem,* f. 499.**
704 ***Ibidem,* f. 505.**

Nandriș.

Până la urmă, Comei Bianu însuși a ajuns la concluzia că, uniți chiar și înlr-o singură organizație, noul organism nu ar fi fost recunoscut dc guvernul britanic. Formula oferită de «colaborare» nu cerea să se facă nici un act care ar fi lovit în conștiința de român. Șansele de a câștiga opinia publică britanică pentru cauza românească, credea Bianu, «sunt inexistente, dată fiind simpatia ce există azi pentru cauza rusească» [705]. Maiorul Back s-a dovedit a fi un om generos și, datorită eforturilor lui, fragila organizare românească s-a menținut intactă aproape doi ani.

705 ***Ibidem,* f. 438.**

Grupul Tilea nu s-a supus ordinelor guvernului britanic, ex-diplomatul menținând contacte cu România, îndeosebi cu Gheorghe Tălărescu. Constituirea Comunității Românești, după întrunirea din 28 ianuarie 1943, despre care am amintit, și declarația lui Eden în Parlamentul englez sunt evenimente mai importante care s-au petrecut în viața românilor de la Londra. Ciudat este faptul că Tilea, Ghyka și Malccscu făcuseră unele declarații privind provinciile istorice românești care nu-i onorau. Grupul fost *R.D.C.,* care admitea, cu excepția lui Pavel, subordonarea la planurile Londrei în privința românilor, «reproșa» celor trei acest lucru. Dar guvernul britanic își avea jocurile sale față de România, care aveau să fie favorabile «poftelor» teritoriale ale Moscovei. Robert Seton-Watson [706] [707] l-a sprijinit constant pe Tilea, iar acest lucru - profesorul avea o poziție cheie la Foreign Office - a avut, lără îndoială, repercusiuni asupra constituirii unei mișcări unice a românilor de la Londra.

Situația României în anii celui dc-al doilea război mondial a preocupat, deopotrivă, Foreign Office-ul și serviciile secrete britanice. în primăvara anului 1942, după declararea stării de război între România și Anglia, forțele speciale britanice S.O.E. au intrat în acțiune în România. în iulie, au fost create secții românești ale «Special Operations Executive» (S.O.E.) și «Political Warfare Executive» (P.W.E.)între colaboratori amintim pe maior Ed. Masterson, căpitan G. de Chastclain, maior A.C.Kcndall, căpitan Ivor Porter, căpitan Hugh Scton-Walson.

S.O.E-ul a considerat, încă de la început, că rezultatele acțiunilor sale în România depindeau de luliu Maniu și a dorit ca fostul lider al P.N.Ț. să vină în Marea Britanic, în pofida promisiunilor făcute prin R.Hoare și a reprezentantului S.O.E., de Chastclain, Maniu a rămas în România. Britanicii i-au lăsat un emițător prin care să păstreze legătura până la declanșarea operațiunii «Autonomous». încă din primele mesaje, ajunse la Londra, s-a aflat că Ion Antonescu, deși «ferm antisoviclic», dovedea «înțelegere» [708] pentru Marea Britanie.

După trecerea Nistrului de către armatele române, luliu Maniu și C.I.C.Brătianu au înaintat mai multe memorii lui Ion Antonescu care au fost cunoscute dc britanici, unele din ele fiind transmise sau comentate la B.B.C.

în anul 1943, deoarece legăturile între Maniu și britanici deveniseră tot mai anevoioase, S.O.E-ul a pregătit echipe pentru a merge în România și a intra în contact cu membrii «opoziției naționale». Foreign Office-ul și serviciile secrete au analizat politica lui Maniu și au apreciat că, în perspectiva rămânerii lui în România, obiectivul primordial va fi realizarea unei mișcări dc detașare a României dc Axă și o «lovitură dc stat», care să concretizeze această acțiune. Maniu s-a gândit, ideea îl va obseda tot timpul, la o

706 ***Ibidem,* f. 448**
707 ***Ibidem,* f. 483.**
708 **G. Beza, *Mission...,* p. 64.**

debarcare a trupelor anglo-americanc în România. Dar, în ianuarie 1943, Foreign Office-ul transmitea Departamentului dc Stal că nu va face nici o acțiune, referitor la România, «cu excepția a ceea ce este în legătură cu Guvernul sovietic» [709].

O primă încercare de restabilire a legăturilor cu Maniu s-a produs în iunie 1943, când, cu ajutorul lui Mihailovic, căpitanul David Russel, însoțit de românul Țurcanu au încercat să ajungă în țară prin Iugoslavia. Dar ofițerul britanic a fost ucis și

709 **El. Barker, *op.cit.,* p. 223.**

prădat, probabil de ghidul său sârb, iar Țurcanu a fost arestat dc autoritățile române [15<].

în continuare, S.O.E a transmis mesaje codificate către luliu Maniu, în special prin emisiunile B.B.C.-ului, și s-a gândit la parașutarea unui grup care să contacteze pc liderul P.N.Ț., în perspectiva unei «reorientări» externe a României. Grupul, care avea să sc numească «Autonomous», trebuia, mai întâi, să-și îndrepte eforturile «spre organizarea întreruperii mijloacelor de comunicare ale inamicului» ; totodată, s-a sugerat că ar fi posibil «să se organizeze o anumită lovitură dc stat», care va pregăti semnarea unei «capitulări necondiționate» [710 711] a României.

«Atenția» guvernului dc la Londra față dc derularea evenimentelor din România sc datora mai multor factori. Mai întâi, problema menținerii, după război, a intereselor economice și financiare britanice mult afectate, în anii 1941-1944, de Germania. Apoi, «teama» că S.U.A. favorizează o acțiune «constructivă și pozitivă față de România», în timp ce «politica britanică este pur negativă» [712]. Dc aici nota, în raportul din 2 aprilie 1943, El.Barker, concluzia multor români că Anglia «a vândut» România Uniunii Sovietice, în timp ce America era pregătită «să apere aspirațiile naționale ale României» [713 714 715].

între timp, britanicii au aflat că Maniu dorea să trimită o delegație specială, «pentru a ajunge la o înțelegere privind schimbarea situației politice a României» [16°]. Dc Chastclain a fost instruit «să ajungă în România», înaintea scrisorii emisarului lui Maniu la Londra. Conceptă inițial ca acțiune «dc sabotaj», «Autonomous» a devenit, ca urmare a desfășurării evenimentelor, o misiune dc a transmite «recomandări» lui Maniu [1S1]. După 19 noiembrie 1943, S.O.E. a sugerat Foreign Officc- ului să «lărgească» atribuțiile misiunii «Autonomous». între acestea, principala era acceptarea «principiului capitulării necondiționate».

La 22 decembrie 1943 a fost parașutat în România grupul «Autonomous», din care făceau parte: dc Chastclain, fost director comercial la Societatea dc petrol «Unirea», Ivor Porter, fost lector la Universitatea din București, și românul S.Meți- anu care, din 1917, sc stabilise în Marca Britanic. El i-a cerut lui Mihai Antonescu, ca specialist în drept internațional, să redacteze declarațiile pc care prizonierii, apoi, le-au semnal. După accca, dc Chastclain a stăruit pc lângă Antonescu însuși, în scris și în dialog direct, să ceară pace. Antonescu a respins cererile repetate germane - unii spuneau că

710 ***Ibidem,*** **p. 226.**

711 ***Ibidem,*** **p. 229, El. Barker vorbește de Turceanu ?!**

712 **Arh. St. București, Colecția Microfilme Anglia, Rola 405, c. 921-923 (scrisoare, din 9 mai 1944, col. Talbot către Hozard).**

713 **Great Britain, P.R.O. *F.O.* 371, 37 381, f. 125.**

714 ***23 August 1944... Documente,*** **II, p. 258-259.**

715 ***Ibidem,*** **p. 259.**

erau venite de la I lider însuși - ca grupul să fie trimis în Germania. Probabil că Antonescu credea că ei, postul dc radio-tclcgrafic și cifrurilc lor vor putea să se dovedească folositoare mai târziu [716]. La o săptămână după eșecul parașulării, Philip Nichols era anunțat dc II.Q.Forcc 133 că nici guvernul sovietic, nici cel al Statelor Unite nu fuseseră informate despre operațiunea «Autonomous». H.Q.Force 133 avertiza că «regretabilul sfârșit» al operațiunii «ar putea duce la un

716 **V. FI. Dobrinescu, Ion Pătroiu, *Anglia...,* p. 220.**

rezultat pe care inamicul l-ar specula», în sensul că Serviciul Secret Britanic încearcă «să aranjeze un front antisovietic cu România» [717] [718]. Se aprecia că ar Ti bine să fie informată partea sovietică, cel puțin «în termeni generali», deoarece «obiectivele securității» par a fi foarte neînsemnate[1M]. înlr-o lucrare recentă, Martin Kitchen constată că, în martie 1945, s-a pregătit, la Foreign Office, un document în care se sublinia că serviciile secrete sovietice și britanice au colaborai prin trimiterea de agenți în Italia, Iugoslavia, Turcia. Mai târziu, constată Kitchen, S.OJZ-ul nu i-a invitat pe sovietici să participe la misiuni în România cu O.S.S-ul american [IM].

Ivor Porter a fost șocat când a aflat că toate informațiile operative, culese de S.O.E., erau transmise N.K.V.D.-ului, fără nici un aranjament de reciprocitate. în felul acesta, Anglia «asigura» împlinirea intereselor speciale sovietice în România, pc care Foreign Office-ul le recunoscuse deja

Numeroase emisiuni au fost consacrate României de B.B.C. în anii celui de al doilea război mondial; 33 directive concretizate în câteva sule de emisiuni în limba română au arătat interesul cu care Marea Britanic a urmărit desfășurarea evenimentelor din România. Aceste emisiuni aveau drept surse : presa românească, știri provenite de la foști diplomați sau oameni politici români aflați în străinătate (Gafencu, Tilea, Davila, Crelzeanu, Nanu, Pangal), informații transmise de agenți britanici parașutați în România sau parvenite prin canalul Moscova [719] [720] [721]. Radio Londra a adus la cunoștința ascultătorilor punctele de vedere ale Puterilor Aliate, dar, uneori, atunci când făceau loc declarațiilor sau comentariilor unor personalități politice, oameni de cultură, ziariști sau diplomați români, care s-au desolidarizat de politica guvernului anloncscian, prin intermediul lor își făcea auzită vocea și propaganda românească din ext [722]erior[723].

Anglia a destinat României cea dintâi stație clandestină de radio pentru Europa de sud-est. Prima ei emisiune s-a difuzat la 12 octombrie 1940 (3 programe zilnice a câte 15 minute) și a avut ca semnal distinctiv lozinca «Sus inimile frați români». Această stație de radio și-a încetat activitatea în iulie 1943, din cauza lipsei de material informativ despre România [l6']. în continuare, britanicii au organizat alte două posturi de radio, unul prelins pro-Antonescu și

---

717 **Great Britain, P.R.O., *F.O.,* 371, 43 972, f. 10.**

718 ***Ibidem.***

719 **M. Retegan, *Războiul undelor. Aspecte ale radiopropagandei Britanice in România (1944),* în *R.A.,* Anul LXVIII, 2, 1986, p. 168-178.**

720 **Gh. Unc, VI. Zaharescu, *Propaganda românească din emigrație in timpul celui de al doilea război mondial,* în *AdI, 2,* 1980, p. 113.**

721 **El. Barker, *op.cit.,* p. 17.**

722 **Ivor Porter, *Operațiunea «Autonomous», fn România în vreme de război,* Ilunianitas, 1991, p.220.**

723 **Martin Kitchen, *British Policy towards the Soviet Union during the Second World War,* New York, St. Martin's Press, 1986, p. 61.**

pro-german, iar al doilea incitând la sabotaje în regiunea petrolieră post care a funcționat până în vara anului 1944 [724]°.

Potrivit unui raport britanic din martie 1940, asupra propagandei engleze în România, în (ară existau 320 000 de aparate de radio înregistrate oficial, ceea ce reprezenta cca. 2 milioane de ascultători [725].

724 **Mihail E. Ionescu, *Puterea cuvântului,* București, Ed. St. și Enc., 1984, p. 175-176.**

725 **Arh. St. București, rond, Microfilme Anglia, Rola nr. 292, c. nr. 129.**

între cei care au prezentat emisiuni pentru România la B.B.C s-au aflat R.Selon- Watson și W.Steed care, în perioada primului război mondial, fuseseră cei mai autorizați apărători ai luptei pentru realizarea idealului național integral românesc și, mai apoi, apreciaseră politica externă de pace a statului român modem care viza consolidarea Marii Uniri din 1918.

La 10 mai 1943, W.Sleed, într-o emisiune specială a B.B.C-ului, își exprima speranța că Transilvania de Nord nu va mai sta mult sub stăpânirea ungurilor, și chema poporul român la doborârea dictaturii antonesciene [171] [726]. R.Seton-Watson, la rândul său, a ținut, la Colegiul Somerville din Oxford, o conferință despre Transilvania, amplu comentată de Radio Londra[727]. Reputatul istoric dovedea, încă odată, «înțelegere» pentru situația grea a României și își exprima speranța într-o refacere a granițelor firești ale țării, grav mutilată în vara și toamna anului 1940 [728].

Actul de la 23 august 1944 și arestarea mareșalului Antonescu nu au putut scăpa atenției B.B.C-ului și presei engleze. Așa cum dovedesc documentele britanice, englezii au cunoscut, în general, preparativele care au dus la doborârea dictaturii antonesciene și, în felul acesta, reacția lor a fost imediată.

Presa și radiourile britanice au fost într-un consens în a evidenția consecințele strategice, politice și logistice ale actului de la 23 august 1944 arătând că el a provocat destrămarea articulațiilor sistemului militar german din Europa est-centrală și de sud, a lipsit mașina dc război nazistă dc principala sa sursă dc aprovizionare cu petrol și a declanșat sau agravat criza politică a regimurilor aflate în orbita Rcich-ului.

Noul curs al politicii externe a României, în care lupta împotriva Germanici hitlerislc constituia principalul obiectiv al momentului, era considerat dc comunitatea românilor din Marca Britanic «drept, național și de folos tuturor popoarelor» [729] [730].

Poziția Angliei față de mișcarea românilor liberi a reieșit clar la 10 februarie 1943, când deputatul conservator I lamillon Kerr a formulat o întrebare scrisă la care Sir A.Edcn a răspuns: «Guvernul Majeslății Sale nu a recunoscut o așa-numilă Mișcare România liberă nici în Londra, nici aiurea, și nici nu a aprobat activitatea organizației din Londra. Potrivit informațiilor de care dispune guvernul, este limpede că această organizație nu este reprezentativă în ce privește opinia generală din România sau în ce privește pe românii din această țară» [l7e].

Mai puțin numeroasă decât emigrația din alte țări europene,

726 **Arh. M. Ap. N„ fond 5 417, dosar f.n., 1943, Poziția 1 315.**

727 **Idem, dosar 6, 1943-1944, Poziția 1 170, f. 452.**

728 ***Ibidem.***

729 **Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine, dosar 255, 1945, f. 286.**

730 **Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, dosar 42, 1941-1944, f. 65.**

emigrația română din Anglia a jucat un anumit rol în transmiterea dc știri Aliaților, ca mediator în sondajele efectuate ulterior de guvernul de la București și dc «opoziția națională» în vederea încheierii păcii, precum și ca factor dc influențare a opiniei publice din Occident, prin intermediul mijloacelor de comunicare în masă și prin propria ci activitate editorială. Analiza documentelor interne și externe ne îndreptățește să afirmăm că disensiunile interne între organizațiile românilor liberi din Anglia și-au avut rolul lor în atitudinea generală a cabinetului dc la Londra. Esențial a fost, însă, un alt element: diplomația engleză nu a dorit, în perspectiva raporturilor cu U.R.S.S. și cu S.U.A., să facă un pas care ar fi «jenat» Moscova și Washingtonul. Nu ar fi

exclus ca unele disensiuni să fi fost alimentate de Londra, care nu avea interes să recunoască o mișcare ce, aprioric, ar fi pus problema revenirii României în granițele dc la Tinele lui 1918. A fost adeseori invocată, ca motiv al recunoașterii comitetelor românilor liberi, lipsa din fruntea lor a unor personalități ale vieții politice și diplomatice românești. Cazul Titulescu este cel mai elocvent exemplu că nu s-au făcut eforturi pentru ca ilustrul diplomat să ajungă în Marea Britanie. Un Gafencu sau Davila, care ar li putut veni la Londra, nu au putut ajunge acolo nu din cauza lor, ci datorită aceleiași «griji» a anglo-saxonilor ca venirea celor doi foști diplomați, cunoscuti prin eforturile pentru apărarea hotarelor României Mari, să nu «deranjeze» celălalt mare aliat, Uniunea Sovietică.

CAPITOLUL AL IV-LEA

ROMÂNII DIN STATELE UNITE ALE AMERICII ÎN TIMPUL CELEI DE-A DOUA MARI CONFLAGRAȚII J

1. S.U.A. și România de la criza renană la încheierea tratatelor de pace de la Paris (1946-1947)

Diplomata americană a apreciat eforturile României dc după 1933, pentru consolidarea păcii europene, prin acțiunile desfășurate dc Mica înțelegere și Antanta Balcanică, și încercările de încheiere a unui pact estic dc asistcn|ă mutuală '. Din documentele americane rezultă identificarea lui Titulcscu cu interesele naționale ale României și ale celorlalte țări din Europa csl-ccnlrală și dc sud, cl fiind considerat un adevărat campion al statelor mici și mijlocii din această zonă geografică. Dc altfel, afirmarea statelor mici și mijlocii în viața internațională a reprezentat și constituie o constantă a veacului al XX-lca. W.Bullitt, Leland Harrison, Frederik Hibbard sesizau tenacitatea lui Titulcscu în organizarea păcii europene, eforturile sale pentru impunerea dreptului în relațiile internaționale. Totodată, ci au observat că însușirile dc excepție ale ilustrului diplomat nu au fost suficiente pentru a opri deteriorarea situației internaționale, a preîntâmpina revizuirea tratatelor dc pace și războiul[731] [732].

Actul din 29 august 1936 a fost un eșec al păcii globale, dar și dovada insucceselor suferite, până atunci, de Foreign Office și Quai d'Orsay în politica internațională. Privită în ansamblul raporturilor internaționale din epocă, demiterea lui Titulcscu, diplomat dc care era legată întreaga politică externă românească aflată în slujba

731 ***FRUS,*** **1936, vol. I, p. 227 ; W.Bacon Jr.,** ***Nicolae Titulcscu and Romanian Foreign Policy, 1933-1934*** **, Denver, 1975 ;** ***Ambasador Dodd's Diary 1933-193S*** **, Edited by W.R.Dodd Jr. and Martha Dodd, with an Introduction by Ch.A.Beard, New York, 1941, p. 254, 285, 287.**

732 **V.Fl.Dobrinescu,** ***Diplomația României...,*** **p. 39-40.**

securității colective sub egida Ligii Națiunilor, a avut și semnificația adaptării la noile condiții; căutarea dc mijloace și metode noi, pc plan diplomatic și politic, care să permită contracararea pericolului la adresa *statu* quo-ului teritorial al țării și al independenței sale naționale, postulate ce decurgeau din eșuarea securității

colective, ca turnare a afirmării deschise a revizionismului și revanșismului german, a politicii de conciliere promovată de «democrațiile occidentale», a izolaționismului practicat de Departamentul de Stal al S.U.A.[733] [734].

Memorandumul Diviziei Orientului Apropiat, adresat lui C.l lull, lai septembrie 1936, analizând cauzele și factorii care duseseră la eliminarea diplomatului din guvernul Tălărescu, constata că actul semnifica un moment important în situația europeană postbelică *. Departamentul de Stat a fost informat, în mai multe rânduri, că debarcarea lui Tilulcscu nu a schimbat postulatele de bază ale politicii externe a României. Leland Harrison, ministru al S.U.A. la București (1935-1937), consemna, la 13 august 1937, că succesorul lui Titulescu, Victor Antonescu, apreciind recentele declarații făcute presei de C. Huli, reafirma că «nici un principiu nu este mai presus pentru România decât respectarea tratatelor[735]». La rândul său, Franklin Molt Gunther, ministru al S.U.A. la București (1937-1942), scria, la 6 ianuarie 1938, secretarului de stat, că nu împărtășea opinia potrivit căreia «România se îndreaptă, cu rapiditate, către Axa Roma-Bcrlin». Dimpotrivă, avertiza Gunther, guvernul de la București, «dându-și scama că politica Franței nu oferă securitate completă, dorește relații prietenești cu toți» și «nu va opera nici o schimbare radicală» [736] în activitatea sa internațională.

Miniștrii americani acreditați în mai multe capitale europene au remarcat îngustarea posibilităților de supraviețuire a țărilor din Europa est centrală și dc sud, între care și România, ca urmare a politicii dc concesii a marilor puteri europene față de Germania și dc celelalte state revizioniste. Acest fapt a reieșit, mai ales, după realizarea Anschluss-ului[737] și a «acordului»[738] [739] dc la Miinchcn, care au limitat capacitatea defensivă a României față dc politica revizionistă a unora dintre vecinii ci.

Aflat în vizită în România, în septembrie 1938 ’, fostul ministru W.S.Culbertson intuia pericolele pe care le avea dc preîntâmpinat această (ară în viilor. Ex-diplomalul făcea cunoscute radio-ascullălorilor americani, la 28 septembrie, impresiile legale dc vizita în România, țară ferm angajată în dorința dc a-și păstra ncaltcratc independența și suveranitatea frontierelor naționale [740]. Culbertson lega împlinirea unor atari obiective dc o atitudine mai

733 ***Ibidem*, p. 41.**

734 **V.Fl. Dobrinescu, *România și S.U.A. 1918-1947,* lăți, 1989, p. X.**

735 ***FRUS* , 1937, vol. 1, p. 786. Vezi și memoriul lui Gli. Tălărescu asupra politicii externe a României, întocmit, la 1 mai 1943, la Poiana (Gorj) (Hoover Institution, Palo Alto, S.U.A., D.G.Popescu Papers, Box no. 2).**

736 ***FRUS,* 1938, vol. 2, p. 672.**

737 **V.Fl.Dobrinescu, *România și S. U.A Passim.***

738 **Hoover Institution, Palo Alto, S.U.A., N.Petrescu-Comnen Papers, *Quelques pages dhistoire vecue).***

739 **Library of Congress, Washington D.C., Manuscript Division, Joseph Davies Papers, Dox no. 9.**

740 **Idem, W.S.Culbertson Papers, Box no. 18.**

«intransigentă» [741] a Angliei și Franței față dc actele de forță ale Germanici hidcrislc și ale aliaților ei.

Evenimentele de la mijlocul lui martie 1939, care au culminat cu dispariția Cehoslovaciei, au slăbit capacitatea defensivă [742] a României. înlr-un asemenea context internațional, s-a produs demersul diplomatic al lui V.V.Tilca la Foreign

741 ***Ibidem.***

742 **Arh.M.Ap.N., fond 5 418, dosar 4, 1939, Poziția 1 638, f. 15.**

Office[743] [744] și s-au «finalizat» convorbirile româno-germane prin încheierea tratatului economic din 23 martie 1939 [M].

Departamentul de Slat a fost avertizat asupra «demersului» lui Tilea încă din ziua în care el s-a produs, ministrul român oprindu-se, înainte de a ajunge la Foreign Office, la ambasada americană de la Londra[745] [746]. Reprezentantul american dc la București a fost însărcinat, de superiorii săi, să afle detalii asupra așa-zisului ultimatum german adresat României.

Chestiunea «demersului» lui Tilea a preocupat și celelalte oficii diplomatice americane din Europa. La 20 martie, ambasadorul american din Franța, W. Bullitt, i-a solicitat lui Bonnet o opinie asupra situației din România. Șeful Quai d'Orsay-ului i-a comunicat că - după știri parvenite dc la București - nu se pusese problema unui «ultimatum», germanii manifestându-sc «mult mai rezonabil». El sc aștepta ca negocierile comerciale româno-germane să sc «finalizeze» printr-o «înțelegere» ". Bonnet, într-o întrevedere cu ambasadorul sovietic, aflase că Moscova a propus o conferință la București, pentru a pregăti «mijloacele dc ajutorare reciprocă» - la reuniune urmau să participe reprezentanții Uniunii Sovietice, Poloniei, Franței, Angliei și Iugoslaviei. Ministrul dc externe al Franței a comentat că, «la fel ca de obicei, rușii au pus piciorul în prag». Bonnet credea că românii nu vor accepta o conferință la București iar propunerea reprezenta, pentru Litvinov, «o soluție ușoară dc a ocoli întrebarea pc care el a pus-o ambasadorului sovietic» [747] [748] [749]. Șeful Quai d'Orsay-ului a mai prezentat «contactele» inițiale dc Paris în această chestiune.

W. Bullitt, într-un raport către Departamentul dc Stat, arăta că înțelesese, din discuțiile purtate cu ambasadorul român de la Paris, că «cererile» economice ale Germanici luaseră doar forma unui «virtual ultimatum». Bucureștii le-au considerat drept incompatibile cu independența țării. Germanii nu au forțat nota și negocierile au continuat «înlr-o manieră politicoasă». în legătură cu un eventual ajutor al Uniunii Sovietice, ambasadorul Tătărcscu, ca și omologul său polonez, a declarat că, în timp de pace, România nu va permite trupelor sovietice să intre pe teritoriul ci și nici nu va primi vreun ajutor sub formă dc muniții, arme, tancuri sau avioane dc la această țară. «Dar, în timp dc război, a continuat diplomatul român, noi vom fi gata să primim ajutor chiar dc la diavolul în persoană» Bullitt i-a

743 **Gh.Buzalu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* I, Editura Științifică ți Enciclopedică, 1988, p. 10-27.**

744 **V. Moisuc, *Diplomația României,* p. 107-165 ; Pit. Margueral, *Le III Reich,* p. 130-135.**

745 ***FRUS,* 1939, 1, General, p. 72.**

746 ***Ibidem,* p. 79 (telegramă din 20 niartie, semnală Bullitt).**

747 ***Ibidem.***

748 ***Ibidem.***

749 ***Ibidem.***

declarat lui Tătărcscu : «Sunt autorizat dc președintele Roosevelt să afirm că războiul cu germanii, dacă acesta va izbucni, va fi început cu Franța și cu Brilania, dar va fi sfârșit cu Statele Unite». în concluziile sale, Bullitt nota: «Nici o țară nu va îndrăzni să facă un târg cu Uniunea Sovietică dc teama dc a nu ofensa prea mult Germania, dar, ambele țări (România și Polonia - n.na.), în caz dc necesitate, vor întâmpina cu bucurie ajutorul Uniunii Sovietice» ”.

Vicontele I lalifax l-a informat în detaliu pc ambasadorul englez dc la Washington D.C. despre «demersul» făcut de V.V. Tilea și intențiile «democrațiilor occidentale»

față de România. Ministrul englez relata că informații ulterioare au aruncat «îndoieli asupra veridicității relatării oferite de V.V. Tilea» [19] Ziarul «The Graphic» vehicula știrea potrivit căreia Uniunea Sovietică ar fi promis României, în mod definitiv, ajutor militar în cazul unui eventual atac din afară[750] [751].

Diplomații americani acreditați în Europa au continuat să informeze Departamentul dc Stal despre situația României. W. Bullitt l-a văzut pe Al. Ldgcr, care i-a comunicat «propunerile» britanice făcute Poloniei, Franței, Uniunii Sovietice, României, Greciei și Iugoslaviei. L6gcr era nemulțumit dc Polonia care, prin ambasadorul Lukasiewicz, afirmase că România nu se află în fața unui pericol extern. Secretarul general al Quai d'Orsay-ului i-ar fi replicat, «în maniera cea mai răuvoitoare: aceasta înseamnă că Polonia refuză să se alăture Franței și Angliei pentru apărarea României» [752]. Diplomatul francez nu credea că eforturile lui Bcck, dc a «reconcilia» România și Ungaria, vor avea succes.

La 21 martie, însărcinatul cu afaceri american dc la Moscova comunica secretarului dc stat că sovieticii respingeau știrile potrivit cărora, Polonia și România ar fi solicitat asistență, în cazul unei agresiuni din afară. Kirk anunța că Moscova, în schimb, propusese o conferință la care să participe Marca Britanic, Franța, Polonia, România, Turcia și Uniunea Sovietică. Diplomatul american deținea știrea potrivit căreia guvernul dc la Londra considera chestiunea «prematură» [753].

Ambasadorul american de la Londra, Joseph Kennedy, care informase, încă de la 18 martie, Washing(on-ul despre demersul lui Tilea, transmitea, la 22 martie, «răspunsurile» primite la «chestionarul» Foreign Officc-ului. Kennedy le rezuma după cum urmează: 1) Turcia a declarat că nu a primit nici o comunicare dc la București. Răspunsul nu angajează Turcia, afumând că ca își va îndeplini obligațiile impuse prin Pactul Balcanic; 2) Grecia va respecta obligațiile Pactului Balcanic. Cât privește chestiunea unui atac asupra frontierelor românești, dincolo dc limitele acestui pact, Grecia va «examina» situația, cu înțelegere, împreună cu Turcia și Iugoslavia, luând în considerație atitudinea guvernelor britanic și francez. Primul ministru grec a atras atenția ministrului britanic că (olul va depinde, în acea situație, de Iugoslavia, deoarece, fără concursul și cooperarea ci, Grecia nu va fi în situația dc a acorda un ajutor efectiv României; 3) Iugoslavia. Răspunsul prințului regent a fost dc a pune aceeași întrebare guvernului britanic. Ministrul britanic dc la Belgrad, Sir Ronald Campbell, crede că Iugoslavia va face toate eforturile pentru a rămâne neutră deoarece, înlr-un

750 **bis *D.B.F.P.,* Third Series, vol. 4, 1939, p. 420.**
751 **Arii. M.Ap.N., fond 5 418, dosar 4, 1939, Pozi(ia 1 638, f. 27.**
752 ***D.B.F.P.,* Third Series, vol. 4, 1939, p. 420 (t. nr. 135, 21 martie, semnată Halifax).**
753 **V.Fl.Dobrincscu, Ion Pătroiu, *Ultimele...,* p. 41.**

conflict cu Germania, afară dc cazul când Italia este neutră sau dc partea ci, Iugoslavia va fi aproape complet imobilizată; 4) Ministerul dc Exlcmc polonez s-a «îndoit» că un ultimatum a fost adresat Bucureștilor și a afirmat că, în chestiunea ajutorării României, va trata problema cu guvernul acestei țări; 5) Rusia. Litvinov, în răspunsul său, a propus acum mult trâmbițata conferință și a întrebat ce face guvernul britanic în cazul de față. El și-a exprimat surpriza că guvernul dc la București nu s-a «consultat» cu Moscova; 6) Francezii au răspuns că ci erau pregătiți să colaboreze la examinarea posibilităților unei acțiuni conjugate și consideră, extrem de important, ca puterile apusene să ia măsuri pe linia ajutorării

României; 7) România a răspuns că ea dorește să evite provocarea Germanici și, din acest motiv, nu vrea să se alăture la nici un pact dc asis(cn|ă mutuală. Ea crede că puterile apusene vor declara că ele nu vor permite alte schimbări de frontiere în Europa și că vor ajuta orice stal care și le apără cu toate forțele lui militare[754] [755].

Foreign Office-ul, anunța Kennedy la Departamentul de Stat, își dădea acum scama că povestea invocată dc ministrul român despre un «ultimatum» adresat Bucureștilor, care a fost cauza imediată a întrebărilor puse acestor guverne, nu poale fi confirmată. Londra credea, totuși, că, deși cazul a fost exagerat dc ministrul român, «pericolul unei viitoare înaintări germane spre Europa răsăriteană era, totuși, existent și că demersul a servit, cel puțin, propunerii folositoare dc a «electriza» puterile democratice apusene la o examinare imediată a noii situații și a pericolului pc care ca îl prezenta» [M]. Oficialii dc la Foreign Office constatau că răspunsurile, «vagi și generalizate», nu reprezentau o contribuție serioasă spre o «soluționare a problemelor imediate». în aceeași zi, Vicontele Halifax sc adresa lui Sir R. Lindsay (marchiz dc Lothian) cu un mesaj având un conținut asemănător cu ccl transmis dc Kennedy, pentru uzul confidențial al președintelui Roosevelt.

Două zile dc la aceste evenimente, Kennedy l-a văzut, din nou, pc Halifax. Secretarul dc stal al Foreign Officc-ului, care tocmai îl primise pc ambasadorul polonez, i-a afirmat că Sanația a declarat că va merge «alături dc Marca Britanic și Franța, dar ezită să sc alăture Rusiei, întâi dc toate pentru că ci nu-i place s-o aibă ca asociată și, în al doilea rând, deoarece o legătură, de orice fel, între Rusia și Polonia va cauza o ruptură deschisă cu I filler și va precipita războiul» [756] [757]. I lalifax avea certitudinea că «lucrurile sc vor aranja, înir-un fel», la sosirea lui Beck în Marca Britanic. în ccca ce privește Uniunea Sovietică, ca a fost de acord cu semnarea unei declarații propuse dc Anglia și Franța, dar I lalifax credea că Moscova avea dificultăți serioase din punct dc vedere al pregătirii ci militare[2S].

Garanțiile acordate României, Poloniei și Greciei, considerate drept un pas în stăvilirea tendințelor agresive ale statelor Axei, au fost unnatc, la mijlocul lunii aprilie, dc o inițiativă, sub semnul securității colective, făcută, dc această dată, de peste Ocean. Este vorba de discursul ținut dc președintele american Franklin Delano Roosevelt, cu ocazia zilei panamericane, discurs care a provocat o marc satisfacție în Europa.

Șeful executivului american a afirmat voința dc pace a Washington-ului și a avertizat puterile Axei că politica lor agresivă

754 ***F.R.U.S.,*** **1939, I, p. 90-91 (t. nr. 388, 22 martie, semnală Kennedy).**

755 ***Ibidem,*** **p. 92 ; despre atitudinea Departamentului de Stal, în acele zile, vezi G. Duca, *Cronica unui român în veacul XX,* II, Miinchen, 1984, p. 236-237.**

756 ***FRUS,*** **1939, I, p. 98 (I. nr. 399, 24 martie, semnată Kennedy).**

757 ***Ibidem,*** **p. 99.**

nu putea să rămână fără urmări. Observatorii politici remarcau faptul că nu a fost o simplă coincidență că ambasadorul american dc la Londra, Joseph Kennedy, a lăcut o vizită lui N. Chamberlain chiar în ziua în care Roosevelt își ținea discursul[758]. Roosevelt adresa, în noaptea dc 14 spre 15 aprilie, mesaje lui Hidcr și Mussolini, în legătură cu «problemele păcii europene»[759].

758 **Arh. St. București, fond Casa Regală - Carol II, dosar 53, 1939, f. 1.**
759 ***Ibidem,* f. 2.**

Guvernul britanic a aprobat în întregime interpretarea pe care președintele american o dădea situației internaționale considerând-o «un veritabil mijloc de a evita catastrofa». Fostul prim ministru, David Lloyd George, îl cataloga drept un «apel magnific și capital al rațiunii», iar fruntașul laburist C. Altlcc «o inițiativă de primă valoare» [M].

Mesajul lui Roosevelt era lără precedent în analele diplomatice. Chemând la spirit de răspundere pe șefii marilor națiuni, mesajul amintea, lără menajamente, celor doi dictatori că afirmaseră, în mai multe rânduri, că nici ei, nici națiunile pe care le conduceau, nu doreau războiul; evocând recentele evenimente care se soldaseră cu dispariția Cehoslovaciei și Albaniei, Roosevelt solicita lui I lider și Mussolini o declarație sinceră referitoare la intențiile lor viitoare. A făcut marc vâlvă pasajul în care șeful administrației americane întreba direct pe cei doi: «sunteți dispuși să dați asigurarea că forțele dumneavoastră armate nu vor ataca și nu vor invada teritoriul sau posesiunile niciuncia din următoarele națiuni independente: Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Suedia, Norvegia, Danemarca, Olanda, Belgia, Marca Britanic, Franța, Portugalia, Spania, Elveția, Lichtenstein, Luxemburg, Polonia, *România,* Iugoslavia, Rusia, Bulgaria, Grecia, Turcia, Statele Arabe, Siria, Palestina, Egiptul și Iranul ?» [760] [761].

Solicitând un răspuns, Roosevelt propunea acordarea unei asigurări de neagresiune pe 10 sau 25 de ani, deoarece Statele Unite ale Americii, motiva el, nu erau direct implicate în diferendele europene, diplomația americană își oferea serviciul unei «dezinteresate și obiective intermedieri», obligându-se să transmită răspunsurile gcrmano-italicne guvernelor statelor citate și sugcrându-le, în același sens, să consimtă de a da garanții similare.

Demersul președintelui Roosevelt a avut un mare ecou în țările democratice, în statele mici și mijlocii vizate de politica revanșardă a Axei, în cercurile politice antifasciste și antirăzboinice din întreaga lume. Roosevelt cerca tuturor acestor state, în caz de răspuns favorabil, să subscrie la declarații asemănătoare. El propunea de asemenea, să se discute, cu participarea americană, problema dezvoltării și aceea a unei juste repartiții a materiilor prime între națiuni.

Acest demers, în care Roosevelt se erija în rol de arbitru, nu putea să fie acceptat de dictatori, în special de Hiller, dar este foarte probabil că președintele american nu sconta pe nici un succes direct și urmărea să lămurească pe izolaționiștii din țara sa asupra politicii agresive a fiihrerului[762].

Răspunsul german a fost dat printr-un mare discurs, pe care 1 lider l-a pronunțat, la 28 aprilie, în fața Reichslag-ului. Era un

760 ***Ibidem,* f. 4.**
761 **L Dandara, *op.cit.,* p. 202.**
762 **J.B. Duroselle, *op.cit.,* p. 241.**

discurs plin de amenințări. Luând ca pretext conversațiile anglo-polonezc, I lider denunța acordul anglo-german din 1935 și declarația germano-poloneză din 1934. Fiihrcrul «acuza» Anglia de «a lua o atitudine ostilă față de Germania» și respingea propunerile președintelui Roosevelt. Rcich-ul a pus, la 17 aprilie, întrebări la București, în legătură cu mesajul lui Roosevelt: 1) Dacă România a provocat această intervenție; 2) Dacă România se simte amenințată de Germania. Armând Călinescu a propus să fie încunoștiințate

despre demersul german Anglia, Franța și S.U.A., mai ales despre întrebările «cu explicații» ale Wilhelmslrasse-ului la «nota lui Roosevelt» [763]. în aceeași zi, Carol al II-lea a primit un american, prieten cu Roosevelt, care se ocupa de acordurile economice la Departamentul de Stal. Suveranul român a insistat foarte mult asupra «nevoii ca S.U.A. să ne ajute cu armament» [764]. A fost conceput un răspuns care suna în felul următor: «Guvernul român constată că securitatea europeană trece printr-o criză. El n-a putut, totuși, să creadă înlr-o amenințare directă a Germanici. Dc altfel, guvernul Reich-ului este, el însuși, în măsură de a ști dacă o asemenea amenințare se va produce sau nu»[765].

Primul ministru român s-a întâlnit, la 18 aprilie, cu Reginald Hoare, cei doi analizând mesajul președintelui Roosevelt. Informând Londra, R. I loarc constata că răspunsul Bucureștilor la primele două întrebări a fost negativ. în ceea ce privește a (reia întrebare, Bucureștii opinau că securitatea Europei trecea prinlr-o perioadă critică, România ncaflându-se sub directa amenințare a Germanici billcristc[766] [767].

Călătorite ministrului dc externe Grigore Gafencu, din aprilic-mai 1939 [x], nu au scăpat atenției Departamentului dc Stat. în periplul său european, Gafencu s-a întâlnit și cu mai mulți diplomați americani: W. Bullitt, J. Davies și J. Kennedy.

în cursul vizitei de la Bruxelles, Gafencu s-a văzut cu ministrul englez R.II. Clive, F. Lcilh-Ross și ministrul S.U.A. din capitala Belgiei, Joseph E. Davies. Primul a informat imediat Foreign Office-ul despre conținutul discuțiilor Gafencu- I lider și a concluzionat că ceea ce-1 înfuria cel mai mult pe cancelar era problema «amplificării» relațiilor anglo-sovictice, în perspectiva «încercuirii» Reich-ului[768]. Ambasadorul american Davies informa Departamentul de Stat asupra conținutului discuțiilor purtate de Gafencu la Berlin și Bruxelles. Davies arăta, în raportul său, că, între alte obiective, Gafencu dorea să obțină încheierea unor aranjamente prin care România să obțină armament belgian de la Ltege[769] [770].

în timpul vizitei în capitala Franței, la 28 aprilie 1939, Gafencu a avut o lungă discuție cu ambasadorul american William Bullitt. Șeful

763 **Carol al II-lea, *însemnări zilnice,* voi. 8, p. 252-253.**

764 ***Ibidem,* p. 252.**

765 **Arh. M.A.E., fond 71, Polonia, voi. 60, 1939, p. 203 (t. c., 19 ajrilie, către Varșovia, semnată Ar. Călinescu).**

766 ***DBFP,* Third Scries, vol. 5, 1939, p. 239 (I. nr. 133, 19 aprilie, R. Hoare către Halifax).**

767 **Gr. Gafencu, *op.cit ,* p. 100-106 ; Carol al II-lea, *op.cit.,* p. 255-256.**

768 ***DBFP,* Third Series, vol. 5, 1939, p. 271 (t. nr. 38, 21 aprilie, R. Clive către Halifax).**

769 **Library of Congress, Wasliington D.C., Manuscript Division, Joseph Davies Papers, Box no. 10.**

770 ***PRUS,* 1939, vol. I, p. 175.**

diplomației române se declara «satisfăcut» de stadiul relațiilor țării sale cu Polonia și Turcia. Gafencu a prelungit discuția și a arătat diplomatului american că «nu prea credea că orice promisiune, pe care Uniunea Sovietică ar pulea-o face Franței sau Angliei, va fi respectată» ”. Ministrul român a prezentat lui Bullitt «detaliile» discuțiilor purtate la Berlin cu I lider și a arătat că anumite «înțelegeri», încheiate între Franța, Uniunea Sovietică și Anglia, ar fi, «în sine, suficiente pentru a-1 provoca pc 1 lider să atace România». Totuși, el a «convenit» cu Chamberlain și cu Daladicr că nu va obiecta dacă cele două mari puteri vor ajunge la «înțelegeri» cu Uniunea Sovietică, dar numele României să nu fie menționat. Gafencu a vorbit despre lipsa dc armament a

țării sale și a arătat că România ar putea să primească material militar, inclusiv muniții și avioane, de Ia Uniunea Sovietică. în cazul unui atac al Germaniei, România va încerca, «dacă va putea, orice înțelegere militară cu Uniunea Sovietică». Ministrul Afacerilor Străine de la București l-a întrebat pe Bullitt dacă S.U.A. n-ar putea ceda României, contra cost, avioane, tunuri antiaeriene și antitanc și s-a declarat extrem de interesat în amplificarea comerțului româno-american. Bullitt comunica Departamentului de Stat că se putea conta pe Gafencu în politica comună cu Franța și Anglia, dar avertiza că România va face «acte de prietenie, în special în domeniul economic, cu Hiller». De altfel, el amintea Washingtonului că Hitler «l-a convins că, dacă România va refuza, în timp de pace, să permită Germanici să obțină petrol, cereale și alte produse, Rcich-ul nu va evita să o atace imediat»[771].

Situația internațională a României preocupa și cercurile oficiale de peste Ocean, îndeosebi cele ale Departamentului dc Stat al S.U.A. Astfel, la 6 iunie, Radu Irimescu, ministrul român, era primit în audiență la Casa Albă. F.D. Roosevelt îi declara că va interveni pe lângă regele Angliei, «pentru a ajuta eficace România»[772]. Șeful executivului american a repetat opinia potrivit căreia, sub toate formele, «România va trebui ajutată»[773]. Declarațiile președintelui erau simptomatice pentru simpatia de care se bucura România în S.U.A., ca o (ară hotărâtă să-și apere ființa națională și neatârnarea.

Este indubitabil că intențiile «democrațiilor occidentale» dc a trata cu Uniunea Sovietică au stimulat activitatea diplomatică a Bucureștilor din vara anului 1939, în scopul unirii tuturor statelor balcanice pe o platformă politică defensivă pentru apărarea securității sud-estului european. Colaborarea cu marile puteri avea să fie încadrată în frontul colectiv de rezistență odată format dar, în situația internațională dc atunci, o angajare deschisă și declarată față de Axă, înainte de închegarea unei coaliții anglo-franco-sovietice, era considerată dc oficialitățile dc la București «primejdioasă» pentru România.

Gunther transmitea președintelui Roosevelt, în iunie 1939, că, «mai presus de orice, România dorește să trăiască»[774]. Ministrul american de la București a continuat să-i informeze pe superiorii săi asupra evoluției polilico-diplomatice a României din vara anului 1939. Fin observator, Gunther vedea eșuând convorbirile tripartite dc la Moscova, iar în perspectivă, pentru România, «observarea

771 ***Ibidem;*** **vezi fi Memorandumul adresat prefedinlelui în aprilie în 1939, de Joseph Davies (Library of Congress, Washington D.C., Manuscript Division, Joseph Davies Paper, Box no. 10).**

772 **Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, vol. 40, 1938-1039, f. 271 (I. nr. 398, 21 iunie de la Paris, semnatS Gussi, Tătărescu).**

773 ***Ibidem.***

774 **Gh. Buzatu, *Evoluția României în epoca celui de-al doilea război mondial în viziune americană,* în *AIIAI,* XXIII/1, 1986, p. 101.**

regulilor neutralității» [775], apărea drept cea mai plauzibilă soluție.

S.U.A. au primit cu neliniște vestea încheierii pactului dc neagresiune soviclo- german. Marchizul de Saint Quentin, ambasadorul Franței dc la Washington, informa Quai d'Orsay-ul, la 25 august, că Roosevelt discutase îndelung cu principalii săi colaboratori - C. 1 lull și S. Welles - despre deteriorarea situației internaționale[776].

775 ***Ibidem.***
776 ***DDF,*** **tom XVIII, 1939, p. 487.**

Deși nu a părut surprins de încheierea pactului, regele Carul al II-lea s-a arătat pesimist - înlr-o convorbire cu Gunther - la urmările acestuia pentru via|a internațională [777]. Suveranul român credea că, prin acest act, Hidcr a reușit «să elimine un inamic potențial» și că șefii de stat apuseni «trebuie să fi fost foarte creduli dacă au crezul, într-adevăr, că ar- putea să reușească să aducă Rusia să lupte pentru ei»[778]. Ambasadorul englez dc la Paris, Phipps, înlr-o telegramă expediată la 26 august, sublinia că șeful Departamentului european de la Quai d'Orsay i-a declarat că, în pofida declarațiilor «ferme» ale regelui Carol al II-lea, dintre toate țările afectate de pactul sovieto-german, «România era cea mai amenințată»[779]. Atașatul militar a- mcrican dc la București, maior John Ratay[780], analizând consecințele pactului, releva că el provocase «consternare» la București, iar oamenii politici din această țară sc așteptau «la un război imediat» și chiar la «ocuparea României»[781].

După începerea celui dc-al doilea război mondial, diplomații americani dc la București au ținut permanent la curent Washingtonul în legătură cu politica externă a României, cu încercările ci dc a-și păstra ncaltcratc fruntariile naționale și independența.

O primă chestiune asupra căreia au insistai Gunlhcr și ceilalți diplomați americani, acreditați în capitalele țărilor est-curopcnc, a fost aceea a modului în care România, în condițiile neutralității, ajuta poporul și autoritățile Poloniei, (ară care trăia o adevărată dramă națională[782] [783]. Gunlhcr a realizai dificultățile României care, în pofida amenințărilor externe, a făcui lol cc a depins dc ca pentru a ajuta Polonia. «Dacă nu înțelegem să violăm legile neutralității - îi preciza diplomatului american Al. Crctzcanu, secretar general al Ministerului Afacerilor Străine - nu vom viola nici pe cele ale ospitalității» Oficialități de peste Ocean precum: James W. Brown[784], consilier tehnic al Asociației creștine a tineretului și conducătorul Comisiei americane pentru asistența refugiaților poloni, și doamna Thomson (soția scriitorului Sinclair Lewis)[785], colaboratoare la «New York Herald», au apreciat modul cum România ajuta rcfugiații poloni. Este adevărat că între diplomații americani (Huli, Gunlhcr, Biddlc și Bullitt) au existai puncte de vedere diferite în legătură cu

777 ***FRUS,* 1939, vol. I, p. 176.**
778 ***Ibidem.***
779 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 23 840, f. 109.**
780 **Numit la 1 iunie 1939 (Arh.M.Ap.N., fond 5 417, dosar 790, Poziția 1 482, 1945, f. 31).**
781 **Gli. Buzatu, *Evoluția...,* p. 101.**
782 **Hoover Institution, Palo Alto, S.U.A., M. Sokolniski Papers, Boxes no. 1 și 3 ; idem, Alfred Poninski Papers, Box no. 2 ; Arh.M.Ap.N., fond 5 475, dosar f.n., 1940-1941, Poziția 2 647, f. 27.**
783 ***FRUS,* 1939, vol. I, p. 499 ; Arh.M.A.E., fond 71, S.U.A., dosar 38, f. 69-70.**
784 **Arh.M.Ap.N., fond 5 475, dosar f.n., Poziția 2 647, 1940-1941, f. 33.**
785 ***Ibidem,* f. 27.**

atitudinea României[786], dar Bucureștii au acționai conform intereselor naționale și a normelor dreptului internațional, aducând, așa cum scria I I.Balowski, «un enorm serviciu Poloniei»[787].

786 **Paul Quinlan, *Clash over Romania. British and American Policies towards Romania : 1938- 1947,* Los Angeles, 1977, p. 49.**

787 **A. Loghin, D. Tuțu, *Sprijinul acordat de România refugiaților*polonezi în anii celui de-al doilea război mondial,* în *ADI,* 4, 1968, p. 40.**

în toamna anului 1939, diplomata Bucureștilor a dorit o mai mare implicare a S.U.A în politica Europei, care să preîntâmpine transformarea României într-un «aliat» al Germaniei[788] [789] [790]. România și-a pus mari speranțe în vizita efectuată la Moscova dc Saracioglu și a păstrat un contact direct cu oficialitățile americane, îndeosebi prin Gunther, care viza întărirea poziției internaționale a Bucureștilor, mult afectată prin acordul de la 23 august 1939 și eșecul tratativelor tripartite de la Moscova. Drept urmare, la 12 octombrie 1939, Steinhardt, ambasadorul S.U.A. la Moscova, din însărcinarea lui Roosevelt, i-a comunicat lui Molotov că Washingtonul speră că guvernul sovietic «nu va formula cereri incompatibile cu independența și integritatea teritorială a României»[5]*.

Veștile negative căpătate în urma vizitei lui Saracioglu la Moscova[5]' - acesta primise mandat dc la ministrul român de externe să sondeze poziția sovieticilor în legătură cu un proiect al neutrilor[791] - și eșuarea proiectului Gafcncu dc creare a unui «bloc balcanic» al neutrilor[792] și dc lărgire a arici garanțiilor anglo-francczc[793] [794] [795], din aprilie 1939, au fost factori care au determinat România să caute o ultimă soluție în apărarea integrității sale teritoriale : fortificarea înțelegerii Balcanice [w].

Izolarea internațională a României, la începutul anului 1940, devenise un fapt împlinit, și acest lucru era semnalat de Gunther. Valoarea informațiilor sale a fost pc deplin sesizată la Washington D.C., în special în perioada dificilă prin care a trecut România în vara anului 1940; cercurile politice de la București aveau să aprecieze și ele situația specială, chiar singulară, în care evenimentele îl plasau pc ministrul S.U.A., pc măsură cc creștea izolarea diplomatică și politică a României, ca urmare a prăbușirii Franței, a răcirii raporturilor cu Anglia și a exercitării dominației puterilor Axei[M].

Evenimentele internaționale grave din vara anului 1940, care au culminai cu rapturile teritoriale românești[55] din iunie, august și

---

788 **Gh. Buzalu, *Evoluția...,* p. 102.**

789 **Arh. St. București, fond Președ. Cons, de Min., dosar 269, f. 92 (telegramă nr. 2 670, 14 octombrie 1939, de la Moscova, semnată Davidescu) ; Library of Congress, Washington D.C., Manuscript Division. Laurence Steinhardt Papers, Box no. 27 ; idem, Joseph Davies Papers, Box no. 10.**

790 ***Ibidem.***

791 **Arh. M.Ap.N., fond 5 418, dosar 11, 1939, Poziția 1 706, p. 429-431. (Raportul nr. 5 746 al atașatului militar în Turcia, din 24 octombrie 1938) *FRUS*, 1939, vol. I, p. 485-486.**

792 **Arii. St.București, fond Președ. Cons, de Min., dosar 276, 1939, f. 34.**

793 **Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...,* I, p. 45-65.**

794 **V.F1. Dobrinescu, Sorin Pârvu, *Garanțiile anglo-franceze din aprilie 1939 și securitatea***

***României,* în *Românii in istoria universală,* I, 1986, p. 617-632.**

795 **1. Stanciu, *1939-1941. Gunther Mott Ministru S.U.A. la București transmite,* în «Magazin**

istoric», 4/1985, p. 28.

septembrie 1940, au fost urinările cu atenție și emoție dc oficialitățile americane. Ziarele din S.U.A. au consemnat că «rezolvarea problemei Transilvaniei este crudă și nedreaptă, din momentul în care s-a admis ca 1,5 milioane dc români să treacă sub jugul maghiar. Or, Axa a impus părerile ci bazate pc tancuri și avioane»[796] [797]. Sc aprecia ca România «nu avusese altă calc», amestecul Germanici și al Italici în problemele balcanice ducând

796 ***FRUS*** **, 1940, vol. I, p. 496-507 ; vezi și Ph. Mosely,** ***Is Bessarabia Next ?,*** **în «Foreign Affairs», vol. XIX, October, 1940, p. 237-244.**

797 **Arh. M.Ap.N., fond 5, 417, dosar f.n., Poziția 974, f. 18.**

Bucureștii la «politica de astăzi»[798] [799] [800]. S.U.A. au considerat că «arbitrajul» de la Vicna era contrar doctrinei Stimson (nerecunoașterca modificărilor teritoriale săvârșite prin forță)

După instalarea dictaturii legionaro-anlonesciene, în septembrie 1940, raporturile româno-amcricanc, fără a înregistra probleme grave, s-au deteriorat treptat până la declararea ostilităților între București și Washington, în decembrie 1941 și iunie 1942 [w].

Atitudinea S.U.A. față de România, în anii 1942-1944, a fost dictată de considerente militare și politice. La început, a predominat factorul militar, iar în anii 1943-1944, cel politic. în lipsa raporturilor oficiale, contactele bilaterale s-au menținut prin : activitatea românilor americani din S.U.A. și încercarea lui Carol Davila de a crea un Comitet Național[801], negocierile de pace separată angajate de emisarii guvernului anlonescian și de «opoziția națională» în anii 1943-1944[802], în vederea desprinderii de Axa fascistă. Numeroase informații au fost adunate dc rețeaua europeană a serviciilor dc informații americane, ele relevând importanța pe care S.U.A. o acordau «detașării» României din alianța Axei[803].

în iunie 1944, președintele Roosevelt a aprobat politica Angliei și Uniunii Sovietice de împărțire a Europei est-ccntralc și dc sud în «sfere dc influență» [804], ccca cc nu a împiedicat S.U.A. să urmărească cu interes arestarea mareșalului Ion Antonescu, dc la 23 august 1944, care a avut consecințe politico-diplomaticc și militare asupra terminării conflagrației mondiale. în anii 1944-1945, România a participat la războiul antihitlerist, fiind a patra putere, din punct dc vedere al forțelor militare angajate, a Națiunilor Unite.

Raporturile româno-amcricanc, în perioada imediat următoare arestării mareșalului Antonescu, au fost dominate dc două chestiuni. Prima a avut în vedere semnarea armistițiului României cu Națiunile Unite, la care reprezentanții S.U.A. au participat, fără însă a-și impune punctele de vedere[805]. A doua se referă la pregătirea

798 ***Ibidem,*** **f. 23, 264.**

799 **Hoover Institution, Palo Alto, S.U.A., Bmtus Coste Papers, Box no. 2 ; idem, C. Vițoianu Papers, Box no. 1 ; C. Hull, *The Memoirs,* New York, MacMillan, 1948, vol. II, p. 1 168.**

800 **Gti. Buzalu, *Evoluția...,* p. 103-104.**

801 **Arh. M.A.E., fond 71, S.U.A., 1941-1944, dosar 41, f. 11 ; Great Britain P.R.O., *F.O.* 371, 29 983, f. 167-170.**

802 **A. Simion, *Preliminări politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944* , Cluj- Napoca, Editura «Dacia», 1979, p. 380-414 .**

803 **Gh. Buzalu, *Din istoria secretă...,* I, p. 229-293.**

804 ***FRUS,* 1944, I, p. 610-611 ; Graham Ross (ed.), *The Foreign Office and the Kremlin. British Documents an Anglo-Soviet Relations,* 1941-1945, Cambridge University Press, 1984, p. 176-183.**

805 **V.F1.Dobrinescu, Den *Waflenstillstand zweischen Rumanien und den Vereinten Nationcn (Moskau 12.9.1944), mSOF,* Munchen, XLV, 1986, p. 139-166.**

proiectului și a tratatului de pace cu România, în cadrul reuniunilor Consiliului miniștrilor dc externe ai marilor puteri sau la forumul păcii dc la Paris din 1946, respectiv la reuniunea miniștrilor dc externe dc la New York (noicmbric-dcccmbric 1946)[806].

înlr-un alt context, relațiile româno-amcricanc din perioada 1944-1947 au evoluat, mai întâi, în cadrul «consensului» creat între cele trei puteri dc încheierea

806 **FRUS , 1946, vol. IV, p. 430^170.**

annisti(iului - una din clauze prevedea înființarea unei Comisii Aliale de Control - și, apoi, în cadrul raporturilor cu marile puteri învingătoare.

Misiunea militară americană ajungea la București, la rinele lui august 1944. Ea era condusă de generalul Schuyler[807]. Casa Albă numea, la 11 noiembrie 1944, pe Burton Berry reprezentant al S.U.A. la București, cu rang de ministru [808] [809].

S.U.A. își precizaseră încă din anii 1943-1944 poziția față de principalele probleme politice, teritoriale, economice și militare românești. Documentele elaborate în acest sens - *Tratamentul statelor inamice (15 aprilie 1944)*[71] și *Rezumatul recomandărilor. Tratamentul statelor inamice: România* din 26 iulie 1944[810] [811] - sintetizau poziția Departamentului de Stat față dc problemele românești. Referitor la problemele teritoriale, americanii declarau că S.U.A nu se angajau în disputele teritoriale dintre România și vecinii ei '°. Observăm, în anii 1944-1945, o renunțare la unele din principiile care călăuziseră activitatea delegației americane la forumul păcii din 1919-1920[812]. Cât privește statutul politic al României, S.U.A opinau că se impune, pentru o perioadă tranzitorie, o ocupație militară în cadrul aliat a acestei țări[813] [814] [815] [816]. La 28 august 1944, Departamentul de Stat își preciza poziția în legătură cu eventuala «ocupare» de către Aliați a României, subliniind că politica militară a S.U.A. «este aceea dc a nu folosi armatele americane ca parte a trupelor dc ocupație»". In finalul memorandumului adresat președintelui, întocmii de Cannon, adjunctul Diviziei pentru Afacerile Europene, se sugera «o participare americană minimă, atât în stadiul dc operații cât și în (faza) dc ocupație» [M]. Câteva luni mai târziu, la 8 ianuarie 1945, John Hickerson, director adjunct al Diviziei Afacerilor Europene, constatând că uncie chestiuni în relațiile cu Moscova sunt «dezgustătoare» - cl avea în vedere «rezolvarea» unor probleme teritoriale - recomanda acceptarea acestora pentru a obține

---

807 **Șeful misiunii americane, generalul Cortlandt V.R.Schuyler, ți-a păstrat un jurnal în legătură cu această misiune (P.Quinlan, *op.cit.,* p. 120). Ofițerul american a publicat *The View from Romania,* în vol. *Witness to the Origins of the Cold War* (ed. Th.T.IIammond), University of Washington Press, Seattle and London, 1982, p. 123-160.**

808 **Arh.M.A.E., fond 71, S.U.A., dosar 23, 1945-1948, nepag.**

809 **N.A. Washington, S.U.A., Record group 43, W.W.II, Peace Conference, 1946, Box no. 123.**

810 ***Ibidem.***

811 ***Ibidem.***

812 **Library of Congress, Washington D.C., Manuscript Division, Leland Harrison Papers, Box no. 37.**

813 **N.A. Washington D.C., S.U.A., Record Group 42, W.W.II, Peace Conference, 1946, Box 123.**

814 ***FRUS,* 1944, vol. I, p. 612.**

815 ***Ibidem,* p. 613.**

816 **Idem, 1945, vol. I, p. 94-96.**

«colaborarea» cu U.R.S.S. în vederea înfrângerii Germaniei naziste și a Japoniei militariste”. Această directivă, americanii au păstrat-o până la moartea președintelui Roosevelt, survenită în aprilie 1945. Convorbirile oficialităților dc la București cu unii diplomați americani, din anii 1944 și 1945, au avut în vedere o eventuală recunoaștere a cobeligcranței României, cu care, inițial, Departamentul de Stat s-a declarat de acord[817]. Dar, la 19 martie 1945, Washinglon-ul a anunțat că «prezenta politică a Aliaților, dc a nu acorda statut de cobcligcranță României, ar trebui să rămână, pentru moment, neschimbată»[818].

817 **Arh. M.A.E., fond 71 România, dosar 352, 1944-1947, f. 44.**
818 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 48 610, f. 25.**

Misiunea militară americană s-a adresau în mai multe rânduri, oficialităților de la București în problema Comisiei Aliate de Control. La începutul anului 1945, ofițerii americani se declarau nemulțumiți că nu erau ținuți la curent cu activitatea acesteia

Politica celor trei mari puteri față de România constituia subiect de discuție și de dispută între Uniunea Sovietică, Anglia și S.U.A. Dacă pentru Churchill, ea era conformă cu acordul de la Moscova, din octombrie 1944[819] [820] și cu «recomandările» cabinetului său către reprezentanții britanici din Comisia Aliată de Control, cărora li se cerea să acționeze «în cea mai strânsă colaborare cu omologii sovietici și americani», pentru S.U.A., mai ales după mai 1945, situația se schimbase radical. «Directivele politice» către reprezentanții Angliei în Comisia Aliată de Control subliniau că «interesele sovietice în România sunt strategice și militare, iar cele britanice, în principal, comerciale» [821].

Este adevărat că Anglia aprecia că Uniunii Sovietice «trebuie să i se permită să aibă rolul principal în aplicarea armistițiului», opinie cu care Washinglon-ul era de acord. Articolul 8 al *Directivelor politice,* transmise de War Office misiunii britanice de la București, sublinia că obiectivul Angliei este «să asigurăm o Românie independentă și prietenă, dar trebuie să ne amintim mereu că România este o țară ocupată»[822].

Dacă pentru Roosevelt era - așa cum reiese din corespondența sa cu Churchill - dificil de contestat «argumentul» sovietic al necesităților militare și al securității, pentru următorul președinte, Truman, acesta a fost mai greu de acceptat. Noul președinte, ținând cont de recomandările transmise de la București de Berry și Melbourne, se pronunța pentru o schimbare radicală a politicii față de Uniunea Sovietică. în acest context, cei doi diplomați americani încurajau opoziția din România în încercările ei de a răsturna guvernul dr. Petru Groza supus comuniștilor. La 10 august 1945, Stewart, împuternicit al Foreign Office-ului pentru probleme europene, scria: «americanii au intervenit prompt în afacerile

819 **Arh. M.Ap.N., fond 1 834, dosar 10, Poziția 222, 1945-1946, p. 3, 52-53.**

820 **Peter G.Boyle, *The British Foreign Office, View of Soviet-American Relations, 1945-1946,* în *Diplomatic History,* vol. III, no. 3, 1979, p. 307-320 ; Joseph M. Siracusa, *The Meaning of Tolstoy : Churchill, Stalin, and the Balkans Moscow, October, 1944*, în *Diplomatic History,* vol. Ill, no. 4, 1979, p. 443-463 ; Graham Ross, *Foreign Office Attitudes to the Soviet Union, 1941-1945*, în «Journal of Contemporary History», 16 (July 1981), p. 521-540; A, Resis, *The Churchill-Stalin Secret percentages agrement,* în «American Historical Review», April, 1978, p. 368-387 ; Warren Kimball, *Naked Reverse Right: Roosevelt, Churchill and Eastern Europe from Tolstoy to Yalta - and a Little Beyond,* în «Diplomatic History», vol. I, no. 1, 1985, p. 1-24 ; .Martin Kitchen, *British Policy Towards the Soviet Union during the Second World War,* New York, St. Martin Pres, 1986.**

821 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 44 004, f. 70.**

822 ***Ibidem.***

interne ale României» [823]. Ministrul de externe de la Londra l-a «sfătuit» pe reprezentantul său de la București, John Le Rougctcl, să nu ofere nici un sprijin acțiunilor americane[824].

în timpul Conferinței de Pace de la Paris, delegația Bucureștilor a constatat o atmosferă încinsă datorată numeroaselor divergențe între învinși și învingători, ca și

823 **James L. Gormly, *The Collapse of the Grand Alliance, 1945-1948,* Louisiana State, University, Baton Rouge, and London, 1987, p. 29.**

824 ***Ibidem,* p. 43.**

între țările mici, foste aliate ale Germaniei naziste și marile puteri, între acestea cxistînd deosebiri reale cum ar fi neconcordanța existentă între situația lor juridică și cea dc fapt și altele. Reuniunile diplomatice care au avut loc au scos în evidență neînțelegerile dintre marile puteri. Pentru Uniunea Sovietică, Conferința trebuia să sc mulțumească cu ratificarea concluziilor celor mari. Byrnes, Bidault și Bevin înțelegeau, dimpotrivă, să se accepte amendamente. La Paris s-a putut observa o puternică tendință de reducere a participării statelor mici și mijlocii la problemele organizării păcii, conferința reliefând dorința marilor puteri dc a impune țărilor mici hotărâri, de multe ori arbitrare, care au influențat într-un sens nedoril evoluția raporturilor internaționale dc atunci și din perioada ulterioară[825].

Situația grea în care s-a găsit România la forumul păcii dc la Paris din 1946 a reieșit și din discuția pc care ministrul de exteme Gh.Tătărcscu a purtat-o, la 29 august 1946, cu secretarul dc stal Bymcs[826]. Tătărescu, nefiind întrulolul de acord cu unele opinii formulate de omologul său american asupra politicii interne românești, a relevat dorința Bucureștilor dc a se încadra cât mai rapid în viața internațională, în opera dc reorganizare a păcii europene și mondiale, continuând, în felul acesta, tradițiile progresiste ale diplomației României.

Conferința dc la Paris și reuniunea miniștrilor dc exlcmc dc la New York (4 noiembrie - 11 decembrie 1946) nu au ținut cont decât parțial dc doleanțele poporului român. Odată definitivat tratatul de pace, guvernul dr. Petru Groza a hotărât să-1 semneze, în pofida ncrccunoașlcrii cobcligcranți României din anii 1944-1945, a caracterului nejust sau exagerat al majorității articolelor. în declarația oficială a delegației, din 8 februarie 1947, sc arăta: «semnând tratatul *impus* dc Puterile Aliate și Asociate, România asigură, prin reprezentanții săi, că va depune toate sforțările pentru a executa obligațiile cc-i revin». Sc sublinia, în continuare, că unele clauze erau «excesive», altele «nedrepte» și câteva «imprecise sau contradictorii». în finalul observațiilor, România sc angaja să contribuie, cu toate forțele sale, la «organizarea păcii și colaborării internaționale» [827].

Senatul american a aprobat tratatul dc pace cu România în iunie 1947 [828].

Textul halatului conținea prevederi mai grele decât cele existente

825 **V.Fl.Dobrinescu,** ***La Roumanie ct la Conference dc la Paix dc Paris (1946-1947),*** **în** ***RRII,*** **4/ 1987, p. 321-333.**

826 **N.A.Wasliington, S.U.A., Record Group 43, W.W.II, Peace Conference, 1946, Box no. 121.**

827 **Ștefan Lache, Gh. Țu|ui,** ***România și Conferința de Pace de la Paris din 1946,*** **Cluj-Napoca, Editura «Dacia», 1978, p. 297.**

828 **Arh.M.A.E., fond 71, Conf, de Pace, 1946-1947, voi. 12, f. 90.**

în Convenția dc armistițiu, semnată la 13 septembrie 1944. Tratatul a confirmat pierderile teritoriale ale României din 1940, cu excepția nordului Transilvaniei, ceea ce a lovit în opera înfăptuită dc națiunea română la 1918. Principiul naționalităților și al autodeterminării popoarelor, care triumfaseră la finele primului război mondial, nu au mai fost respectate. Clauzele economice, politice și militare ale tratatului cu România erau oneroase.

Diplomația Bucureștilor, apelând la principiile dreptului și moralei internaționale, a făcut eforturi deosebite pentru a atenua, măcar parțial, textul tratatului. Nu a reușit. începea un drum greu al românilor: acela al rccâștigării adevăratei independențe naționale.

în perioada care a urmat arestării mareșalului Antonescu, la 23 august 1944, restabilirea raporturilor româno-americane a presupus, din partea ambelor țări, timp, eforturi și înțelegere. Semnarea de către România a Tratatului de pace și ratificarea acestuia, de către forurile legislative românesc și american, încheia o etapă importantă din istoria relațiilor polilico-diplomalice, economice și culturale bilaterale, România rămânând în continuare, în cadrul unui regim politic nefiresc, impus de armatele sovietice, prin miopia politică a conducătorilor Angliei și S.U.A.

2. Românii americani și problemele românești în anii celei de a doua mari conflagrații

Evenimentele politico-diplomalice și militare din Europa, desfășurate începând cu încheierea pactului sovielo-german și declanșarea celui de al doilea război mondial, au stârnit o vie emoție printre românii americani. Cu toții au realizat că evoluția nefirească a evenimentelor va afecta statutul României și îi va micșora considerabil posibilitățile dc a se manifesta conform cu interesele și opțiunile sale. Astfel, la 21 septembrie 1939, atunci când Armand Călinescu, primul ministru român, cădea sub gloanțele unei bande dc legionari, actul era interpretat dc presa emigrației drept un mijloc dc înlăturare a unuia din cci mai redutabili apărători ai independenței țării lor de origine și orientarea României spre politica celui dc al Ill-lea Reich. Organul de presă al centralei etnice româno-amcricane scria cu acel prilej, : «Membrii (Gărzii de Fier), dintre care unii au străbătut până aici, la noi, pentru a ne da lecții de patriotism, au dat pământului încă un prim ministru, pc Armand Călinescu (...). De la Berlin, cei plătiți de atâta vreme cu aur nemțesc primeau porunca de a scoale din calea Fiihrcrului pc premierul României, ca peste corpul lui să se ajungă mai repede la petrolul și grâul românesc» ".

Izolată și lipsită de sprijinul «democrațiilor occidentale», de care fusese strâns legată două decenii, România a fost supusă, în vara anului 1940, unor rapturi teritoriale care au anulat o parte din opera înfăptuită dc întreaga națiune la 1918 și i-au direcțional o nouă conduită polilico-diplomalică și militară. Presată de puterile fasciste și de Uniunea Sovietică, România a fost nevoită să cedeze, în vara anului 1940, părți din patrimoniul național, ceea ce i-a anulat orice posibilitate dc a sc manifesta altfel decât a procedat după 6 septembrie 1940.

Cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, ca rezultat al punerii în aplicare a anexei secrete a pactului sovieto-german, semnat la Moscova la 23 august 1939, a fost primită cu consternare de

românii americani.

Reacția față dc tragicele evenimente, care s-au abătut asupra României la finele lui iunie 1940, a primit o aprobare tacită[829] [830] din partea oficialităților americane, ceea ce nu putea să nu influențeze și opinia publică din această țară.

829 **«America» din 23 septembrie 1939.**

830 **Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 19-40. Drama românilor dintre Prut fi Nistru,* București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1992, p. 40.**

Ministrul american din capitala României, Franklin Mott Gunther, prin mai multe rapoarte expediate Departamentului de Stat, sesiza dificultățile pe care România urma să le aibă, în continuare, în apărarea patrimoniului teritorial, dată fiind politica promovată de guvernele de la Budapesta și Sofia, care revendicau și ele părți din teritoriul național românesc [10°].

O alta a fost însă atitudinea presei americane față de conținutul dictatului fascist dc la Viena, condamnat în diferite medii, politice și culturale, din S.U.A. Ziarul «New York Times», din 31 august 1940, scria: «România a capitulat în fața cererilor germane și italiene, de un caracter ultimativ (...) Dacă guvernul ar fi fost răsturnat, cedarea teritoriului din Transilvania ar fi fost evitată și întreaga formulă dc pace în Balcani a cancelarului Hider și a lui Mussolini distrusă». Un editorial intitulat *Pacificarea Balcanilor,* apărut la 31 august 1940, în «Christian Science Monitor» sublinia: «E drept că nu e prima oară când marile puteri au ciopârțit Balcanii după bunul lor plac, dar e bine să se înțeleagă, dc la începui, că această brutală și rapidă alcătuire a hărții nu satisface nici Ungaria, nici România, și nu a fost posibilă decât prin forța militară a Germaniei» [831 832].

Philippe E. Mosley analiza, într-un articol publicat într-o cunoscută revistă americană, nedreptatea «arbitrajului» de la Viena. «Din 1918, scria Mosley, pretențiile Ungariei la Transilvania s-au bazat numai pe argumente istorice (în sensul în care autoritățile horthyste înțelegeau aceste «argumente» - n.n.), geografice, strategice și economice - nu etnice, deoarece drepturile etnice ale României la această provincie sunt cu siguranță mai accentuate acum ca în 1918» [833]. La rândul său, Millon G. Lehrer, trimis de hcbdomaderul francez «La Tribune des Nations» - care era și organ de presă al Societății Națiunilor - pentru a face o anchetă privind situația minorităților din România, nota: «Dacă pc lângă superioritatea numerică a elementului românesc se are în vedere trecutul istoric al Transilvaniei, provincie autonomă timp de secole, încorporată Ungariei abia în 1867, putem să ne întrebăm cum este posibil să se conceapă revizuirea Tratatului de la Trianon, care nu a creat nici o nedreptate, ci, dimpotrivă, a reparat una» [834 835]. Rezultatele definitive ale documentării sale în Transilvania erau prezentate de Lehrer, în primăvara anului următor, în același ziar,

---

831 **Ion Slanciu, *Situația internă fi externă a României în perioada septembrie 1940-deccmbrie***
***1941, în noi surse documentare străine,* în R.d.I., toni 33, nr. 4, aprilie 1985, p. 335-351.**

832 **Arh.M.A.E., fond 71, S.U.A, voi. 16, 1940, f. 510.**

833 ***Transylvania Partioncd,* în «Foreign Affairs», vol. XIX, October 1940, p. 237-244.**

834 **Milton G. Lehrer, *Ardealul pământ românesc. Problema Ardealului văzută de un american,* Cluj**
Napoca, Editura «Vatra Românească», ediție Edith Lehrer ți Ion Pătroiu, 1991, p. XIV.

835 ***Ibidem.***

în două numere consecutive, la cunoscuta rubrică: *Marile anchete* ale «Tribunei Națiunilor», având ca lidu: *Minoritățile și Europa de mâine,* iar ca sublidu, în cel de-al doilea articol: *Transilvania pământ românesc.* Concluzia lui Lehrer era clară și indubitabilă. «Pot să afirm cu toată obiectivitatea că Transilvania este un veritabil Eden pentru minoritari» [l(M]. Iar atunci când s-a produs marea nedreptate de la Vicna, prin care nordul Transilvaniei era separat de sudul provinciei, Lehrer scria: *Această separafiunc este un non sens istoric, geografic, economic, etnic, etic, o absurditate, o amenințare pentru pacea Europei*[836].

836 ***Ibidem,* p. 461.**

Opinia publică din S.U.A. a acordat o atenție deosebită situației României dc la finele lui august 1940. «Ziarele americane, sc scria într-un referat al Legației române de la Washington D.C., se interesează de aproape de evenimentele întâmplate în ultimul timp în România, publicând lungi articole, telegrame și reportaje, dând hărți și detalii asupra țării noastre» [10S].

Luând atitudine față de propaganda fascistă în problema «dreptății arbitrajului» fascist de la Viena, Radio New York sublinia, în emisiunea sa din 31 august 1940, orele 22, că România a fost forțată să cedeze în urma unor mari și oneroase presiuni militare, din partea Reichului nazist și a Italiei fasciste[837] [838]. Postul de radio Pittsburgh opina că «populația română este, mai degrabă, gata să lupte decât să treacă sub stăpânirea maghiară. Rezistența devine din ce în ce mai mare». Comentatorul de politică externă al postului de radio Philadelphia scria, la rându-i: «Populația română a fost gala să apere Transilvania cu armele. Ea a așteptat numai ordinul conducătorilor. Acest ordin n-a fost dat și România n-a putut opri intrarea trupelor maghiare pe teritoriul românesc» [839].

Referitor la compoziția etnică a populației din nordul Transilvaniei, Bamct Novcr respingea, în comentariul publicat în «Washington Post», «statisticile» guvernului horlhyst și propaganda deșănțată făcută de Budapesta pe marginea așa-zisei rezolvări «echitabile» a problemei demografice [840] [841] [842] [843] [844]. «Arbitrajul» de la Viena, conchidea Nover, reprezenta o «revizuire de frontieră făcută cu toporul», el aducând «grave prejudicii României» "°.

Articolele apărute în presa americană, pe marginea tragediei României de la finele lui august 1940, făceau o paralelă între aspectele etnice ale Tratatului dc la Trianon și «arbitrajul» fascist de la Viena. în marea majoritate a cazurilor, se opina că, prin sistemul tratatelor dc pace dc la finele primului război mondial, problema minorităților naționale fusese rezolvată favorabil, câtă vreme la Vicna nu existase o asemenea posibilitate [lu]. Majoritatea articolelor, însoțite de hărți, statistici și fotografii, conchidcau că Dictatul de la Vicna prejudicia grav interesele poporului român, el reprezentând o anomalie în istoria raporturilor internaționale. Dc aici, marca majoritate a comentatorilor vedeau caracterul efemer al «arbitrajului». «*Dictatele impuse de dictatori* - opina Milton G.

837 **Arh.St.București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Presă externă, dosar 1 105, f. I.**

838 **Olimpiu Matichescu, *Istoria nu face pași înapoi (Logica istoriei împotriva Dictatului de la Viena),* Cluj Napoca, Editura «Dacia», 1985, p. 206.**

839 ***Ibidem*, p. 208.**

840 ***Ibidem*, p. 214.**

841 ***Ibidem.***

842 **Arh. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Presă externă, dosar 1 105, f 1-10.**

843 **Milton G. Lehrer, *op.cit.*, p. 1.**

844 **Mircea Mușal, *1940. Drama României Mari,* București, Editura Fundației «România Mare», 1992, p. 175.**

Lehrer - *au avut întotdeauna soarta făuritorilor lor. Nimic nu se poate clădi, intr-adevăr, pe violenfă, după cum nimic nu se poate clădi pe nisip: nici dictaturi și nici dictate» "*[2]. Emigrația română de peste Ocean a condamnat și înfierat «arbitrajul» de la Vicna ca un mijloc de agresiune brutală și samavolnicie fascistă. în baza lui au fost răpiți României 42 360 km^2 din teritoriul național, leagănul său dc existență și etnogeneză, cu peste 2 609 000 locuitori dintre care 50,2 % români, peste 1 300 000 și numai 37,1 % secui și unguri, restul fiind germani, evrei, cehi și alte naționalități "[3].

Presa românilor americani a condamnat Dictatul de la Vicna, grupul etnic organizând numeroase acțiuni prin care a fost adusă în atenția cercurilor guvernamentale și a opiniei publice din S.U.A. injustețea «arbitrajului» impus României la 30 august 1940.0 mare adunare a avut loc, la 22 septembrie 1940, la Philadelphia - inițiativa aparținea «Comitetului Național Român» din statul Pennsylvania; cu acel prilej, manifestanții au adresat șefului executivului american, Franklin Delano Roosevelt, o telegramă, în care, printre altele, se spunea: «Românii americani din statul Pennsylvania, mereu și pentru totdeauna cetățeni buni și loiali ai Statelor Unite și principiilor pcnlni care se pronunță această mare și adevărată democrație, protestează, în modul cel mai energic, împotriva marii nedreptăți făcute României la Viena, unde frontierele etnice și etnografice ale Transilvaniei au fost ciuntite nemilos și acordate Ungariei (...) Vă rugăm, prin urmare, domnule Președinte, în numele lui Dumnezeu, al dreptății și umanității să folosiți bunele dumneavoastră oficii pentru corectarea acestei mari nedreptăți făcute României» "[4]. Un mesaj identic a fosl adresat premierului englez Winston Churchill. Totodată, o telegramă adresată generalului Ion Antonescu se făcea ecoul acestei adunări, emigrația cx- primându-și «protestul energic împotriva știrbirii hotarelor românești și strămoșești» "[5].

Gazelele și publicațiile românilor americani au acordat spații largi tragediei prin care trecea poporul român. Un comunicat, din 14 septembrie 1940, al conducerii ziarului «Românul american», din Detroit, sublinia poziția potrivnică față dc conținutul «arbitrajului» fascist dc la Vicna și reafirma drepturile inalienabile ale poporului român asupra Transilvaniei.

într-un articol tipărit în limba engleză, în săptămânalul «Foaia poporului» din Cleveland, precedat dc «rugămintea ca cititorii să-l predea prietenilor lor americani, dintre care mulți nu cunosc întregul adevăr asupra Transilvaniei» se afirma: românii transilvăneni au fost analfabcți după războiul mondial în proporție dc 35 % . România a reușit, în 20 de ani, să reducă analfabetismul la 20%. Acest proces va fi întrerupt acum, prin cedarea către Ungaria, de către dictatorii dc la Vicna, a jumătate din Transilvania. Aproximativ 1 200 000 dc români au fost azvârliți înapoi sub o stăpânire străină, pe care o detestă și dc care s-au rupt la cca dintâi ocazie, cu mult înainte ca Tratatul de la Trianon să fi sancționat gestul lor. Numai cei orbiți dc nebunia ideii totalitare, a instaurării unei «noi ordini» în Europa, pol să se amăgească crezând că această reglementare arbitrară a disputei asupra Transilvaniei ar puica să asigure pacea. Dimpotrivă, ea creează bazele pcnlni continuarea disputelor. Indiferent ce cred grofii maghiari, popoarele nu sunt vile dc povară, nu sunt sclave, nu pot fi transferate de la libertate la sclavie. Americanii trebuie să țină minte aceste lucruri, trebuie să-și reamintească propria lor luptă pentru libertate și atunci vor înțelege

hotărârea românilor dc a-și redobândi libertatea» "[6].

Toate celelalte gazete și publicații româno-amcricanc - *America Glasul Tineretului din Detroit, Românul American, Solia The New Pioneer* clc. - au înfierat «arbitrajul fascist» dc la Vicna, iar organul dc presă oficial al «Uniunii și Ligii S.R.A.» a informat despre regimul de teroare instaurat de autoritățile horlhyste în

114 «America» din 26 septembrie 1940.
115 *Ibidem.*
116 «Foaia poporului» din 6 octombrie 1940.

partea de nord-vest a Transilvaniei. «Românii, se scria într-un articol, sunt persecutați pentru toate crimele imaginare și siliți să plătească cei 20 de ani și mai bine dc stăpânire românească în vechiul Ardeal. Imediat după ce s-a desființat legea agrară în Transilvania ocupată de unguri, 400 dc români au fost arestați la Gherla. Zeci dc țărani au fost omorâți. în mai multe sale gospodăriilor românești li s-a dat foc...» "[7]. In același număr, ziarul tipărea un articol în limba engleză despre Transilvania, însoțit de următoarea rugăminte adresată cititorilor: «în răspuns la campania dc propagandă a maghiarilor din America și la noianul dc falsuri, cu care aceștia au invadat lumea engleză pentru a justifica crima dc la Viena, facem să apară acest articol, rugând pe cititorii noștri de a-1 prezenta redacțiilor acelor ziare locale care au căzut în cursa jocului maghiar»

într-adevăr, cercuri ale emigrației ungare, susținute de unii oameni politici americani, începuseră o campanie denigratoare la adresa românilor și încercau să «justifice» Dictatul dc la Viena. Deputatul John Lesinski, vândut propagandei horthystc, a introdus, la finele lui 1940 în *The Congressional Records* un articol care jignea demnitatea națională a românilor. «Acțiunea» Lesinski și încercările clementelor horihystc dc a induce în eroare opinia publică și cercurile polilico-diplomaticc americane, au primit riposta cuvenită din partea emigrației române din S.U.A. Ziarul *Solia,* organ al Episcopiei ortodoxe române din S.U.A., sublinia : «Deoarece Transilvania este pentru americani abia un simplu nume, propagandiștii unguri au putut, în ultimii douăzeci dc ani să formuleze pretenții și să răspândească povești pc care nici un istoric sau savant imparțial nu le-ar putea susține» și, în continuare, după ce sc prezenta istoria milenară a Transilvaniei, leagăn dc formare a poporului român, al culturii și religiei sale, ziarul evidenția că propaganda horthyslă, din motive lesne dc înțeles, evitase orice aluzii la aceste constante istorice, juridice și morale.

Foaia Poporului, săptămânal etnic de la Cleveland, s-a făcut și ca purtătoarea mișcării de protest anlircvizionislă a românilor americani, publicând la 29 septembrie 1940, detalii asupra acestor chestiuni. La o întrunire a emigrației române, s-au adoptat moțiuni de protest față dc acțiunea Lesinski, ce au fost adresate autorităților federale. Se cerca ca românilor să li sc permită dreptul la replică prin publicarea unor materiale în foaia oficială a congresului american. Colonia românească din Dearborn, stalul Michigan, organizată în «Clubul cetățenilor roinâno-amcricani», a expediat lui Lesinski o telegramă dc protest, în care sc arăta că românii americani vor vota împotriva lui la viitoarele alegeri, deoarece deputatul reprezenta o cauză falsă și contribuia la falsificarea adevărului în fața opiniei publice americane. «Dacă apărați, sc scria în finalul telegramei, și sprijiniți drepturile ungurilor și negați

dreptul natural și istoric al românilor din Transilvania, coinitcți o crimă oribilă împotriva istorici» [120].

Atitudinea presei românilor americani față dc schimbările politice petrecute la București la începutul lui septembrie 1940, schimbări care au culminai cu abdicarea

117 «America» din 3 octombrie 1940. Ziarul a apărut în anul 1907 din inițiativa părintelui Moi.se Balea.

118 *Ibidem.*

119 «Solia» din 6 octombrie 1940.

120 «America» din 24 septembrie 1940.

regelui Carol al II-lea, a fost influențată de propaganda nord-amcricană, acesteia lipsindu-i nuanțările care se impuneau.

Odată cu venirea generalului Ion Antonescu la conducerea guvernului de la București și sosirea unei misiuni germane în România, presa românilor americani a reacționat negativ [845]. Fondurile românești din S.U.A., care se ridicau la circa 53 milioane de dolari, au fost blocate, din ordinul oficialităților de la Washington D.C.[846].

în baza unor raporturi anterioare excelente cu generalul, Franklin Moll Gunther transmitea Washington-ului, la 19 septembrie 1940, că Ion Antonescu «este prea pro-aliat și preferă să aștepte până ce Anglia va câștiga războiul». Din nou, la 25 octombrie 1940, Moll Gunther reproducea unele opinii pe care generalul le exprimase în fața ambasadorului Turciei, din care rezultau «motivele» care-1 aduseseră la putere și îl determinaseră să «asocieze» politica țării la Axă. Apropierea de Axă era considerată drept «o măsură disperată și *sine qua non* pentru existența României. Ca un vas în mijlocul furtunii, aceasta trebuise să arunce ancora undeva (...) și nu existase altă putere de care să se lege decât Germania» [847].

Desigur că o asemenea aserțiune nu putea găsi «înțelegere» la românii americani și nici la cx-rcgcle Carol al II-lea care, după o ședere în Spania, aflând că se intenționa internarea lui în Germania, reușise să înșele «vigilența» [848]'' autorităților franchislc și să ajungă în Portugalia. Carol se gândea la crearea unui grup românesc liber și dorea să ajungă la Londra unde, asemenea reginei Olandei, regelui Norvegiei și generalului Charles de Gaulle, putea reuni, în lupta pentru revenire, toate «forțele democratice». Fostul monarh uita, însă, că țara lui nu era în război cu Germania și că, practic, numărul celor dispuși să-l ajute era limitat. Bunele sale intenții erau greu de realizat deoarece adversarii politici, și nu numai ci, cu sau lără motive, îi reproșau distrugerea instituțiilor democratice din România și dezastrul pe care-1 traversase țara sa în vara și toamna anului 1940. S.U.A. reprezentau, de asemenea, un loc unde «planurile» lui Carol se puteau împlini, mai ales că englezii nu păreau dispuși să contribuie la materializarea proiectelor cx-regelui României.

în S.U.A., emigrația română număra peste 120 000 de persoane[849], la care se adăuga o însemnată populație evreiască provenită tot din România - numai la New York trăiau peste 50 000 de evrei originari din România. Cât privește pe români, marea lor majoritate provenea din Transilvania și se stabilise în America de

845 **Idem, din 4 noiembrie 1940.**
846 **Arh. M.A.E., fond 71, S.U.A., voi. 41, 1941-1944, f. 288.**
847 **Ion Stanciu, *1939-1941. Ministrul S.U.A* p. 28-29.**
848 **Barbara Cartland, *Viafa scandaloasă a regelui Carol,* București, Ed. Sturion, 1992, p. 157-158.**
849 **«Revista româno-americanî», nr. 4, 1946-1947, p. 84.**

Nord la finele veacului al XlX-lea și începutul celui următor. După Marele Război și promulgarea reformei agrare din 1921, un număr însemnat de români americani se reînlorsescră în țara lor de origine.

Marea majoritate a românilor americani locuia în statele industriale din nordul și centrul S.U.A.: Pennsylvania, Ohio, Illinois, Indiana, Michigan. La începutul secolul al XX-lca, românii americani au început să se organizeze. O societate de ajutor și cultură, *Carpatina,* s-a înființat în anul 1902 la Cleveland [850]. O scrie de

850 ***Ibidem,* p. 82.**

publicații: «America» (apărea la Cleveland de trei ori pe săptămână) - organ al Uniunii și Ligii Societăților Române; săptămânalele «Românul American» și «Solia», tipărite la Detroit, «Foaia Poporului», scos la Cleveland, reprezentau, dc altfel, cele mai importante organe de presă ale emigrației.

în mai 1941, românii din S.U.A, prin întruniri și manifestații, și-au exprimat speranța că teritoriul național va fi reîntregit. «Neamul nostru spunea Nicolae Balindu, președintele Uniunii și Ligii S.R.A., într-un discurs pronunțat la Radio Cleveland, prin suferințele și sângerarea dc astăzi, sc va ridica în viitor cu mai multă vigoare și bărbăție și, cu ajutorul marilor democrații, va izgoni din pământul românesc pc toți acei care au îndrăznit să-l cotropească» [851]. Românii americani din Detroit au organizai, la 10 și 11 mai 1941, ample manifestații cu ocazia zilei câștigării independenței dc stal. Patronale dc cotidianul american «Detroit Frec Press», festivitățile din marca metropolă americană au reliefat simpatia și solidaritatea opiniei publice din S.U.A. față dc situația României de atunci.

Deși România adoptase o altă conduită polilico-diplomalică, contactele generalului Ion Antonescu cu Franklin Mott Gunther, ministrul S.U.A. de la București, s-au menținut. La 25 februarie 1941, o informație pusă la dispoziția Departamentului dc Slat dc Gunther Mott - provenită dinlr-o sursă apropiată generalului - avertiza că Germania hiderislă va ataca în curând Uniunea Sovietică[852]. Pe dc altă parte, Gunther Mott s-a întâlnit, în mai multe rânduri, cu luliu Maniu, discuțiile cu liderul P.N.Ț. înmulțindu-sc [853] după declanșarea războiului Germanici hillcrislc contra Uniunii Sovietice, în care au fost angajate și armatele române. La 26 iunie 1941, Houston, dc Legația Americană din București, vizita pc Maniu pentru a-i declara că Anglia și S.U.A. vor «ajuta» orice țară care sc ridică împotriva Rcichului hitlcrist sau nu acceptă ideologia nazistă pc teritoriul ei. Diplomatul american i-a «precizat» că acordul anglo-soviclic avea un caracter practic imediat, el ncrcprczcnlând, încă, o convenție militară sau politică și conținând obligații sau recunoașteri dc ordin teritorial. Situația României, credea Houston, depindea dc politica pc care urmau să o promoveze oficialitățile de la București, Washington-ul «înțelegând» poziția sa specială în conflictul cu Uniunea Sovietică. Imediat după 22 iunie 1941, Gunther Moli îl contactează pc Maniu care-i arată că Anglia și S.U.A. au recunoscui «realipirca Basarabiei, ncsancționând anexiunea sovietică din iunie 1940.» Dacă românii vor fi siliți să treacă dincolo dc Nistru, îi mărturisea Maniu, «ci vor salva pentru a doua oară Europa dc comunism». Cu (oale accslca, la 28 iunie 1941, Maniu va declara public că armatele române nu trebuie să încalce teritorii care nu i-au aparținut. Câteva zile mai târziu, la 12 iulie

851 **«America» din 15 mai 1941.**
852 **Ion Stanciu, *Situația...*, p. 342.**
853 ***Ibidem.***

1941, la vila din Brașov a lui Mihai Popovici, mai mulți diplomați străini, între care și Moll Gunther, l-au întâlnii pc Maniu. Liderul P.N.Ț. declară că nici în cazul în care armatele române depășesc Nistrul, nu trebuie să fim socotiți în condici cu Anglia și S.U.A. Ministrul american i-a spus că avea misiunea de a păstra contactul cu «democrația românească». La cererea formulată dc Maniu ca, prin(r-o scrisoare, S.U.A. să recunoască, pc baze obiective și conform principiului autodeterminării naționale, drepturile teritoriale

ale României la viitoarea conferință a păcii, Gunther s-a mulțumit doar să informeze că la Washington au făcut o proastă impresie «atrocitățile» comise contra evreilor. România, i-a precizat diplomatul american, «nu va putea să ridice glasul pentru românii dc peste hotare, atâta timp cât va persecuta pc evrei». în întâlnirile avute ulterior, până la moartea prematură a diplomatului american, «asigurările» solicitate dc președintele P.N.Ț. sunt ocolite de Gunther Mott, care declară că asemenea lucruri îl depășesc. Totodată, i-a declarat Gunther, un război purtat dc armatele române dincolo de fruntariile naționale va face o «proastă impresie» în S.U.A.

Ministrul american s-a văzut în acest răstimp, de mai multe ori [13]°, cu șeful diplomației Bucureștilor, Mihai Antonescu - 18 iulie, 21 august, 3 și 11 septembrie, 2 octombrie 1941. Cu aceste ocazii, a fost abordată chestiunea războiului dincolo de Nistru, «ncagreată» dc Washington. în cadrul întâlnirii din 11 septembrie, Mihai Antonescu declara că țara sa «regreta sincer că S.U.A. n-au o înțelegere mai mare pentru lupta României și pentru războiul împotriva Rusiei, care deschide grave probleme europene asupra cărora S.U.A. ar trebui să-și aplece mai mult atenția» [131]. Mott a replicat că Washinglon-ul nu dorește, în nici un fel, «slavizarea sau comuni- zarca Europei». Mihai Antonescu a respins ca falsă idcca unei «compensații» între drepturile dc la răsărit și cclc dc la apus; drepturile asupra Transilvaniei, a concluzionat ministrul de externe român reprezintă «temelia politicii noastre externe»

La începutul lunii septembrie 1941, la a 30-a Convenție anuală a «Uniunii și Ligii S.R.A.», dc la Salem, stalul Ohio, s-a adoptat o rezoluție în care grupul etnic organizat sc pronunța pentru ieșirea României din războiul antisovictic ”[3]. Totodată, în vederea mobilizării tuturor forțelor emigrației, a fost format un «Comitet Național al Românilor Americani», destinat creării unei organizații unice a românilor din S.U.A. și Canada. Conducerea centralei etnice a adresat o «Chemare către toate organizațiile și așczăminlclc românești din Statele Unite și Canada, către toți americanii dc obârșie românească din America» pentru convocarea urgentă, la 26 octombrie 1941, la Cleveland, a unei conferințe naționale a emigrației, care urma să adopte un program dc acțiune comun în vederea susținerii luptei pentru detașarea României din Axă și alăturarea ci la Națiunile Unite [kM].

însărcinatul român cu afaceri de la Washington D.C., Brutus Coste, informa Externele, la 4 octombrie 1941, că ex-diplomalul Carol Davila intenționa să înceapă organizarea «activității» românilor din S.U.A., după modelul celei coordonate dc omul politic ungur Tibor Eckhardt; Coste mai afirma că mișcarea lui Davila era pornită din «propria inițiativă» a cx-diplomalului care, la Departamentul de Stat, vorbise «cu respect» despre generalul Ion Antonescu. Prin această acțiune, Davila dorea să combată

activitatea propagandistă a ungurilor și să susțină cauza românească în perspectiva rolului pc care urmau să-l joace S.U.A. «în așezarea păcii» [115] viitoare. [854] [855] [856] [857] [858] [859]

854 **Arh. St. București, fond Președenția Consiliului de Miniștri, dosar 344, 1941, f. 22-23 ; 81- 83, 124 ; B.C.S., fond Al.St.Georges, Arh. Mihai Antonescu, LXXXVII, vol. 4 ; PL V, dosar 7, LV/1.**

855 **B.C.S., fond Al.St. Georges, Arh. M. Antonescu, PLV, dosar 7, f. 3.**

856 ***Ibidem*, f. 4.**

857 **«Românul American», Detroit, 13 septembrie 1941.**

858 **«America» din 21 octombrie 1941 ; Arii. M.A.E., fond 71, S.U.A., dosar 42, 1941-1944, f 1-4.**

859 **Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, voi. 42, 1941-1944, f. 3 (telegrama nr. 119, 4 octombrie 1941, Brutus Coste către Externe).**

La Conferința de la Cleveland, din 26 octombrie 1941, au fost invitați reprezentanții [860] principalelor organizații laice și bisericești: «Uniunea și Liga S.R.A.» (6); «Legiunea Voluntarilor Români din America» (6); «Uniunea Junǎ» (6) - secția pentru tineret a centralei etnice înființate în 1935 ; «Comitetul Pro-Transilvania» (1), «Ordinul Muncitoresc al Românilor Americani» (International Workers Order) (6); «Biserica Ortodoxă Română» (6); «Biserica Greco-Calolică Română» (6); «Biserica Baptistă Română» (6); «Comitetul Free Romania» (1).

Practic, în preajma deschiderii congresului, se conturaseră în rândul românilor americani din S.U.A. și Canada trei direcții: 1) Comitetul «Free Romania» ; 2) Comitetul Național Român din Youngstown (Ohio); 3) Mișcarea inițiată dc conducerea Uniunii și Ligii. O mișcare modestă, condusă de Basil Alexandru, «Sons of Romania», din New York, era, practic, neînsemnată.

Comitetul «Free Romania» se constituise la Montreal din inițiativa preotului ortodox Glichcric Moraru și avea ca președinte pe Ilic lacoban. O filială a acestuia, condusă de Jean Dumitru, activa la Hamilton (Ontario). Ea își propunea să sc extindă în toată America dc Nord, dar în S.U.A. a avut succes numai la Dearborn (Michigan), unde a fost constituit un comitet provizoriu cu trei secții[861 862]. Tot la Dearborn s-a înființat «Clubul Tinerelului Român al României Libere», în scopul de a propaga ideile organizației prin acțiuni organizate în diferite centre românești din S.U.A. Comitetul edita revista «The Frec Romanian», al cărei prim număr a apărut în septembrie 1941 la New York, din inițaliva preoților ortodocși Glichcric Moraru și Ștefan Opreanu ; printre colaboratorii revistei sc numărau Viorel Virgil Tilea și Jean Niculcscu ; o altă publicație a acestei organizații a fost «Glasul Românesc».

Comitetul Național din Youngstown s-a constituit în parcul Idora, la 22 iunie 1941, și avea ca președinte pc preotul ortodox Ioan Stănilă. La dala începerii congresului de la Cleveland, organizația nu avea mai mult dc 100 dc membri.

Reprezentanții Bisericii ortodoxe și ai celor grcco-calolicc române, Comitetului «Frec Romania» și «Comitetului Național din Youngstown», invocând motive dc «principiu», au anunțat că nu vor participa la congresul de la Cleveland [1W]. Opiniile comitetului «Frec Romania» și ale celui din Youngstown erau aproximativ identice.

La21 octombrie 1941, Nicolae Balindu, președintele «Uniunii și Ligii S.R.A.», l-a invitat la congres pc Davila, care sc considera reprezentantul lui luliu Maniu în S.U.A. - ex-diplomalul fusese, dc altfel, membru al P.N.Ț.

860 **Cifrele în paranteză arată numărul de reprezentanți cu care aceste organizații au fost invitate la Congres.**

861 **Arh.M.A.E., fond 71, S.U.A., dosar 41, 1941-1944, f. 1.**

862 ***Ibidem.***

Conferința de la Cleveland s-a deschis la 24 octombrie 1941 [863] [864] ; erau prczenți 52 dc reprezentanți care apărau interesele a peste 8 000 dc membri proveniți din organizații ale românilor americani. în cuvântul său, Carol Davila a subliniat intenția de a crea un Comitet Național care, cu timpul, să devină un fel dc guvern român în exil. Noul Comitet urma să colaboreze cu organizația politică pc care cetățenii americani de origine română intenționau s-o înființeze [N0]. Comitetul își însușea drept bază de propagandă și activitate cele 8 puncte cuprinse în declarațiile simultane ale

863 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 29 983, f. 167-170.**
864 **Arh.M.A.E., fond 71, S.U.A., dosar. 41, 1941-1944, f. 10.**

președintelui Roosevelt și premierului Churchill. Davila a afumat că era dc dorit ca certurile dintre grupările românilor americani să înceteze. Organizarea Europei cst-ccntrale și de sud de după război, a afumat Davila, «nu trebuie să se facă pe baza intereselor naționale, ci luându-se ca baze democrația [M1].

Conferința de la Cleveland a adoptat următoarea Declarație dc principii: 1) a da întreg suportul guvernului nostru pentru realizarea celor 8 puncte ale președintelui Roosevelt și premierului Churchill, care prevăd printre altele: a) eliberarea popoarelor subjugate dc hillcrism, între care și poporul român ; b) dreptul fiecărui popor de a-și decide soarta; 2) decidem a ne asocia la declarația marelui bărbat de stat român democrat dr. luliu Maniu care a cerut, în repetate rânduri, ca România să fie scoasă din acest război; 3) a da întreg sprijinul fraților din patria mumă care luptă vitejește contra cotropitorilor dinlăuntru și din afară dc granițele României; 4) a încuraja orice mișcare a românilor din străinătate, care luptă pentru biruința democrației ; 5) a lupta pentru răsturnarea dictaturii mililaro-hitlcrisle din România, pentru restaurarea unui guvem al poporului, capabil să readucă România în rândul tradiționalilor ei aliați: S.U.A., Marca Britanic, Rusia și celelalte țări cârc luptă pentru aceeași cauză [865] [866]. Din analiza acestei «declarații de principii» rezultă că multe din punctele ei erau «inspirate» dc serviciile dc propagandă americane.

Presa românilor americani a acordat un spațiu larg problematicii congresului de ia Cleveland [867]. «America» și «Românul American», mai de stânga, au aprobat hotărârile, iar «Foaia Poporului» și «Solia» au adoptat o atitudine negativă [868].

Congresul de la Cleveland a adoptat, în unanimitate, crearea «Alianței Românilor Americani pentru Democrație» (The Alliance of Romanian-Amcricans For Democracy). Noul organism avea drept scop «lupta contra despotismului nazist și fascist până la victoria finală a ideilor de democrație și libertate a întregii omeniri» și ajutorarea României «în vederea ieșirii sale din război» [869]. Președinte dc onoare al Alianței a fost ales Carol Cilia Davila, diplomat dc carieră, fost ministru al României în Polonia (1927-1929) și S.U.A. (15 iulie 1929-21 aprilie 1938). Forul central al organizației era Comitetul executiv, compus dintr-un președinte, doi vicepreședinți, un notar dc ședințe și un secretar. în Comitet erau reprezentați câte doi membri din fiecare asociație. Organismele subordonate, adică secțiile locale, sc alegeau în fiecare oraș cu populație românească. Secția cuprindea câte uri membri dc la fiecare organizație locală «fără distincție dc vederi politice și

865 ***Ibidem,* f. 11.**
866 ***Ibidem, f. 20-22.***
867 **«America» din 28 octombrie 1941.**
868 **Arli.M.A.E., fond 71, S.U.A., dosar 41, 1941-1944, f. 28-29.**
869 ***Ibidem,* f. 11 ; «America» din 9 octombrie 1941.**

religioase, sociale, ori deosebiri dc alt ordin» [870]. Comitetul Executiv avea ca președinte pe Paul Diac, iar ca vicepreședinte pc Nicolae Balindu ; un loc era reținut pentru reprezentantul Bisericii ortodoxe. Secretar casier a fost ales Nicolae Cucu. Organizației evreiești «United Romanian Jews of America» i s-a rezervat un loc în Comitetul Executiv. Biroul central al asociației a fost stabilit la Cleveland (Ohio); dc asemenea, a fost ales un Comitet de Patronaj (Sponsors Committee) «alcătuit din persoane proeminente, români ori prieteni ai democrației și cauzei românești» [871].

870 **Arh.M.A.E., fond 71, S.U.A., dosar 41, 1941-1944, f. 12.**
871 ***Ibidem.***

«Mișcarea» lui Davila cuprindea, în general, organizații de stânga, care reprezentau o mică parte a românilor din S.U.A. Ex-diplomalul credea că chestiunea Basarabiei se putea «rezolva amical» cu Uniunea Sovietică, iar aceea a Transilvaniei în baza celor opt puncte ale Cărții Atlanticului semnată de Roosevelt și Churchill ; comitetul Davila spera să devină, după ruperea raporturilor diplomatice româno- amcricanc, guvern liber. în afară de fostul atașat de presă Rosenthal, nici un funcționar diplomatic nu a aderai la «mișcarea» lui Davila

Alianța a transmis șefului executivului american o telegramă în care se spunea: «Noi, membrii Alianței Româno-Americane pentru Democrație, organizați la 26 octombrie 1941 la Cleveland (Ohio), ne alăturăm, din (oală inima, la ținuta fermă pc care ați luat-o împotriva hitlcrismului. Ne consacrăm, din nou, muncii pentru apărarea democrației americane și pentru eliberarea țării noastre dc origine, în spiritul programului dc opt puncte pc care l-ați anunțat. Reprezentând peste 200 dc organizații din America, am ales pc domnul Carol Davila, fost ministru al României la Washington, ca președinte dc onoare, și ne propunem să ralicm sprijinul tuturor americanilor dc origine română în lupta comună împotriva spiritului dc agresiune» [15°].

Autorul cărții «Romanian Furrow», William Donald Hall, șeful biroului dc informații al Angliei din New York, credea că liderii «Alianței Româno-Americane pentru Democrație» erau sprijiniți, în activitatea lor, numai dc baptiști, dc comuniști și dc evrei, care nu reprezentau adevăratele sentimente ale românilor americani[15'']. Dc altfel, reprezentanții Bisericii ortodoxe și cei ai Bisericii unite nu admiteau să colaboreze cu elementele comuniste în chestiuni dc ordin național. Un consul englez din S.U.A. considera, la rândul său, că ncparticiparca Bisericii ortodoxe la acțiunile Alianței sc datora faptului că «nu sc putea face operă democratică sau națională cu cei ce propagă dictatura bolșevică și luptă pentru nimicirea stalului național» [872] [873] [874] [875] [876].

în ceea ce privește forma de stat în viziunea organizaților românilor din S.U.A. și Canada, situația se prezenta în felul următor: Comitetul «Frec Romania» s-a pronunțat, la început, pentru revenirea pc tronul României a cx-rcgelui Carol al Il-lea [877] [878]. Comitetul Național din Youngstown nu discuta fonna dc guvernământ și nici nu dorea să aducă vreo jignire generalului Ion

872 ***Ibidem,* f. 27.**

873 ***Ibidem* (telegrama nr. 148, 4 noiembrie 1941, Coste către Externe).**

874 ***Ibidem,* f. 34.**

875 ***Ibidem,* f. 49 (Raport din 14 noiembrie 1941).**

876 ***Ibidem.***

877 **G. Mor ani, *A Free Romania Movement* («The Free Romanian, vol. I. no. 1, p. 14); Leon Fischer, *Reign of Ten Years of King Carol II(Ibidem,* p. 23.).**

878 **«Solia» din 5 octombrie 1941.**

Antonescu. într-un articol tipărit în «Solia», sc arăta că aceasta reprezenta «o problemă internă a cetățenilor români (...) a fraților de acasă, asupra căreia vor decide ci, cum îi va ajuta Domnul, la vremea sa. Pe noi un singur lucru ne poale interesa: rccâșligarca drepturilor Țării Românești întregite în hotarele ci firești la viață liberă. Atâta ! Nimic mai mult» [LM]. Mișcarea Uniunii și Ligii a atacat toate guvernele românești din ultimii 9-10 ani. Din analiza activității românilor americani sc poale concluziona că aceștia erau mai mult americani decât români; ci nu înțelegeau problemele europene, iar chestiunile

legale de (ara lor de origine erau privite simplist la Washington D.C.[879], ceea ce influcn|a și conduita emigra|ici.

Poziția fa|ă de ex-regelc Carol al II-lea și-a pus serios amprenta asupra în|clcgerii mișcării românilor americani. Imediat după plecarea sa din Portugalia, Carol al II-lea s-a adresat Londrei și Washington-ului, cu rugămintea dc a-1 sprijini în vederea alcătuirii «unui guvern român liber». Dar, Departamentul dc Stat și Foreign Officc-ul nu au agreat această idee. în S.U.A., cererea lui Carol s-a bucurat de sprijinul lui Elliott Roosevelt, Hui președintelui, și al lui Cornelius Vanderbilt jr., dar aceștia nu au putut să influențeze în nici un fel opinia Departamentului dc Stat[880]. Considerând că alinierea României la Axă era contrară intereselor țării sale, iar Țiul său, Mihai I, nu putea fi făcut răspunzător dc această situație, Carol al II-lea propunea crearea unui Consiliu Național al României Libere [881].

în iunie 1941, el s-a adresat președintelui Roosevelt și a purtat discuții cu ambasadorul american de la Havana, George Messcrsinith [882 883]. Apoi a răspuns la scrisoarea părintelui Glichcric Moraru, a cărui mișcare «Frec Romania» a lăudat-o și i-a recomandat «să sc lipească politicii anglo-saxonc» Cererea dc a pleca din Cuba în S.U.A. sau Canada i-a fost respinsă, Departamentul dc Stal răspunzându-i că venirea sa nu i-ar fi fost «utilă» [884].

în atari condiții, cx-rcgelc s-a stabilit în Mexic, dc unde în octombrie 1941, s-a adresat Washington-ului și Londrei cu intenția dc a crea un Comitet Național al României Libere [885]. S-a simțit încurajat în acțiunea sa, dc un răspuns «binevoitor» provenit dc la ambasadorul Angliei dc la Washington D.C., Lordul I lalifax, care, la 7 noiembrie 1941, îi scria: «Nu mă îndoiesc că Majcstatca Sa Britanică va acorda o binevoitoare atenție (propunerilor dumneavoastră)» [886 887 888]. Regele George al Angliei i-a răspuns la 22 decembrie 1941: «... Noi apreciem, cu toții, dorința dumitalc de a ajuta România să se elibereze dc sub jugul stăpânilor ci germani. în același timp guvernul meu consideră că eliberarea României nu sc va puica niciodată efectua, prin altfel dc mișcare, decât emanând dc la forțe care să opereze în interiorul României. Dc aceea mi-e teamă că este imposibil, în actualele împrejurări, să-ți susțină planul...»

879 **Arh.M.A.E., fond 71, S.U.A., dosar 41, 1941-1944, f. 235-238.**
880 **Barbara Cartland, *op.cit.,* p. 162.**
881 **Paul al României, *Carol al II-lea rege al României,* București, Editura Holding Reporter, 1991, p. 230.**
882 **Carol al Il-lea *Însemnări zilnice,* p. 1 023 și următoarele.**
883 ***Ibidem,* p. I 048 (însemnare din 1 iulie 1941).**
884 ***Ibidem,* p. 1 065 (însemnare din 24 iulie 1941).**
885 ***Ibidem,* p. 1 115.**
886 **Paul al României, *op.cit.,* p. 230.**
887 ***Ibidem,* p. 231.**
888 ***Ibidem,* p. 233.**

Pentru englezi, doar luliu Maniu reprezenta unica speranță ca România să-și schimbe orientarea politică, ceea ce ar fi însemnat doborârea, printr-o lovitură de stat, a regimului mareșalului Ion Antonescu. Un răspuns «ncangajanl» a oferit, la 5 ianuarie 1942, și șeful executivului american, F.D. Roosevelt. La 7 ianuarie 1942, și Departamentul dc Stal i-a transmis că «nu vom fi în situația de a oferi sprijin unei organizații căreia regele Carol i-ar putea fi asociat și nici colaborarea care nu i-a fost acordată dc alic grupări similare» [IM]. în *însemnările* sale zilnice,

Carol al II-lea aborda astfel acest episod: S.U.A. consideră «venirea mea acolo ca dc nesfătuit, spre a nu duce pe teritoriul lor certuri interne politice (...). Pe mine, acești orbi conducători ai Statelor Unite nu vor să mă lase să vin acolo, paralizând astfel, în parte, mersul organizării...» [1M].

în Mexic, ex-regele a fost vizitat dc părintele G. Moraru Radu Irimescu [889] [890] [891], Leon Fischer [892]. Al doilea, fost ministru al României la Washington D.C., i-a declarat că, după opinia sa, «partida era pierdută», deoarece «nici americanii și nici englezii nu voiau să audă de revenirea lui Carol» [893] pe tronul României. Din aceste discuții, a rezultat necesitatea plecării lui Carol al II-lea la Washington D.C. pentru a prelua conducerea Comitetului «Free Romania», organizare «neagrcală» de Asociația condusă de Davila; o a doua problemă viza chestiunea evreiască, cotată ca fiind de o mare importanță pentru viitorul raporturilor româno-amcricane. Ex-rcgclc s-a gândit chiar la formarea unui «guvern», din care nu ar fi trebuit să lipsească Malyla Coslicscu Ghyka, V. Bonccscu, amiralul Dumitrescu, D. Dimănccscu, părintele Moraru, V.V. Tilea, Elena Văcărescu, I. Pangal [894°]. Totodată, în vederea realizării proiectelor sale, Carol al II-lea s-a văzut cu mai mulți diplomați sovietici.

Ex-regclc era, astfel, abandonat, în împlinirea planurilor sale ; unul dintre ele viza și deblocarea de către guvernul federal american a celor peste 50 milioane de dolari aflați în băncile din S.U.A., care ar fi contribuit substanțial la organizarea și activitatea mișcării. Americanii nu-1 considerau «demn dc încredere», iar englezii îl cotau drept «stânjenitor» [895]. O lume în război nu mai avea nici timp, nici interes, pentru un fost rege și pentru povestea lui dc dragoste.

Paralel cu «încercările» nereușite ale lui Carol al II-lea, Carol Davila, adversarul său, dorea să-și fortifice mișcarea. Ex-diplomatul și-a creat o filială în Argentina, condusă de C. Vălimărcscu, care aduna pe românii din Argentina, Chile și Uruguay [896]. Declarația subsecretarului dc stal american, S. Wcllcs, potrivit căreia «S.U.A. nu doresc a vedea în granițele lor pe fostul rege Carol și nici o mișcare de lip dc Gaullc», urmată dc aceea rostită de Eden în Camera Comunelor dc la Londra păreau să-i «întărească» [897] poziția. I lotărârea celor două guverne aliate nu era străină de atitudinea și

889 **Carol al II-lea, *op.cit.,* p. 1 178- 1 179.**
890 ***Ibidem,* p. 1 132-1 134.**
891 ***Ibidem,* p. 1 146 fi următoarele.**
892 ***Ibidem,* p. 1 165-1 168.**
893 ***Ibidem,* p. 1 147.**
894 ***Ibidem,* p. 1 116.**
895 **Paul al României, *op.cit.,* p. 235.**
896 **Arh.M.A.E. fond 71,S.U.A., 1941-1944, dosar 42, f. 28-29 (telegrama din 14 februarie 1943, de la Buenos Aires, semnală Cutzarida).**
897 **Idem, Anglia, dosar 42, 1941-1944, f. 30.**

dorința diplomației sovietice [898].

Davila și-a continuat și el demersurile și s-a adresat lui I Ioskins dc la Departamentul dc Stal. Puțin sarcastic, dar și realist, I Ioskins îi scria lui Donald Hali: «Cred că, probabil, Davila se manifestă ccl mai bine în scris» [899]. Ieșind din «grațiile» Departamentului de Stat, încă din vara anului 1942, Davila era considerat.

898 ***Ibidem*, f. 42.**

899 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 29 980, f. 3 (Lias către Rose, 30 martie 1942).**

lotuși, drept o rezervă pentru englezi. Vicontele Halifax, ambasadorul englez de la Washington D.C., credea că ex-diplomalul putea deveni în viitor «folositor», el fiind singura persoană din S.U.A capabilă să conducă o mișcare «revilalizată» [900] a românilor.

La intervenirea stării dc război între România și S.U.A., Davila a făcut, pentru «Washington Post», o declarație potrivit căreia, venirea sa «și a acelor români, care mă vor ajuta, va Ti asemănătoare, dacă nu egală aceleia a diferitelor guverne în exil» [901 902].

Alianța pentru Democrație a Românilor Americani a organizat, în perioada 1941-1944, numeroase acțiuni pentru sprijinirea efortului de război al S.U.A. La 1 mai 1942, a fost dat publicității un al doilea manifest, împrăștiat de avioanele nord americane pe teatrele de război din Europa dc sud-est. în cooperare cu «Oficiul de Informații de Război al S.U.A.» a organizat și asigurat, în aceeași perioadă, numeroase emisiuni radiofonice în limba română [,78].

Din inițiativa lui Theodor Andrica a luat naștere la Cleveland «Asociația culturală a americanilor de origine română» *(The Cultural Association For Americans of Romanian Descent),* care ulterior a editat o nouă publicație politică și culturală «The New Pioneer». Din primul număr, noua organizație a trimis gratuit președintelui Roosevelt, tuturor membrilor Congresului, marilor biblioteci, universități și ziare americane, 3 500 dc exemplare[903]. De la Casa Albă s-a primit următoarea telegramă : «Vă mulțumesc, în numele Președintelui, pentru amabilitatea de a-i fi trimis telegrama dumneavoastră și un exemplar din publicația la care vă referiți în scrisoarea dc la 6 noiembrie a.c. Vreau să vă asigur, pc dv. și pe membrii Asociației culturale a *americanilor de origine română,* că Președintele este extrem de recunoscător pentru expresia Dv. dc loialitate deplină și cooperare în purtarea războiului către un sfârșit încununat dc succes» [904°]. «The New Pioneer» a informai permanent despre participarea, umană și materială, a emigrației române din S.U.A. la efortul de război aliat.

Printre colaboratorii permanenți ai Postului dc Radio «Vocea Amcricii» s-a aflat și cunoscutul scriitor american dc origine română Peter Ncagoc. Alte șase posturi de radio locale din New York, Detroit, Chicago, Cleveland, Canion și Youngstown, au organizat, cu ajutorul emigrației, programe săptămânale în limba română, prin care se solicita ieșirea României din Axă și instaurarea unui regim democratic la București.

Mulți români americani au participat la efortul uman și material, al S.U.A. în al doilea război mondial; astfel circa 8 000 de români

900 ***Ibidem,* f. 27 (telegrama nr. 221, 4 iunie 1942, Vicontele Halifax către Foreign Office).**
901 **Arh.M.A.E., fond 71, S.U.A., dosar 41, 1941-1944, f. 278.**
902 **«Românul American» din 10 iunie 1944.**
903 **«Revista româno-americană» nr. 4, 1946-1947, p. 84.**
904 **«The New Pioneer», vol. 1, nr. 2, februarie, 1943, p. 5.**

americani au fost încadrați în forțele terestre, navale și aeriene americane, această cifră ncincluzând pe cei care erau membri ai vreunui grup organizat laic sau religios al emigrației[905]. Cel mai cunoscut român american, participant la lupte, a fost pilotul Alexandru Vraciu, «as», din iunie 1943, al forțelor acronavale din Oceanul Pacific. Membru al coloniei

905 **«Românul American» din 13 ianuarie 1945.**

românești din Indiana Harbor, Vraciu a luptat în Insulele Caroline, Marshall, Gilbert, Mariane și Hlipine și a doborât 41 de avioane japoneze (6 într-o singură luptă aeriană din Mariane), bucurându-se de o bine meritată faimă în emigra) ia româno-americană unde a fost cunoscut sub numele de «șoimul Carpa|ilor» și «vulturul Pacificului» "[2]. John Florea a fost corespondent dc front al cunoscutei reviste ilustrate americane «Life», iar Augustin D. Anghcl, din Serviciile de Con- trainformații ale Armatei S.U.A. în Germania, l-a capturat pe Arthur Axmann, liderul tineretului hitlerist; inginerul chimist Steve Bogolca a lucrat la proiectul «Manhattan», denumire codificată a operațiunilor de fabricare a primei bombe atomice

Românii americani au cumpărat «bonuri dc război» (War Bonds) în valoare loială de 10 571 743, 75 dolari[906] [907] [908] [909] și s-au remarcat în campania dc strângere a fondurilor și donațiilor pentru Crucea Roșie din S.U.A.

Carol Davila și-a propus să unească pc toți românii din străinătate; el s-a adresat lui Pavel Pavel din Anglia, prin intermediul cehoslovacilorLondra nu agrea, însă, o asemenea solu)ic, motiv pentru care s-a împotrivii venirii cx-diplomatului în Marca Britanic. D.G. Matccscu, fost membru al *R.D.C.,* a devenit, totuși, reprezentantul politic al lui Davila în Anglia, cu acesta colaborând și colonelul Mavrodi. Englezii considerau că nu există o mișcare a românilor liberi în America, Davila acționând «individual» [910]. Ei sc simțeau «deranjați» dc faptul că Davila a activat «cu mult mai multă libertate» decât i-ar fi permis Londra vreodată «în ceea ce privește aplicarea Cărții Atlanticului» [911], dc semnificația întâlnirilor avute dc fostul diplomat cu Maxim Litvinov, pc atunci ambasador al Uniunii Sovietice la Washington D.C.[912]. La acest stadiu au rămas «intențiile» [913] lui Carol Cilla Davila, vis-ă-vis de o mișcare unică a românilor din Anglia și S.U.A.

În anii 1943 și 1944, România a angajat, prin intermediul «opoziției naționale» și a guvernului Antonescu, negocieri[914] pentru ieșirea țării din alianța Axei. Adoptarea principiului capitulării necondiționate, dc către cclc trei mari puteri ale coaliției Națiunilor Unite, eșecul negocierilor cu emisarii anloncscicni, faptul că americanii și englezii au lăsat «inițiativa» purtării discuțiilor Moscovei au micșorai considerabil posibilitățile României de a scăpa

906 **Idem, din 26 august 1944.**

907 **«Revista româno-americană» nr. 4, 1946-1947, p. 90-91.**

908 **«The New Pioneer», vol. I, nr. 4-5, iulie-septembrie 1943, p. 50.**

909 **V.Fl.Dobrinescu, *Emigrata..., passim.***

910 **Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371 37 381, f. 125 (telegramă din 2 aprilie 1943, El. Barker către Dixon).**

911 ***Ibidem.***

912 ***Ibidem,* f. 151-152 (scrisoarea lui Davila către Litvinov din 30 aprilie 1943).**

913 **Paul al României, *op.cit.,* p. 236.**

914 **V.Fl.Dobrinescu, Ion Pălroiu, *Anglia...,* p. 123-216.**

dc deștele sovietic.

Lovitura dc stat de la 23 august 1944, în urma căreia România ar fi trebuit să reintre pc făgașul firesc, a fost numai o uvertură pentru ca o seric dc comuniști, agenți ai Moscovei, sprijiniți dc armatele dc ocupație sovietice, să instaureze în România regimul pe care mareșalul Antonescu îl detesta cel mai mult: cel comunist. Arestarea mareșalului Ion Antonescu a pus capăt și «negocierilor» purtate de Carol

al II-lea cu miniștrii sovietic din Mexic, C. Umanski, vizând o eventuală reîntoarcere a sa pe tronul României, cu «ajutorul» Moscovei.

în continuare, emigrația română din S.U.A. va asista neputincioasă la comuni- zarca României și distrugerea instituțiilor ei democratice. O parte din foștii diplomați sc vor afla în rândul celor care alcătuiesc memorii, ce au fost depuse pe masa conferinței de pace de la Paris, sau vor tipări, în marile cotidiene din vestul Europei și America, numeroase articole prin care cereau tratarea cu clemență a țării lor, de către Națiunile Unite, conform principiilor dreptului internațional[915]. Dar jocurile fuseseră făcute. Nimeni nu va lua în considerație aceste doleanțe juste ale poporului român. Izolată și lipsită dc prieteni, ca și în 1940, România va fi tratată ca o (ară învinsă, clauzele tratatelor de pace - teritoriale, politice, economice și financiare - afectându-i serios dezvoltarea firească și întârziindu-i participarea la organizarea păcii europene. Românii din S.U.A. au realizat această tristă situație și s-au gândit mereu dacă ceea ce făcuseră ei, în anii celui de al doilea război mondial, își avea o justificare sau dacă, pur și simplu, situația țării lor nu reprezenta decât o părticică dintr-un scenariu în care popoare și națiuni erau sacrificate deliberat de Marile Puteri pc altarul Păcii europene și mondiale.

ÎNCHEIERE

în anii celui de al doilea război mondial, pe teritoriile Angliei și S.U.A, românii, la Londra, în marea lor majoritate cei care activaseră în misiunea diplomatică sau economică, iar în America reprezentanți ai emigrației, s-au constituit în organisme prin care au căutat să apere, în fața opiniei publice și a oficialităților din aceste țări, interesele fundamentale ale țării dc origine, sfâșiată teritorial în vara și toamna anului 1940. Cele mai importante organisme au fost *Free Romanian Committee, Romanian Democratic Committee* în Anglia, *Free Romanian Committee for The Triumph .of Democracy, The Alliance for Democracy of Romanian Americans* în S.U.A.

Activitatea comitetelor românilor din Anglia și S.U.A. s-a reflectat, în primul rând în presă, radio și publicații. în cadrul acestor organisme, au activat personalități cunoscute precum : V.V.Tilea, C. Davila, Pavel Pavel, Mircea Eliade, Radu Irimescu, T. Andrica, P. Ncagoc, Matyla Costicscu Ghyka, Dimitrie Diinănccscu și alții, și s-a încercat, fără a se reuși, aducerea la conducere, îndeosebi la conducerea organizațiilor dc la Londra, a doi foști mari diploinați: Nicolae Titulescu și Grigore Gafencu. Din păcate, activitatea și rezultatele finale ale românilor din Anglia și S.U.A. nu

915 **V.Fl. Dobrinescu, *România fi organizarea postbelică a lumii loada 1985-19cureți, Editura Academiei, 1988, p. 163.***

au putut duce la rezultatele scontate. La divizat, în primul rând, atitudinea față dc fostul rege Carol al II-lea sau față dc regimul generalului Ion Antonescu, apoi, lipsa dc fonduri bănești, în special în Anglia și, în fine, chestiunile dc principiu.

Apoi, nici Anglia și nici S.U.A. nu intenționau să recunoască vreun comitet al românilor liberi care, în perspectivă, ar fi putut deveni un guvern în exil. în această privință, conduita Foreign Officc-ului și a Departamentului dc Stat a coincis, atitudinea celor două diplomații ncfiind străină dc politica și interesele Moscovei.

Practic, activitatea românilor din Anglia și S.U.A. s-a rezumat la atacarea în presa emigrației, în ziarele și publicațiile americane și engleze sau la emisiunile dc radio din cele două țări, a regimului antoncscian, acțiunile respective servind foarte bine propagandei dc război aliate, interesată într-o «defecțiune» a României din Axă.

Este adevărat că au existat numeroase disensiuni între reprezentanții emigrației care au favorizat, în perspectivă, conturarea politicii Foreign Officc-ului și a Departamentului de Stat față dc România. Emigrația din America s-a dovedit a fi mai mult americană decât românească, iar românii din Anglia, puțin numeroși, nu puteau să influențeze în vreun fel politica dc la Cabinetul Majeslății Sale, mult prea supusă, din anii 1942-1943, Moscovei.

Puțin numeroși, românii din Anglia și S.U.A., cu toată activitatea lor notabilă, mai ales sub raport publicistic, nu au putut influența deciziile cabinetelor dc la Londra și Washington în problemele României. La sfârșitul celui dc al doilea război mondial, emigrația română asista neputincioasă la instaurarea în țara lor dc origine, prin nepăsarea și cinismul diplomației «democrațiilor occidentale» și cu ajutorul tancurilor și armatelor sovietice, a unui regim politic străin dc aspirațiile poporului român.

The Romanian Emigration in the Anglo-Saxon World during World War II

ABSTRACT

The Romanians in Britain (most of them had been sent there on diplomatic or economic missions) and the USA (most of them were emigres) mode up various bodies during World War II in hopes of defending, as best they could, the fundamental interests of their native country, whose national territory was tom off in 1940. The most important such bodies were the Free Romanian Committee for the Triumph of Democracy, the Alliance for Democracy of the Romanian Americans in the USA.

The activity of the Romanian committees in Britain and the Slates was mainly reflected in the audio and written media. Mention

should be made of such personalities as : V.V. Tilea, C. Davila, Pavcl Pavel, Mircea Eliade, Radu Irimescu, T. Andrica, P. Ncagoc, Malyla Costiescu Ghyka and Dimitrie Dimănccscu who were very efficient activities. Two former diplomats : Nicolae Titulescu and Grigore Gafcncu were requested to take charge off the offices in London, at least, but the plan failed. Unfortunately, the activity and the final results of the Romanians in Britain and the USA were not, to pul in the mildly, up to the mark. They were actually for from being united, the reason for the discord being their attitude towards the ex-king Carol-II and the regime of General Ion Antonescu, then the financial troubles, especially in Britain, and finally matters of principle.

Then, neither Britain was the USA wanted to recognize a committee of free Romanians who could have became, in lime, a Government in exile. In this respect, the Foreign Office and the Department of State coincided in their views, their attitude being closely related to the policy and interests of Moscow.

As a matter of fact, the activity of the Romanian in Britain and the USA consisted of criticizing (in the emigration press, in the English and American newspapers and radio programmes) the regime run by Antonescu - which served the Allied war propaganda, much interested in Romania's defection from the axis.

The fact in that there were many dissentious among the emigres, which was of a nature to make their common effort less influential on the policy of the Foreign Office and the Department of State towards Romania. The emigration in America proved to be more American then Romanian, whereas the emigration in Britain, reduced in number, could by no means any bearing on the policy of I Icr Royal Majesty's Cabinet which was subservient to Moscow in 1942-1943.

Under such circumstances, the Romanians in Britain and the USA, for all their notable activity particularly in terms of their publications, were not able to change in any way the decision of the Cabinets in London or Washington in matters Romanian. At the end of the World War II the Romanian emigration, helpless as they were watched the inslauration in Romania following the carelessness and cynicism of the diplomacies of the „Western democracies" and the Soviet tanks and armies, a political regime which was completely alien to the aspiration of the Romanian people.

INDICE DE NUME

Alba Iulia - 72, 78.
Albania - 19, 58, 123.
Alexandria-51, 82.
Alexandru, Basil - 140.
Andrica, T. - 145, 148, 149.
Angelescu, C., dr. - 40, 83.
Anghel, A. D. - 146.
Anglia-2, 5, 7, 9-34, 36-39, 42, 44, 47-68, 70-73, 76-98, 100-103, 106-117, 119- 125, 127, 128, 130, 132, 137-139, 141-144, 146, 148.
Ankara-22, 23, 24, 41, 48.
Antanta Balcanică - 35, 102, 118.
Antonescu, Ion-79-81, 83, 84, 86, 88, 89, 91, 92, 94, 103, 108, 113-116, 128, 132, 137, 138, 142, 143, 146, 148, 149.
Antonescu, Mihai-89, 101, 114, 119, 139. Antonescu, Victor-10, 11, 119.
Arad - 66.
Aras, Tewfik R. - 24.
Ardeal (vezi Transilvania).
Argentina - 144.
Argetoianu, C. - 40, 62.
Artcnie, L. - 96.
Astahov, Gh.-28.
Alena-21, 42, 43, 47.
Attlee, C.-93, 98, 99, 106, 123.
Austria - 12.
Axa Roma-Berlin-Tokio - 19, 26, 31, 36, 44, 58, 65, 67, 71, 73, 74, 76-78, 80, 81, 85, 96, 104, 108, 111, 113, 119, 122, 123, 125, 127, 128, 137, 139, 143, 145, 146, 148.

Bălan, luliu - 90.
Back (maior)-97, 100, 106, 112.
Bacon, W.jr.- 118.
Baker, Noel Ph.-47.
Balcani - 14, 20, 25, 32, 35, 36, 38, 40, 41, 43, 50, 54, 60, 64, 65, 68, 74, 75, 84, 86, 89, 102, 104, 110, 118, 121, 127, 133.
Balea, Moise - 136.
Balfour, J - 108.
Baliff, Ernst-40.
Balindu, N.-138, 140, 141.
Banat - 72.
Bantea, Eugen-35.
Barbu, V. -48.
Bârdossy, L. - 66.
Bariety, J. - 9, 29.
Barker, El. - 7, 44, 45, 76, 80, 85, 87, 88, 89, 113-115, 146.
Basarabia-2, 21-23, 25, 32-34, 56, 59-63, 70, 74-78, 80, 81, 85, 87, 89, 94, 99, 100, 104-107, 111, 132, 138, 142.
Balowski, II.- 126.
Bawker - 68.
Beck, J. - 13, 18, 20, 30, 121, 122.
Belgia-28, 43, 123, 124.
Belgrad-65, 121.
Belitoreanu, Tr.-93, 95, 97.
Beneș, Ed. -100-102.
Berghof - 67.
Berlin - 10, 12, 13, 20, 28, 31, 34, 38, 41, 42, 54, 62, 64, 69, 71, 73, 75, 78, 81, 85, 86, 119, 124, 132.
Bema - 58.
Berry, Burton - 129, 130.
Bevin, Emcst- 131.
Beza, George-7, 95, 93, 95, 99, 113.
Beza, Ion - 89.
Beza, Marcu - 8, 79-93, 95-98, 104.

Bianu, Alecu-97-99, 102, 106, 108, 110112.

Bianu, Comel-95, 96, 103, 109, 111, 112.
Bibescu, Martha-31.
Bidault, G. - 131.
Biddle (diplomat american) - 126.
Bogolea -146.
Boițeanu (gen. român) - 45, 48.
Boncescu, V.- 144.
Bonnet, A.-23, 28, 30, 120.
Bosfor - 77.
Bossy, Raoul Vasile-68, 71.
Botoran, C.-44, 51.
Bowker (diplomat englez) - 48.
Boxshall, Eddy-91, 93, 105, 112.
Boyle, Peter - 130.
Brătianu, CJ.C.-113.
Brătianu (familia) - 72.
Brașov-66, 138.
Brabelzianu, V. - 107.
Bratislava - 58.
Brendan (diplomat englez) - 100.
Broad, Ph. - 76.
Brown, F.D.L. -126.
Bruxelles - 124.
Bucovina - 60-62, 70, 76-78, 87, 89, 94, 106, 107, 111, 132.
Budapesta-41, 64-71, 102, 133, 134.
Budeanu, V.-79, 93, 96, 97, 98, 99, 111, 112.
Buenos Aires - 144.
Bujoiu, Ion - 14.
Bulgaria - 14, 16, 25, 26, 35, 36, 38, 39, 56-59, 73, 75-78, 83, 123.
Bullitt, W.- 118, 120, 121, 124, 125, 126.
Bunescu, Tr.-66.
Butler, R. Sir-63, 76, 77, 81, 87, 100.
Buzatu, Gh.-2, 9, 109, 120, 125, 126, 127, 128.

Cădere, Victor-69, 101, 107, 108.
Călinescu, Armand-10-12, 14, 15, 29, 31, 37, 40, 42, 43, 123, 124, 132.
Căpităneanu, Douglas (col.) - 49.
Câmpeanu (căpitan) - 48, 78.
Cadogan, Al. - 18, 19, 22, 24, 32, 37, 46, 47, 49, 65, 90.
Cadrilaler (vezi Dobrogca de sud).
Cairo - 85.
Calafetcanu, I. - 35, 36.
California-7.
Calimachi, Annemarie-95.
Cambon, R. -33.
Cambridge-110, 128.
Campbell, R.- 121.
Campus, Eliza - 35, 43, 70.
Canada-95, 101, 111, 139, 140, 142, 143.
Cannes - 96, 97.
Cannon, C. - 129.
Canton - 145.
Carcncy (vezi Malyla Costicscu Ghyka).
146, 148, 149.
Caroline - 146.
Carpați - 65, 73, 78, 146.
Cartland, Barbara - 137, 143.
Cathareanu - 107.
Cehoslovacia - 5, 9, 12-14, 16, 20, 36, 43, 58, 104, 119, 123.
Cernăuți - 78.
Chalmers - 38.
Chamberlain, N. - 12, 19, 20, 32, 33, 49,
122, 124.
Chastclain, dc-89, 90, 113, 114.
Chcniston - 97.
Chișinău - 78.
Chile - 144.
Churchill, W. - 48, 60, 63, 77, 90, 94, 95, 96, 99, 106, 107, 130, 135, 141, 142.
Ciano, G. - 65, 66, 71.
Cleveland - 109, 135-142, 145.
Clive, R. - 124.
Cluj - 11, 58, 66, 99, 128, 131, 133, 134.

Cornwall, Jones (maior) - 38, 39.
Cosmovici, Ștefan-90.
Coste, Brutus - 101, 128, 139, 142.
Costiescu-Ghyka, Matyla - 7, 10, 79, 93, 95-98, 104, 111, 113, 144, 148, 149.
Coventry - 80.
Craiova - 75-78, 94.
Crctzeanu, Al.-9, 16, 17, 18, 19, 22, 37, 50, 88, 89, 115, 126.
Cripps, Stafford, Sir-59, 61, 64, 73,
Cristea, Elie Miron - 36
Cristea, Liviu-97, 98, 105, 111, 112.
Cristureanu, Titus - 96.
Crutzescu, Radu-41, 42, 64.
Csăky, Istvan - 65, 68.
Cuba-108, 143.
Cucu, Nicolae - 141.
Culbertson, W.-119.
Cutzarida, Radu -144.
Cuza, A. C.-ll.

Daladier, Ed. - 19, 22, 23, 24, 29, 47, 124.
Dalton, H. - 99.
Dandara, L.-32, 123.
Danemarca - 123.
Danielopol, D.-60, 64, 78, 91, 92, 94, 97- 99, 102, 105, 111, 112.
Davidescu, Gh.-41, 67, 127.
Davies, N.- 119, 124, 125, 127.
Davila, Carol Citta - 109, 110, 112, 115, 117, 128, 139-142, 144-146, 148, 149.
Dearborn - 136, 140.
Dccei, A. - 96.
Dcjcan, M. - 100.
Dekanozov, VI.-81.
Delbos, Yvon - 10.
Dcnz-44.
Detroit- 101, 107, 135, 138, 139, 145
Dimăncescu, D.-60, 79, 83-85, 91-95, 97- 99, 104, 144, 148, 149.
Dinu, Gh. - 65, 90.
Dixon, P. - 88, 106, 146.
Djuvara, Radu-42, 43.
Dobrinescu, V.FI. - 9, 13, 15, 19, 25, 29, 33, 35, 54, 57, 58, 66, 70-73, 76, 77, 79, 80, 86, 96, 97, 107, 114, 118, 119, 121, 127, 128, 131, 146, 147.
Dobrogea-66, 68, 72, 73, 75-78, 91, 94;
Dobrogea de sud - 75-78.
Doumenc, (general francez) - 29.
Drax, Sir R. P. (amiral) - 29.
Duca, George I.-90, 122.
Dumitrescu, Gh. - 46, 49, 93, 95-98, 105, 111, 144.
Dumitru, Jean - 140.
Dunărea-21, 23, 59, 60, 62, 63, 74,

Eckhardt, T.-139.
Eden, Anthony-10, 11, 103, 106, 107, 110, 113, 116, 133, 144.
Egipt-82, 123.
Einzig, P. - 60.
Eliade, Mircea-7, 78, 79, 91, 92, 93, 148, 149.
Elvejia- 123.
Estonia-28, 87, 123.
Europa-2, 12-15, 17, 21, 25-29,31, 32, 35, 36, 39, 44, 49, 53, 54, 56, 58, 61, 62, 64, 65, 67, 70, 71, 74, 80, 81, 87, 90, 93, 96-98, 102, 104, 105, 108, 109, 110, 112, 115, 116, 118, 119-122, 124, 127-130, 132, 133,

Fabricius, Fritz-40, 62, 81, 85, 86.
Fătu, Mihai-67, 68,

Filipine - 146.
FiloUi, Eugen-69.
Finlanda-28, 106, 123.
Fischer, -107, 142, 144.
Florea, John -146.
Florescu, Radu-79, 80, 82-85, 91-93, 111,
112.
FrantOis-Poncet, Andre -10.
Franța - 10, 11, 13-19, 22-25, 28, 29, 30, 32-34, 36, 37, 39, 41, 42, 44, 47, 49, 51, 55-58, 61, 62, 66, 76, 85, 119- 125, 127.
Franasovici, R.-32, 41.
Funderburk, D. B. - 9, 46, 53.
Fuschl - 67.

Gafcncu, Grigore-9, 10, 13-22, 31, 32, 37- 41, 43, 48, 51, 56, 57, 67, 73, 74, 76, 81, 89, 95, 103, 115, 117, 124, 125, 127, 148, 149.
Galați - 73.
Gauche, Maurice-44.
Gaulle, Charles de - 100, 137, 144.
Geneva - 10, 11, 36.
George (regele Angliei) - 143.
Georgescu, R. - 44.
Georgescu Rică - 90.
Germania-10-21, 23-28, 30-42, 44, 49, 50, 51, 53-58, 60-68, 71-74, 77-81, 84- 87, 89, 92, 100, 114, 116, 119-125, 127, 129, 131-
Gherla - 136.
Ghigi, Pellegrino - 81.
Gigurtu, Ion-42, 62, 67, 68, 70-72.
Gilbert, M. - 146.
Giurescu C. C. - 92.
Goga, Octavian -11.
Goring, II. - 14, 19, 42.
Goij - 119.
Gormly, James M. - 130.
Grecia - 14, 16, 19-22, 28, 58, 121-123.
Grigorcea, V. - 12.
Groza, Petru - 130, 131.
GunthcrMotl, Franklin-119, 125-127, 133, 137-139.

Habsburg - 102.
Haga-43.
Halifax, Edward Wood (viconlc) - 16-20, 23, 24, 28, 30, 42-48, 50, 59, 60, 77, 81-83, 85, 88, 95, 110, 120-22, 124, 143, 145.
Hall, D. James - 101.
Hall, D. William-60,61, 101, 110, 142, 144.
Hamilton -116, 140.
Hanak, H.-9.
Handoka - 92.
Hankey, M. - 23, 50, 63, 64, 67, 68, 89.
Hansen (general german) - 87.
Harrison, Leland-118, 119, 129.
Harvey, O. - 106.
Havana -143.
Herman, P. (diplomat ceh) - 100, 103.
Himmler, II. -94.
Hitler, Adolf-20, 31-34, 61, 65, 66, 68, 69, 71, 72, 74, 104, 114, 122-126, 133.
Hlihor, C.- 132.
Hoare, Reginald Sir-10, 11, 16-19, 21-23, 25, 26, 31, 32, 36-38, 42-51, 57, 59, 60-64, 66, 68, 76, 77, 82-84, 86, 88, 89, 105, 113, 124.
Hodza, Milan -102.
Hollis, L.C.-25.
Hoover, H.-7, 34, 60, 64, 78, 91, 92, 94, 97-99, 102, 105, 111, 119, 126, 128.
Horia, George-96.
Horthy, Miklos-66.
Hory, Andreas de - 69, 70.
Hoskins (diplomat american) - 144.
Houston -138.

Iași-2, 8, 9, 13, 25, 35, 119.
lacoban, Ilie - 140.
laroslavici, Mihai - 90.
Idora -140.
Ierusalim-95.
Iliescu, Gh. (căpitan) - 12, 60, 91, 93, 96, 97, 98, 100, 105.
Illinois - 137.
Indiana - 137.
Indiana Harbor - 146.
Ingram, M.-36, 37, 53.
Indnil, Ismet-40.
Ionescu, Mihail-35, 115.
lordache, N.-35.
lorga, N. - 2, 40, 94.
lovanovitch (diplomat sârb) - 105.
Iran-88, 123.
Irimescu, Radu - 107, 125, 144, 148, 149.
Istanbul-84, 85, 90.
Italia-2, 11, 19, 21, 24-26, 32, 35, 37, 38, 56, 58, 60, 61, 64-67, 71, 73, 74, 115, 121, 127, 134.
Iugoslavia - 14, 16, 23, 24, 35, 36,

Japonia - 129.
Jurașcu, D.-64, 81, 82, 89.

K

Kennard, Howard Sir-20, 30.
Kennedy, Joseph - 121, 122, 124.
Kerr Clark, Archibald - 110,
Kimball, Warren - 130.
Kirk, Al. C. - 121.
Kitchen, Martin - 115, 130.
Knalchbull Hughcsscn, Hughe Sir-

Lache, Ștefan - 131.
Lang, Peter-34.
Laplcw, C.M.-95, 98, 103, 111, 112.
Larking (căpitan) - 50.
Le Rougetcl, John-30, 73, 80, 81, 82, 84, 101, 130.
L6ger, Al.-24, 121.
Lehrer, Milton - 133, 134.
Lelong (general francez) - 39.
Lesinski, John - 136.
Letonia-28, 87, 123.
Leucu(ia, A. - 109.
Lewis, Sinclair - 126.
Lias, G.-99, 103, 144.
Lichtenstein - 123.
Lifege- 124.
Lindsay, R. Sir - 122.
Lisabona-74, 101, 108.
Lituania - 123.
Litvinov, M.M.- 19, 67, 120, 121, 146.
Liverpool - 46.
Lloyd (lord)-23, 50, 123.
Lockhart, Bruce-92.
Loghin, Aurel - 126.
Londra-7, 9-13, 15-27, 30-34, 37-39, 41- 50, 52-56, 58-68, 74, 75, 77-85, 87, 89-98, 100-117, 120-122, 124, 130, 137, 143, 144, 146, 148-150.
Lonway (conte) - 102.
Los Angeles - 126.
Lothian (marchiz) - 87, 122.
Lugoșianu, I. - 101.
Lukasiewicz, Julius - 121.
Luxemburg -123.

M

Maclean (diplomat englez) - 31.

Maiski, Ivan-20, 28, 81, 103, 104.
Manchester - 33, 95.
Manciuria - 88.
Maniu, Iuliu-68, 69, 85, 88-90, 93,96, 98- 101, 106, 108, 109, 111-114, 138, 140, 141, 143.
Manoilescu, Mihail - 63-67, 70, 71, 81.
Manolescu-Strunga, Ion - 52.
Marcus, Henri-96.
Marea Neagră - 60.
Marea Medilerană - 47.
Marguerat-9, 53, 54, 55, 62, 120.
Mariane -146.
Marinescu, D. - 44.
Marshall (insulele) - 146.
Masaryk, Jan-97, 103.
Masterson, E.-93, 105, 112, 113.
Mateescu, DecebalC.-93,97,98, 104, 105, 106, 109, 112, 113, 146.
Matichescu, Olimpiu-74, 134.
Mavrodi (col.) - 100, 101, 103, 109, 111, 112, 146.
Melbourne-13, 130.
Memel - 14.
Messcrsmith, George -143.
Mexic-107, 108, 143, 144, 147.
Mczincescu (domnișoara) - 93, 96, 97.
Michigan - 107, 136, 137, 140.
Mihai I (Regele României) - 89, 99, 108, 143.
Mihailovics (diplomat) - 67.
Milanovich (diplomay sârb) - 103.
Mironescu, G. - 40, 59.
Mitrany, David-79, 93.
Moisuc, Viorica-14, 16, 35, 42, 120.
Moldova-72, 73.
Molotov, V.M.-30, 34, 41, 60, 67, 73, 74, 76, 85, 86, 127.
Montreal - 101, 140.
Moraru, Glicherie - 101, 107, 140, 142, 143, 144.
Moscova - 16, 18-23, 25, 27-34, 40, 41, 47, 56, 61-64, 67, 71, 73, 75-78, 80, 81, 85-87, 89, 95, 106, 109, 110, 113, 115, 116, 120-122, 125, 127, 129, 130, 132, 146, 147, 148.
Mosely, Ph. - 127.
Mosley, Sir Oswald - 133.
Mușat, Mircea-67, 68, 72, 134.
MUnchen-13, 36, 65, 66, 68, 90, 119, 122, 128.
Munleanu, I.-78, 85.
Muntenia-72.
Murgu, I.-78, 93, 94, 111, 112.
Murray, P. G. - 73.
Mussolini, Benito-31, 122, 123, 133.

N

Naggiar, Paul - 29.
Neagoe, Peter-7, 145, 148, 149.
Neagu, C. - 44.
Nedelcu, Florea -11.
Nenițescu, Ștefan-95, 96, 103, 111.
New York- 107, 109, 115, 118, 126, 128, 130, 131,133, 134, 137,140, 142,145.
Nichols, P.O.-25, 31, 38, 49, 64, 114.
Niculescu, Barbu-95, 97, 140.
Nintchich, M. - 102.
Nistru-89, 113, 132, 138, 139.
Norvegia - 123, 137.
Nover, Barnet - 134.

Oden'IIall-38.
Ohio- 137, 139, 140, 141, 142.
Olanda - 123, 137.
O Malley, A. St. C. - 65, 67.
Ontario - 140.
Opreanu, Șt.-101, 107, 140.
Oradea - 66.
Ottawa-52, 54.
Oxford-57, 93, 97, 102, 104, 105, 116.

Pătroiu, Ion-2, 13, 15, 29, 33, 57, 58, 66, 70-73, 76, 77, 79, 80, 86, 96, 97, 107, 114, 121, 133, 146.
Pârvu, Sorin - 127.
Pașcălău, Gh. -53.
Palairet, M.-21, 47.
Palasse (general francez) - 29.
Palestina - 123.
Palo Alto-7, 34, 60, 64, 78, 91, 92, 94, 97, 98, 99, 102, 105, 111, 119, 126, 128.
Pangal, Jean-107, 108, 115, 144.
Paris-2, 5, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 18, 20-25, 27-32, 34, 38, 39, 41-44, 47, 49, 56, 58, 65, 95, 105, 107, 118, 120, 125, 126, 128, 130, 131, 147.
Paul Lambrino - 143, 144, 146.
Pavel Pavel-95-97, 99, 101, 103-106, 109, 112, 146, 148, 149.
Pearton, M. - 9, 57.
Petrescu-Comnen, Nicolae - 36, 54, 119.
Philadelphia-134, 135.
Phipps, E.-25, 32, 39, 42, 126.
Pittsburgh - 134.
Podea, I.-97, 99, 102, 105, 111, 112.
Poiana (Goij) - 119.
Poidevin, R. - 9, 29.
Polonia - 16-21, 28-30, 33, 34, 37-39, 41, 42, 57, 81, 85, 88, 105, 120-124, 126, 141.
Poninski, A. - 126.
Pop, Vaier-68, 69, 70, 71, 72.
Popescu, D. G. - 119.
Popișteanu, Cr. - 35.
Popov, Ivan-75, 90, 138.
Porter, Yvor- 113, 114, 115.
Portugalia - 108, 123, 137, 143.
Potemkin, V. -28.
Potopeanu, Gh. - 75.
Princeton (universitate) - 93.
Prut-70, 132.
Purici, B. - 24.

Quinlan, Paul - 126, 129.

Raļiu, I.-58, 95, 96.
Rachlone, Helen-97.
Raczynski, E. - 37.
Ratay - 126.
Reis, Moksen-88.
Rendel, G. W. - 22, 68.
Retegan, Mihai - 115.
Ribbentrop, Joachim-30, 31, 34, 62, 71, 85, 86.
Ripka, II.-94, 104, 105.
Ritter, Karl - 86.
Rivet - 44.
Roma-24, 33, 38, 42, 64-68, 71, 78, 119.
Romalo, Al.-71.
România - *Passim.*
Rooke, M.-9, 53.
Roosevelt, Eliott - 143.
Roosevelt, F. D. - 107, 120, 122-125, 127, 128, 129, 130, 135, 141, 142, 145.
Rosenberg, A.-61.
Rosenthal - 142.
Rosetli, Al. - 92.
Ross, Graham-52, 53, 54, 55, 110, 124, 128, 130.
Runciman, W. - 52.
Rusia- 18-41, 51, 57, 59, 60-68, 70, 73- 76, 77, 78, 80, 81, 84, 87-90, 99, 104, 106, 107, 111, 117,

S

Saint Quentin (marchiz) - 125.
Salem - 139.
Salonla - 66.
Salzburg - 68, 76.

Samphill (lord) - 54.
Sanncrwein, J. - 15.
Saracioglu, S.-22, 40, 47, 127.
Sargent, Omer-21, 23, 36, 43, 46, 63, 79, 100, 103.
Satu Mare - 66.
Savu, Al. Gh.-12, 35.
Schulenburg, F. K. von-28, 64, 81.
Schuyler, General Cortland V. R. - 129.
Scrădeanu, Al. - 29.
Scurtu, I.-71, 132.
Seattle - 129.
Seeds, W.-20, 30.
Seton-Watson, Hughes-68.
Seton-Watson, R.-74, 101, 102, 105, 106, 113, 116.
Sibiu - 58, 66.
Simion, A. -15, 28, 29, 66, 67, 69, 71, 128.
Sinaia - 36.
Siracusa - 130.
Sirclcanu (col.) - 45.
Sina-26, 123.
Sirkov, D.-75.
Sittwell - 99.
Skvarsev (diplomat sovietic) - 85.
Șinilovici, Otto-93, 95, 97, 111, 112.
Sofronie, George - 72.
Sokolniski, M. -126.
Solomon, Marcus - 96.
Spania-80, 123, 137.
Stănilă-140.
Stă te seu -95.
Stalin, LV.-30, 34, 106, 130.
Stamenov (diplomat bulgar) - 76.
Stanciu, I. - 127, 133, 137, 138.
Statele Unite ale Americii - 2, 5, 7, 60, 78, 90, 91, 92, 94, 95, 97-102, 105, 107- 114, 116, 118-120, 123-148.
Steed, W.- 11, 97, 101, 105, 116.
Steinhardt, L. - 127.
Steltzcr, G. - 31.
St. Georges Al.-7, 10, 31, 110, 139.
Stewart - 130.
Stimson, ILL.- 128.
Stockholm - 107.
Stoica, Vasile-41, 64, 79, 91.
Strang, Lord William - 48.
Sturdza, Mihail - 83, 84.
Styrcea, V.-79, 96, 97, 103, 105, 111, 112.
Suedia - 123.
Sulina-59.
Surilz, Ivan - 28.
Sztojay, Dome-73.

Ș

Tătărcscu, Gh. - 31, 32, 40, 48, 92, 113, 119, 120, 125, 131.
Talbot, Riche (col.) - 114.
Taylor, A. J. P. - 29.
Teheran -35.
Tejchman, Miroslav - 7, 94, 95, 99, 101, 103, 107, 108, 109.
Teleky, Pal-65, 68, 69.
Thiel - 66.
Thierry, A. - 17, 37.
Thomson (soția scriitorului Sinclair Lewis) - 126.
Thome, Ch. - 9.
Tilea, V.V.-16-18, 22-25, 28, 31, 37, 38, 42-44, 46-50, 55, 57-61, 63, 76, 79, 82, 85, 91-107, 109-113, 115, 119-121, 140, 144, 148, 149.
Timișoara - 66.
Tippclskirch, Werner von - 85, 86.
Tilulescu, N.-2, 9, 10, 11, 35, 41, 95-97, 103, 111, 117-119, 148, 149.
Tomescu -93.
Tolescu, Al. M. - 108.
Transilvania - 58, 65-74, 78, 90-94, 102, 105, 107, 111, 116, 127, 133-137, 139, 140, 142.
Trianon, tratatul de la - 69, 133, 134, 135.

Turceanu -114.
Turcia - 14, 16, 20-26, 28, 39, 40, 43, 48,
56, 59, 88,96,115,121-124, 127,137. Tumu Severin - 69, 70, 71.

T

Țenescu, Florea-48.
Țu|ui, Gh. -131.

U

Ucraina - 13, 60.
Umanski, C. - 147.
Unc, Gh.-7, 100, 115.
Ungaria-14, 16, 26, 35, 36, 38, 39, 57, 58,
133, 135.
Uniunea Sovietică (vezi Rusia)
Urdăreanu, E.-40, 107.
Uruguay - 144.

62, 64-70, 72-74, 77, 83, 87, 121,

V

Varșovia - 16, 17, 20, 30, 34, 124.
Vama-76.
Vișa, Augustin - 90.
Vițoianu, C.-34, 128.
Vicna-58, 65, 70-74, 77, 78, 81, 102, 128, 133-136.
Vinogradov, V. P. - 41.
Voroșilov, Kliment - 29, 30, 34.
Vraciu, A. - 145, 146.
Văcărescu, Elena - 144.
Văiloianu, Arthur-40.
Vălimărcscum C. - 144.
Vâșinski, A. I. - 81.
Vârgolici-95, 96, 97.
Vaida-Voievod, Al.-40, 59, 68, 96.
Vanderbilt - 143.
Vanku, Milan-35.
Vansittart, R.- 11.

W

Wachenfeld (diplomat suedez) - 97.
Washington D. C. - 7, 31, 41, 73, 84, 87, 101, 107, 109, 110, 116, 119-122, 124-131, 134, 137-139, 142-148, 150.
Wavel, Archibald Sir - 25.
Wendt, B. J.-54.
Wcygand, Jacques - 25, 37.
Wheatley-28, 91, 97.
Wocrmann, E. - 71.
Wohlthat, Helmuth - 14.
Woodward, L. - 106.

Welles, S. - 108, 125, 144.

Y

Youngstown - 140, 142, 145.

Z

Zaharcscu, Vladimir-7, 100, 115.
Zaharia, Gh.-28, 35, 44, 51.
Zamfircscu, Al. Duiliu -42.

In cadrul colecției
ISTORIE ȘI DIPLOMAȚIE
au apărui:

1
V.Fl.Dobrinescu, Ion Pătroiu
Ultimele luni de pace, martie - august 1939

2
Frederic C. Nanu
Politica externă a României. 1918-1933
Studiu introductiv și prezentare dc ediție:
V.Fl.Dobrinescu și Ion Pălroiu.

3
V.Fl.Dobrinescu
România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)

Tchorcdactare computerizată: Ioana CUZA
Bun de tipar: noiembrie 1993 Apărut: 1993
Format 16/ 70 x 100

PRINTED IN ROMANIA • Tiparul executat la Imprimeria Institutului European pentru Cooperare Cullural-Știin|ifîcă Iași • sir. Cronicar Mustea nr.17 •

C.P. 161, Cod 6600•Tel. &. Fax.: (098)-l 1.33.11 •